T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

LİDERLİK TEORİLERİNDE TOKSİK LİDERLİĞİN ARAŞTIRILMASI: HİTLER VE STALİN ÖRNEĞİ (YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aykan UNCU
T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

KOCAELİ 2018

LİDERLİK TEORİLERİNDE TOKSİK LİDERLİĞİN ARAŞTIRILMASI: HİTLER VE STALİN ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Aykan UNCU

Yrd. Doç. Dr. Mine HALİS

KOCAELİ 2018

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

LİDERLİK TEORİLERİNDE TOKSİK LİDERLİĞİN ARAŞTIRILMASI: HİTLER VE STALİN ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Aykan UNCU
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 20.06.2018/16

Jüri Başkanı: Dr. Öğr. Üyesi Mine HALİS (İmza)

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ayşe GÜNSEL (İmza)

Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Gülzira ZHAXYGULOVA (İmza)

KOCAELİ 2018

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı yönetim biliminin uygulanmasında toksik özellikler gösteren liderleri, bu liderlerin özelliklerini en belirgin şekilde sergilemiş olan Hitler ve Stalin örnekleri üzerinden incelemek ve psikoloji biliminin toksik liderliği belirlemedeki rolünü ortaya koyabilmektir.

Çalışmanın tamamlanabilmesi için desteklerinden dolayı öncelikle zamanını ayırarak çalışma ile yakından ilgilenen, fikirlerimi her zaman için dikkate alan, kendi fikirleri ile bana yol gösteren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Mine Halis'e, ayrıca kıymetli zamanını ayırarak tecrübesi ve belirttiği fikirleriyle birçok aşamada yardımlarını esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Muhsin Halis'e, katkılarından ve desteklerinden dolayı Doç. Dr. Ayşe Günsel'e teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Beni yetiştiren ve her dönemde manevi açıdan bana destek olan annem Fisun Uncu ve babam Aydın Uncu'ya teşekkür ederim.

Aykan UNCU

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **I**

ABSTRACT ..... **II**

KISALTMALAR ..... **III**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM **6**

1. LİDERLİĞİN TANIMI VE TÜRLERİ **6**
1.1 ÖZELLİKLER TEORİSİ **6**
1.2 DAVRANIŞSAL LİDERLİK TEORİLERİ **6**
1.3 DURUMSALLIK TEORİLERİ **8**
1.4 MODERN LİDERLİK TEORİLERİ **8**
1.4.1 Transformasyonel (Dönüşümcü) Liderlik 8
1.4.2 Transaksiyonel (İşlemsel) Liderlik 9
1.4.3 Karizmatik Liderlik 9
1.4.4 Toksik Liderlik 11

İKİNCİ BÖLÜM **13**

2. PSİKOLOJİK KURAMLAR,KARAKTER BOZUKLUKLARI VE SAVUNMA MEKANİZMALARI **13**
2.1 PSİKANALİZ VE ÇEŞİTLİ KİŞİLİK KURAMLARI **13**
2.1.1 Sigmund Freud'un Kişilik Kuramı 16
2.1.2 Eric Berne'nin Kişilik Kuramı 19
2.1.3 Carl Jung Ve Alfred Adler' in Kişilik Kuramlan 20
2.1.4 Karen Horney ' in Kişilik Kuramı 21
2.1.5 Eysenck'in Kişilik Teorisi 21
2.1.6 Diğer T eoriler 22
2.2 GÜNÜMÜZDE KARAKTER VE KARAKTER BOZUKLUKLARI **26**
2.3 SAVUNMA MEKANİZMALARI **28**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **32**

3. LİDERLİK, TOPLUM VE PSİKOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ **32**
3.1 LİDERLERİN ANLAŞILMASINDA PSİKOLOJİNİN ÖNEMİ **32**
3.2 TOPLUMSAL PSİKOLOJİK YAPI İLE UYGULANAN LİDERLİK TİPİ ARASINDAKİ İLİŞKİ **41**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM **55**

4. STALİN KİMDİR? **55**
4.1 AİLESİNİN STALİN'İN PSİKOLOJİSİNE ETKİLERİ **55**
4.1.1 Stalin'in Psikolojisinde Baba Faktörü 56
4.1.2 Stalin'in Psikolojisinde Anne Faktörü 60
4.1.3 Stalin'in İlk Eşini Kaybetmesinin Etkileri 66
4.2 STALİN'İN SAĞLIĞI VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ **67**
4.3 STALİN'İN OKUL DÖNEMİNDEKİ YAŞANTISI VE DİNE KARŞI BAKIŞ AÇISININ İNCELENMESİ **69**
4.4 DEVRİM VE SÜRGÜN YILLARINDA STALİN VE STALİN'İN PSİKOLOJİSİ **72**
4.4.1 İlk Devrimden Önceki Sürgün ve Hapis Yıllan 72
4.4.2 İlk Devrim Yılları 74
4.4.3 İlk Devrimden Sonra Hapis ve Sürgün Hayatı 75
4.4.4 1917 Devriminden İktidar Mücadelesine Kadar Geçen Sürede Stalin'in Yapısı 78
4.5 STALİN'İN İKTİDARI VE ONDAKİ SADİSTLİK OLGUSUNUN BELİRGİNLEŞMESİ **80**

4.5.1 Stalin' in İktidara Gelişi 80
4.5.2 Stalin' in İktidar Dönemi 82
4.5.3 Sadistlik Olgusu ve Sadistlik Olgunun Oluşumu 89
4.5.4 Stalin' de ve Stalin' in İktidarında Sadistlik Olgusunun Ortaya Çıkması 91
4.6 STALİN'İN ETKİLEME YETENEĞİ 99
BEŞİNCİ BÖLÜM 105
5. ADOLF HİTLER KİMDİR? 105
5.1 HİTLER'İN ÇOCUKLUĞU VE BU DÖNEMİN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ 105
5.1.1 Adolf Hitler'in Psikolojisinde Baba Faktörü 107
5.1.2 Adolf Hitler'in Psikolojisinde Anne Faktörü 116
5.2 OKUL DÖNEMİ VE VİYANA YAŞANTISI 124
5.3 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, ALMANYA'NIN YENİLGİSİ VE ETKİLERİ 133
5.4 HİTLER'İN KARAKTER DEĞİŞİMİ 135
5.5 HİTLER'İN YAHUDİ DÜŞMANLIĞI VE YANSITMA MEKANİZMASI 138
5.6 HİTLER'İN KİŞİLİĞİNİN ÖLÜSEVERLİK OLGUSU AÇISINDAN AÇIKLANMASI .. 142
5.6.1 Ölüseverliğin ve Özelliklerinin Tanımlanması 142
5.6.2 Hitler'in Ölüseverlik Açısından İncelenmesi 146
5.6.3 Hitler'in Ölüseverliğini Bastırması 159
5.7 HİTLER'İN ÖFKESİ VE OTORİTE KORKUSU 163
5.8 HİTLER'İN HİTABET YETENEĞİ VE ETKİLEME GÜCÜ 164

SONUÇ 176

KAYNAKÇA 183

ÖZGEÇMİŞ 186

ÖZET

Bu çalışma yönetimdeki toksik liderliği, psikoloji çerçevesinde, bu liderliğin en çarpıcı örneklerini sergilemiş olan iki kişi üzerinden incelemiştir. Bir kişinin tüm hayatını şekillendiren unsurların dışavurumunu değerlendirmede en etkin yöntemlerden birisi psikolojik tahlildir. Bu çalışmanın ele aldığı problem, geçerliliği kanıtlanmış olmasına rağmen, yönetim seviyesindeki kişilerin seçiminde onların duygu durumları ve kişilik yapılarına yeterince önem verilmemesi olmuştur. Kişilik yapılarının ve altında yatan psikolojik nedenlerin bu açıdan önemini gösterebilmek adına dünya tarihine etki etmiş iki lider (Hitler ve Stalin), bu liderlerin kişilik özellikleri ve bu özelliklerin oluşmasında etkili olan psikolojik faktörler detaylı bir biçimde incelenmiştir. Bu çalışma aynı zamanda adı geçen liderleri bu yönlerden inceleyerek bir liderin davranışlarının belirli bir oranda öngörülebileceğini göstermeyi de amaçlamıştır. Sonuç olarak bu iki liderin kişilik özellikleri ve psikolojilerinin doğru bir analiz ile yönetim şekilleri üzerindeki etkileri ile bunların önceden öngörülebilmesinin mümkün olduğu gösterilmiştir. Bu örnekler üzerinden, psikolojik bir analizin yönetim kademelerindeki kişilerin göreve getirilmelerinde büyük önem taşıdığı ortaya konulmuştur. Seçilen örneklerin özellikleri çalışmada ikincil kaynaklar kullanılmasını gerektirmiş, bu nedenle derin bir literatür taramasının yapılmış, kaynakların güvenilirliği ve resmiyeti dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Toksik, yıkıcı, liderlik, Hitler, Stalin, psikoloji

ABSTRACT

This study examined the toxic leadership in management, by means of two person who exhibited the most salient examples, in frame of psychology. Psychology is one of the most effective way to evaluate the expression of elements which shape whole life of a person. The problem that this study dealed with is not to be cared the psychology sufficently to choose the person on position of management, although its validity has been proven. Two leader and their psychologic structure was examined to show the importance of psychology from this aspect. At the same time, with profound examination of these two leaders, this study aimed to show that behaviors of a leader can be anticipated. For this study, chosen leaders are Hitler and Stalin. As a consequence, affects on their management of psychology of these two leaders who went down the history of World and the possibilities to identify these things with a correct analyses was showed. İmportance of the psychologic analises to appoint persons on the position of management was revealed by means of these examples. Property of chosen examples reguired to use the secondary sources on this sutudy, so that the literature was scaned profoundly, marked the confidence and formality of the sources.

Key Words: Toxic, destructive, leadership, Hitler, Stalin, psychology

KISALTMALAR

ABD= Amerika Birleşik Devletleri

APA= American Phsychological Association

CEO= Chief Of Executive Officer (Yönetim Memurları Şefi)

CIA= Central İntelligence Agency (Merkezi İstihbarat Teşkilatı)

ÇEKA= Sovyet Gizli Servisi

DAP= Deutsche Arbeiter Partei (Alman İşçi Partisi)

DNA= Deoksiribo Nükleik Asit Dr.= Doktor

DSM-IV= The Diagnosis and Statistical Manual of Mental Disorders-IV (Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı)

EEG= Elektroensefalografi GEPEU= Sovyet Gizli Polis Örgütü GULAG= Çalıştırma Kampları Genel Yönetimi IQ= Intelligence Quotient (Zeka Derecesi)

KDF= Kraft Durch Freude (Neşeden Kuvvete)

MBTI= Myers-Briggs Type Indicator (Myers-Briggs Gösterge Tipi)

NKVD= İçişleri Halk Komiserliği

NSDAP= Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi)

OGPU= Devlet Politik Yönetim Birliği

OSS= Office of Strategic Services (Stratejik Servis Ofisi)

PROF.= Profesör

SA=Sturmabteilung (Fırtına Birlikleri)

SS= Shultz Staffel (Koruma Takımı)

T-4= Tiergarten Caddesi 4 Numara TDK= Türk Dil Kurumu

WHM= Winter Hilfswek (Kış Yardım Oluşumu)

ZEGY= Zorunlu Emeğin Genel Yönetimi

GİRİŞ

İnsanlar sosyal bir varlık olarak yaratılmış olmalarının gereği bir arada yaşamak, çeşitli zorluklarla mücadele etmek ve bu zorluklara karşı dayanışmak adına topluluklar bir yönetim anlayışını kabul etmek anlamına gelmektedir. Böylece birlikte hareket etmenin bir yolu bulunmuş olacaktır. Uzun süre yerleşik hayata geçemeyen toplumlar dahi, bir düzen ve birlik içerisinde kalmayı başarabilmiştir. Topluluk olmak sadece medeniyet çerçevesinde oluşturulabilecek bir yapı değildir. Topluluklar kurarak yaşamak ve böylece ilkel de olsa bir yönetim sistemine sahip olmak en vahşi hayvanların bile başarabildiği bir olgudur. Medeni insanın buradaki farkı her işte olduğu gibi yönetim işini de kontrolü altına alarak onun dinamiklerini, buna etki eden unsurları ve elbette onu uygulayan insanı anlamak; böylece de en iyi şekilde uygulanmasını sağlamaktan geçmektedir. İnsan kendini, varoluşunu, yaşadığı dünyayı anlama yeteneğine sahip tek canlıdır. Bunun gereği olarak kendini anladıkça yönetim anlayışı zenginleşmiş ve gelişmiştir. Ancak yönetim, insanlık tarihiyle eş zamanlı var olmasına rağmen sistemli bir bilim olarak görülüp çözümlemeye çalışılması çok yakın bir tarihte başlamıştır.

Yönetim bilimi gelişimini insanlık tarihi ile birlikte yaşamaktadır. Bu gelişimin ilk aşaması olan klasik yönetim anlayışı, insanların yıllardır yaptıkları gibi kendilerinden ziyade dış dünyaya daha çok önem vermelerinin bir ürünü olmuştur. Dış çevre koşullarının insan üzerindeki etkisini araştıran ve bunların çözümlenmesiyle yönetim bilimini geliştiren düşünce, zaman içerisinde insanın bu bilimde kendi önemini ve dikkatini kendisine çevirmeyi öğrenmesiyle yerini davranışsal bir anlayışa bırakmıştır. Bu iki unsur birbirleriyle zıt gibi görünseler de aslında birbirlerinin tamamlayıcısı oldukları kısa sürede anlaşılmış, durumsallık anlayışının temelleri atılmıştır. Önemli olanın ne sadece dış koşullar ne de sadece insan olduğu, durumun hangisinin diğerinden daha önemli olacağını belirlediği bu anlayış hızla gelişmiştir. Ardından modern anlayışla birlikte yönetim kavramı daha da zenginleşmiştir. Ancak tüm bu süreçte gelişen bir başka alan her ne kadar faydasını apaçık gösterse de yönetim bilimine tam anlamıyla dahil olmayı başaramamıştır. Psikoloji, insanı inceleyen, sosyolojiye temel oluşturan ve böylelikle toplumları anlamayı sağlayarak yöneticilere yol gösteren bir etmen olarak yönetimde ve ilişkili

birçok sosyal bilimde kullanılmaktadır.

Ancak psikolojinin liderleri analiz etmede kullanılması çok geç yıllarda olmuş, özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde müttefiklerin Hitler'i analiz etmesiyle ilk örneklerini verebilmiştir. Müttefikler Almanya'nın yenilmesi durumunda Hitler'in tepkisini öğrenebilmek ve yargılanması sürecinde yardımcı olacağı inancıyla onun psikolojisini inceletmiş, Harvard Psikoloji Kliniği Direktörü Dr. Murray ve Winston Churchill'in emriyle bu konuda çalışan Walter C. Langer olası bir yenilgide Hitler'in intihar edeceğini önceden tahmin etmiştir. Sadece bu bile psikolojinin yönetimdeki önemini açıkça ortaya koymuştur. Ancak ilerleyen yıllarda psikolojinin bu önemi görmezden gelinmeye başlanmıştır. Dönemin koşulları, o dönemde ortaya atılan farklı görüşlerin ispatlarının yapılmaya devam edememesi, psikolojinin içerisinde birçok farklı ekolün çıkması ve derinlemesine bir anlayışı savunan ekollerin daha az kabul görmesi yönetimde psikolojiden daha az yararlanılmasına neden olmuştur. Psikoloji biliminde en büyük ekollerden biri olan davranışsal model, yönetimde de büyük bir ekol haline gelmiş, yöneticiler bu modelin verilerinden yararlanmıştır. Ancak insanın çok daha derin yapısını ortaya koyan ruh çözümsel anlayış bir kenara itilmekle kalmamış zaman zaman bilim dışı olarak kabul edilmiştir. Bu anlayışın en büyük temsilcisi ve hatta kurucusu olarak kabul edilebilecek olan Freud'un görüşleri günümüzde dahi tam anlamıyla inkar edilemese de, bilimsel çevrede davranışsal anlayıştan çok daha zayıf bir kabul görmüştür. Ruhçözümsel anlayışa sahip çıkan pazarlama ve reklamcılık ise bu durumu genişleterek fizyolojik bir yapıyla birleştirmiştir. Öyle ki pazarlama bu alandan oldukça yararlanmış, hatta ruhçözümsel yapıyla ilgili olmasa da fizyolojik yapıyla ilgili olarak nöropazarlama(neuromarketing) anlayışını geliştirmiştir.

Yönetim biliminde bir görüş olarak davranışsal yapıya karşılık ruhçözümsel bir anlayışı öne sürmek ve geliştirmek mümkünse de bu çalışmanın amaçları arasında değildir. Bu çalışma yöneticilerin seçiminde ruhçözümleme açısından bir analizin yapılması gerektiğini öne sürmeyi amaçlamıştır. Özellikle tarih insanlığa bu konuda çarpıcı olduğu kadar büyük zarar ve yıkım getiren örnekler vermiştir. Bu çalışma, insanları ve doğal olarak liderleri tanımada psikoloji biliminin faydasını göstermek

amacıyla, yaptıklarının sonuçları dünya tarafından bilinen iki lideri incelemiştir. Onların psikolojik yapılarını ve bu yapılarını ele verecek davranışlarını, zihinsel süreçlerindeki değişimlerin ya da bozuklukların yönetim anlayışlarını nasıl derinden etkilediğini ortaya koymuştur. Hitler ve Stalin dünya tarihine acımasızlıklarıyla, savaşlarıyla ve yıkımlarıyla damgasını vuran iki büyük lider olarak psikolojinin yönetime etkisini anlamak açısından mükemmel iki örnektir. Hitler ve Stalin sadece acımasızlıklarıyla ünlenen liderler olamamışlardır. Onlar sanayide, teknolojide, ülke yönetiminde birçok farklı unsuru birleştirerek kullanan ve tamamen yıkılmış denebilecek iki ülkeden biri Avrupa'ya hükmetmek için savaşan, bu amacına belirli bir süreliğine de olsa kısmen ulaşan, diğeri de onu durduracak güce sahip iki büyük ülke çıkarmış olan liderlerdir.

Günümüzde tarihin insanlığa gösterdiği bu örnekler çoğaltılabilir. Bu durum sadece ülkeleri yöneten liderler açısından algılanmamalıdır. Burada incelenen liderlerin siyasi liderler olmaları sadece psikolojik unsur açısından en uç noktalarda ve en çarpıcı örneklerden ikisi olmaları gerekçesiyle seçilmiştir. Toksik liderlerin yıkıcılığı iş dünyasında da birçok başarıya ulaşmış ve aynı zamanda birçok zararı peşlerinden getirmiştir. Enron şirketinin skandalı buna en büyük örneklerdendir. Enron bir enerji şirketi olarak yaptığı usulsüzlükler nedeniyle Amerika'da özel şirketler ve bunların denetimi için düzenlenen birçok kanunun yeniden düzenlenmesine sebep olmuştur. Bu olayda sadece Kenneth Lay, Jeffrey Skilling, Andrew Fastow ve yönetim kademesindeki birçok kişinin suçlanması yeterli olmamıştır. Aynı zamanda döneminin en güvenilir denetim şirketlerinden Arthur Andersen da bu duruma göz yummakla suçlu konumundadır. Sadece bu kadarla kalmamış bu şirketin patronları zamanında ülke başkanları tarafında takdir edilmiş ve desteklenmiştir. Bu örnekler çoğaltılabilir. En yakın zamanda Volkswagen şirketinin emisyon skandalı, şirketin CEO'su Martin Winterkorn'un istifası ve şirket için büyük bir maddi zararla sonuçlanmış olsa da, araçların doğaya verebileceği zarar işin asıl zararlı kısmı olarak görülmelidir. Amerika'nın en büyük telekomünikasyon şirketlerinden WorldCom battığında birçok kişi işsiz kalmıştır. NASDAQ, ABD'de hala faaliyet gösteren özel bir borsa şirketi olarak bir zamanlar icra yönetim kurulu başkanı olan Bernard Madoffun dolandırıcılık skandalıyla gündeme gelmiştir.

Dünyanın en büyük skandallarından bir başkası da LİBOR'un belirlenmesinde yapılmış olan dolandırıcılıkla ilgilidir. LİBOR bankaların bankalar arası piyasada kullanacakları faiz oranlarının farklı vadeler için belirlenmesidir ve neredeyse tüm dünya bu faiz oranını izleyerek hareket eder. Tom Hayes adlı bir yatırım bankacısının LİBOR işlemlerinde yaptığı manipülasyonun cezasını tek başına ödememiş, dünyaca ünlü birçok bankanın da ceza almasına neden olmuştur. İş dünyasında buna benzer birçok olay gündeme gelmiştir ki bunların yanında çalışanlarına davranışları sınırları aşan, onların motivasyonunu düşüren, onları yanlışlara yönlendiren ve bu konuda onları teşvik eden, dahası kendileriyle birlikte onları yasaların dışına çıkmaya zorlayan birçok lider olduğu bilinmektedir.

Psikolojik bir değerlendirme sadece uç noktadaki liderleri değil aynı zamanda toplumun gündelik hayatına ekonomik açıdan nüfuz etmiş kişilerin karakterlerinin ve yapılarının analizinde de yardımcı olacaktır. Nasıl ki bugün şirketler, devlet ve özel değerlendirme kuruluşları tarafından en ince ayrıntısına kadar inceleniyor, denetleniyor ve hatta gelecekte izleyecekleri yol tahmin edilmeye çalışılıyorsa aynı şey o şirketleri yöneten liderler için de yapılmalıdır. Çünkü liderler şirketleri yöneterek onların bir parçası olmuş kişilerdir ve onların davranışları, kararları çok önemlidir. İnsanların her zaman beklendiği gibi davranmamaları, rasyonel olmamaları şirketleri değerlendirirken sadece finansal durumlarını ya da düzenledikleri belgelerin doğruluklarını incelemenin faydasız olacağının göstergesidir. Dışarıdaki koşullar ne olursa olsun insanlar bu koşulların gerektirdiğinden farklı hareket edebilirler. Bunu anlayabilmek, çözümleyebilmek ve hatta tahmin edebilmek adına psikolojiye ve onun ruh çözümsel yaklaşımına ihtiyaç vardır. İşte bu nedenlerle bu çalışma iki liderin psikolojilerinin derinlemesine incelenmesiyle bir liderin davranışlarının belirli bir oranda öngörülebileceğini göstermeyi amaçlamıştır. Bu unsurla günümüzde yapılan analizlere bir yenisi daha eklenerek durumun daha iyi hale getirilebileceği gösterilmiştir.

Bu çalışma toksik liderlerin psikolojik analizler sayesinde ortaya çıkarılabileceğini savunmuş ve bunu örnekleriyle açıklamıştır. Liderlerdeki toksik yön keşfedildiğinde bunları engellemek mümkün olacaktır. Bu çalışma beş bölümden

oluşmuş, bunlardan ilki liderlik ve liderlik teorileri üzerine kabul edilen görüşleri açıklamıştır. İlk bölüm liderliğin ve liderlerin kullandıkları yöntemler, onların tanımlanması, sınıflandırılması konularından oluşmuştur. İkinci bölüm ise bu çalışmanın temellerinden biri olan psikoloji ile ilgilidir. Bu bölümde psikolojik analizlerden ve bu analizlerle ilgili geliştirilen çeşitli kuramlardan bahsedilmiştir. Ayrıca karakterlerin günümüzde kabul görmüş bir sınıflandırılması yapılmış, kişilikler kısaca tanıtılmıştır. Buna ek olarak yine bu bölümde kişilerin karakterlerinin bir parçası olarak, insanların gerçek yönlerini tanımayı zorlaştıran, ancak çoğu zaman da kişiyi psikolojik bakımdan koruyan savunma mekanizmalarından bahsedilmiştir. Üçüncü bölüm ise liderlik ile psikoloji arasındaki ilişkilendirmenin yapıldığı ve detaylarının sunulduğu kesim olmuştur. Burada toplumun psikolojisinin seçtikleri liderler ve o liderlerin psikolojileriyle ilişkisi değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde çalışmanın örnekleri arasında yer alan Stalin ve onun psikolojisi incelenmiştir. Aile hayatı, çocukluğu, gençliği, okul yaşantısı, siyasi yapısı, iktidar dönemi, insanları etkilemek için kullandığı yöntemler yönetim ile ilişkilendirilerek psikoloji çerçevesinde incelenmiştir. Beşinci bölüm de Hitler için benzer bir incelemeyi içermektedir. Hitler de ailesi, okul hayatı, gençlik dönemi, savaş yılları, siyasi görüşleri, ekonomik yaşantısı, insanları etkileme konusundaki üstün yetenekleri, entelektüel ve sanatsal yönü açısından incelenmiş, bunların psikolojik nedenleri, anlatımları gösterilmiştir. Belirtilen tüm bu etmenler yönetim ile ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak psikolojinin liderlik üzerine etkileri, psikolojik bir analizin lider seçimindeki önemi gösterilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. LİDERLİĞİN TANIMI VE TÜRLERİ

Liderlik amaçları belirleme ve bu belirlenen amaçların gerçekleşmesini sağlamak için bireyleri, grupları etkileyerek onların gerekli davranışları göstermesini sağlamaktır. Bu duruma iş odaklı bakılacak olursa liderlik grup üyelerinin, işe yönelik faaliyetlerini etkileme ve yöneltme sürecidir (Koçel, 2011).

Liderlik teorilerini genel olarak ele almak gerekirse özellikler teorisi, davranışsal teoriler, durumsallık teorileri ve modern liderlik teorileri adı altında incelenebilir.

1.1 ÖZELLİKLER TEORİSİ

■'Özellikler teorisi liderlerin doğuştan getirdikleri özelliklerine odaklanan ve bireyi bu özelliklerin lider yaptığını savunan bir görüştür. Burada kişinin boyu, yaşı, ses tonu gibi fiziksel özelliklerin yanı sıra zeka, bilgi, iletişim kurabilme, motive edebilme gibi yetenekleri ve fiziksel olmayan özellikleri de dikkate alınır (Koçel, 2011).

1.2 DAVRANIŞSAL LİDERLİK TEORİLERİ

Davranışsal liderlik modelleri genel anlamda liderin liderlik yaparken gösterdiği davranışların önemini ortaya koyan çalışmalardan oluşur. Bu teorilere göre bir kişinin özelliklerinden çok izleyenlerine davranış şekli onun başarısını belirler. Liderin amaç belirleme şekli, astlarıyla iletişimi, yetki devretme konusundaki tutumu gibi birçok davranışı bu teoride incelenmiştir (Koçel, 2011).

Davranışsal liderlik teorileri Ohio State Üniversitesi, Michigan Üniversitesi gibi üniversitelerde yapılan liderlik çalışmaları, Blake ve Mouton'un matrisi, Mc. Gregor'un X ve Y teorisi ve Rensis Likert'in Sistem4 isimli modelinden oluşur.

Ohio State Üniversitesi, Michigan Üniversitesi, Blake ve Mouton'un matrisi temel olarak aynı değişkenlere dayanmaktadır. Buradaki iki önemli esas insan odaklı olmak ve iş odaklı olmaktır. Liderlerin insan odaklı olarak onların duygu ve düşüncelerini önemsemeleri, bunu en önemli unsur olarak görmeleri insana dönük bir liderlik anlayışını gösterir. İşe yönelik olmak ise işin zamanını, kim tarafından, hangi kurallara göre ve nasıl yapılacağını belirlemeye çalışmaktır. İşe yönelik liderlikte sonuç odaklılık esastır. Fakat burada işe ve insana yönelik olma durumu kesin bir ayrıma tabi tutulmamış, bir liderde her ikisinin de mevcut olabileceği belirtilmiştir (Koçel, 2011). Özellikle Black ve Mouton'un matrisi bu konuda en detaylısıdır.

Mc Gregor'un X ve Y kuramına göre bir liderin izleyenlerine davranışı şeklini insan davranışları hakkındaki düşünceleri belirler. Mc Gregor bu konuda iki ayrı kişi profili çizmiş ve liderlerin hangi profildekilere nasıl davrandığını açıklamıştır.. İnsanları X teorisinde değerlendiren liderler ise otoriter ve müdahaleci olurlar, onlara güvenmez, sıkı kontrol uygular, onları cezalandırır ve zorlarlar. Y teorisini benimseyen liderler demokratik ve katılımcı bir yapıda olurlar. Astlarını önemser, onları motive eder, onlara potansiyellerini ortaya koymaları için uygun şartları sağlamaya çalışırlar (Koçel, 2011).

Rensis Likert'in Sistem4 modeli ise yöneticileri dört grupta toplar. Bunlardan ilki astlarına güvenmeyen, iş konusunda görüşlerini çok nadir olarak soran, onların rahat hissetmelerini sağlayamayan istismarcı otokratik liderlerden oluşur. İkincisinde ise astlarına rahat hissettiremeyen, onlara çok sınırlı güvenen ve arada sırda fikirlerini soran yardımsever otokratikler vardır. Üçüncü sisteminde katılımcı liderler vardır ki bu liderler onlara kısmen güvenir ve kontrolü elinde tutmak ister, onlardan fikir alır, aldığı fikirleri olabildiğince kullanmaya çalışır, onların serbest ve rahat hissetmelerini sağlar. Sistem dörtte tanımladığı demokratik liderler ise astlara tam güven duyan, onların tamamen serbest hissetmesini sağlayan, fikirlerini daima soran ve yararlanan

liderlerdir (Koçel, 2011).

1.3 DURUMSALLIK TEORİLERİ

Durumsallık teorilerinin genel varsayımı değişik koşul ve durumlarda değişik liderlik tarzlarının etkili olacağıdır. O nedenle bir diğer adı da koşul bağımlılık teorileri olarak geçer. Burada amaç, izleyenlerin ve liderin kişilikleri, özellikleri, işin yapısı, izleyenlerin tecrübeleri önemli derecede lider davranışını etkiler. Burada da davranışsal teorilerdeki parametreler olan işe ve kişiye dönük olma kavramları yer almaktadır. Ancak davranışsal teoride kişiye dönük olma biraz daha ön plana alınırken burada hangi durumda nasıl bir liderlik tipi olması gerektiği anlatılmıştır. Durumsallık teorilerinde amaç-yol teorileri ve Fred Fiedler'in etkinlik teorisi ile bu konuya açıklamalar getirilmiştir (Koçel, 2011).

Fred Fiedler teorisinde lider izleyici arasındaki ilişki, başarılacak işin niteliği, liderin pozisyona dayanan otoritesinin derecesini esas almıştır. Bu üç değişkenin tamamen olumlu ya da olumsuz olduğu durumlar ve bunların kombinasyonları açıklanmıştır (Eren, 2010).

Amaç- yol teorisinde ise iki unsur önemlidir. Bunlardan biri kişinin davranışı karşısında elde etmeyi beklediği sonuç, diğeri ise kişinin bu sonuca verdiği değerdir. Liderler izleyenleri için önemli amaçlar belirlemeli ve bu amaçların gerçekleşmesi yönünde yol göstermelidirler. Burada liderin ödüllendirmesi ve bu ödül için yapılması gerekenleri belirlemesi de söz konusudur. Lider bunları yaparken otoriter, destekleyici, katılımcı ya da başarıya ulaştıran- sonuç odaklı bir yol izleyebilir (Koçel, 2011).

1.4 MODERN LİDERLİK TEORİLERİ

1.4.1 Transformasyonel (Dönüşümcü) Liderlik

Dönüşümcü liderliğin çıkış noktası sürekli gelişim ve değişim gösteren dış çevre faktörleri karşısında ayakta kalabilmek için kurumu yeniden yapılandırma

misyonunun liderlerce üstlenilmesidir. Dönüştürücü liderler, gelecekte olmak istedikleri duruma gelebilmek için, oluşturdukları yeni vizyon ile birlikte gerekli şartların da hazırlayarak, çevresel değişimleri fırsatlara dönüştürebilmededirler (Aksaraylı, 2015). Burada lider aynı zamanda izleyenlerinin ihtiyaç, inanç ve değer yargılarını geliştiren, onları ortak amacın daha önemli olduğuna ikna eden, onlara rol model olarak kendilerini adama seviyelerini yükselten bir kişidir (Eren, 2010).

1.4.2 Transaksiyonel (İşlemsel) Liderlik

Burada koşullu ödül liderliği, serbest bırakıcı lider ve istisnalarla aktif ya da pasif liderlikten bahsedilir. Serbest bırakıcı liderler liderlik sorumluluklarından kaçan kişilerdir. Koşullu ödül liderliği ise izleyenlerin, beklentileri karşıladıkları ya da aştıkları durumlarda lider tarafından ödüllendirilmeleri ve onlara kaynak sağlanmasını ifade eder. Bu tip liderler ile izleyenlerinden işlerini yapmalarını bekler ve sonuç için de onlara gerekli karşılığı veriri. Etkin olmasına rağmen beklentileri düşük olan bir sistem olması ve başarıyı asgari düzeyde sağlaması açısından eleştirilir. İstisnalara göre yönetimde ise izleyen gözlenerek gerektiğinde müdahale edilmesi söz konusudur. Müdahaleler azsa pasif çoksa aktif bir yönetim vardır (Koçel, 2011).

1.4.3 Karizmatik Liderlik

Karizmatik liderlik daha önce de bahsedilen özellikler teorisine benzemektedir. Karizma ilahi ilham ve hediye bağış anlamlarındaki bir kelime olsa da günümüzde etkileyiciliği ve çekiciliği anlatır. Karizmatik lider bu çekiciliği kullanarak insanları belirlediği yönde davranışa sevk edebilen kişidir. Karizmatik liderlerin izleyenlere yol gösterme, ilham verme, saygı uyandırma, misyon duygusu aktarma ve teşvik etme gibi yetenekleri vardır. Bu tip liderler özgüven, etkileme, güç kullanma, baskın olabilme, vizyon belirleme, kendi inançlarının doğruluğuna izleyenlerini ikna edebilme, kişisel özdeşleşme sağlama, aykırı yöntemler kullanma gibi özelliklere sahiptir. Kendi inanç ve tutumlarıyla izleyenlerininkini birleştirip içselleştirmelerini sağlayabilir. Karizmatik liderler genelde çevresel koşulların olumsuz olduğu(kriz, kaos, belirsizlik vb.), mevcut durumdan memnun olunmayan ortamlarda ortaya

çıkmıştır. Politika, din ve savaş konularında daha çok kendini gösterir. Robert House'a göre izleyiciler bir kişide sıradan olmayan davranışlar gördüklerinde bu kişiye olağandışı veya kahramanlık ifade eden özellikler atfederler(Eren 2010; Koçel 2011).

Yukarıda bahsedilenlere ek olarak Conger ve Kanungo'nun karizmaya atıf teorisine bakmak gerekir. Bu teori farklı olarak karizmatik liderliğin öğrenilebilen bir liderlik türü olduğunu ve motivasyon unsurunu eklemişlerdir. Karizmatik liderliğin kişisel risk alma, alışılmadık davranışlar, stratejik vizyon ve bunu ifade etme üzerine kurulabileceğini belirtmişlerdir. Bu süreçte de motivasyonu; ideolojik bir vizyon oluşturarak, izleyicilere taklit edebilecekleri davranış örnekleri gösterip rol model haline gelerek sağlayabileceklerini söylemişlerdir. Ayrıca kişilerin öz değer, öz saygı ve öz faydasını artırmak gerektiğini söylemişler ve toplu kimlik başvurusunun öneminden bahsetmişlerdir. Toplu kimlik başvurusu, sembolleri, sloganları ve geçmiş olaylarla ilgili hikayeleri kullanarak sosyal özdeşleşme sağlamayı ifade etmektedir ki bu toplu öz faydayı da artıracaktır (Gül, 2003).

Freud'a göre kendisini yetersiz, suçlu ve ayrımcılığa uğramış hisseden kişiler karizmatik liderlerden daha çok etkilenmektedir. Bu, izleyenin kişilik özelliklerinin de bu konuda etken olduğunu ortaya koyar. Karizmatik liderlik diğer liderlik türlerinden başka bir açıdan da ayrılır. Karizmatik liderler olumlu ve olumsuz karizmatik lider diye sınıflandırılabilir. Bu çalışmada ele alınan Adolf Hitler'i yansıttığı gerekçesiyle burada olumsuz karizmatik liderliğn açıklanmasına ihtiyaç vardır. Ancak literatürde toksik ve karizmatik liderlik birbirlerine çok yakın olan iki tanım olarak kullanılmışlardır. Bazı çalışmalarda olumsuz karizmatik liderlik toksik özellikleri gereği toksik liderliğin alt boyutu olarak görülürken, bazılarında ise karizmatik liderliğin etkileme gücü açısından diğerlerinden ayrıldığı belirtilmiştir. Bu çalışmada iki konu ayrı başlıklarda verilse de literatürde kesin bir ayrım görülemediği için yorumlamada ayrıma gidilmemiştir.

Olumsuz karizmatik liderler, karizmatik özelliklerini olumlu davranışların aksine olumsuz davranışlarla ortaya koyan kişilerdir. Bu tip liderler kendilerini

fazlaca ön plana çıkaran, izleyicilerini kendisine bağımlı hale getiren, onların zayıf olmasını sağlayan, kararların tümünü kendisi vermeye çalışan kişilerdir. Büyük çoğunluğunu narsist bir yapıya sahip kişilerin oluşturduğu bu grup, kendi çıkarları yönünde insanları manipüle eder, onlara sınırlı bilgiler verir ve aşırı kontrolcü tavırlar sergilerler. (Barutcugil, 2015).

1.4.4 Toksik Liderlik

Kökeni Yunancaya dayanan, Latinceye de aktarılmış olan toksik kelimesi, zehirlilik, zehirleme yeteneği anlamlarının yanı sıra zehirli davranış ve etkiye sahip olma anlamında da kullanılır. Aslen fen bilimlerinde kullanılan bu ifade Frost'un tanımlamasıyla birlikte örgütsel literatüre kazandırılmıştır (Günsel, 2017). Üyeleri tarafından lider olarak kabul edilen bazı liderler kişileri olumsuzluğa, verimsizliğe yönlendirebilmekte, hatta üyelerinde yıldırmaya maruz kaldıkları hissini arttırabilmektedir (Ertureten, Cemalciler, & Aycan, 2013).Toksik liderlik, izleyenlerinin motivasyonlarını ve morallerini bozan, onları verimsizliğe yönelten bir lider tipidir, bu anlamda yönetim beceriksizliğine sahip kötü liderden veya sağlık sorunları olan, çok fazla stres altında olduğu için iyi bir yönetim ortaya koyamayan liderden ayrılmaktadır. Toksik liderler başkalarını umursamadan bencilce hareket ederek başkalarına bilerek zarar verirler. Bu anlamda toksik liderlik, izleyenlerine bilerek olumsuz etki eden davranışlara sahip özel bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. (Reyhanoğlu & Akın, 2016).

Bu tip liderlerde aşırı güven, kendine hayran kalma, başkalarını dinlememe, analiz yapmadan, abartılı bir özgüvenle hızlı karar alma, çevresinin düşmanlarla sarılı olduğuna inanma ve her şeyin kendi kontrolünde olmasını isteme, kendi görüşlerinin doğruluğuna kesin olarak inanma, duyarlılık ve empatiden uzak tavırlar sergileme gibi belirgin özellikler görülebilir. Bu konuda uzun süre liderlik yapan bir kişinin bahsedilen yapıya bürünebileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu kişiler kişisel yetersizliklerini saklama konusunda iyidirler, bencilce değerler üzerine odaklanırlar ve kurnazca hareket ederek insanları aldatmaya, başkalarını kullanarak niyetlerini gerçekleştirmeye çalışırlar. Toksik liderler, izleyenlerine karşı bencilce, açgözlü ve

sorumsuzca davranış ve söylemlerde bulunur. Ayrıca toksik liderler de tıpkı olumsuz karizmatik liderler gibi narsist bir yapıdadırlar (Reyhanoğlu & Akın, 2016).

Toksik liderlikle ilgili teorik çalışmalar ve saha çalışmaları incelendiğinde Schmidt'in 2008 yılında yaptığı araştırma göze çarpmaktadır. Bu araştırma toksik liderlikle ilgili beş boyut ortaya koymuştur: İstismarcı davranış biçimi, otoriter liderlik, öngörülemez davranışlar, kendini gösterme ve narsist yapı. Burada istismarcı, otoriter ve narsist davranışlardan kastedilenler açıktır. Kendini gösterme ise liderin üstlerine kendisini olumlu yönde tanıtmasını ifade eder (Reyhanoğlu & Akın, 2016). Çalışmanın örneğini oluşturan Hitler ise kendisini üstlerine ve halka karşı olumlu bir kişi olarak tanıtmaya çalışmıştır. Stalin ise hocası olarak gördüğü Lenin'e kendisini sevdirmeye çalışmıştır. Ancak Stalin iktidara geldikten sonra güce dayanan otoritesini kullanmış, kendisini insanlara sevdirme ihtiyacını kaybetmiştir.

Öngörülemez davranışlar ise ruh halindeki dramatik değişikliklerin lideri etkilemesi sonucu ortaya çıkan davranışlar olarak tanımlanmıştır (Reyhanoğlu & Akın, 2016). Özellikle belirsiz ruh halinin göstergesi olarak öngörülemez davranış bu çalışmanın konuları olan Stalin ve Hitler'de çokça görülen bir davranış yapısıdır.

Türkiye'de ise bu anlamda Çelebi ve arkadaşlarının çalışmaları incelenebilir. Bu çalışmalarda da çıkarcılık, değer bilmezlik, olumsuz ruhsal durum ve bencillik olmak üzere dört boyut sonuç olarak bulunmuştur. Görülebileceği gibi bu boyutlar da Schmidt'in ortaya koyduğu boyutlarla büyük bir yakınlık göstermektedir (Reyhanoğlu & Akın, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

2. PSİKOLOJİK KURAMLAR, KARAKTER BOZUKLUKLARI VE SAVUNMA MEKANİZMALARI

2.1 PSİKANALİZ VE ÇEŞİTLİ KİŞİLİK KURAMLARI

Bir grup olgusu olan yönetimde insan unsuru yönetimin temel bileşenidir. İnsan olmadan bir örgütün bileşenlerinin amaçları doğrultusunda harekete geçip amaçlarını gerçekleştirmesi mümkün olmayacaktır. İşte bu nedenle bir örgütte diğer bütün unsurlardan önce yönetim faaliyetini gerçekleştiren yönetici ve yönetilenlerin anlaşılması gerekmektedir. Örgütün en karmaşık bileşeni de insandır. .Bu karmaşıklığın içerisinde, örgütleri amaçları çerçevesinde yöneten, yönlendiren ve diğer insanları yine bu amaç çerçevesinde bir bütün halinde hareket etmeye teşvik eden liderlerin incelenmesi ve analizi ise ayrı bir önem arz etmektedir.

Kişilik açısından insanlar farklı özellikler gösterir ve farklı güdüler tarafından harekete geçer, aynı amaçlara farklı yollardan ulaşmaya çalışır, farklı şekilde motive olurlar. Bu farklılıklar kişiliğin algılama ve yorumlamaya etki etmesiyle oluşur. Psikoloji ise bu kişisel farklılıklar üzerinde durur ve insan davranışının nedenlerini kişilikten yola çıkarak inceler. Fizyo-biyolojik bakımdan her kişi farklı bir kişiliğe sahiptir. Bu farklılık kişinin yaşadıklarıyla da artar. Benzer ortamlarda dahi farklı liderlik tarzlarının sergilenmesinde de temel neden kişiliktir ve kişinin liderlik başarılarını önceden tahmin edebilmede kişiliğin en geçerli kriterlerden biri olduğu yaygınlaşan bir görüştür (Zel, 2001).

Açıklanması imkansız ve mantık dışı gibi görülen olaylar insanın kişiliği içinde süregelen çatışmaların yankılarıdır (Zel, 2001). Örgütlerin analizinde insanı anlamak için yüzeyin altına inen, bilinç dışı korku, umut ve motifleri ele almaya çalışan bir perspektif olarak karmaşık klinik boyutu önemsemek gerekmektedir. Çünkü ister lider, ister işgören, ister müşteri olsun tüm insanlar bilinçlerinin ötesindeki bilinçaltı kalıplarının etkisiyle hareket ederler. Özellikle hayatımızın ilk yıllarında

yapılandırılan bilinçaltı ve doğal olarak buradan gelen içgüdüsel unsurlar insanı ve davranışlarını derinden etkiler. Motivasyon da dahil olmak üzere bir çok davranışımızın temelleri bilinç dışında gerçekleşir (Vries, 2007).

Bu sebeplerden dolayı ele aldığımız bir liderin davranışlarını izah etmede kişiliğini oluşturan faktörlere bakmak gereklidir. Bu faktörlere bakmak ve doğru çıkarımlar yapabilmek için de kişilik kuramlarını bilmek gerekmektedir. Ancak kişilik şu ana kadar tek bir kuram çerçevesinde ve tek bir doğru ile ortaya konabilmiş bir olgu değildir.

Kişilik için belirli bir süreçteki davranışların onu tanımlamadığını, kişiliğin geçmiş, bugün ve gelecek tarafından oluşturulduğunu söyleyen Uğur Zel, insanların alışkanlıklarını sürdürmek, aynı zamanda geleceğe ayak uydurmak istediğini belirtmiştir. Zel, kişiliğin bugünün uygulamaları, geleceğin eğilimi ve geçmişin parçalarını taşıdığını düşünmüş, bu düşünceleri çerçevesinde de kişiliği insanın tüm yaşamındaki alışkanlık ve özelliklerinin davranışlarına yansıyan gözlemlenebilir yönü olarak tanımlamıştır. Ayrıca kitabında her davranış fikrinin belirli bir kişilik süzgecinden geçtikten sonra somut eylemler haline getirildiğini belirtmiş ve kişiliği bu yolda bir araç olarak görmüştür. Kalıtımın ve yetiştirilme şeklinin kişinin davranışlarının belirlenmesindeki önemine değinmiştir. Bunların birbirlerine bağlı olan öğeler olduğunu bu nedenle de örgütün de kişinin de gelişimi planlanırken kalıtım ve yetiştirilme şeklinin etkilerini bilmek gerektiğini söylemiştir. Zel kişiliğin beş boyutta incelenebileceğini belirtmiş, bunları kalıtım ve bedensel yapı, sosyal faktörler, aile, sosyal yapı ve sınıf, coğrafi ve fiziki faktörler olarak sıralamıştır. Diğer faktörler adı altında kişinin, özellikle gençlerin ve çocukların kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkilerinin, içinde yetiştikleri, bulundukları sosyal gruptaki yetişkin üyelerin ve hatta doğum sırasının kişiliğe etkisinden bahsetmiştir. (Zel, 2001).

Burada belirtilmiş olan beş faktörün ve ek olarak diğer unsurların etkilerinden kısaca bahsedilmelidir. Kalıtım ve bedensel yapı faktörleri açısından bakıldığında kişilerin bedensel yapıları, zekaları ve psikolojileri üzerinde kalıtımın etkisi çok büyüktür. Kişinin yetenekleri becerileri ve birçok özelliği kalıtımla belirlenir. Her ne kadar beden, zihin ve duygular açısından kalıtım daha etkin olsa da kalıtımın sosyal

yapı ve çevre sayesinde gelişen davranış kalıplarında da rolü vardır. Tüm bu etkileri nedeniyle kişiliğin oluşumunda da çok önemlidir (Zel, 2001). Önceleri hangi özelliklerin kalıtım yoluyla, ne şekilde belirlendiği bilinemese de bugünlerde genetik mühendisliği alanında hangi özelliklerin kalıtımsal olarak belirlendiğini ortaya koyabilmek için çalışmalar yapılmaktadır. Dahası bu özelliklerin belirlenimlerini sağlayan DNA kodları bulunarak değiştirilmek istenmekte ve yakın gelecekte bu sayede kötü kalıtımsal özelliklerden kurtulabilmenin mümkün olacağı düşünülmektedir.

İnsanlar belirli kültürel yapılar içerisinde yaşar, bu yapılar tarafından etkilenir ve bu da kişiliklerinin oluşumu açısından önemlidir. İnsanlar bu yapı içerisinde algılar, öğrenir ve yine bunlar sayesinde içinde bulunduğu topluma uyum gösterir. Kişilik insanın bu öğrenimleriyle yeni nitelikler kazanarak kişiliğini oluşturur. Algısı uyarıcılara karşı tepkilerini belirler. Kişiliğin her bireyde farklılaşmasının nedenlerinden birisi de her bireyin algısının ve doğal olarak algıladığı şeye verdiği tepkinin farklı olmasıdır. Ek olarak bir kültürde farklı toplumsal sınıfların ve yapıların olduğu bir gerçektir. Kültür alt kültürlerle kendi içerisinde çeşitlenir ve bunlarda kişilik oluşumuna etki eder. Özellikle içinde bulunulan sosyal sınıf kişinin eğitim, yaşama biçimi, düşünce ve eğilimlerini doğal olarak da davranış ve kişiliğini belirlemede etkili olacaktır. kültür genel davranış kalıplarını ortaya koyarken sosyal sınıf özel davranış kalıplarını belirler (Zel, 2001).

Kişiliğin oluşumunda belki de en önemli unsurlardan birisi de ailedir. Çünkü kişi, toplumun küçük bir modeli olan aile sayesinde sosyal değerleri öğrenir, davranışlarını ebeveynlerini izleyerek, onlardan öğrenerek şekillendirir. Ahlaki değerlerini, kişilik özelliklerini ailesine bakarak belirler. Aile yapısı kişilerin kişilik özelliklerini belirlemede yardımcı olmaktadır.

Coğrafi ve fiziki faktörler açısından bakıldığında iklim, tabiat, bölgenin fiziki şartları gibi unsurların kişiliğe etkisinden bahsetmekten mümkündür. Coğrafya ve fiziki yapı özellikle toplumun yapısını ve kültürünü etkilemekte; böylece de dolaylı olarak kişiliğe etki etmektedir. Ayrıca kitle iletişim araçlarının etkin kullanımının da çocuklar ve gençlerin tutum ve davranışlarında etkili olduğundan bahsedilebilir.
Diğer bir husus da bireylerin içinde bulundukları toplumun benimsediği, örnek

alabilecekleri yetişkinlerdir. Bireyler bu kişileri örnek alarak davranışlarını ve ideallerini belirleyebilmektedir (Zel, 2001).

Zel kişiliğin üç bileşeni olduğunu, bunların karakter, yetenek ve mizaç olarak sıralanabileceğini belirtmiştir. Karakteri kişiliğin iskeleti olarak gören ancak karakterin kişiliğin tamamı olarak algılanmasının yanlış olduğunu belirten Zel, karakteri kişiliğin sosyal ve ahlaki özelliklerini ortaya koyan, kişinin zihinsel gücünü oluşturup şekillendiren bir unsur olarak görmektedir. Karakter kişinin toplum değerleri, ahlak kurallarına uyumu olarak görülmüştür. Karakterin aile, okul, çevre sayesinde gelişmeye, şekillenmeye başladığını; ceza, ödül, mantıklı düşünme, duygusal benimseme ve örnek alma ile de gelişip olgunlaştığını belirtmiştir. Mizacı ise belirli duygusal tepkilerinin nitelik ve nicelik bakımından değişmesi olarak tanımlamıştır. Yetenek ise kişiliği hem şekillendiren hem de oluşturan bir unsur olarak tanımlanmıştır. Bedensel ve zihinsel olarak ikiye ayrılmıştır (Zel, 2001). Günümüzde ise bu iki boyutlu tanıma duygusal zeka kavramı da eklenmiştir. Özellikle günümüzün analitik değerlere ve IQ'ya önem veren iş dünyasına, kişilerin duygularına değer vererek hareket etmesinin daha iyi olduğunu göstermeye çalışan çalışmalar vardır. IQ'nun gerçek dünyadaki başarının sadece yüzde dördü ile ilgili olduğu, başarının yüzde doksanından fazlasının zekanın diğer biçimleriyle bağlantılı olduğu belirtilmiştir (Cooper & Sawaf, 2000).

2.1.1 Sigmund Freud'un Kişilik Kuramı

Freud'un psikolojik görüşleri kişiliğin en büyük güdü ve yoksunluğunun sevgi olduğunu, bu duygunun eksiklikleri ve baskılanmalarının kişiyi bunalım ve anormal davranışlara ittiğini savunur. Ona göre insan daha çok bilinçle değil, bilinç dışıyla hareket eder. Freud kişinin benliğini *id, ego ve üst benliğe* ayırmıştır ve bunlar kullanılarak psikanalitik inceleme yapılabileceğini savunmuştur (Eren, 2010).

Freud'a göre *id,* tamamen biyolojik yapımızın bize verdiği duyguları taşıyan, sosyal kısıtlamalar olmasaydı nasıl davranacağımızı gösteren, vahşi ve doğal yönü simgeler. Ego, ilkel kesim olan idi dengeleyen ve orada oluşan vahşi güdüleri toplumsal kural, yargı, olgu ve geleneklere uygun hale getiren kesimdir. Böylece günlük hayatta bireylerin davranışları denetlenmiş olur. Fakat bu id üzerinde bir baskı yaratır ve bazen

bu baskı garip davranışların ortaya çıkmasına neden olabilir. Süper ego ise aşırı gelişmiş egoyu ifade eder ki bu da toplumun değerlerine aşırı bir uyumu, aşırı bir kuralcılığı ortaya çıkarır. Süper ego adalet, hakkaniyet ve vicdan gibi özelliklerin hüküm sürdüğü, doğruluk ve dürüstlüğün oluşturduğu kesimdir (Eren, 2010).

Bu aşamalardan sonra Freud içgüdüleri, yaşam ve ölüm güdüleri olarak ikiye ayırır. Burada yaşam güdüleri açlık, susuzluk ve cinsel ihtiyaçların tatminine odaklanır. Cinsel güdü uzun süre baskılandığı için alt benlikte yer edinerek bütün tavırlara etki edebilir. Bu nedenle de Freud'a göre tedavilerde cinsellik ve sevginin eksikliğine dair unsurlar kullanılmalıdır. (Eren, 2010). Freud bu görüşlerinin yanı sıra kişideki saldırganlığı ölüm içgüdüsünün dışa yansıtılmış hali olarak görmüş ve kişinin bu saldırganlığı bir şekilde dışarı atması gerektiğini, engellenen saldırganlığın yeniden içe yönelerek kişide hastalıklara ve sorunlara yol açacağını belirtmiştir (Fromm, 2016).

Burada Freud'un literatüre kattığı ve bu çalışmayla ilgili olan bazı terimlerden bahsetmek gerekmektedir.

Öncelik olarak birçok otoritenin psikoterapide en önemli kavramlardan biri olarak gördüğü, Freud ve Jung'un aktarım kavramından bahsetmek gerekir. Aktarım kuralına göre, hiçbir ilişki yeni kurulmuş değildir. Aktarım, kişinin veri işleme ve deneyimlerini düzenleme yapılarının çocukluk dönemindeki bakıcıyla(anne, baba) ilişkili olduğunu söyler. Hayatımızın ilk dönemlerinde bakıcımızla (anne-baba/ bakıcı) kurduğumuz ilişkiler gelecekte kuracaklarımıza etki edecektir. Bu nedenledir ki insanlar muhataplarına çocukluk döneminde davrandıklarına benzer şekilde davranırlar, sonunda da belli davranışları kalıplar haline getirirler. Ayrıca aktarım tepkileri bilinçdışında gerçekleştiği için bunu bazen kişinin kendisi bile anlamlandıramayabilir. İlk ilişkilerin insanları bu denli etkilemesinin sebebi ise basitçe idealleştirme ve içselleştirmedir. Kişi narsisistik (öz benlik ve özsaygı duygusu) gelişimini bu şekilde sağlar. Buna en güzel örnek çocukların aile bireylerinin hareket tarzını taklit etmeleridir. İçselleştirilen ve içe yansıtılan şeyler kişi büyüdükçe kalıcı hale gelir ve kişi davranışlarını belirlemede etkili olur. İçselleştirme aktarımın unsurlarından biridir. Bir diğer önemli unsur ise ayna tutmadır. Ayna tutma yine çocuklukta özellikle anne tarafından yapılan davranışlara, yeteneklere onay verilmesi ve cesaretlendirilmesidir. Bu sayede kişi nasıl davranırsa

olumlu bir cevapla karşılaşacağını anlayarak davranışlarını buna göre yönlendirir. Böylece içselleştirme ve ayna tutma aktarımın iki en önemli unsuru olarak geleceğimizi şekillendirir. İnsanlar geleceklerinde de içselleştirmeye ve kendilerine ayna tutmasına önem verip bu çerçevelerde davranacaklardır. Çocukluklarında karşılaştıkları olaylar sonucu öğrendikleri tepkiler gelecek yaşamlarındaki olaylarda da benzer şekillerde ortaya çıkacaktır (Vries, 2007). Ayna tutma ve içselleştirme olgusu Hitler'in kişilik yapısının anlaşılması ve çözümlemesinde yardımcı olacaktır.

Narsisizm bilindiği genel anlamının ötesinde bir anlam taşır. Psikolojide her bireyin geçmesi gereken, bebekliğin bir gelişim aşaması olarak tanımlanan narsisizm, büyümekte olan çocuğun kendi bedeninden ve onun işlevlerinden haz aldığı çocuğunun yaşamının çok hassas bir dönemidir. Bu dönemde çocuğun gördüğü muamele onun gelecek döneminde sahip olacağı dünya görüşünü belirler. Çocuk için önemli olan ilk üç yıl kişiliğin temel kalıplarını, beden, akıl, cinsel kimlik, isim ve kişisel tarih hakkında duyguları biçimlendirir. Kişiliğimizin temelleri narsisistik gelişim olarak adlandırılan bu dönemde atılır. Çocuklar büyürken karşılaştıkları üzücü durumlarla baş edebilmek için kendileri hakkında görkemli ve teşhirci bir kimlik oluşturarak ilk günlerindeki mükemmelliği korurlar ya da ebeveynleri hakkında çok güçlü idealleştirilmiş imaj yaratarak onları koruyucu, kurtarıcı olarak görürler. Burada ilk duruma görkemli benlik ikinciye ise idealleştirilmiş ebeveyn imajı adı verilir. Bu iki unsur benliğin iki ayrı kutbudur ve kişi büyüdükçe gerçeklerle uyumlaştırılsa da yaşamın bazı anlarında zaman zaman izlerini göstermeye devam ederler. Kişinin içinde bulunduğu aile ve onun için önemli olan diğer kişiler kişinin teşhirci gösterimlerini değiştirir, güç ve ihtişama dair fantezilerini normalleştirir. Bu sayede kişi tutku, ideal değerler, güvenli bir özsaygı ve kimlik duygusu gibi temelleri oluşturur. Bu süreçte olumsuz bir durumla karşılaşılırsa gelişim düzgün olmaz. Burada aşırı itki yani şımartma ve sınır koymama yanlış olduğu gibi, az itki yani duygusal uzaklık, eleştirel tavır, ortada olmama, depresif davranma da yanlıştır. Hatta bu dönemde şiddet veya istismar varsa durum daha da kötüleşir (Vries, 2007).

Yukarıda bahsedilen açılardan Hitler incelendiğinde maalesef anne tarafından aşırı itki ve baba tarafından az itki ve hatta şiddetle karşılaşmıştır. İleride daha detaylı olarak analizi yapılacak olan Hitler'in bu iki durumu aynı zamanda yaşaması onun

kişiliğini, karakterindeki keskin değişim ve kişilik bozukluklarını açıklamaktadır.

Bireyler çocukluk dönemlerinde doğru davranışlarla desteklenerek, aşırı ya da az itki arasında denge sağlanarak yetiştirilirse narsisizm süreci doğru işler. Böylece kişi öz güven ve özsaygı sahibi normal bir birey olur. Tersi gerçekleştiğinde bireylerde tepkici narsisizm oluşur. Bu durum her zaman kötü değildir. Birçok önemli lider ve kişilik tepkici narsisizmi olumlu olarak kullanmış, çocukluklarında yaşadıkları olumsuzlukların üzerine gitmiş ve kendilerini hem o olumsuzluklara hem de o olumsuzluklara neden olanlara ispatlamışlardır. Ancak bazı kişiler bunu bir kin, kıskançlık ve intikamla destekleyerek olumsuz birer kişilik haline gelmişlerdir ki bu durumun özel adı Monte Cristo Kompleksi olarak anılır. Bu teori narsisizm sürecinde olumsuzluklar yaşayan ve bilinçli ya da bilinçsiz olarak kin, intikam ve nefret ile donanan kişileri Monte Cristo adlı roman karakterine benzetir. Bu insanlar için intikam sıradan bir duygu değil, hayatlarının başlıca motive edici kuvvetidir. İntikam onların gözünde servet, para ve güç gibi şeylerden çok daha üstündür (Vries, 2007).

2.1.2 Eric Berne'nin Kişilik Kuramı

Eric Berne kişiliği üç temel aşamada incelemiştir. Ona göre kişilik çocukluk, olgunluk ve atalık(ebeveynlik) adını verdiği üç kısımdan oluşur. Çocukluk kısmı adından da anlaşılacağı gibi bireyin bir çocuk gibi davrandığı, istek ve arzularını tatmin etmek için dilediğince davrandığı kısımdır. Burada birey yaramaz bir çocuk gibi toplumu dikkate almadan ve sonuçlarını düşünmeden davranış gösterir (Eren, 2010). Olgunluk ise egoya benzer, çocukluk kısmını toplumun yapı, kural, yargı ve değerlerine göre törpüleyerek bazı istek ve arzuları bilinçaltına iter (Eren, 2010). Gerçeğin objektif olarak değerlendirilmesini sağlar, yaşamak için gereklidir, herkeste bulunur ve kişinin etkinliğini artırır (Zel, 2001). Ebeveynlikte kişi ebeveynlerini algılar ve kendi benliğinde algıladıklarını yeniden yapılandırarak kendi ebeveynliğini oluşturmuş olur. Bu ebeveynlik istikrarı anlamına gelmektedir ve geleneklere bağlılık da buna dahildir (Zel, 2001).

2.1.3 Carl Jung Ve Alfred Adler'in Kişilik Kuramları

Jung ve Adler, Freud'un cinsellik ve sevgi üzerine olan görüşlerini abartılı bularak onun önerdiği psikanalize karşılık, analitik psikolojinin temellerini atmışlardır. Analitik psikolojide de tıpkı psikanalizdeki gibi bilinç ve bilinç dışı kavramları vardır. Ancak burada ırkların özelliklerini taşıyan, tüm insanlık tarihi boyunca kalıtım ve genlerle aktarılan ırk bilinçdışı kavramını geliştirmiştir. Buna göre insan bilinç dışı davranışlarını atalarının genleriyle aktardığı belli unsurlara göre belirler. Genlerin karışımından dolayı bilimsel olarak bu kökeni ortaya koymak zordur. Fakat sosyoloji sayesinde bazı örf, adet ve yaşama biçimleri ortaya konabilir. Bunlar da bizim ortak bir topluluk olarak bilinç dışı davranışlarımızı geçmişten getirdiğimizi mantıksal bir çerçeveye oturtur. Jung insan davranışının geçmişten etkilense de gelecek için amaçlandıkları doğrultusunda hareket ettiğini savunur. Adler ise bu konuda Jung'a katılır ve insanın gelecekteki amacının toplumda güçlü bir yere gelmek olduğunu, kişinin sevgi değil güçlü olma güdüsüyle hareket ettiğini ekler (Eren, 2010).

Jung aynı zamanda kişilik tipleri ile ilgili görüşler ortaya atmıştır. Jung kişileri hayata bakış açıları, dünyayı kavrama ve dünya hakkında sonuca ulaşma şekillerine göre değerlendirmiş, kişilik tipleri hakkındaki teorisini dışa dönüklük- içe dönüklük, duyumsama- sezgisellik, düşünme- hissetme, yargılama-algılama olarak dört özelliği kullanarak açıklamıştır.

Jung, his, duygu, sezgi ve düşüncenin gelişmiş bir kişilikte en az üçünün bilinç düzeyine çıkmış olması ve bunlardan birinin gelişiminin ergenlikte tamamlanmış olmasını gerektiğini belirtir. Kişilik gelişimini ergenlikte tamamlayamamış kişiler tutarsız, dengesiz ve düzensizdir. Bir kişi içe ya da dışa dönük herhangi bir uca yakınsa bu kişilerde nevrotik sorunlarla karşılaşılması da mümkündür (Zel, 2001).

Adler ise kişiliğe üstünlük arzusu açısından yaklaşmış ve kişiliğin amaç ve davranışını üstünlük arzusunun güçlendirdiğini belirtmiştir. Ona göre insan üstünlüğe ve mükemmelliğe ulaşmayı arzular, çevresel baskılar buna engel olduğunda kişilik çatışması oluşur. Bu çatışmanın sonucunda aşağılık duygusu meydana gelir, kişi bu duyguyu telafi etmeye çabalar ve genelde hayat tarzı bu çabaya göre gelişir. Adler kişiliği insanın baş etmek zorunda olduğu çevresel faktörler ve bu faktörlere karşı

gösterilen tutumlar çerçevesinde inceleyerek, bunların uzman kişilerce bireyin birçok davranış, ilişki, alışkanlık ve heyecansal durumunda görebileceğini söylemiştir.

2.1.4 Karen Horney'in Kişilik Kuramı

Karen Horney de Adler gibi analitik psikolojiyi ve sosyal ilişkileri temel alır. Onun görüşüne göre insanların davranışlarını yönlendiren endişe ve korkudur. Kişiler endişe ve korkuyu yenebilmek için bazı davranış kalıpları geliştirir ve böylece sinirsel gerilimden kurtulup sosyal ilişkilerini yönlendirirler. Karen on tip davranış kalıbı belirlemiştir ve bunlardan yola çıkarak da kişiliği belirleyen üç tip sosyal ilişki kalıbı ortaya konabilir. Bu üç kişilik tipinin ilkinde insanlara sevgi ve yakınlık duyarak yaklaşmak, ikincisinde insanlardan uzak durmak, onlara karışmadan bağımsız biçimde hareket etmek, üçüncüsünde insanlara karşı çıkarak onlarla mücadele etmek, güçlü olduğunu onlara kabul ettirmek vardır. Kişiler kendilerine en uygunu seçerek bunu yaşamlarıyla bütünleştirir (Eren, 2010).

2.1.5 Eysenck'in Kişilik Teorisi

Eysenck kişilik için dört aşama belirlemiş, kişiliği oluşturan faktörlerin hiyerarşik bir düzenle sıralanması gerektiğini düşünerek teorisini bu doğrultuda geliştirmiştir. Bu dört aşamanın her birindeki özelliklerin kişideki kümelenme şeklinin kişiliği belirlediğini, bu kümelenmenin herkeste farklı olması nedeniyle kişiliklerin farklılık gösterdiğini söylemiştir (Zel, 2001).

Eysenk kişiliği değerlendirirken de içe dönüklük-dışa dönüklük ile nevrotiklik-normallik unsurlarını kullanmıştır. Bunları kullanarak dikey ve yatay boyutlar oluşturmuş ve dört bölümden oluşan bir tanımlama yapmıştır. İçe dönüklüğün nevrotiklikle kesiştiği durumdakilere melankolik, normallikle kesiştiği durumlardakilere flegmatik adını vermiştir. Dışa dönüklüğün normallikle kesiştiği noktadakilere sengen, nevrotiklikle kesiştiği yerdekilere de kolerik demiştir. İçe dönükleri sessiz, insanlardan kaçan, yalnızlık isteyen, kolay ilişki kuramayan, okumak, yazmak, müzik, resim yapmak gibi uğraşlardan hoşlanan, olayları, kişileri ve yaşamı ciddiye alan, güvenilir, ahlaklı, karamsar olarak tanımlamıştır. Dışa dönükler ise cana yakın, insancıl, kolay

ilişki kuran, heyecandan hoşlanan, yalnız kalmayı, okumayı ve çalışmayı çok sevmeyen, içlerinden geldiği gibi hareket eden, davranışları üzerinde çok denetimi olmayan iyimser, tasasız ancak kolay öfkelenen ve her zaman güvenilir olmayan insanlar olarak tanımlamıştır. Nevrotik kişilerin kaygılı, tedirgin, duyarlı alıngan, kolay ve çabuk tepki oluşturan kişiler olduğunu; normallerin ise güven duygusu ve düşünceli hareket gibi özellikler sergilediğini belirtmiştir. Melankolikler kaygılı, endişeli, takıntılı, korkuları olan, tedirgin, sinirli, alıngan, duyarlı, gerçeklerden kaçan, güvensiz, aşağılık duygusuna sahip bazen durgun, isteksiz, ilgisiz olan kişilerdir. Bu kişilerin amaçları, istekleri, beklentileri gerçeklerle örtüşmez ve bunlara ulaşamadıkça kaygıları artar. Kolerikler ise kaygılı, endişeli, tedirgin, ruhsal açıdan zayıf, ilgi alanları dar, çabuk ve düşünmeden davranan, bu nedenle de çokça hata yapan, amaçları, istekleri, beklentileri düşük ve gerçeklerle ilgisiz olan kişilerdir; yaptıklarını abartmayı sever, histeriye kolay yakalanabilmektedirler. Melankolik ve kolerikler güçlü, sengen ve flegmatiklerin ise zayıf duygulara sahiptir. Sengen ve kolerikler yüksek değişme hızı; melankolik ve flegmatikler düşük değişme hızı gösterirler. Örgütsel değişimde hızlı olmak ve daha az dirençle karşılaşmak isteniliyorsa çalışanların sengen ve koleriklerden seçilmesi doğru olurken melankolik ve flegmatikler de sürecin sağlıklı işlemesi açısından gerekli görülmektedir (Zel, 2001).

2.1.6 Diğer Teoriler

Yukarıda sayılanlara ek olarak Kretschmer belirli kişilik tipleri belirleyerek bunları sınıflandırmış, bedeni ile kişiliği arasında bağ kurmuş, atletik, astenik ve piknik tip olarak üç tip tanımlamıştır. Bir diğer sınıflama da A ve B kişilik tipi olarak adlandırılır. Burada A kişilik tipi hızlı, hareketli, sabırsız, analitik ve rakamlarla ilgilenen, atılgan, sürekli zamanın baskısını üzerinde duyumsayan, rekabetten hoşlanan kişileri temsil eder. B tipi ise tam tersi sabırlı, eğlenmeye daha çok odaklanan, rahat, aceleyi, kendini sıkmayı çok sevmeyen, yumuşak huylu kişileri temsil eder. A tipi kişiliğin daha çok sağlık sorunları yaşadıkları ancak daha çok başarılı oldukları belirlenmiştir. Ancak genelde A tipi kişiler sağlık sorunları nedeniyle işe erken veda eder ve bu nedenle de tepe yöneticilerde B tipi kişiler daha yoğunluktadır. Ayrıca sabırlı olmaları, detaylıca düşünmeleri B tipi kişiliği üst kademelere daha uygun hale

getirmiştir. Seagal de kişilikler sınıflandırmış, bunu yaparken de zihinsel, duygusal ve fiziksel olmak üzere üç kişilik unsurunu kullanmıştır. Zihinseller kavram, yapı ve fikirlere ilgi duyan, duygusallar ilişkilere ağırlık veren, örgütü önemseyen; hissetme, iletişim, bağlantı kurma, empati, organize etme, hayal ve ahenk oluşturmada iyi olan, fizikseller hareket, işlem, üretme, somutlaştırma, detaylandırma, işlev kazandırma, kolaylaştırma ve ortak hareket etmede iyi olan kişilerdir (Zel, 2001).

Kişilik üzerine farklı kriterler kullanılarak birçok farklı sınıflandırma yapılmıştır. Bu nedenle örnekleri çoğaltmak mümkündür. Özellikle Spranger'in teorik, estetik, ekonomik, sosyal, politik ve dindar olarak tanımladığı altı kişilik tipi; Heymans ve Wiersma'nın etkinlik, kararların sürdürülebilirliği ve duygulanım açısından yaptıkları sınıflandırması bunlara örnek gösterilebilir. İşletme açısından ise Jung'un kriterlerini kullanarak oluşturulan MBTI kişilik tipleri, Bell'in kişinin ihtiyaçlarını liderlik tipleriyle özdeşleştirerek belirlediği kişilik tipleri, Pitcher'ın yöneticileri üç ayrı kişilik tipiyle tanımladığı modeli en önemlilerindendir. MBTI kişilik tipleri daha önce de bahsedilen, Jung'un düşünen- hisseden, içe dönük- dışa dönük, duyumsayan-sezgisel, algılayan-yargılayan boyutlarını ölçek olarak kullanan ve Katharine Myers ile kızı Isabel Briggs'in belirli sorularla kişiliği ortaya koymaya çalışan testlerine dayanan bir sınıflandırmadır. Burada Jung'un kriterlerinin farklı birleşimleri sayesinde on altı kişilik tipi belirlenmiştir. (Zel, 2001).

Bell kişilik tiplerini direk olarak liderlikle ilişkilendirilmiştir. İnsanların hakimiyet, saldırma, kaçınma, tatmin olma, icraat ve başarma olarak sıralanabilecek altı ihtiyacını lider tiplerindeki halleriyle incelemiştir. *Hakimiyetçi liderleri*
hakimiyet ihtiyacıyla hareket eden, şartları kontrol etmeyi seven, düzenli, sistematik, karmaşayı sevmeyen, dogmatik, inatçı, yeniliğe kapalı, dünyayı belirli kategoriler içinde algılayan kişiler olarak tanımlamıştır. Bu tip liderler zor ve yüksek seviyedeki amaçlara yönelir, ancak bu sırada alt amaçları gözden kaçırabilir, fazla risk almaz, icraat ve disiplin ister, kararlarından vazgeçmeyi sevmez. Astlarıyla ilgili bilgileri rapor ve gözlemlerine dayandırır, astlarına düşüncelerini nadiren sorar, konuşmalarını istemez, astları sürekli emir bekler, itaatsizliği cezalandırdığı için ondan korkar. Çatışmaları kendisi fikir almadan çözer ve bu nedenle çözümler kısa vadelidir. Empati duyguları, mizah anlayışları, duygu ve düşünceleri algılama kapasiteleri zayıftır, duygularını belli etmez, tek taraflı iletişim kurarlar.

Saldırgan liderler ise saldırma ihtiyacıyla hareket eden, özgür olmayı isteyen, otoriteye karşı tartışan, direnç gösteren, kötümser, sorumluluktan kaçınan, kinlerini dışarı vurmak, böylece rahatlamak, başkalarına zarar vermek isteyen, planları bozsa da çözüm üretmeyen kişilerdir. Bu liderler örgütün amacı dışında amaç belirler, sorumluluk almaz, karar vermek istemez. Astlarına danışır ancak onlara güvenmediği için keyfi davranır, toplantılarda tartışma çıkarır, çatışmanın kaynağı kendisidir, değilse de geçici çözümler bulur, her yapılanda kusur bulur ve sürekli olumsuz geri besleme yapar, dinlemeyi, düşünce ve duygularını anlatmayı sevmez, savunmacı, eleştirel bir tavrı vardır. Kaçınma ihtiyacıyla hareket edenler başarısız olmaktan korktukları için çok az risk alır, sorunlardan kaçar, basit, tekrara dayalı işleri sever, kendine güvenmez, idare edilmek ister. Amaç belirlemekten, çatışmalardan, karar almaktan kaçar. Yine de astlarını kararlara katmak istemez. Arada sırada geri besleme yapar, daha çok amaçlara ulaşmaya yönelir, yüzeysel ilişki kurar, çok konuşsa da istediğini iletemez, astlarına güvenmeyen, içe dönük, empati yeteneği zayıf olan bir yapısı vardır. Tatmin olmaya ihtiyaç duyanlar ise başkaları tarafından sevilmek, kabullenilmek ve kendisine bağlılık gösterilmesini ister. Takım çalışması, insanlarla birlikte olmak ve yoğun sosyal yaşam onlar için idealdir. İşten ok bunlarla ilgilenirler. Astlarıyla birlikte, onları zorlamayacak şekilde amaç belirler, kararlara astların katılmasını ister, verimlilik değil kararın herkesçe benimsenmesi önemlidir. Astlarına karşı dürüst, teşvik edici ve imkan tanıyıcıdır, çatışma olunca ortamı yumuşatır, uyumlu, empati yeteneği fazla olan kişilerdir. İcraatçılar için tanınma, saygınlık, prestij gibi şeyler önemlidir, bunlar için her şeyi yapabilir. Kurallara, üstlerine ve üstlerinin amaçlarına bağlı, astlarından da aynı davranışı bekleyen, bağımsız karar veren, karar verdikten sonra astlara fark ettirmeden onların düşüncesini alan, sık geri besleme yapan, çatışmaları insanları kendi düşüncesi yönünde ikna ile çözen ama yeri gelince taviz veren kişilerdir. Mizah anlayışı zayıf, dinlemeyi sevmeyen ancak anlamak için dinleyen, konuşan, ikna eden, duygularına hakim, zayıf yönlerini gizleyen, isteklerine ulaşmak için astları anlama becerisini geliştirmiş kişilerdir. Başarı ihtiyacı olanlar da zor ama ulaşılabilir hedefler seçen, rekabeti seven, kendisini ispat etmek, sınırların zorlamak isteyen, kendilerine güvenen, problem merkezli ve amaca uygun çalışan, yaratıcı, geri besleme yapmayı seven, astları sıkı takip edip motivasyona önem veren, onları dinleyen, destekleyen, kendisini anladıktan sonra duygu ve düşüncelerini paylaşan, inandıkları şey için çalışan, eleştiriye açık, saldırgan olmayan, dürüst, açık iletişim kuran kişilerdir. Kararlarında astlarını

dinler ve onların düşüncelerine önem verdiğini gösterir. Çatışmaları kendi sorunu sayar kendisi de dahil neden kaynaklandığına bakar, objektif davranır ve astlarına kendilerine güvenerek sorunları aralarında çözebilmeyi öğretmeye çalışır (Zel, 2001).

Pitcher ise yöneticileri sanatçı, zanaatçı ve teknokrat olarak tanımlamıştır. Sanatçıların özellikleri atılgan, cesur, heyecanlı, yoğun hisleri olan, sezgisel, girişimci, ilham kaynağı, hayalci, anlaşılması zor, neşeli olarak sıralanmıştır. Pitcher bu tip kişilerin en üst kademede ve yönetici seçiminde yer alması gerektiğini, çünkü bu kişilerin vizyon belirlemekte ideal olduklarını belirtmiştir. Zanaatkarlar ise sorumlu, tedbirli, insancıl, doğru sözlü, açık fikirli, gerçekçi, güvenilir, tutarlı, dürüst, sıcak kanlı olarak tanımlanmış ve insan kaynakları, genel müdür, genel müdür yardımcısı gibi pozisyonlarda çalışmaları önerilmiştir. Teknokratlar ise tutucu, planlı, kontrollü, mantıklı, analitik, boş vermeyen, kararlı, titiz, ciddi, gergin olarak tanımlanmış; denetleme, kontrol ve mali işlere uygun görülmüştür (Zel, 2001).

Bu çalışmada daha çok Freud'un analizleri temel alınacak ve buna uygun çıkarsamalar yapılacaktır. Bu nedenle Freud'a ve birçok noktada Freud'a karşı çıkmasına rağmen Freud'un görüşleri temelinde hareket eden Erich Fromm'un düşüncelerine de sıkça yer verilmiştir.

2.2 GÜNÜMÜZDE KARAKTER VE KARAKTER BOZUKLUKLARI

Karakter insanın bilinç ve bilinç dışının ona etki etmesiyle ortaya çıkabilecek bir unsurdur ve kişinin davranışları bu unsurlar çerçevesinde gelişir. Karakterin bilinç dışıyla ilişkili olan kısmı bazen insanları yanlış yönde etkileyen unsurun fark edilmemesine neden olabilir. Bu durum aşırıya kaçtığında ise karakter bozukluğu yaşanmış olur. Karakter ve karakter bozukluğu herkeste ayrı şekillenmesine ve oluşmasına rağmen on kişilik tipiyle karakterleri ve karakter bozukluklarını bir nebze tanımak mümkündür. Bu açıdan bunlar açıklanacaktır (Vries, 2007).

Narsisistik kişilik tipi: Görkem duygusu, takdir edilme ihtiyacı ve kişisel ilişkileri kötüye kullanma eğilimleri vardır (Vries, 2007).

Paranoid kişilik tipi: Aşırı ihtiyatlı, güvensiz, kaygılı, gizli niyetlerden endişe duyan, temkinli ve uyanık kişilerdir. Sürekli birilerinin kendilerine oyun oynayacağından endişe ederler (Vries, 2007).

Obsesif-kompülsif kişilik tipi: Vicdanlıdırlar ve düzenli olmak, mükemmeliyetçilik, kontrol, uyum konularında önyargılıdırlar. Kişiler arası ilişkilere saygılıdırlar, aynı zamanda çok katı ve dogmatik de olabilirler (Vries, 2007).

Histrionik kişilik tipi: Çok sokulgan, dramatik davranışlarda bulunan, dikkat çekmek isteyen, aşırı duygular sergileyen, geniş bir dikkat aralığına sahip, başkalarıyla kolaylıkla temas kurabilen ve sıcak kişilerdir. Ben merkezci ve cinsel açıdan baştan çıkarıcı olabilirler (Vries, 2007).

Bağımlı kişilik tipi: İtaatkar, kendini silikleştiren, yumuşak başlı, sürekli başkalarından onay arayan, dışlanmaktan korkan, yalnız kaldıklarında çaresizlik hisseden kişilerdir. Umursanmaktan hoşlanırlar (Vries, 2007).
Depresif kişilik tipi: Kötümser, kendilerini değersiz hisseden ve aşağıda gören, neşesiz ruh halinde olan kişilerdir (Vries, 2007).

Şizotipal kişilik tipi: Kişiler arası ilişkilerde zorlanan, başkalarına tuhaf ya da eksantrik görünen ve sosyal ortamlarda rahatsızlık duyan kişilerdir. Kuşkulu, alışılmadık düşünme tarzı olan, uygun düşmeyen duygular taşıyan bir yapıdadırlar.

Sınırda kişilik tipi: İtici, istikrarsız arzuları olan, kimi zaman tekrarlayan intihar tehdit ve denemeleri yapan, can sıkıntısı çeken, boşlukta veya cansız hisseden, dışlanmaktan korkan insanlardır. Kim oldukları konusunda kendilerini güvende hissetmezler, yakın ilişkilerden kaçınırlar ve duygusal ifadelerde sınırlı bir yapıdadırlar. Çoğunlukta uygun düşmeyen öfke gösterir ama eleştiri ve övgüye kayıtsız kalabilirler (Vries, 2007).

Kaçıngan kişilik tipi: Sınırdaki kişilik tipinin daha az aşırılıkta davranış sergileyen halidirler. Bir ölçüde sosyal ve başkalarına yakın olmak isteyen ama bunu yapmakta zorlanan, kendilerini yetersiz hisseden, sıkılgan ve olumsuz eleştiriye duyarlıdırlar (Vries, 2007).

Şizoid kişilik tipi: Başkalarına yakınlaşma isteği duymayan, soğuk, içe dönük, kendi köşelerine çekilmiş, dostluk kurmakta zorlanan, başkalarına karşı mesafeli veya başkalarıyla sınırlı ilişki geliştiren ve sosyal faaliyetlere gönülsüz görünen kişilerdir (Vries, 2007).

Antisosyal kişilik tipi: Güvenilir olmaktan uzak, sorumsuz ve itimat edilemeyen kişilerdir. Otorite ve kuralları küçümsemeyi sever hatta bazen suçlu davranışlarına girerler (Vries, 2007).
Sadistik kişilik tipi: Korkutucu, yıpratıcı davranışlara girişen, güç yönelimli sabit fikirli, kavgacı ve ağzı bozuk kişilerdir (Vries, 2007).

Mazoşistik kişilik tipi: Kendi kendini yenilgiye uğratan kişilik tipi diye de bilinen bu kişiler, kendilerini sürekli incinmiş hisseden, kendilerini silikleştirme ve küçümseme eğiliminde olan, hak edilmemiş bir saygı ve kendini feda etme davranışı sergileyen kişilerdir (Vries, 2007).

Pasif-agresif kişilik tipi: Hayır diyemeyen, evet diyerek uygulamada başarısız olan kişilerdir (Vries, 2007).

Siklotimik kişilik tipi: Bu kişiler dalgalı bir ruh halinde oldukları için ruh hali bozuklukları içinde sınıflandırılırlar. Davranışlarının yarattığı heyecan bulaşıcı olabilir (Vries, 2007).

Tüm bu anlatılan kişilik bozukluklarını muhafaza etmede ve kişinin içsel dünyasında bunun ortaya çıkmasında savunma mekanizmalarının önemi büyüktür. İnsanlar kendi kişilik, benlik ve davranış yapıları için savunma mekanizmaları geliştirirler. Bunun için bilinen temel savunma mekanizmalarından da bahsetmek gerekmektedir.

2.3 SAVUNMA MEKANİZMALARI

Bölme: İnsanları kendilerinden ya da kendilerine karşı olarak ayıran ve bunun bir arası olmadığını düşünen, biz onlar şeklinde düşünen kişilerin uyguladığı savunma mekanizmasıdır (Vries, 2007). Hitler'de görülen en net savunma mekanizmasıdır.
Yansıtma: Bu çalışmada çokça kullanılacak olan bir savunma mekanizmasıdır. Kendi kabul edilmemiş duygu, düşünce veya dürtülerini başkalarına atfetmektir. Çocuklar çoğu zaman başkalarının da onlarla aynı şeyleri yaşadıklarını düşünürler. Bu düşünce yetişkinlikte vicdanın suçlanmasının başka kişiye yansıtılması olarak ortaya çıkar (Vries, 2007).

Yapıp bozma: Olumsuz düşünce, duygu ve arzuları sembolik olarak savuşturmak için girişilen davranışlardır. Kompülsif seremoniler ve kefaret davranışları buna örnektir (Vries, 2007).

Yadsıma: Dışsal gerçekliğin bazı yanlarını kabul etmek istememektir. Çocukların çaresiz kaldıklarında kendilerini güçlü ve sağlam olarak hayal etmeleri örnektir (Vries, 2007).

Yer değiştirme: Duyguların saldırının gerçekten yöneldiği kişiden daha az tehlikeli birine yöneltilmesidir (Vries, 2007)..

Gerileme: Çatışma ve gerilim çok fazla stres yarattığında daha önce etkisizliği ya da olgunlaşmaması nedeniyle terk edilen bazı davranışlara geri dönülmesidir (Vries, 2007).

Bastırma: Bu savunma mekanizmasında kişi rahatsız edici problem, duygu, düşünce, yaşantı ve arzuları bilinçli olarak düşünmekten kaçınırlar (Vries, 2007).

Bilinçdışı bastırma: Bastırmaya başvuran insanların açıklayamadıkları bellek boşlukları yaşamasıdır. Yapmak istemedikleri şeyleri yapmayı unutmak buna örnektir (Vries, 2007).

Yalıtma: Fikirleri duygulardan arıtarak, rahatsızlık verici fikirleri parçalara ayırıp kavramları duygulardan kesin olarak ayırmaktır. Bunun sonucu duyguların körelmesidir (Vries, 2007).

Karşıt tepki oluşturma: Kişinin kendisi için kabul edilebilir davranış, düşünce ve duygularını tam tersleriyle değiştirmesi anlamına gelir. Sevmediğiniz bir şeyi tekrar tekrar sevdiğinizi söylemeniz buna bir örnektir (Vries, 2007).

Dönüştürme: Psişik dönüştürme psişik bir çatışmayı somatik semptomlara dönüştürme sürecidir. Stres altındaki bir durumda organik bir neden olmamasına rağmen fiziksel bir hastalığın ortaya çıkması buna örnektir (Vries, 2007).

Akla uygunlaştırma: Kişinin kendi ya da başkalarının davranışları hakkında doğru olmayan ama rahatlatıcı açıklamalar geliştirmesidir (Vries, 2007).

Diğerkamlık: Kendi problemleriyle başkalarına yapıcı hizmetler sunarak başa çıkmaktır. Sorunlu bir çocukluğu atlatabilen birinin kendi gibi sorunlu çocukluk geçirenlere yardım etmesi örnektir (Vries, 2007).

Mizah: Zor meselelerin neşeli bir yaklaşımla aşılması, duyguları başkalarının üzerinden hoş olmayan etkiler yaratmadan ifade etmenin yoludur (Vries, 2007).

Özdeşim: Bir kişinin hayran olduğu ve idealleştirdiği bir kişi ya da grubun davranışlarını sergilemesidir. Genelde prestij, güç, tanınma veya kabul edilme eksikliği gösteren kişilerde görülebilmektedir. Özdeşimle ilişkili olarak içe alma da bir savunma mekanizmasıdır. İçe almada kişinin sevdiği, korktuğu veya nefret ettiği kişinin tutum ve değerlerini kendisinin olarak algılayıp göstermesidir (Ersever & Clark, 1992). Bu Hitler'de de görülen bir durumdur. Çocukların başta nefret

etmesine rağmen sonradan modelleyerek babasının davranışlarını, hatta daha fazlasını göstermesi gibi davranışlar örnek verilebilir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. LİDERLİK, TOPLUM VE PSİKOLOJİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

3.1 LİDERLERİN ANLAŞILMASINDA PSİKOLOJİNİN ÖNEMİ

Önde giden, yöneten, ilham veren anlamlarına gelen lider kelimesinin kökeni Latince'deki "lode star" ifadesidir. Bilindiği üzere liderlik belirli bir amaca ulaşmak için insanlara önderlik etmeyi gerektiren bir süreçtir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Liderlik bu amaçlar doğrultusunda kararlar almayı da içeren bir etkileme sürecidir ve bu süreçte liderin aldığı kararlar kurumun yapıcı ya da yıkıcı olmasındaki belirleyici bir unsurdur (Illies & Reiter-Palmon, 2008). Liderler yönettikleri kurumun çıkarlarını düşünürken bir yandan da astlarını motive ederek onların kendilerini geliştirmelerine izin vermeli, astlarının çıkarlarını da korumalıdır. Süreç bahsedilene uygun işlediğinde yapıcı bir liderlik, işlemediğinde yıkıcı bir liderlik ortaya çıkar (Gündüz & Dedekorkut, 2014).

Yapıcı ya da yıkıcı olduğu fark etmeksizin bir lider her zaman psikoloji ile iç içe olmalıdır. Çünkü insanların davranışlarını belirleyen unsurlardan en temeli onların psikolojileridir. Lider hem yöneten kişi, hem de yönetilen kişiler açısından izleyenlerin davranışlarını anlamada onların psikolojilerini anlamak ilk esaslardan birisidir. Bu çalışmanın temel konusunu oluşturan karakterleri sahip olmakla nitelendirdiğimiz toksik liderlik elbette liderin yıkıcı bir tutum izlemesiyle oluşur. Bu nedenle de çalışmanın bu kısmında daha çok toksik liderlikten bahsedilecek ve toksik liderlik ile psikoloji arasındaki bağ daha çok incelenecektir. Ancak bunun öncesinde yapıcı liderlikten de elbette bahsedilmelidir.

Yapıcı liderlik sadece kurumunun değil astlarının da çıkarlarını göz önünde bulundurarak hareket eden liderleri tanımlamak için kullanılır. Bu profildeki liderler amaca ulaşmadaki sürece sağlıklı bir oranda müdahale eder, insan ve doğal olarak ekip odaklı düşünür, hem takipçi hem de kurumun çıkarlarını gözetirler. Yapıcı liderlik işe, kuruma, hatta liderlere olumlu yaklaşımın sergilendiği, ekip ve kişi

düzeyinde performansın ve motivasyonun artırıldığı davranışları içeren bir sürecin olumlu sonuçlarıyla tanımlanır (Gündüz & Dedekorkut, 2014).

Yıkıcı liderliğin literatürde nasıl tartışıldığına ya da ele alındığına bakılacak olursa görülen yıkıcı liderliğin açık ve net bir tanımlamasının olmadığıdır. Robert Hogen, Robert Kaiser ve Art Padilla Howell&Avolio'nun tehlikeli ve megolomanyak değerlerin sunulmasındaki kör fanatizm konusunda uyarıda bulunduğunu, Sankowsky'nin narsisistlerin güç istismarını tanımladığını, Conger'ın problemli veya eş olarak hastalıklı sonuçlardan bahsettiğini, O'Conner'ın yıkıcı davranışlardan ve bazı karizmatik liderlerin kişisel çıkarlarla ilgilendiğinden söz ettiğini belirtmişlerdir. Fakat bunun yanında yaptıkları araştırmada her ne kadar durum değişiyormuş gibi görünse de karizmatik liderliğin ele alınması dışında liderliğin karanlık yönüne fazla değinilmediğini ve açık bir yıkıcılık tanımı olmadığını öne sürmüşlerdir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Literatür bu konuda karmaşık bir yapı içermektedir. Toksik liderlik için takipçileri olumsuz etkileyen, onların motivasyon, uyum ve bağlılığını azaltan bir süreç olduğu belirtilebilir. Ayrıca bu kavram astlar açısından da liderin düşmanca tavırlarının ölçüsü olarak görülmektedir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Einarsen, Merethe Schanke Aasland, Anders Skogstad yaptıkları çalışmada kuruma ve kurumun üyelerine, fiziksel ya da sözel davranışları içeren, aktif ya da pasif saldırganlık yoluyla, doğrudan ya da dolaylı olarak uygulanabilecek olan liderliğin yıkıcı olarak tanımlanabileceğini söylemiş, yıkıcı liderliği de *zorba, destekleyici- sadakatsiz ve raydan çıkmış* olarak üç başlıkta incelemişlerdir. *Zorba* lideri astlarının çıkarını hiçe sayıp kurumun çıkarını koruyarak sadece kurum çıkarları adına yapıcı olan bir lider olarak tanımlamışlardır. *Destekleyici- sadakatsizi* ise bunun tam tersi; kurumun çıkarlarına yıkıcı astların çıkarlarına yapıcı tutum sergileyenler olarak tanımlamışlardır. *Raydan çıkmış* liderin ise ikisi açısından da yıkıcı olduğunu söylemişlerdir (Einarsen, Aasland, & Skogstad, 2007). Ashfoth'un keyfiyet ve ego tatmini, astları hor görme, yeterince önemsememe, çatışma çözmede zorlayıcı bir tarz, girişimleri caydırma ve keyfi cezalandırma olarak altı boyutlu bir toksik liderlik tanımı da vardır (Ashforth, 1994). Barbara Kellerman da bu konudaki çalışmasında toksik liderlik için yetersiz, sert, ölçüsüz, duyarsız, yozlaşmış, dar görüşlü ve fena

olarak yedi tür belirlemiştir (Kellerman, 2004). Görüldüğü gibi toksik liderliği hem tanımlamada hem de türlerini belirlemede bir uzlaşıma ulaşılmış değildir.

Toksik liderlik konusundaki bir diğer ikilem ise *etkinlik* konusudur. Yapıcı liderler kurumu ve takipçilerini amaçlarına ulaştırdığı için aynı zamanda etkili liderlerdir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Fakat toksik liderler için durum çok daha farklıdır. Çünkü toksik liderler doğaları gereği yıkımla sonuçlanan bir süreci yönetirler. Bu nedenle etkin olamadıkları düşünülebilir. Ancak Jody Illies ve Roni Reiter-Palmon'un da belirttiği gibi toksik liderler, izleyenlere zarar vererek uzun dönemli kazançlardan vazgeçmek uğruna olsa da kısa dönemli kazançlar elde edebilirler (Illies & Reiter-Palmon, 2008). Bu da onların her zaman etkin olmayan bir yapıda olmadığını gösterir ki bunların en büyük örnekleri arasında bu çalışmanın da örnekleri olan Hitler ve Stalin gösterilebilir. Hitler de Stalin de kısa dönemli başarılarıyla uzunca süre izleyenlerini peşlerinden sürüklemişler hatta dış paydaşlarını da bu yollarla etkilemişlerdir. Eğer etkin olmanın yapıcı lider olmak için şart koşul olduğu kabul edilirse, Hitler'in Almanya'yı yönettiği ancak devamlı ve anlamlı fırsatlarla takipçilerini mutlu edemediği için liderlik yapamadığı fikri kabul edilmelidir.

Toksik liderliğin neden kaynaklandığına dair ise birçok farklı görüş vardır. Liderin nüfuzunu kullanma biçimi onun davranışlarının yapıcılığı ya da yıkıcılığına neden olan temel etmendir. Liderin toksik eylemleri, şiddet ve diğer saldırgan davranışları büyük oranda liderin gücünü kanıtlama güdüsü, narsisizm, otoritecilik, düşük öz yeterlilik algısı gibi kişilik eğilimlerine ek olarak korku, sonuç belirsizliği, olumsuz yaşam temaları, bencillik ve üstünlük algısı gibi kişisel faktörlerden kaynaklanmaktadır (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Liderlerin toksik olup olmamasını belirleyen bir diğer etmen de kişinin kendi değer yargılarıdır. Kişiler doğal olarak liderler de karşılaştıkları problemleri bu değer yargılarının çerçevesinde yorumlar, yapılandırır ve çözerler. Bu değerler sistemi yıkıcılıkla da ilişki içerisindedir (Illies & Reiter-Palmon, 2008). Kişilerin liderlik stillerini kendi değer yargılarına göre belirledikleri söylenebilir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Kişilerin değer yargılarını şekillendiren şey ise psikolojileridir. Doğal olarak liderlik stili değer yargıları tarafından, değer yargıları da psikolojik yapı tarafından şekillenir demek doğru

olacaktır. Böylece liderliğin oluşumunda ve liderlik stilinin belirlenmesinde psikolojinin önemi görülebilir.

Padilla, Hogan ve Kaiser çalışmalarında toksik lider unsuru açısından karizma, kişisel güç kullanımı, narsisizm, negatif hayat teması ve nefret ideolojisi olarak beş önemli özellik belirlemişlerdir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Ancak bu unsurların kesin çizgileri olduğunu belirtmek doğru değildir. Bahsedilen bu beş kritik değer liderler de dahil tüm insanların psikolojik temellerinde az ya da çok yer etmiştir. Burada da toksik liderlerde en uç noktalarda olan ve kötücül bir yönde kullanılan bu beş temel üzerinden liderlik ve psikolojinin ilişkisi incelenecektir.

Toksik liderliğin çoğu bilimsel analizinde karizma merkezi bir özellik olarak ele alınmıştır (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Belirtilebilir ki tüm karizmatik liderler toksik değildir ancak buna karşın toksik liderler tipik olarak karizmatiktirler. Ayrıca ampirik araştırmalara göre toksik liderlik ve karizmatik liderlik birbirlerine bağlıdırlar. Karizmatik liderlerin üstün bir hitabet yeteneklerinin olduğu belgelenmiş bir gerçektir. Toksik karizmatik liderler adına da durumda bir değişiklik yoktur. (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Troçki'nin de belirttiği gibi Mussoli İtalyanların üstün yeteneği olarak gördüğü doğaçlama konuşma sanatında ustadır (Troçki, 2006). Hitler'in bu konudaki yeteneğine ise hiç şüphe yoktur. Ayrıca Hitler bakışlarını da benzer şekilde kullanarak kişileri etkilemiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Freud ve başka birçok psikoloğa göre içgüdüler gelişimin farklı dönemlerinde ağız ve göz gibi farklı organlarla bağdaştırılır ki bu da kişiye onları kullanarak etki yaratma özelliği vermektedir. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012); (Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

Karizmatik liderler arzulanabilir bir gelecek vadetme özelliğine sahip olmalarına rağmen, olumsuz karizmatik liderler tehlikeli, kötücül bir dünyanın varlığına da kişileri inandırabilmektedir. Arzulanabilir gelecek vaadi, psikolojide insanların her zaman haz verene yönelmesi anlamına gelen haz ilkesiyle ilişkilidir. Tehlikeli, kötücül bir dünyanın varlığına inandırma ise kişilerin öz sakınım dürtülerini, kısacası içgüdüsel olarak kendilerini koruma isteklerini ortaya çıkarmaktadır.

Narsisizm genelde kişinin kendisini merkeze koyması, kendisine aşırı değer vererek hayranlık beslemesi olarak tanımlansa da teknik anlamda çok daha karmaşık bir terimdir. Teknik anlamda terimin ilk tanımlamalarından biri kişinin kendisine karşı eşeysel bir ilgi geliştirmesi ve bu ilgi doğrultusunda sapkın bir şekilde davranması olarak tanımlanmış; ancak daha sonraları narsisizmin başka rahatsızlık çekenler üzerinde de görüldüğü tespit edilmiştir. Böylece narsisizm bir libido(eşeysel yatırım) olarak fark edilmiş ve kişinin eşeysel gelişiminde bir aşama olabileceği görülmüştür. Bununla birlikte narsisizmin bir sapıklık olmadığı, öz sakınım güdülerinin bencilliğe giden eşeysel bir yatırımı olduğu söylenmiştir. Daha sonra narsisizm melankoli ve yas gibi durumların süreçlerinde dahi çok farklı yapılarda gözlemlenebilmiştir. Ayrıca Freud tarafından narsisizm birincil ve ikincil olmak üzere bir ayrıma tabi tutulmuş ve en azından birincil narsisizmin her kişide gözlemlendiği savunulmuştur. Ama daha da önemlisi hastalar üzerinde yapılan çalışmalarda narsisistik tutumların hastalardaki etkilenebilme yeteneklerini sınırlandırdığının görülmüş olmasıdır (Freud, Metapsikoloji-1, 2011).

Görülebileceği gibi narsisistik sorunlar yaşayan bir kişiyi etkilemek, değiştirmek ve başka bir şeye ikna etmek çok zordur. Bahsedilen özellikler ise tipik bir diktatörün portresini çok rahat ortaya koymaktadır. Özellikle Stalin ve Hitler narsisizmin hemen her aşamasını yaşamış, en uç noktalarda olan ve en farklı yapıyı ortaya koyan yas ve melankoli hastalıklarını yaşamışlar bunların sonucunda açıkta kalan yatırımlarını ya bir ülkeye ya da kendilerine yansıtarak kişiliklerindeki keskin değişimi ortaya koymuşlardır. Ancak narsisizmin toksik liderlerle ilişkisi bununla sınırlı kalmamıştır.

Freud'un daha sonraki çalışmalarındaki süper- ego kavramı narsisizmden destek alarak ortaya çıkmıştır. Freud'un meşhur id, ego ve süper-ego tanımlamasını kısmen ve ilksel haliyle ortaya koyduğu yazılarında narsisizmin bir ben ideali yaratılmasında oynadığı rol açıkça ifade edilmiştir (Freud, Metapsikoloji-1, 2011). Daha sonraları gelişen görüş ile birlikte kişinin gerçekte olmak istediği kişiyi ifade eden ben ideali kavramı bir süper-ego kavramına evirilmiştir. Ben, baba imgelemi ve kurallardan oluşan, süper ego olarak da bilinen ben ideali tarafından şekillendirilir. Yatırımın bende(egoda) birikerek egoyu bölmesiyle oluşan süper-ego öğrenilmiş

kurallar ve baba imgelemini içerir. Yatırımın bene(egoya) yüklenmesi ise narsisizmle açıklanabilir. Süper-ego ise babadan ve toplumdan getirilen kuralların bene(egoya), insanın bilinçli unsuruna nasıl davranması gerektiğini söylemesiyle kişiyi ve davranışlarını şekillendirir. Ayrıca süper-ego aslında insanın içgüdüleriyle farklı bir biçimde ilişkidedir (Freud, Metapsikoloji-4, 2011); (Freud, Metapsikoloji-1, 2011).

İnsan karakterinin, babasının ve kuralcı alt yapının hakimiyetinde olan şekillendiricisi, diğer bir ifadeyle süper-ego bu çalışmada anlatılacak olan toksik liderlerin hikayelerinde kendisini açıkça gösterir. Davranış bozukluğu gösteren babaların ve kötü çevrenin bu kişilerin karakterini ve doğal olarak yönetim şekillerini nasıl etkilediği gözler önüne serildiğinde psikolojinin önemi daha net bir şekilde görülebilecektir.

Belirtmek gerekir ki negatif yaşam koşullarının da etkisiyle oluşan narsisistik bir sorun çok daha fazlasını ifade eder. Narsisizm, kişisel güç kullanımı ve karizma yakından bir bağlantı içindedirler. Yönetsel açıdan narsisizm sorunu büyüklük, kendini beğenmişlik, bencilce bir mutluluğa ek olarak egemenlik ve yetki verme gibi unsurları da barındırır. Ayrıca kuşkusuz narsisizm otokratik bir yönetim tarzına işaret edecektir. Narsisistik liderler bencildirler ve dikkatleri üzerlerine çekmeye çalışırlar. Diğerlerinin sağlığını ve görüşlerini önemsemez, özel bilgi ve ayrıcalık unsurlarını öne sürer ve sorgusuz bir itaat talep ederler. Onlar için kendilerine hizmet açısından gücün kötüye kullanımı mantıklıdır. Bu tip liderlerin görkemli bir güç ve başarı hayalleri vardır. Narsisist liderler bu hayalleri nedeniyle dış çevreni ve yargılarını sınamayı ihmal ederler ve böylece büyük vizyonları sıklıkla onların başarılı uygulamalara karşı çıkmasına neden olur (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Psikolojik bir rahatsızlığın her bir birey üzerindeki etkisi önemlidir. Ancak bu rahatsızlıklar insanları yöneten liderlerde baş gösterdiğinde tarihte de görüleceği üzere büyük yıkımlar meydana gelmektedir. Birçok yazar Hitler, Stalin, Saddam gibi liderlerde kötücül narsisizm, hiper-agresiflik, sadizm gibi unsurların varlığını görmüştür (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Anlatılanlara ek olarak liderler çalışma süreleri boyunca enerjik ve dayanıklı olmalılardır. Karizmatik liderlerin yapmak istediklerini gerçekleştirmek için uzun

saatler çalıştığı bu sayede de desteklendikleri bilinmektedir ki bu da enerji gerektirir. Karizmatik liderlerin bir özelliği de bu tip bir enerjiye sahip olmalarıdır. (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Aslında bu sadece karizmatik liderlerin bir özelliği değildir. Başarı isteyen hemen herkes çok çalışmanın dolayısıyla bu çalışma için gerekli enerji ve dayanıklılığın önemini fark eder. Ancak bir lider için uğruna bu kadar çok çalıştığı; enerji harcadığı, dayanıklılık sergilediği şey hakimiyettir. Başkaları üzerinde hakimiyet kurmak, onlar üzerinde denetime sahip olmak çok önceden beri önemli bir unsur olmuştur.

Erich Fromm bu konuda kendi alanıyla ilişkin geniş bir tanım yaparak canlı bir varlığın üzerindeki mutlak denetimi sadizm olarak açıklamıştır. Ona göre toplumun en düşük kesimi bile kendinden daha alt tabakadakilere karşı denetim uygulamak isteyecektir. Tabii ki bu denetimin tamamen sadizm olarak adlandırılamayacağı da belirtilmiştir. Anne babaların, gardiyanların, öğretmenlerin, bürokratların çoğunun denetimlerine rağmen sadist olmadığı, kişinin karakter yapısının sadizme ortam hazırlayan koşullar altında bile sadistliğin gelişmesine elverişli olmadığı, karakterinin yaşam geliştirici yönü ağır basan kişilerin gücün büyüsüne kapılmayacağı ifade edilmiştir (Fromm, 2016).

Freud bu konuda sadizmin ölüm ve yaşam içgüdülerinin dışarıdaki nesneler üzerine yansıtılmış hali olduğunu, ölüm içgüdülerinin bir yok olmayı kişinin temeline dönmeyi gerektirdiğini; ancak bunu dışarıya yönelttiğinde sadistliğin kısmen ya da tamamen ortaya çıktığını savunmuştur (Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

Bu çalışmada, yapılan açıklamalar doğrultusunda, bu konuda, Freud'un tanımının durumun teknik bir açıklaması olarak görülmesi ve Erich Fromm'un açıklamalarının gözlemlenebilir olması ve dolayısıyla uygulamaya daha yakın olması nedeniyle Erich Fromm'un açıklamaları benimsenmiştir. Böylece mutlak denetimin sadizmin temeli olduğu kabul edilmiştir. Liderlerin kazanmaya çalıştığı, sadizmin temeli olan mutlak denetim narsisizm ile birleşerek bene(egoya) hitap ettiğinde ortaya kişiselleştirilmiş güç unsuru çıkar.

Bir lider için denetimin getirdiği güç her zaman için yıkıcı değildir. Liderin yapıcılığı ya da yıkıcılığı etik ile ayırt edilir. Etik olan liderler pozisyonlarının gücünü

başkalarına hizmet etmek için kullanırken; etik olmayanlar güçlerini kişisel kazanç ve çıkarları için kullanırlar. Etik olmayan liderler karşıt görüşleri eleştirir ve suçlar; kontrol ve baskı uygularlar. Bu kontrol bazen açıktır bazen de akıllıca planlanmış olarak insanların otorite, güvenlik, güvenilir bir gruba ait olma ihtiyaçlarına ya da izolasyon, hapis, ölüm gibi korkularına dayanır. McClelland ise liderlerin güç ihtiyacı tarafından karakterize edildiğini belirtmiş ve sosyalleşmiş güç ihtiyacıyla, kişiselleşmiş güç ihtiyacının bir ayrımını yapmıştır. Toksik liderler kendilerini yüceltmek için astlarının ve organizasyonun zararına olan agresif, sabırsız, «otoriter bir davranış yapısını kişisel güç ihtiyaçlarıyla birlikte ortaya koyarlar. Bu tip liderler fevri, sorumsuz ve aslında son derecede zayıf liderlerdir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Liderlikte vizyon ve bu vizyonun bağlı olduğu ideoloji çok önemli bir yer tutar. Yapıcı liderler bu ideolojiyi olabildiğince olumlu yönde belirler ve böylece bir destek kazanabilirler.

Toksik liderlerin dünya görüşleri ve vizyonları ise rakipleri yenen, düşmanı yıkıma uğratan nefret imgelerini içerir ve hitabetlerinde bunu ortaya koyarlar. Toksik liderler grup dayanışmasını teşvik edebilirler ama bunu yaparken muhalif ve rakipleri değersizleştirir ve izole ederler. Buna en büyük örnek Hitler'in Yahudileri sağlıksız olarak tanımlaması verilebilir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Toksik liderler bu şekilde güç kazanabilirler. Hitler güç kullanılması gerektiğini düşünen biriydi ve bunu kabul ettirmek için desteğe ihtiyacı vardı. Partide kısa sürede yöneticiler arasına girmesine rağmen konuşmaların katılım azdı. Yahudi karşıtı konuşmalar yapacağını belirten bir ilan dağıttığında günden güne dinleyici kitlesi artmıştır (Çimen, 2008)

Elbette birçok unsurda olduğu gibi nefret ideolojisinde de psikolojinin etkileri görülmektedir. Negatif hayat temasının psikolojik açıdan ortaya çıkardığı sonuçlardan birisi de etkili bir nefret ideolojisidir. Özellikle çocukluk döneminde yaşanan tecrübelerin yarattığı sorunlar hayat boyu kişi üzerinde taşıyacağı izler bırakır. Ancak sonraki dönemde yaşanan her bir olay da kişinin psikolojisinin şekillenerek son halini almasını sağlar. Çocukluk da dahil tüm yaşamı içeren bu süreç negatif bir yönde işlenirse sonuçlar tahmin edilemeyecek ölçülere varabilir.

O'Connor toksik liderlerin negatif hayat hikayeleri olduğunu gözlemlemiştir. Toksik liderlerin erken dönemdeki deneyimlerinde iz bırakan bu negatif yaşamın bu liderlerin yıkıcı dünya hayallerini, onların bu dünyadaki rolünü yansıttığı açıkça görülebilir. Özellikle sıkıntılı bir çocukluk dönemi; uyumsuz, anlaşamayan ya da daha kötüsü suçlu anne, baba, düşük ekonomik durum, çocuk istismarı vb. birçok durum kuşkusuz çocukların ileriki hayatları için kötü sonuçlar doğuracaktır. Yine O'Connor, liderlerin sürekli olan hayat temasının vizyonlarına yansıdığını belirterek; bu tip travmatik bir çocukluğun bir lideri toksik olma sürecine nasıl götürebileceğini açıklamıştır. Çocukluktaki güçsüzlük deneyimlerinin daha sonradan baskıcı bir etkileme gücünün kullanımıyla ilişkili olduğu, istismar edilmiş çocukların diğer insanlara mesafeli oldukları bilinmektedir. Zorlu çocukluk dönemi aynı zamanda nefret ideolojisinin oluşmasına da yardımcı olur. (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Elbette zor koşullar her zaman yıkıcılığın kökeni olmamıştır. Sıkıntılı çocukluk dönemleri bile onların üstesinden gelenler için olumlu derslerle ilişkilendirilir. Kaynağı ne olursa olsun kin, sinir ve nefret ise toksik liderlerin dünya görüşünün en temel bileşenlerinden birisidir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Bunlara dayanarak söylenebilir ki toksik bir liderlikten önce toksik bir kişiliğin bile birçok karmaşık bileşeni vardır. Bu tip bir kişiliği, daha çok yeni bir bilim sayılabilecek olan psikolojinin değerleriyle tamamen açıklamak olanaksızdır. Ancak yine de ister kişi, ister lider, isterse toplum düzeyinde olsun psikoloji insanı anlamada bir temeldir.

Uğur Zel kitabında "Yönetim işlevinin 1/3'ü yönetim konusunu oluşturan hususlarla ilgili teknik bilgilere dayanıyorsa, 2/3'ü davranış bilimlerini dolayısıyla psikolojiyi ilgilendirir. Psikolojik yöntemlere dayanarak davranışların incelenmesi geleceğe dönüktür. Psikoloji geçmiş ve şimdiki durum ve davranışlardan gelecekteki durum ve davranışları öngörür." demiştir (Zel, 2001). Bir lider için de insanı ve onun davranışlarını anlayan hatta bunları öngören bilim dalı eşsiz önemdedir.

3.2 TOPLUMSAL PSİKOLOJİK YAPI İLE UYGULANAN LİDERLİK TİPİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Liderlerin insanları etkileyerek takipçi kazanmaları onların karakterleri, karizmaları ve bunun oluşumunda psikolojinin etkileriyle açıklanabilir. Ancak bir

liderin etkili olabilme durumunu sadece liderin özellikleriyle açıklamak olanaksızdır. Bir liderin lider olabilmesini sağlayan takipçilerin ve bu takipçileri de lideri de etkileyen çevre koşullarının dikkate alınması önemlidir. Çevre koşullarının insanları ve onların düşünüş, karar veriş, iş yapış şekillerini belirlemede büyük bir etken olduğu göz önündedir. Fakat çevre koşullarının etkilediği unsurlar sadece bunlar değildir. Çevre insanların karakter oluşumu, duygulanımları ve daha genel anlamda psikolojilerinin oluşmasında etkendir.

Freud değişmeyen biyolojik varlığına karşılık neyin normal ya da anormal kabul edileceğinin toplumlara göre değiştiğini düşünmüştür. Freud ve Linton kültürün kişiliği şekillendirmesi konusunda özellikle çocukluk dönemine önem vermektedir. Linton bireyin kişiliği üzerinde ilk deneyimlerinin uzun süre etki ettiğini, benzer deneyimlere maruz kalanlarda da benzer kişilik yapılarının oluşabileceğini belirtmiştir (Zel, 2001). Freud da toplumun kurallarıyla, gelenekleriyle, değerleriyle süper egoyla kişilikte yerini aldığını düşünmüştür.

Çevrenin psikolojiyi etkileyerek şekillendirdiği görüşü daha teknik anlamda Freud ile birlikte dile gelmiştir. Freud öncesinde içgüdüler göreceli olarak sabit bir biçimde ele alınmış, her bir davranış güdüsü doğuştan gelen özel bir dürtü türüne bağlanmıştı. Yani sevgi, sevecenlik, sadistlik, mazoşistlik, tutku, merak, kaygı, yarışma ve daha birçok dürtü tek tek özel bir içgüdüyle ilgili olarak görülüyordu. Fakat Freud bu tip dürtülerin tek bir içgüdünün çevresel etmenlerle en çok da çocukluktaki önemli kişilerin etkisiyle ilgili olduğunu öne sürmüştür. Ancak Freud cinsel içgüdünün çok uysal olduğunu ve çevresel etmenlerle şekilleneceğini söylemesinin yanı sıra, insanın cinsel bir içgüdüden ayrı olarak öz sakınım içgüdülerinden de etkilendiğini öne sürmüştür. Freud yine cinsel içgüdüleri kullanarak karakteri açıklamaya çalışmış, karakter özelliklerine enerji veren unsurun bu olduğunu öne sürmüştür. Freud'a göre cinsel içgüdüler çevre tarafından şekillendirilerek karaktere, karakter de insanın davranışlarına kaynak oluşturur. Karakter bir kişinin yapmak istediği davranışı belirler ve insan elinden geldiği ölçüde istediği bu davranışları gerçekleştirmeye çalışır; isteğine göre davrandığında da doyuma ulaşır (Fromm, 2016).

Fromm bu noktada onun görüşlerine farklı bir yönden bakmış ve karakter özelliklerinin kaynağını cinsel bir içgüdü yerine, bireyin dış dünya ve kendisi ile arasında bulunan ilişki biçimleri olarak tanımlamıştır. Ayrıca Fromm bir toplumdakilerin ortak bir karakter yapısını paylaştığını; toplumsal ve ekonomik koşulların toplumsal karakteri oluşturduğunu da belirtmiştir. Fromm Freud'un öz sakınım açıklamalarına da dayanarak koşulların önemini açıkça belirtmiş ve bir kişinin kendi çıkarlarına ters düşen durumlarda davranışını değiştirdiğini dile getirmiştir. Bu açıdan toplumsal durum tamamen değiştiğinde karakterin değişiminin söz konusu olduğunu belirtmiştir. Sadistliğin el üstünde tutulduğu bir toplumda sadist yanını açıkça ortaya koyabilen sadist biri, sadistliğin bu şekilde karşılanmadığı bir toplumda uysal hatta arkadaş canlısı bir havaya bürünebilir. Bu tip karakter özelliklerinin bastırılması sadece sadistlik gibi olumsuz durumlarla değil, en soylu tepilerle ilgili olarak da meydana gelebilir (Fromm, 2016).

Toplumda, saygınlık, özgürlük ve saldırganlık gibi başka ortak iç güdülerin bulunduğu da bilinmektedir (Zel, 2001). Fakat yine de bu temel güdülerin her toplumda etkin olduğunu kabul etmek hata olacaktır. Bu noktada Fromm daha derinlemesine bir incelemede bulunarak durumu daha gerçekçi bir şekilde ortaya koymuştur.

Fromm insan varoluşunun deneyimle değiştirilebileceğini ve karakter oluşumunun kalıtımsal yapıdan etkilenmesini kabul etmiş; ancak karakterdeki farklılığın büyük ölçüde toplumsal koşullardaki değişimden kaynaklandığını söylemiştir. Canlı gelişimine etki eden iki unsurdan birincisi içgüdülerin canlı geliştikçe azalış göstermesi, ikincisi de gelişen canlının beyninin ve neokorteksinin büyümesidir ki bu durumun faydaları olduğu ölçüde sakıncaları da bulunmaktadır. Böylece insan, hayvanlarda da bulunan araçsal zekaya ussal zekasını da eklemiştir. Nesnelerin neye yaradıklarına ek olarak onların tek başlarına ne olduklarını da bilmektedir. İnsan nesneleri bilmekle kalmaz, nesneleri bildiğini de bilir. Aynı şekilde doğadan ve başkalarından ayrı olarak kendisinin de ayırdındadır. Hayvanlardan onu ayıran bu durum insanın elinden hayvanlara özgü uyum unsurunu alır. İnsan doğa yasaları gereği dünyadadır ama kendisini ayrı bir varlık olarak algılayabilmesi yüzünden güçsüzlüğünün ve varoluşunun ona verdiği sınırları kavrar. Canlı kaldığı

sürecede varoluşunun yarattığı ikilemle yaşar. Yaşadığı ikilemi toplumun da desteğiyle atlatmaya çalışır. İnsan kendisini bir toplumun üyesi değil de bir birey olarak algılamaya başladığında ayrılmışlık ve yalıtılma duyumu artar. Bu nedenle korkan ve boyun eğen bir tavır sergileyerek güçlü önderlerin yön verdiği toplumsal birimler yaratır. (Fromm, 2016).

Fromm'a göre insanın varoluşsal çatışmasının, tüm insanlarda ortak olduğu daha önce de belirtilen varoluşsal gereksinmelere neden olacağı ve bu gereksinmelere toplumsal koşullara göre birçok farklı şekilde cevap verilebileceği bir gerçektir. Varoluşsal gereksinmeler sevgi, sevecenlik, adalet uğraşı, bağımsızlık, hakikat gibi yollarla giderilebileceği gibi nefret, sadistlik, mazoşistlik, yıkıcılık, özseverlik gibi yollarla da giderilebilir. İnsan bu yollarla güçsüzlüğünün, yitikliğinin ve ayrı bir varlık olma bilincinin getirdiği sorunları alt edebilir. Fromm insanın karakterinde bütünleşen, varoluşsal çelişkiyi gidermenin bu yollarına karakter açıklamasından da yararlanarak karakter kökenli tutkular demiştir (Fromm, 2016).

Yapılan açıklamalara ek olarak insan onu yönlendirecek bir anlayışın yanında onun bütün uğraşılarının odak noktası, bütün etkin değerlerinin hedefi olan bir adanmışlığa ihtiyaç duyar. Hayvanlarda bu içgüdüler ile sağlanırken, insan beyni nedeniyle bu avantajdan yoksun kalır. Yine beyninin gelişmesinin bir etkisi olarak insan sürekli kuşku ve güvensizlik hissettiği varlığının ötesine geçmek ve yaşamına bir anlam katmak isteyecektir. Adanmışlık insanın güçlerini bir araya toplayan bir durumdur ve insan kendisini bir hedef uğruna adayarak kendisini aşar, mutlak ben merkezcilikten çıkar. Ancak insanın kendisini adadığı hedefler; yaşamın geliştirilmesi ya da yıkılması, nefret, sevme, servet yığma, güç kazanma, üretkenlik, yüreklilik gibi çok farklı olabilir (Fromm, 2016). İşte böyle bir açıklama insanlardaki varoluşsal gereksinmelerin ve onları giderme yollarının psikolojik olarak benzer bir süreçten geçtiğini ve toplumların kendi psikolojik yapılarındaki varoluşsal bir gereksinime cevap ararken aslında nasıl yönetileceklerine bilinçsizce karar verdiklerini göstermiştir. Ancak yine de yapılan açıklamalar, henüz bu sürecin insanın iç dinamiklerindeki işleyişine tam bir yanıt olamamıştır.

İnsanların diğer insan, görüş, ulus, doğa, inanç vb. unsurlarla kurdukları bağın

kökeni varoluşsal sorun açısından önemlidir. İnsan anne karnındayken hala güvende ve doğadan bir parça durumundadır ve doğumla bu durum terk edilir. İnsan kendisine koruma ve güvenlik sağlayan yere geri dönmek, onun ortak yaşamsal bir parçası olmaya devam etmek, annenin bir parçası olarak kalmak ister; ancak bu durum imkansızdır. Bu durumda insan bu geri dönüş isteğini annesine ya da annesini simgeleyen ulus, toprak, doğa, tanrı, bürokrasi gibi şeylere bir bağlılık olarak ifade etmeye çalışır ya da insanların kardeşliğini, bütünlüğünü benimseyerek dünyada yeni kökler arar. İki durumda da insan diğer insanlarla bağlar kurarak akıl sağlığını korur. Yoksa yalıtılmışlık ve yitiklik hissedecektir. İnsan bu bağları severek ya diğerlerini kendisinin bir parçası veya kendisini diğerlerinin bir parçası yaparak kurar. Ortak yaşamsal bağlantı iki şekilde olabilir; birincisi diğerlerine hükmeden(sadist), ikincisi hükmedilen(mazoşist) olmaktır. Buna rağmen bundan daha tehlikelisi insanın bağ kurmamayı tercih etmesidir ki bu durumda insan yalnızca kendisiyle ilişki kurar, dünyası kendisi olur ve kendisini severek dünyayı sevmiş olacaktır. Bu durum özseverlik olarak adlandırılır Özseverlik ve yıkım arzusunun birleşimiyle daha tehlikeli bir durum oluşur ki bu tip bir kişi etrafındaki herkesi yok ettiği, dünyayı mahvettiği takdirde kimsenin, hiçbir şeyin ona zarar veremeyeceğini düşünerek hareket eder. İşte bu noktada devreye etkililik kavramı girmektedir. İnsanlar yabancı ve ezici dünyada hiçbir şey yapmadan bekleyebilir, sinip edilgin bir yaşamı kabul edebilirdi. Fakat bunu yapmak yerine bir şekilde etkin olmaya; birilerini harekete geçirmeye, başarı ve sonuç elde etmeye çalıştı, böylece de var olduğunu hissedebilmektedir (Fromm, 2016). Freud çocukların oyunlarının yaşadıkları durumun edilginliğinden kurtulup etkin duruma gelmek için oynandığını, bunun tekrarlanarak edilgin durumdaki hazsızlığa alışılmaya böylece de hazsızlığın azaltılmaya çalışıldığını gösterdi. Oyunlar da bunun örneğidir. (Freud, Metapsikoloji- 3, 2011).

Çocuğun inatçılığı, huysuzluğu, ağlaması onun yetişkinler üzerinde etki yaratma, onları hareket ettirme ve değiştirme istencini ortaya koyar. Yetişkinlerde de etkin olma isteği bir gerekliliktir. Varoluşsal bir gereksinmenin sonucu etki yarattığını duyumsamaya ihtiyacı olan insan farklı şekillerde bu duyguyu alır. İnsan ile ilişki açısından sevgi etkisi ya da acı ve korku etkisi yaratmak, nesne ile ilişki açısından yapıcılık veya yıkıcılığın seçilmesi insanın etkileme gereksinmesine verdiği cevaptır. Edilgenlikten etkinliğe geçiş, insanların yasaklanmış şeyleri yapmaya olan eğilimini de açıklar. İnsan içinde bulunduğu dar çerçevenin dışına çıkarak, kişisel, toplumsal ve

doğal sınırlarını aşmak ister ve bu istekle birlikte büyük suçlar ortaya çıkabileceği gibi büyük buluşlar da ortaya çıkar (Fromm, 2016). İnsanın bu isteği aslında onun etkileme ve etkin olma isteğinin kanıtlarından birisidir.

Freud'un görüşlerine bakıldığında özellikle erkek çocuğunun gelişiminde anne faktörünün önemine dikkat çekildiği söylenebilir. Ancak Freud'un görüşlerinde baba figürü de önemlidir. Freud'un id, ego ve süper-ego terimleriyle ortaya attığı, sonrasında geliştirdiği, bazı açıklamalarında beynin fizyolojik yapısıyla da benzerlik gösteren bir yapının varlığını iddia görüşleri bilinmektedir. Bunlar arasından toplumsal düzenin sağlanması açısından önemli olan süper-egonun da öneminin anlaşılması gerekmektedir. Freud süper egonun ideal bene ulaşmayı sağlayan, ben içerisinde oluşmuş, bilinçsiz alanla bağı olsa da bilinçli beni(egoyu) kontrol eden, bene(egoya) olması gerekeni göstererek bunu bilinçli haliyle gerçekleştirmesini emreden baskıcı bir yapıdır. Bu yapının oluşumu ise kesinlikle otoriter, kural koyan baba figürünün bir eseridir, babanın karakterini sürdürür. Süper egonun oluşumunda sadece "baban gibi olmalısın" emri değil; aynı zamanda "baban gibi olmayabilirsin, onun yaptığı ek çok şey onun ayrıcalığıdır, onun yaptığı her şeyi yapmayabilirsin" önerisini de kapsar. Yaşambiliminin ve insan türünün değişimleri id üzerinde izler bırakır ve bu izler ideal olarak ben(ego) tarafından üstlenilir. Kısacası süper ego aslında bireyin soy gelişimsel kazanımıyla sürekli ilişkidedir. Süper ego dinin, yetkenin, okumanın aracılığıyla Ödipus karmaşasının bastırılması sonucu oluşur ve bu süreç ne kadar hızlıysa süper ego da ben üzerinde o kadar etkili olur; insanın yüksek doğasındaki istekleri karşılamaya çalışır. Bir baba özlemi daha sonra dini kaynakların temeli olur; kendi idealin(süper egosuna) bakarak yetersizliğini gören insan dinsel bir alçakgönüllülüğe yönelir. Gelişim ilerledikçe babanın yerini tutan öğretmenler ve diğer yetki sahipleri baba rolünü üstlenmeye çalışırlar ve bu nedenle de buyrukları, yasakları süper egoda yer eder, artık bunlar kişi için ahlaksal sansürdür. Din, ahlak ve toplumsal olgu köken olarak aynıdır; bu köken baba karmaşasından daha doğrusu Ödipus karmaşasını denetleme sürecindeki, din, törel kısıtlamalar ve hasımlığı yenmenin meydana gelen toplumsal duygudan oluşur. Ancak doyurulamayacağı anlaşılan düşmanlık daha önceki hasımlarla bir özdeşleşmenin gerçekleşmesini sağlar. Bu özdeşleşme sevecen bir yapının oluşmasına olanak sağlayabilecektir. (Freud, Metapsikoloji-4, 2011) (Freud, Metapsikoloji-1, 2011) (Freud, Metapsikoloji-3,

2011).

Ödipus karmaşasına dair daha detaylı açıklamalar yapılacak olsa da burada kısaca bahsetmek gerekecektir. Bu karmaşa çocuğun kendisine göre dış dünyanın ilk nesneleri olarak algıladığı anne ve babasına libidinal bir yatırım yapması temeline dayanır. Çocuk yaptığı bu yatırımlar çerçevesinde anneyi ve babayı sever. Fakat zaman geçtikçe erkek çocuk anneye olan yatırımlarını artırır, bu nedenle de babasını bir rakip olarak görmek ister. Tersi de kız çocuklar için geçerlidir. Ardından erkek çocuk annesi ve babasını gözlemleyerek babasının yerine geçmek, annenin yanında yerini almaya isteyecektir. İlerleyen süreçte gerçekliğin de algılanmasıyla çocuk anne babanın durumuna anlam verecek, onları ve ilişkilerinin yapısını anlayacaktır. Normal bir erkek çocuk bu durumda babasıyla kendisini özdeşleştirecek ve böylece babası gibi bir olmayı isteyecektir (Freud, Metapsikoloji-3, 2011) (Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

İnsanın yüksek doğasının ihtiyaçlarını karşılayan, babanın karakterini sürdüren süper egoyla din, öğretmenler veya başka bir yetke tarafından doldurulması gereken bir baba ihtiyacı doğmuştur (Freud, Metapsikoloji-4, 2011). Kökeni Freudcu bir analize dayanmasına rağmen Eli Sagan tarafından öncülük yapılan ve kişiliğin kolektif bir psikolojinin bir ifadesi şeklinde açıklandığı bir görüşü ele almak gerekmektedir. Sagan duruma insanların acımasız ve agresif bir baba figürü tarafından hükmedilen baskıcı bir toplumdan modern demokrasiye doğru evrim geçirişine bakmış ve bu sürecin doğrusal olmadığını, atlamaların, tersine dönüşlerin olduğunu fark etmiştir. Arzulanan özgürlük ve modern demokrasi eğilimi ile toplumun erken dönemlerinden kalma bir otoriter baba ihtiyacının ortak bilinçaltımızda bir gerginlik yarattığını belirtmiştir. Günümüz sorunlarından biri olan kişiye tapınma durumu da bu Freudcu otoriter baba ihtiyacı görüşüne eşlik etmektedir (Sagan, 1985).

Temel olarak insanların bilinçaltlarında demokrasiye olan ihtiyaçları ve baba figürüne olan gereksinmeleri çatışır; eğer Nazi Almanya'sında ve Mussolini yönetimindeki İtalya'da olduğu gibi baba figürü ihtiyacı güçlüyse tıpkı bu ülkelerin yaşadıkları gibi demokrasi krizleri yaşanacaktır. Ancak bu bakış açısından toksik

liderler sadece toplumlarının ihtiyacı olan, dalkavukluk edilen baba ihtiyacını karşılamış olurlar (Popan, 2015).

Karizmatik liderlikte izleyenler ilahlaştıkları, olağan üstü özellik yükledikleri liderlerle bireysel özdeşleşme yaşar, bu süreçte yansıtma, geriye dönüş ve yer değiştirme önemli birer psikodinamik etkendir. İzleyen liderle özdeşleşir, eleştirmeyi bırakır ya da azaltır. Kişi bunları yaparken aslında kaygı, güvensizlik, suçluluk, aşağılık duygusu ve diğer çelişkili duyguları gidermeye çalışır. Karizmatik liderler cazip görünen inançlara sahipse ve bu inançları kişilere onların inançları gibi hissettirebilirse bu duyguların yoğun olduğu toplumlarda daha sık olarak görülebilir. Ayrıca karizmatik liderliğin kriz ve belirsizlikte daha sık ortaya çıktığı bilinmektedir. Kişilerin güvenlerinin düşük seviyede olduğu, suçluluk ve yetersizlik hissettiği yerlerde kriz, belirsizlik gibi olumsuzlukların ortaya çıkması da daha kolay olacaktır (Zel, 2001).

İnsanların bilinçaltlarındaki çatışmanın bir sonucu olarak kendi ihtiyaçları doğrultusunda kendilerini yönetecek olan kişiyi seçtiklerini belirtmek kuşkusuz toksik liderleri aklayamaz. Ancak suçun tamamen onlar üzerine yoğunlaştırılmasına engel olur ve bunun karşılıklı bir ihtiyaç giderimi olduğunu öne sürer. Bu karşılıklı etkileşimi açıklayan bir başka bilinen görüş de "mirror-hungry personality" ve "ideal-hungry personality" terimlerinin açıklanmasına dayanır.

"Mirror-hungry personality" kendisine odaklanmış kişilerin onaylama ve arzulama susuzluğuna onların bu açlığını destekleyerek karşılık verecek olan kişidir (Capps, 1993). Bu kişiler diğerlerinden ilgi görmek için bireylerin kendilerine odaklanması ve kendisini sergilemeye zorlanmışlık tarafından tanımlanır (Popan, 2015). "İdeal-hungry personality" ise erken terkedilmelerinin güvensizliğini ulaşılması zorunlu olan ideal kişiyi tanımlamaya çalışmakla çözen kişilerdir (Popan, 2015) ve sürekli prestijlerine, güçlerine, güzelliklerine, zekalarına, moral yapılarına hayran olabilecekleri birilerini arayan kişiler olarak tanımlanabilir (Capps, 1993).

Karizmatik liderlik tanımlanan bu iki terimin temelleri üzerine kurulan bir yapıdır. "Mirror-hungry" özelliği gösteren bir kişi ile bir grup "ideal-hungry" kişisi

arasındaki etkileşimle oluşur (Popan, 2015). Aslında bu genel olarak insan ilişkilerinde de geçerli bir unsurdur. Görüldüğü gibi bir başka psikolojik açıklama daha yıkıcılığın sadece toksik liderlerin değil onları izleyenlerin psikolojileri açısından da önemli olduğunu ve sadece toksik liderlerin suçlanamayacağını ortaya koymuştur.

Çalışmanın konusu açısından toksik liderlik ve diktatörlüğün anlaşılması, dolayısıyla kişilere tapınmanın anlamlandırılabilmesi adına "terör yönetim teorisi" olarak adlandırılan bir teoriyi ele almak doğru olacaktır. Bu teori aslında Fromm'un da görüşlerine değinecektir. Bilindiği gibi insan kendisinin farkında olma ve us yetenekleri nedeniyle doğadaki diğer canlılardan ayrılır, varoluşsal bir sorun yaşar. Ayrılmışlığı nedeniyle bu duyguyu hissetmeye başladığı, kısacası dünyaya geldiği andan itibaren güvensizlik duygusu yaşar (Fromm, 2016). O'Connor toksik liderlerin; kişisel güvenliğin sağlanması için rakiplerin yenilmesi, yönetilmesi gerektiğini belirterek korku ve güvensizlik üzerine kurulu bir dünya görüşünü ortaya koyduklarını, bunun onların temel özelliklerinden bir olduğunu söylemiştir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Zaten varoluşsal sorunu gereği sürekli ayrılmışlık, tehlike ve güvensizlik hisseden insan böyle bir dünya anlatımının kendisine sunulmasıyla çok daha büyük bir korkuya kapılacaktır. Zorbalık çok etkili bir stratejik araçtır; çünkü izleyene lideri güçlü, baskın ve kontrolü elinde tutan kişi olarak tanıtır ve böylece izleyenlerin kendisine hayran olmasını sağlar, izleyenleri uysal, güçsüz bir konuma yerleştirir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Ancak terör yönetim teorisi bundan çok daha fazlasından bahseder. Diktatörler sürekli baskı ve ölüm korkusunu kullanarak kitlelerin ölümlülüklerini fark etmelerini sağlar. Bir yöntem olarak kaçınılmaz ölümü inkar, kendi yaşamına anlam verme, terör altında yaşayan bireyler liderleri yarı ilah olarak kabul etmenin de dahil olduğu bir ideolojiyi getirir. (Popan, 2015).

Fromm'un görüşlerini Lorenz'inkilerden ayıran ve bu çalışmada daha sonra bahsedilecek olan bir sadizmin kökenine dair bir anlayış vardır. Bu anlayışa göre sadizm herkesin ortak bir içgüdüsünden değil, sadece sadist karakter taşıyan kişilerin ortak bir özelliğidir (Fromm, 2016). Kişinin davranışlarında karakterin, karakterin üzerinde de toplumun etkili olması ve bir belirleyici olarak yer alması kaçınılmazdır. Bu görüşe dayanarak belirli toplumların sadist karakterler yarattığı ve bu nedenle

suçlanıp suçlanamayacağı bir soru halini alır. Yönelimi ve adanmışlığı varoluşsal bir gereksinme olarak gören ve toplumun şekillendirdiği karakterden kaynaklı tutkularla ilişkilendiren Fromm'un görüşlerine dayanarak benzer bir soru kişiye tapınma olgusu adına da yöneltilebilir. Bu durumda kişiye tapınmanın belirli yerlerde varoluşu diğerlerinden ayrı bir milleti karakterize eden ortak bir psikolojinin varlığıyla açıklanabilir (Popan, 2015). Bu tanımlamaya Fromm'un konu hakkındaki görüşleri ve onun görüşlerinden yola çıkarak yapılan çıkarımlar kabul edilebilir. Fakat burada sadece durum tanımlanmış durumun kökeni ve tam nedeni açıklanamamış olur. İşte bu noktada da Freud'un baba figürü ihtiyacı üzerine söyledikleri kabul edilmelidir. Rus çocukların geleneksel olarak kundaklandığı yönündeki gözlemle başlar ki bu da Rusların daha pasif ve Stalin gibi baskıcı liderleri kabul etmeye hazır yapıdaki sosyal psikolojilerine işaret edebildiği söylenebilir (Popan, 2015). Çaresizliğin en yoğun olduğu çocukluk dönemindeki tecrübeler gerçekten böyle bir ize neden olmuş olabilir; ancak devrim yıllarında Çar'a karşı isyan etmiş Rusların pasif ve kabullenici yapıda olduklarını söylemek çok doğru değildir. Ayrıca çoğulcu demokrasinin tehlikede olduğu her toplumda konfor bulabilmek adına sadakatle takip edilecek bir baba figürün seçilmez (Popan, 2015).

İnsan karakterindeki içgüdü hakimiyetinin kaybolduğu, bunun yerine hayvanların hala içgüdü ile yönetilmesinin insanın zihniyle yönetildiği, doğal olarak bunun ona varoluşsal sorunu kazandırdığı, bu varoluşsal sorunun gereksinmelerinin de insanın karakterinde bütünleşerek insanın belirli tavırlar sergilemesini sağladığı görüşü elbette Freud'un görüşlerinden farklılık gösterir. Fakat ister varoluşsal gereksinmenin insanlarda ortak olduğu ve bu gereksinmeyi giderme yollarının büyük ölçüde toplumların etkisiyle şekillendirildiği görüşü, ister bir içgüdünün çevre tarafından şekillendirilerek insan psikolojisine temel olduğu görüşü kabul edilsin; sonuç olarak toplumların hem kendilerini yönetecek olanların psikolojisini belirlediği hem de yönetilenlerin psikolojisini oluşturduğu kesindir.

Köken olarak anlatılanlardan çok farklı olmasa da değişik bir bakış açısından konuya bakabilmek adına Lorenz'in görüşlerinden bahsedilmelidir. Lorenz saldırganlığa bir içgüdü olarak bakar, bu içgüdünün dış uyaranlara gerek duymadan da bir tepki yaratabileceğini söyler. Lorenz'e göre içgüdüler sürekli bir enerji

tarafından beslenir, bu enerji o içgüdünün davranış kalıbına ait sinir merkezinde birikir ve belirli bir seviyeden sonra uyaran olmasa bile bir patlamayla davranış meydana gelir. Elbette insanlar bu sırada davranışlarının sebebi olabilecek uyaranlar arayacaklar, hatta bulamazlarsa bu uyaranları yaratacaklardır. Saldırganlık da bir içgüdü olduğuna göre süreç aynı şekilde işleyecek kişiler saldırganlıklarındaki depolanmış enerjiyi boşaltmak adına bir dış uyaran arayacak ya da yaratacak eğer bulamaz ya da yaratamazsa da depolanmış saldırganlık itkisi büyük bir saldırganlıkla ortaya çıkacaktır. İlginçtir ki Lorenz insanların siyasi partileri de enerjilerini boşaltmak için uyaran bulabileceklerini düşünerek kurduğunu söylemiştir. Dahası Lorenz saldırganlığın kalıtsal olduğunu da savunur. Saldırganlığın yaşamın hizmetinde olduğunu; bireyin ve türün ayakta kalabilmesi için gerekliliğini iddia eder. Fakat Lorenz hemen bir ekleme yaparak insan türünün bu faydalı saldırganlığı abarttığını belirtmiştir (Fromm, 2016). Lorenz durumu doğal seçilimle açıklamaya çalışmıştır. İnsan açlık, donma, yaban hayvanlarına yem olma tehlikelerini atlatabildiği bir seviyeye ulaştığında bu tehlikeler seçilim açısından etken olmaktan çıkmışlardır ve bundan sonra seçilimi sağlayacak etken tür içi savaşlar olmuştur; ne yazık ki insanlar bu durumu hala arzu edilebilir ülküler olarak görmeye devam etmektedir (Lorenz, 2008).

Fromm, Lorenz'in doğal seçilime dair yaptığı bu çıkarımları reddetmiş, şayet böyle bir seçilimin varlığında savaşçıların çoğunun savaşırken öleceğini bu nedenle de savaşçı olmayanların eş olarak toplumda kalacağını, bunun da kalıtsal açıdan daha az savaşçı bir toplumu doğuracağını söylemiştir. Ancak yine de Fromm kendi görüşleri çerçevesinde toplumsal bir karakterin insanın enerjisini hangi davranışlara yönlendireceğine karar verdiğini kabul etmiştir. Bunu da karakterleri şekillendirerek yapabileceklerini söylemiştir. Fromm insanın karakterinin içgüdüleri gibi derinden geldiğini bu nedenle kişinin karakterinin gerektirdiği hareketleri doğal karşıladığını, dahası kendi karakterine aykırı hareket edenlerin varlığını kabul etmek istemediğini, kabul etse dahi onlarda bir problem, eksiklik ya da sakatlık olduğunu düşüneceğini belirtmiştir. Bu karakterin de insanı tıpkı içgüdüler gibi hareket etmeye sürüklediğinin, kişinin sadistliğinin de karakterden kaynaklandığının, bunun için de kişinin sadistliği için elbette bir uyaran arayacağının, bulamazsa tıpkı Lorenz'in dediği gibi kendisinin uyaran üreteceğinin, bunu da yapamazsa bir uyaran olmadan

davranış sergileyeceğinin Fromm tarafından kabul edilmesi demektir. Ancak Fromm bu noktada durumu karakterle açıklaması ve bunun tüm insanlıkta bulunan kalıtsal bir unsur olmadığını söylemesiyle Lorenz'den ayrılır. Bu nedenledir ki Fromm'a göre sadistlik sadece sadist karaktere sahip olanların getirdiği bir özelliktir ve onlar tarafından ortak olarak paylaşılır. Ancak Fromm bu konuda farklı bir noktaya daha değinir. İnsandaki birlik duygusu çok önemlidir; insan kaybettiği içgüdülerini geri kazanabilmek için, birlik olma duygusunu tadabilmek için farklı yollar izler. Uyuşturucu kullanımı, dini törenler, yeni toplumda benimsenen rol, bu ve bu gibi şeylerin çoğu insanın varoluşsal sorununu ona hatırlatan, insana kendisini doğadan ayrı bir varlık olarak tanımlamasını sağlayan bilincini susturması içindir. İnsan yeniden içgüdülerini kazanmak, bilinçsiz olup kendi farkındalığını unutmak ve tıpkı hayvanlar gibi doğayla yeniden uyum içinde olmak ister. Eski törenlerdeki hayvan simgeleri, yarı insan yarı hayvan totemler, hayvan taklidiyle düzenlenmiş eğlenceler de bunun göstergelerinden birkaçıdır (Fromm, 2016).

Fromm aslında fark etmeden insanın içgüdüleriyle değil karakteriyle davransa da hayvanlar gibi içgüdülerini geri kazanıp, doğanın kanunlarına uymak istediğini; bu nedenle de insanın içinde hayvansal ve içgüdüsel bir saldırganlığa kaçınılmaz olarak duyulan bir özlem olduğunu kabul etmiş olur. Bu durumda Lorenz'in görüşleri kabul edilecek olursa gerek lider gerek izleyen pozisyonunda olsun herkesin saldırganlığa eğilimli olduğunu, bunun biyolojik ve insanın temelinde yatan bir unsur olduğunu bu nedenle de yadırganmaması gereken, gerekli bir ihtiyaç olduğu söylenebilir ki bu da Hitler ve Stalin gibi liderleri aklayacaktır. Şayet Fromm'un görüşleri kabul edilecek olursa toksik liderlerin oluşması onların içgüdüleri yerine koydukları, toplum tarafından şekillendirilen ama aslında içgüdülerine olan özlem nedeniyle insanlarda genel olarak bulunabilecek bir saldırganlığı ifade eder ki bu da suçu o karakteri geliştiren topluma dahası bu toplumun eskiden beri taşıdığı karakteristik özelliklere yükler. Böylece dolaylı olarak asıl suçlu yetiştirirken onlara saldırganlık özelliği veren, böylece yıkıcılığı ve toksik liderleri seçen belirli toplumlar haline gelecektir.

Lorenz dışındaki çoğu kişi toplumların yönetim şekillerini, liderlerini, doğal olarak kendi kaderlerini bireylerinin psikolojisini ve karakterini şekillendirerek belirlediğini söyleyerek aslında toksik liderlik için toplumları suçlamış olurlar. Lorenz

ise saldırganlığın bir suç değil bir kalıtsal özellik olarak herkeste var olduğunu, boşaltımının bir ihtiyaç olarak görülmesinin gerektiğini; sadece insan türünün bu saldırganlığı abartarak yıkıcılığa ve zarara neden olduğunu söylemiştir.

Yıkıcılığın kökeni ve bunların toplumlar ile ilişkisi bu çerçevede de liderlik tarzının belirlenmesi incelendiğinde açıkça görülebilir ki yıkıcı bir durum sadece liderin suçu değildir. Toplumlar bu liderleri yetiştirir, sadece yetiştirmekle de kalmaz, kendilerini yönetmeleri için onları seçer. İster baba figürü ihtiyacı, ister yönelme ve adanmışlık gereksinimi, ister bir güvenlik problemi ve simgesel bir doğum öncesine dönüş isterse de farklı bir açıklaması olsun sonuç benzerdir. Tüm bunların ötesinde ise bu konuda verilmesi gereken bir başka karar vardır. Bu da yıkıcılığın tanımlanabilmesi sorunudur.

Çoğu durumda yıkıcılık tam anlamıyla görülebilecek bir durum değildir. Yıkıcı bir liderliğin bir süreç ya da sonuç olmasına dair bir karar bile verilememiştir. Kimileri yabancılaştırma, kandırma, baskı, korkutma, tekyönlü iletişim gibi davranışlarla ilgili olarak narsisizme ve psikopatiye vurgu yapıyor ve bu bakış açısından sonuçlardan bağımsız olarak bu davranışların önemli olduğu ortaya konuluyor; kimileri de negatif sonuçların liderler tarafından organizasyona, üyelere, takipçilere ve diğer paydaşlara yaşatıldığını söylüyor. Her iki durumda da yıkıcı liderlik istenmeyen sonuçlarla biter. (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Fakat bu durumun doğruluğu da tartışılmalıdır.

Yıkıcı liderlik davranışları yapıcı öğelere de sahip olabilir (Einarsen, Aasland, & Skogstad, 2007). Yapıcı liderlik ve yıkıcı liderlik birbirine zıt kavramlar olsa da bir lider aynı anda veya bir süreç içinde zaman zaman hem yapıcı hem de yıkıcı davranışlar sergileyebilir (Gündüz & Dedekorkut, 2014). Rahibe Teresa'nın da dahil bunun birçok örneği bulunabilir. Liderlerin kişiliklerindeki karanlık taraf genellikle kısa vadede pozitif etkilerle ilişkilendirilir; uzun vadede negatif şeylerin ortaya çıkması yıkıcı olarak tanımlanmalarını tetikler (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007). Bu durumda kısa vadede yapıcı olarak görünen birini lider olarak seçmelerinde toplumu suçlayabilmek mümkün olmamaktadır.

Bir davranışın yıkıcı liderlik sayılması için zararın kasten verilmiş olması bir

koşul değildir, düşüncesizlik, duyarsızlık, cehalet ve yetersizlik nedeniyle ortaya çıkan yıkıcı davranışlar da yıkıcı liderliğe dâhildir (Einarsen, Aasland, & Skogstad, 2007). İyi liderlerin kötü sonuçların, kötü liderlerin de iyi sonuçların elde edilmesine sebep olabileceği bilinmektedir. Bu nedenle bilim yıkıcı liderlerin yabancılaştırma, takımı bölme, gerçeği görmezden gelme, diğerlerinin görüşlerini önemsememe gibi bazı davranışlara ve doğal olarak da sürece odaklanır. Yapıcı liderler takipçileriyle ortak bir amaç belirleyerek hareket ederken, yıkıcı liderlerin uzun dönemi düşünmeden, empoze etme gibi yollar izlediği kısa vadede takipçilerle uyumlu olsa da uzun dönemde anlamlı araçlar yaratabilmekten yoksun olduğu bilinmektedir (Padilla, Hogan, & Kaiser, 2007).

Bu açıklamalar çerçevesinde tartışılması gereken birçok unsur vardır. Öncelikli olarak yıkıcılığı belirlemede kesin kriterlerin net şekilde ortaya çıkarılması, süreç ya da sonuçlardan hangisinin nasıl dikkate alınacağı belirlenmelidir. Baba figürü ihtiyacı olan bir toplumda zorba ve otoriter bir liderin seçilmesinin doğruluğu tartışılmalıdır. Bu tip bir ihtiyacın baş gösterdiği bir toplumda liderlere boyun eğen ve onların yıkıcı dünya vizyonlarının peşinden koşan izleyenleri suçlamanın doğru olup olmayacağı, kısa dönemde toksik liderlerin kazançlarını gören kişilerin bu lidere yönelmesinin yanlış bir şey olarak görülüp görülemeyeceği düşünülmelidir. Dahası eğer Lorenz'in iddia ettiği üzere saldırganlık herkeste var olan bir içgüdüyse saldırgan liderlerde kendisini gören izleyenlerin onu seçmesinin bu izleyenleri ne derecede suçlu yapacağı bir tartışma konusudur. Fromm'un görüşlerini yorumlayarak belirli toplumların ortak olarak oluşturdukları karakter özelliklerinin arasında sadizmi taşıyanların olduğunu kabul edersek bu toplumlarda sadistliğin baş göstermesinin ve lider seçimlerinin bu yönde olmasının ahlaki unsurlardan ayrı bir gerçek olarak kabul edilip edilemeyeceği konusu da önem kazanmaktadır. İnsanların nesne ile olan ilişkisinde nefretin öncelikli olduğunu, öz sakınım içgüdüleri veya ölüm içgüdüleri gereği insanda sadizm ve mazoşizmin temellerinin var olduğunu, birincil bir narsisizmin insanlarda bulunduğunu, dahası toplumsal duygularımızın kökeninde düşmanlığın yattığını söyleyen Freud'un görüşlerine bakılarak toksik liderleri yargılamanın ne kadar mümkün olduğu bir sorundur. Hepsinden öte bir etik sorun olarak yıkıcı liderliğin yapıcılığa hizmet ettiği durumları görmezden gelmek mümkün değildir. Bu sorunlar insanlığın uzun yıllardır cevabını aradığı etik değerlere bağlıdır ve çözümlenmesi

birçok bilimden yararlanılarak temel değerlerin yargılanmasını gerektirir. Bu çalışmanın konusu açısından bahsedilen sorunların çözümlenmesi bir gereklilik değildir. Bu nedenle üzerlerinde daha fazla durulmayacaktır.

Elbette iyi ve doğru liderlerin toplum tarafından desteklendiği birçok durumdan bahsetmek gerekmektedir. Başta ülkemizin kurucusu Atatürk olmak üzere, Gandi, Abraham Lincoln, Mandela gibi birçok yapıcı lider ve bu liderlerin izleyenleri örnek verilebilir. Bu da demektir ki insanlar sadece saldırganlık, şiddet ve sadizm içeren bir yapının etkisinde değildir. İşte bu durum liderliğin tarihsel ve toplumsal bir süreç içerisinde durumsallık teorisine uygun bir yapı izlediğini göstermektedir. Kısacası toplumlar belirli zamanlarda, belirli koşullarda, içsel ve dışsal bazı nedenlerle toksik liderleri tercih ederken; değişik koşul ve zamanlarda yine içsel ve dışsal nedenleri doğrultusunda yapıcı liderleri tercih etmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. STALİN KİMDİR?

Asıl adı İosif Vissarionovich Dzhugashvili'dir. 1879'da Gürcista'nın Gori kasabasında doğmuştur. Eğitimi için Tiflis'deki papaz okuluna gitmişse de dönemin yönetimine karşı çıkan gruplara katılmış bitirememiştir. Çeşitli işlerde çalışmış, içinde bulunduğu siyasi grubun yasa dışı hale gelmesiyle hapse girmiş ve sürgün edilmiştir. Dönemin rejimi yıkıldıktan sonra yeni kurulan rejimde önemli görevlere getirilmiştir. Partinin kurucusu ve devletin lideri Lenin ölünce görevi devralmıştır. Yakınları da dahil birçok kişiye zulmetmiş, görüşüne karşı çıkanları hapse attırmış ya da idam ettirmiştir. Hapisleri çalışma kamplarına çevirmiş, uygun olmayan koşullarda çalıştırdığı birçok kişinin ölümüne neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nda Hitler'in kendisine savaş ilan etmesiyle savaşa katılmış, başta yenilgiye uğrasa da sonrasında Alman kuvvetlerini püskürterek Berlin'e yürümüş, diğer ülkelerin de desteğiyle savaşı kazanmıştır. 1953 yılında ölmüştür.

4.1 AİLESİNİN STALİN'İN PSİKOLOJİSİNE ETKİLERİ

Dünyanın kendisini Stalin olarak tanıdığı, kimilerinin canilik, acımasızlık, zorbalık gibi sıfatlarla suçlamalarda bulunurken kimilerinin de ateşli bir şekilde siyasi görüşleri başta olmak üzere birçok özelliğini savunduğu ya da savunmak zorunda kaldığı, Sovyet Devleti'nin lideri de elbette diğer herkes gibi çocukluk döneminden geçmiş ve bu dönemin izlerini tüm hayatı boyunca taşımıştır. Her ne kadar birçok insan tarafından lakabının anlamına yakışır şekilde eğilmez, kırılmaz tam bir güç örneği gibi, çelik gibi görülse de, hatta çok daha ileri yakıştırmalarla ilahi bir betimleme abartılı bir şekilde kendisine atfedilse de Stalin'in çocukluk ve gençliğinde yaşadığı hayatın etkisi onun karakterinde ve liderliğinde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenlerle onu ve onun liderliğini anlayabilmek için bakılması gereken öncelikli dönemleri çocukluk ve okul dönemleridir.

Asıl adı İosip Cugaşvili olan Stalin yukarıda da belirtildiği üzere Kafkas ötesi olarak tanımlanan bir bölgedeki Gürcistan'ın, Tiflis kentine 76 kilometre uzaklıktaki Gori kasabasında dünyaya gelmiştir. Bu kasaba halkı aslında Türklerden kaçan Ermeniler tarafından kurulmuştur ve bu şehri kuran Ermenilerin çoğunluğu tüccarlardan oluşmuştur. (Troçki, 2006). Buradaki halkın tabanı aslında Stalin'in görüşlerinin temelinde olması gereken, proleter halkı savunan Bolşevik düşüncenin aksine Menşevik düşünceye daha yakın olmuştur. Çarlık Rusya'sının etkisi altında bu kasaba; yoksullar ve köylülerin yaşadıkları birbirinden pek farklı evlerin olmadığı bir yerdi (Troçki, 2006). Stalin'in babası Didi-Lilo köyünden Gori'ye gelmiş bir Gürcü'ydü (Troçki, 2006).

4.1.1 Stalin'in Psikolojisinde Baba Faktörü

Vissarion Cugaşvili ayakkabı tamircisiydi (Colley, 2012). Bu noktada bazı çelişkiler bulunmakta, kimi kaynaklar babasının Tiflis'de bir fabrika işçisi olduğunu, kimi köylü sınıfına ait olduğunu, kimi de işçi değil zanaatkar olduğunu söylemektedir. Bu noktada kesin olan şey geçimlerini sağlamakta büyük güçlükler çektikleridir (Troçki, 2006). Bu konunun önemi baba figürünün özellikle bir erkek çocuğunun gelişiminde önemli olmasından kaynaklanmaktadır. Stalin'in ileride üstleneceği etkin, diktatörlük temelli, klasik anlayışlı yönetiminin kaynağını ve nedenlerini açıklarken baba unsurundan söz etmemek mümkün değildir.

Glurcidze'nin anılarına bakılırsa Stalin'in babası Gori'de, Stalin ve annesiyle yaşıyordu. Vissarion alkolikti ve sürekli evde şiddet uygulardı (Colley, 2012). Stalin'in en yakın arkadaşlarından biri olan İremaşvili'nin anılarına bakıldığında, Stalin gibi birinin kişiliğine etki ettiği düşünülen baba figürü rahatlıkla görülebilmektedir. İremaşvili Stalin'in babasını katı karakterli, acımasız, kazandığı paranın çoğunu içkiye yatıran bir ayyaş olarak tanımlamış ve bu nedenle de evin tüm geçiminin anne Yekaterina tarafından sağlandığını söylemiştir. Yine İremaşvili burada haksız yere atılan dayakların Stalin'i acımasızlaştırdığını ve Stalin'in daha o dönemdeyken babası da dahil olmak üzere kendisi üzerinde egemenlik kurmak isteyen herkese öfke duyduğunu söylemiştir. Fakat döneminin önemli kişilerinin

siyasi bakış açısını psikolojik tahlillerle inceleyen Emil Ludwig'in Kremlin'de Stalin ile yaptığı bir söyleşide Stalin'e isyankar olmasının ardında anne ve babasının ona zamanında kötü davranmış olma ihtimali sorulmuş, Stalin ise bunu yalanlamış, ailesinin sıradan insanlar olduğunu ama kendisine hiç kötü davranmadıklarını söylemiştir (Troçki, 2006).

Stalin yıllarca görüşlerine inanan insanlara, dış devletlerin halkına ve yöneticilerine hatta kendi arkadaşlarına bile üstünlüğünü, gücünü, dayanıklılığını, yeri gelince acımasızlığını ispatlamaya çalışmış bir liderdir. Doğal olarak hem bir savunma mekanizması hem de bahsedilen imajını korumak amacıyla verdiği bu yanıta güvenilmemelidir.

Baba figürünün özellikle erkek çocuk üzerinde gösterdiği etkiler Freud tarafından detaylıca incelenmiştir. Bu incelemelere bakıldığında Freud bir çocuğun psikolojik yapısının ve hatta bunun ötesinde yine bu yapıya bağlı olan tüm oluşumlarının anne ve babadan öğrenildiğini savunmuştur. Bir kişinin bebeklikten beri yanında olan aile fertlerinden Ödipus Karmaşası yoluyla cinsel rolü de dahil hayatta oynayacağı tüm rolü buradan öğrendiğini savunmuştur. Baba figürü bu noktada önemli bir rol oynar çünkü çocuk kendi dışında gördüğü baba ve anne figürüne libidinal açıdan bir yatırım yapar ve bu durum kime daha çok yatırım yapıldığına göre çocuğun ilerideki durumunu belirler. Bir erkek bu yatırımın çoğunluğunu anne üzerinde kurar ve belirli bir süre sonra babayı rakip olarak görmeye başlar. Babaya karşı bir öfke geliştirebilir. Bu aslında doğaldır çünkü çocuk bu dönemde aslında babasının yerine geçmek istemektedir. Bunun devamında normal ilişkilerin kurulması, çocuğun gelişmesi ve eğitilmesiyle bu evre atlatılır. Ancak burada bazen bir erkeğin libidinal yatırımını babaya daha çok yönlendirdiği de görülmüştür ki bu sonrasında başka türden sapkınlıklara neden olabilir. Ancak bu süreçte aslında bu anlatılanlardan bağımsız bir davranış olmayarak özdeşleşme gerçekleşir. Yani çocuk az ya da çok libidinal yatırım yaptığı kişi ile belli koşullarda özdeşleşir. Kısaca gördüklerini içselleştirerek, gördüğü şeyleri kendisine katar, nasıl davranacağını öğrenir ve farklı bir süreçte, farklı koşullar altında bu davranışları uygular. Ayrıca kişinin üst-beninin (süperego) oluşumunda da büyük rol oynar. Üst-ben ben'e yapması gerekenleri söyleyen, kural koyan bir yapıdır. Bu kuralı koyarken

"böyle (baban gibi) olman ya da olmaman gerek" emirlerini kullanır. Burada üst ben pek çok şeyi babanın bir ayrıcalığı olarak gösterir bunu kişinin yapamayacağını kişinin benine emreder. Bu yukarıda bahsedilen Ödipus karmaşasının baskılanmasında kullanılır. (Freud, Metapsikoloji-3, 2011; Freud, Metapsikoloji-4, 2011). Özdeşleşme burada Stalin'in durumunu açıklamada yardımcı olan bir durumdur.

Açıklamalardaki karşı çıkılabilecek unsurlardan biri yine Freud'un açıkladığı haz ilkesi gereği kişinin haz duyduğu durumlara ve nesnelere yatırım yaparak bunları içselleştirebileceğidir. Freud'a göre içgüdülerin kendi haz anlayışlarının genel bir haz anlayışıyla ters düşebileceği, içgüdülerin baskılansa da farklı tasarımlarla bilinçten geçebilecekleri ve yatırım nesnelerinin kaybında yatırımın bene geri çekilmesinde yaşanacak sorunların alkolizm, narsisizm, mazoşizm, sadizm, şizofreni ve diğer bazı davranışlarda etkili olduğunu söylemiştir. Burada bunlardan başkaca korku, üzüntü, acı gibi hazsızlık verici eylemlerin edilgin konumdayken öğrenildiği ve kişinin bu eylemleri etkin olarak gerçekleştirerek hazsızlık duygusunu azaltmaya çalıştığı ve yine bu eylemi sıkça tekrarlayarak eylemin getirdiği hazsızlığa bir alışma sağlandığı belirtilmiştir. Buna en belirgin olarak bir çocuğun doktorda iğne olurken korkmasına rağmen arkadaşlarıyla oyun oynarken kendisinin iğne yapan konumda olması gösterilir. Çocuk otoritenin doktor olduğu ve iğnenin kendisine yapılmasını yani acı verici unsura karşı edilgin olduğu durumu bir oyunda doktorun yerine geçerek, etkin konumda tekrarlayarak rahatlar. (Freud, Metapsikoloji-3, 2011).

Açıkça görülebileceği üzere Stalin'in ilerideki tutum ve davranışlarının oluşumunda babasının çocukluğunda ona ve annesine karşı tavırları çok büyük etki yaratmıştır. Stalin'in özellikle Lenin'in ölümünden sonra iktidara gelişi ve bunun ardından yaptıkları adeta babasının davranışlarının bir yansımasıdır. Stalin yönetime geldikten sonra hem düşmanlarına hem tutsaklarına hatta dostlarına bile acımasızlığını tıpkı babasının ona ve annesine gösterdiği şekilde ortaya koymuştur. Hatta iktidara gelmeden önce de bu tip tutumlarının varlığından söz edilebilir (Troçki, 2006). Stalin, Hitler gibi geride kalmış, emir almayı seven bir evreyi hiç yaşamamıştır. Daha Tiflis'de papaz okuluna girmeden önce saçma sapan öyküler anlatan, şarkılar söyleyen, haytalık yapan, küfürbaz sokak serserilerinden oluşmuş

kintoların arasında yaşadığını, yeri geldiğinde yumruk yumruğa kavga ettiğine biyografisinde yer verilmiştir. Gerçi bu söylenenler dostu İremaşvili'nin söylediklerileyle çelişki yarattığı için kabul görmemiştir. Çünkü Stalin genelde birebir kavgaya karışmamış, aksine aşırı derecede sakin kalarak kinci bir yapıyla başkalarını kullanarak iş görmüştür. Ancak buna rağmen Stalin her zaman konuşmasıyla, tavırlarıyla kaba birisi olmuştur. Lenin bile bir seferinde hoyrat tutumlarla ilgili bir çözüm gerektiğinde Stalin'in yanında olsa bunların dilinden anlayacağını söylemiştir.

Ayrıca Lenin Stalin için yeni bir baba figürüne işaret etmektedir. Çünkü Stalin'in dayatmalarıyla Sovyet Rusya'sının basınında Stalin ve Lenin'in uzun dönemli bir dostluğundan sıkça söz edilse de durum tam olarak böyle değildir. Bolşevizmin kurucusu olarak tanımlanan Lenin zaman zaman çoğu konuda Stalin ile uyuşmazlığa düşmüş ve Stalin'i etkisi altına almayı başarmıştı. Stalin genel olarak, özellikle iktidar öncesinde ikili oynayan bir kişilikti ve hiçbir zaman için kendi görüşlerini net şekilde ifade etmez; aksine birilerini kullanarak tepkiyi ölçerdi (Troçki, 2006). Bu tavır daha sonra yine bu başlık altında ele alınacak olan Stalin'in annesinin babasına karşı ve bizzat kendisinin çevresine karşı takındığı tutumla ilgilidir. Stalin bu özelliğini 1905 Devrim'inden sonra kendi yerini Menşevik ya da Bolşevik olarak belli etmeyerek göstermişti. Daha birçok yerde gösterdiği bu tutuma benzer şekilde 1917 Devrim'inden önce, 1917 Martında, Lenin'in yokluğunda hem Mart Konferansı'nda hem Merkez Komite bürosunda hem de Bolşevik görüşün yayın organı olarak tanımlanabilecek Pravda'da Menşevik görüşe hizmet eden tavırlar sergilemişti. Burada Stalin'in geleceği göremeyen, halka güvenmeyen, imgeleme yeteneği açısından eksik, ikili oynayarak üstünlük sağlamak isteyen tavrı açıkça ortadadır (Troçki, 2006). Tüm bunların arasında dikkat edilmesi gereken koşul Lenin'in yokluğudur. Çünkü Troçki'nin belirttiği ve ileride de görüleceği üzere Stalin Lenin'in gelişi ve onun çevresindeki etkisiyle tamamen farklı bir tutum sergileyecek tıpkı bir on yıl öncesinde gibi Lenin'in söylediklerini tekrar etmekten ileri gidemeyecek hatta çok önemli görülen ulusal sorunla ilgili yazacaklarında adeta Lenin'in görüşlerini kaleme alacaktı. Lenin onun yazdıklarını çoğunlukla kendi fikrini sunuyormuş gibi düzelttirecek, daha ileride Stalin'in kendi başına yazdığı makaleyi ise yayınlatmayacaktı. Ayrıca Stalin, Pravda'nın yazı kurulundan da Lenin'in inisiyatifiyle alınacaktı (Troçki, 2006). Buradan açıkça anlaşılabilir ki çoğunluğun

büyük bir lider olarak gördüğü, herkesin görüşlerine değer verdiği
Lenin'in Stalin'in üzerinde mutlak bir hakimiyeti ve otoritesi vardı. İşte Stalin bu nedenle Lenin'in ölümünden sonra başa gelebilecek ve bugün insanların tanıdığı karakterini daha belirgin bir şekilde gösterebilecekti.

Burada çocukken babaya duyulan nefret sonradan Lenin'e yöneltilmiş ve belki de bu nefret eyleme geçmiştir. Bir erkek çocuğu doğal gelişimi gereği belirli bir dönemde babasının yerine geçmek isteyecektir. Bu, çocuğun annesine olan sevgisinden kaynaklanır çocuk babayı bir rakip ve bir tehdit olarak algılamaya başlar. Burada çocuk bir tehdit olarak gördüğü babadan kurtulup onun yerine geçme isteğindedir. Fakat bahsedilen dönemde çaresizdir ve çaresizliği bittiğinde bu dönem de çoktan geçmiş olur. Bu dönemin çözülmesinde çocuk ya anneyle ya da babayla özdeşleşir. Büyük çoğunlukta topluma uygun olarak erkek çocuğunda babayla özdeşleşme görülür ve çocuk artık onu yok etmek yerine onun gibi olmaya çalışacaktır (Freud, Metapsikoloji-4, 2011). Anneye olan yatırımlar geri çekilerek başka nesnelere de yöneltilebilir.

Stalin de babasıyla özdeşleşmesiyle ilgili gerekli evreyi sorunlu atlatmasından doğan problemlerin ışığında ve kendisine baskı uygulanması durumunda farklı yollar izlemiştir. Hiçbir zaman baskı altına girmek istememiş ve bunun için çeşitli yöntemlere başvurmuştur. Stalin sürekli karşılaştığı ve onu yolundan alıkoyan, fiziksel olmasa da zihinsel anlamda baskı ve şiddetine maruz kaldığı Lenin'i babası yerine koymuş ve eski içgüdülerinin kendisini yönlendirmesi sayesinde intikamını almıştır.

4.1.2 Stalin'in Psikolojisinde Anne Faktörü

Stalin'in annesi Yekaterina ilk iki çocuğunun ölümünün ardından doğan Stalin'i "Sosso" diye çağırırdı. Annesi zaman zaman ceza verse de genellikle ona karşı koruyucuydu (Colley, 2012). Gogohia Stalin'in annesi Yekaterina'nın zenginlerin evinde çamaşır yıkayarak para kazandığını ve bazen ev kirasını bile yetiştiremediğini, babasının da gün boyu çalıştığını söyler. Bu konuda İremaşvili babanın kazandığı

paranın tamamen alkole gittiğini söyleyerek durumu açıklamıştır (Troçki, 2006).

Burada açıkça görülmektedir ki içkici, evin geçimini bile sağlamayan ve şiddet uygulayan bir babanın karşısında Stalin'in ve evin ihtiyaçlarını üstlenmiş, fedakar bir anne vardır. İremaşvili'nin anılarında Stalin'in annesinin sevecen, oğluna aşık biri olduğu ve hatta oğlunun okul ve oyun arkadaşlarına da sevecen davrandığı görülmektedir. Yekaterina inandığı Tanrıya, sevdiği oğluna ve içten içe öfke duyduğu kocasına hizmet eden sakin bir kadın olarak tanımlanıyor. Ayrıca Yekaterina'nın bizzat kendisi de1930'da verdiği bir röportajda Stalin'in çocukluğunda iyi, çalışkan, meraklı, daima okuyan, her şeyi anlamak isteyen bir çocuk olarak anlatır. Yekaterina'nın devamında Stalin'i hiç dövmediğini, babasının onu kunduracı, kendisinin ise onu bir papaz yapmak istediğini, babası daha o on bir yaşındayken öldüğünü de söylediği bu röportaj temelinde biraz abartılı olabilir (Troçki, 2006). Ama Stalin'in çocukken annesine karşı olumlu tavırları birçok şekilde doğrulanmıştır.

Tüm bu anlatılanlardan sonra Gürcülerin kadınlar hakkında, o dönemdeki genel anlayış ve yapılarını belirtmek gerekmektedir. O dönemde çokça dinin de etkisi altında kalan bu bölgede kadınlara pek değer verilmezdi. Kadına ailede söz tanımayan, köleleştiren, erkeklerin arasına karışmasını engelleyen, kilisede bile onları sadece kardeş ve eşleriyle yan yana oturtan bir anlayış hakimdi. Öyle ki bir annenin oğlunu cezalandırmasına bile pek müsaade edilmezdi (Troçki, 2006). Bu koşullar altında Yekaterina'nın iş bulabilmek, para kazanmak, ailenin geçimini sağlamak gibi görevleri üstlenmesi ve bunları yapabilmek için birçok durumda gerek eşine gerek toplumdaki kişilere karşı boyun eğmek, politik davranarak birçok görüşü ve durumu idare etmek zorunda kalması kaçınılmazdı. İşte bu tavır açıkça Stalin'in ileride üstleneceği tavrın aynısı olduğunu gösterir.

Stalin dönemin koşullarında hayatta kalabilmeyi annesinden öğrenmiş, onu modellemiş ve hatta ileride onunla özdeşleşmiştir. Buna en büyük örneklerden birisi de Kruşçev'in anılarında görülür. Aslında bu çalışmada psikolojik temele dayandırılan bir fikri, Kruşçev yıllar önce basit bir gözlem yöntemiyle anılarında yazmıştır. Kaganoviç Lenin öldükten sonra zaman zaman partide Stalin'i Lenin'den üstün gören konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalarda Lenin'in öldüğünü kabul etmek gerektiği, onun 1924'e kadar partide kaldığı, bu dönemde yapılanların ondan sonra

başa geçen Stalin döneminde yapılanlarla kıyaslandığında çok zayıf olduğu, Leninizm yerine Stalinizmi öne çıkarmak gerektiği vurgulanmıştır. Fakat bu konuşmalara herkesten önce Stalin'in karşı çıktığı anlatılır. Bu kuşkusuz bir oyundur; Kaganoviç Stalin'in bir piyonuydu ve Stalin ona numaradan karşı çıkmasının atında aslında partidekilerden Kaganov'a kızmaması gerektiğini, onun doğru söylediğini duymak istemesi geliyordu.

Stalin yiyecek almaya dahi parası yetmeyen bir kişiydi. Her ne kadar bu o dönemin devrimcilerinde genel bir özellik gibi görünse de Stalin bu süreçte annesiyle özdeş bir tutumla mütevazı bir yapıya bürünüyordu. Ayrıca hatırlatmak gerekir ki Hitler de bu tip bir yoksulluk döneminden geçmiş ancak sonrasında bu tip kişilere kendisi karşı çıkmıştır.

O dönemlerde, Çarlık rejiminde toplumdaki sınıflar arasındaki ayrım keskin çizgilere sahipti. Bu sınıfsal ayrımın arasında, burjuvazinin alt katmanlarındaki tek çocuklar ya da yetenekli çocuklar için rahip veya memur olarak sınıf atlama şansı vardı. Yekaterina da oğlunun bu fırsatı değerlendirerek kendi dindarlığının da etkisiyle bir papaz okuluna gitmesini ve rahip olmasını istemiştir. Hitler'in de hayatının bir döneminde rahip olma gibi bir isteğinin de olduğu bilinmektedir (National Geographic, 2012).

Stalin yıllarca kendisinin ihtiyaçlarını karşılamak için fedakarlıklar yapmış, babasına karşı kendisini korumuş olan annesinin bu isteğini başaramamış, papaz okulunda beş yıl eğitim almasına rağmen okuldan ayrılmış veya farklı görüşlere göre atılmıştır. Genellikle bu durum psikolojik açıdan önemlidir. Kişiler psikolojik olarak öncelikle kendilerine sonra anne ve babaya ardından da dış dünyanın nesnelerine karşı yatırım yaparlar (Freud, Metapsikoloji-1, 2011). Burada psikolojik açıdan yatırım yapılacak nesnenin seçiminde ilk başlarda yatırım yapılan kişinin fikirleri önem taşımaktadır. Stalin burada papaz okulunu hem ilk psikolojik yatırımını yönlendirdiği annesinin işaret ettiği için hem de dönemin koşulları çerçevesinde tek kurtuluş yolunun bu olduğunu düşündüğü için önemsemiş ve bunu başaramamış olması onun kişiliğine zarar vermiş olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi bu durum psikoloji açısından yas ya da melankoliyle bir parça da olsa açıklığa kavuşturulabilir.

Bu duygular çerçevesinde Stalin'in melankolik bir süreç yaşadığı varsayılırsa burada aslında annesinden ya da orayı bir kurtuluş olarak görmesinden dolayı sevgi duyduğu papaz okulundan atılması kendi benine bu okulun özelliklerini yükleyerek kendini suçlamasına neden olmuş olabilir. Çünkü dönemin papaz okulları diktatör, boyun eğdiren, yasaklar koyan, koyduğu kurallara uymayanlara zulmeden bir yapıdadır. Bu yapı Stalin'in babasıyla bir benzerlik göstermektedir. Daima itaat eden, ezilmeye boyun eğen ama aynı zamanda çok sevdiği annesini suçlamak Stalin için zor olmuştur. Stalin doğal olarak başlarda annesinin kendisini gönderdiği bu okulu da suçlayamamış ve kendisini hatalı görerek yoksullukla cezalandırmış olabilir. Fakat anlatılanlara göre Stalin, okulun öğretilerini suçlamaya daha okuldan atılmadan başlamıştır. Bu da durumun bir yas olduğunu ve bunun kaynağının da okul değil anneye duyulan bir sorumluluk olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıca o dönemde Stalin'in devrimci çalışmalara katıldığı ve bir yandan da gözlem evinde bir işi olduğu söylenir. Bu Stalin'in o dönemde bir melankoliden çok yas yaşadığını gösterebilir. Ayrıca ileride, Lenin'e karşı bir yatırım yaptığında sevgiyle birlikte daha önce papaz okuluna ve babasına yöneltmiş olduğu suçlamaları da ona yöneltmiş olması olasıdır. Aynı zamanda Lenin'in ölümüyle tekrardan bu sevgi ve suçlamayı üstlenmiş; ancak bu sefer bunları bir suçlama değil kendisinin bir özelliği olarak görmüş olabilir.

Ancak burada farklı bir bakış açısı olması açısından Erich Fromm'un görüşlerine yer vermek gerekmektedir. Fromm yıkıcılık ve zalimlik çerçevesindeki saldırganlığa değinirken farklı yorumlarda bulunmuştur. İnsanın varoluşsal gereksinmelerinin ve karakter kökenli tutkularının açıklanmasında Fromm, can sıkıntısı-süreğen çöküntü kavramını tartışmış ve Freud'unkine benzer özellikleri olan ancak farklı bir sonuca ulaşmıştır. Bu sonuçlar Stalin'in yaşamıyla uyum göstermiş olan sonuçlardır. Fromm süreğen çöküntünün açıklanmasından önce uyarılma ve heyecanlanma üzerine bir açıklama yapmıştır. Varoluşsal bir gereklilik olarak uyarılma ve heyecanlanmanın farklı kaynakları olabileceği açıktır. İnsanlar sevgi, üretken ve etken ilgi ile heyecanlanabildikleri gibi kızgınlık, öfke, yıkma tutkusu, zalimlik gibi unsurlarla da heyecanlanabilirler. Üstelik sabır, disiplin, öğrenme, yoğunlaşma, düş kırıklığına katlanma, eleştirel düşünme, özseverliğe ve açgözlülüğe karşı koyma gibi çabalar gerektirmedikleri için insanlar bahsedilen ikinci unsurlarla çok daha kolay heyecanlanabilirler. Fromm etkililik konusunda da açıklamalar

yapmıştır. İnsanların etkisizlikten ve mutlak mahkumiyetten uyuşturucu kullanımı, çalışma tutkunluğu, zalimlik ve cinayet gibi davranışlar sergileyerek kaçmaya çalıştığını çöküntülerin ve can sıkıntısının incelenmesinde rahatça görülebilecek bir durum olarak göstermiştir. Bu doğrultuda can sıkıntısıyla ve uyarılmayla ilgili olarak üç tip kişi tanımlamıştır (Fromm, 2016). Ancak bu çalışmada açıklanacak durumun sonuçları adına bu üç tip kişiliğin tanımlanmasına gerek duyulmamıştır.

Fromm süreğen çöküntüden genel anlamıyla çeşitli heyecanlanmama ve uyarılmama durumlarının bir sonucu olarak bahsetmiştir. İnsanların heyecanlanmak ve uyarılmak adına farklı yolları denemesinden; böylece çöküntüden kurtulabileceklerinden söz etmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere Fromm, zalimlik ve yıkıcılık gibi sorunların can sıkıntısı- süreğen çöküntü olarak tanımladığı durumun sonuçlarından biri olabileceğini belirtmiştir. Burada edilgen ve etkin bir heyecanlanma ve uyarılma ele alınabilir. İçsel bir etkinlik göstermeye gerek kalmaksızın can sıkıntısını yatıştırmanın ve heyecanlanabilmenin edilgen yollarından en bilineni basın, radyo, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının sunduğu suçlar, ölümle biten kazalar gibi kan dökücülük ve zalimlik örneklerine insanların gösterdiği büyük ilgidir. İnsanların bu tip haberlere büyük bir istekle karşılık verebildikleri ortadadır. Bu noktada can sıkıntısının zorunlu bir koşul olduğu unutulmamalıdır. Zalimlik ve yıkıcılıktan alınan edilgen haz ile etken olarak üretilen heyecan arasında çok büyük bir fark yoktur. Her iki durumda da canı sıkılan kişi haz ya da heyecan kaynağı bulamazsa, bunu kendisi üretebilir. Burada kendi hayalinde düzenlediği bir olgunun benzerlerini yaratmaya çalışan bir kişilikten bahsetmek gerekmektedir (Fromm, 2016).

Çünkü bu tip kişiler özellik bakımından Stalin'in kişiliğiyle aşırı derecede bir uyum göstermektedir. Bu kişiler hiçbir şeye ilgi duymazlar, başkalarıyla en yüzeysel türden bir ilişki kurarlar, hiçbir şey hissetmezler, onlar için her şey, her kişi soğuktur, yaşama karşı bile bir istençleri yoktur. Fakat bir yanlış olarak bu özellikteki kişilere genel olarak psikoz türü bir içsel çöküntü yani melankoli tanısı konulabilir. Fromm'un tanımladığı bu tip kişilerdeki rahatsızlık melankoliden kesin olarak farklıdır. Melankolikler kendilerini suçlama, suçluluk duygusuna kapılma, başarısızlıklarına kafayı takma ve kendi hastalıklarına özgü bir yüz anlatımına

sahiptirler. Bunun aksine Fromm tarafından bahsedilen kişiler bu özelliklerden uzaktırlar. Bu tip dışında başka bir süreğen çöküntü rahatsızlığından da bahsetmek gereklidir. Bu tip kişiler hastalıklarının da hastalıklarının nedenlerinin de farkında değildirler ve çöküntülü hissettiklerini anlayamaz, fark edemezler. İçekapanık kişilerin özelliklerine benzer özellikler de gösterebilirler. Bu tip hastalık maskelenmiş çöküntü, gülümseme çöküntüleri ya da nevrotik çöküntü olarak adlandırılır. Bu kişiler sıkıntılı değil aksine mutlu görünür, çevreyle uyum sağlar ve bu uyum bazen o kadar yüksektir ki ebeveynler, rahipler gibi kişiler tarafından onlardan övgüyle bahsedilir, örnek olarak onlar gösterilir. Ancak bir ruhsal tedavi uzmanıyla konuştuklarında meslek seçmenin ya da öğrenim görmenin kendileri açısından zor olduğunu belirtseler de genel olarak normal davranmaya çalışırlar. Yine de bazıları yaptıklarından dolayı suçlu ya da toplumdışı olarak görülebilir. Burada hemen belirtilmelidir ki böylesi kişilerde aşırı bir yıkıcılıkla karşılaşıldığı kesin bir gerçektir (Fromm, 2016).

Yukarıda bahsedilen kişilik tiplerinin ikisi de Stalin ile büyük bir uyum göstermiştir ki bu çalışmanın ilerleyen kısımlarıyla bu çok daha net bir şekilde ortaya konulabilecektir. Ayrıca belirtmek gerekir ki Hitler de benzer bir süreçle karşı karşıya kalmış ve sonuç da yine en az Stalin'inki kadar yıkıcı olmuştur. Bu nedenle yukarıda bahsi geçen kişilik tipleri ve rahatsızlıklar Hitler için de geçerlidir. Stalin'in yaşantısı hakkında anlatılan bu dönemin Freud tarafından ortaya atılan melankoliyle mi ya da Fromm tarafından açıklanan bir tür süreğen çöküntü ile mi açıklanması gerektiği sorusu sorulabilir. Ancak Erich Fromm tanımladığı rahatsızlığın temel nedenlerini herhangi bir süreçle açıklamamış, rahatsızlığı nedensel açıdan bir temele oturtmak yerine sadece durum hakkındaki gözlemlemelerden bahsetmiştir. Oysa Freud tam olarak ispat edilememesine rağmen insanın iç dinamiklerini hakkında bir fikir öne sürerek, rahatsızlığı bu çerçevede açıklamış ve böylece kişide gerek bu hastalık gerekse başka bir içsel durum açısından meydana gelebilecek değişikliklerin anlaşılabilmesini de olanaklı kılmıştır.

4.1.3 Stalin'in İlk Eşini Kaybetmesinin Etkileri

Bir kaynağa göre Stalin 1906 yılında fakir bir aileden gelen, ilk eşi Ketevan Svanidze ile evlendi. Sonraki yıl, oğulları Yakov Dzhugashvili doğdu. Tiflis bankası soygunundan sonra Stalin ve ailesi Bakü'ye kaçtı. Yine 1907'de Ketevan tifüs

nedeniyle vefat etti. Bu durum Stalin'e ağır bir darbe vurdu. Stalin oğlunu, karısının ailesine bırakarak devrimci mücadelesine geri döndü (http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm).

Yakın arkadaşı İremaşvili'nin anlattıklarına göre Stalin herkese karşı aldırmaz bir tavır takındığı halde bu tutumu yalnızca annesi, karısı ve çocuğuna göstermiyordu (Troçki, 2006). Burada resmi kayıtlara göre, 1989'da dini öğretilere karşı çıkan ve örgüt kuran Stalin'in birkaç yıl sonra dindar bir kadınla evlenmesi garip görülebilir. Ancak Stalin daha bu dönemden babasıyla benzer bir zihniyeti paylaşmaya başlamış, adeta onun kurduğu aile yapısını tekrarlamıştır.

Stalin tıpkı babası gibi eşinden düşüncelerini paylaşmasını ya da ona bu konularda yoldaşlık etmesini beklemiyordu. Aksine eşinin uysal ve sadık olmasını istiyordu (Troçki, 2006). Stalin edilgin olmaktan etkin olmaya geçişin ilk adımlarını atıyordu.

Stalin'in karısı 1907 yılında zatürreden öldüğünde İremaşvili Stalin'in sert saldırılarını içerisinde kendisinin de bulunduğu eski dostlarına yönelttiğini, elinden gelse hepsini öfkeyle öldüreceğini, ancak Gürcü Marksistlerin kendi taraflarında olmalarından dolayı Stalin'in buna cesaret edemediğini söylemekte, çoğunluğun ondan tarafa olmamasının da onu ayrıca sinirlendirdiğini de belirtmiştir (Troçki, 2006).

Stalin bu durumda psikolojik açıdan yatırım yaptığı bir nesnenin daha yitip gitmesiyle zor bir duruma daha düşmüştü. Bu serbest kalan yatırımın içerisindeki ölüm içgüdülerinin yıkıcı içgüdüler olarak dışa vurulması mümkündür. Ölüm içgüdülerinin bu dışa vurulmasına, yıkıcı içgüdülerin boşaltımına sadizm adı verilebilir. Ölüm içgüdüleri kişiyi ölüme götürme amacındayken yaşam içgüdüleri ise yaşamın devamlılığını sağlamaya yönelik hareket eder. Ayrıca ölüm içgüdülerinin yaşam içgüdülerine yani eşeysel içgüdülere bağlı olduklarına ve bunların aşırı uçlara götürülmemiş bir ayrışmasının sadizm olduğuna Freud tarafından kanaat getirilmiştir (Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

İremaşvili anılarında, karısının cenaze töreninde cenaze alayının kapının önüne geldiği sırada Stalin'in onun elini sıkarak şöyle dediğini belirtiyor: "Sosso (İremaşvili), bu yaratık benim taş yüreğimi yumuşatıyordu; öldü ve onunla birlikte benim insanlara karşı son yumuşak duygularım da öldü. İçim öylesine boş ki sözle ifade edemeyeceğim kadar boşluktayım." (Troçki, 2006). Anlatılanlar, Stalin'in sözleri ve ilerideki sert davranışları yukarıda sözü geçen sadizmin oluşumunu ispat etmektedir.

Stalin'in psikolojisini çözümlemede bu unsurların dışında başka unsurlara daha bakmak lazımdır. Özellikle çocukluğunda geçirdiği rahatsızlıklardan ve kendisinden önceki kardeşlerinin ölmesinden bahsetmek te yerinde olacaktır.

4.2 STALİN'İN SAĞLIĞI VE PSİKOLOJİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Bazı kaynaklara göre Stalin'in kendisinden önceki iki kardeşi, yani Yekaterina'nın ilk iki çocuğu vefat etmişti (Colley, 2012). Stalin kardeşlerinin ölümüne rağmen ayakta kaldı ancak sağlık açısından sorunsuz bir çocukluk yaşamadı. Bu anlamda birçok güçlükle karşılaştı. Stalin yedi yaşında iken çiçek hastalığına yakalandı (Troçki, 2006). Stalin'in yüzünün solunda kalıcı bir çiçekbozuğu lekesi vardı, çocukken geçirdiği bir kazadan dolayı sol kolu sağ kolundan 4inç (yaklaşık olarak 1cm) daha kısaydı ve ayrıca sol ayağının üçüncü parmağı yanındakiyle birleşikti (Colley, 2012). Sürgündeki arkadaşlarından Şumyatski Stalin'in 1916'da, kutup bölgesinde sürgündeyken askerliğe çağırıldığını ancak askere alınmadığını; çünkü sol kolunu bükemediğini söylemiştir (Troçki, 2006).

Stalin'in çocukken yaşadığı bu sorunlar şiddet atmosferi olan dönemin Gürcistan'ında önemliydi. Gori erkeklerin düzenlenmiş sokak kavgalarında saatlerce eğlendiği kaba bir şehirdi. Öyle ki 1892 Şubatında bir gün okul arkadaşlarıyla iki suçlunun asılmasına tanık oldu ve bu asılma Stalin'de travmatik bir şekilde Çar yanlısı rejime karşı nefretin bir doğuşu oldu (Colley, 2012). Babasının acımasız tarafını, kendisinin hastalığından kalan izler nedeniyle kendisini ezen, babası gibi kültürsüz, kaba ve acımasız insanlara yansıtmış olabilir. Yine aynı şekilde hastalığının

izleri yoksul tabakadan geldiğini açığa çıkardığı için onunla alay eden varlıklılara karşı da aynı yansıtma yöntemiyle nefret duymuş olabilir.

Derin bir psikolojik yaklaşımla bakıldığında ise hastalık kişi üzerinde çok daha farklı etkiler yapabilir. Bir kişi ilk dönemlerinde, daha bebekken nesne seçimi yaparken kullanacağı yapıyı belirler. Kişi doğduğunda ben içgüdüleri adı verilen ve dışarıdaki her şeye karşı kendisini koruma isteği geliştiren; bu nedenle de dışarıdaki hiçbir şeyi sevmeden ona sadece tehlike gözüyle bakan bir içgüdü türüne sahiptir. Eşeysel içgüdüler ise bir şeyleri sevmesine izin veren bir yapıdadır. Bu durumda çocuk ilk olarak bir eşeysel nesne seçerek dışarıya karşı tehlikeli yargısını kırar. Doğal olarak çocuk ilk eşeysel nesnesini kendisinin barınma, beslenme gibi temel ihtiyaçlarını sağlayan ebeveynleriyle gerçekleştirir. Bu dayanma tipi bir nesne seçimine işarettir. Ancak bazı kişiler, çocuklar bu yatırımı ebeveynleri değil bizzat kendileri üzerine yöneltirler ve bu da narsisistik bir nesne seçimine işaret eder. Ancak ben içgüdüleri ve eşeysel içgüdüler hiçbir zaman birbirlerinden tamamen ayrılmazlar. Ayrışmaları gerçekleşse de birbirlerine bağımlıdırlar (Freud, Metapsikoloji-1, 2011).

Stalin'in annesine karşı değil de kendisine karşı narsisistik bir nesne seçimi gerçekleştirdiği ve bu nedenle sapkın bir yapıya sahip olduğu düşünülebilir. Bu durumda anne ile ilgili özdeşleşme fikri, bu iki güdünün birbirine bağımlı olması nedeniyle kısmen tehlikeye girer. Yine de belirtmek gerekir ki Stalin'in karakteri narsisistik bir nesne seçimine benzer özellikler göstermiştir. Özellikle hayatının ileriki dönemlerinde ben içgüdülerinin aşırı derecede etkisinde kalmış ve bunun doğrultusunda parafrenia (paranoya ya da paranoid şizofreni) belirtileri göstermiştir. Burada duruma farklı bir yaklaşım getirilmelidir. Stalin, bebekliğindeki çaresizlik dönemini hastalık döneminde tekrar yaşamış olabilir ve bu aşamada çaresizliğini gidermek için ailesine ihtiyaç duymamıştır. Duysa dahi onlardan bir koruma görememiştir. Bu dönemin dayatmalarına ve annesinden gördüklerine bakarak politik bir tavır sergilemeyi öğrenmiş, düşmanlarıyla onları birbirine düşürerek ya da başkalarını kullanarak başa çıkmıştır. Bu durumun tekrarlamaları sürgün, hapis, siyasi yaşamı ve hayatının geri kalan alanlarında devam etmiştir. Sonuç olarak hastalık döneminde öğrenilen bir savunma mekanizması Stalin'e farklı bir yetenek katmıştır. Sonradan geliştirdiği paranoya ise etkin konumda yaptıklarının edilgin bir

cezalandırılışına maruz kalma korkusundan başka bir şey değildir.

4.3 STALİN'İN OKUL DÖNEMİNDEKİ YAŞANTISI VE DİNE KARŞI BAKIŞ AÇISININ İNCELENMESİ

Stalin'in hayatındaki en etkili dönemlerden bir diğeri ise onun okul yıllarıdır. Bu nedenle özellikle eğitim hayatı sırasında devrimle tanışması ve tamamen gördüğü eğitimin zıt yönünde gelişim göstermesi dikkate alınmalı ve incelenmelidir.

Papaz sınıfı düşük kültür düzeyi ve sosyal konumuna rağmen toplumda ayrıcalıklıydı. Askere gitmiyor, vergi ödemiyor, kolay kolay cezaya çarptırılamıyorlardı (Troçki, 2006). Annesi Stalin'in hayatta saygıdeğer bir pozisyona sahip olması ve Tanrı'nın onu hayatta bırakmasının karşılığını ödemesi için onu kilise okuluna yollamaya karar verdi (Colley, 2012).

Stalin okulun ilk dönemlerinde çok başarılıydı. Zekasıyla, İncil'den büyük bölümleri ezberleyebilme yeteneğiyle hocalarını etkiledi, yüksek puanlar almaya başladı. Stalin'in bu dönemine dair korodaki çalışmaları, yaptığı resimleri ve daha birçok konudaki başarısından abartılı bir şekilde söz edilmiştir. Ancak burada en dikkat çekicilerden birisi Stalin'in o dönemlerde alçak gönüllü olduğu ve üstünlüğünü kimseye hissettirmediği yönündeki aktarımlardır (Troçki, 2006). Psikolojik anlamda bu dönem Stalin'in henüz annesiyle özdeşleştiği, herhangi bir değişimin söz konusu olmadığı erken bir dönemdir.

İremaşvili anılarında arkadaşını kaslı, uzun boylu, dik kafalı, çilli, içine kapalı, otoriter, istediği şeyi yaptırmak için amaçlar belirleyip bunları gerçekleştiren, doğayı seven ama canlılardan pek hoşlanmayan biri olarak tanımlamıştır. Ağladığını görmediğini, arkadaşlarının sevinç ve üzüntülerine bile tepki vermediğini söylemiş, isyankar bir tavrı olduğunu, Gori' de bile gösteri düzenlediğini anlatmıştır. Arkadaşı Gogohia Stalin'in ciddi bir öğrenci olduğunu, aksine şımarıklıktan hiç hoşlanmadığını, okuldan sonra eve gidip sürekli kitap okuduğunu söylemiş, annesi de Stalin'in sürekli merak eden ve okuyan bir çocuk olduğunu anlatmıştır. Bu noktada belirtmek gerekir ki Stalin o dönemde okuldan aylık alıyordu; ayrıca Tiflis'te de giysi,

ayakkabı ve kitaplarını okul vermişti ki eğer saygısız ve isyankar bir öğrenci olsaydı bu aylık ona bağlanmaz ve bu tip yardımlar yapılmazdı. (Troçki, 2006). Ayrıca daha önce annesiyle özdeşleştiğini bu nedenle de hayatının ilk dönemlerinde aykırı tutumlardan kaçındığı, arka planda insanları kendi belirlediği amaçlarla yönettiğini ama kendini ateşe atmadığı, sonrasında da bu politik tavrının adeta karakterinin temel bir unsuru haline geldiği bu çalışmada önce de belirtilmiştir.

Stalin daha sonraları dine karşı tam bir cephe almış ve bu nedenle ister kendi isteğiyle ister okuldan atılması sonucu okulunu bitirememiştir. Hatta iktidara geldikten sonra birçok papazı ölüme gönderdiği bilinmektedir (Yakovlev, 2002). Stalin'in dine küstüğü bir gerçektir ve bunun için Darwin dışında sebepler de oldukça çoktur. O dönemde papaz olmak isteyenler ilk eğitimlerine seminerler ve din okullarıyla başlardı. Papaz okulları, burada din dışındaki derslerde verilen eğitimin yine din baskısı altında verilmesinden dolayı eğitim seviyeleri orta olarak nitelendirilirdi. Bu okullar ortaçağa özgü bir eğitim sistemi, geleneklerinin kabalığı, kaba kuvvet içeren tutumları, pislik, açlık ve soğuğun hüküm sürdüğü ortamlarıyla hapishanelerden bile kötüydü. Bu dönemlerde Gürcü kiliselerin bağımsızlıkları yoktu ve Petersburg'taki kutsal din işleri kurumuna bağlıydılar. Ruslaştırma çabaları kilisedeki Gürcü papazlara uymuyordu. Gürcü halkında daha bu dönemden sosyalist bir tavır başlamıştı. Bu durum kilise okullarında da aynıydı. Ruslaştırma ve disiplin için öğrencilere kötü davranılıyor, eğitim Rusça yapılıyor; Gürcü diline haftada iki saat yer veriliyordu. Okuldaki cezaların ağırlığından, zindan dahil birçok ceza olduğundan hatta burada ölenlerin bile olduğundan bahsediyor (Troçki, 2006).

Bahsi geçen koşullar altındaki öğrenciler daha işe başlamadan, üniversitelerin de etkisiyle farklı alanlara yöneliyor, Marx, Darwin gibi yazarları okuyup devrimin temelini hazırlıyorlardı. Ulusal ve toplumsal dış ortamla destek bulan devrim o yıllarda papaz okulunda isyanları yavaş yavaş başlatmıştı. Stalin okula ilk geldiğinde dine inanıyor olsa da doyumsuz, gözü pek birçok gencin yaptığı gibi o da dine inancını yavaş yavaş kaybetmiş ve devrimci hareketin yapısına katılmaya, birçok yasak yayını okumaya başlamıştır (Troçki, 2006).

Okul döneminde isyan evresini açan Stalin o dönemde dışarıdaki

devrimcilerden aldığı emirleri okulda uygulayarak kısa sürede yükseldi. Okulda iki sosyalist grubu yönetmeye başladı. Yasak yayınlar okumakla kalmıyor, Gürcüce kendi yazdığı bir dergi çıkarıp elden ele okunmasını sağlıyordu. Dışarıdakiler sürekli ona kaynak sağlıyor o da okuyup okuduklarını yaymaya çalışıyordu. İremaşvili Stalin'in kendi himayesini kabul eden herkesi arkadaş olarak kabul ettiğini bunlar dışındakileri dışladığını, bunun okuldaki gizli sosyalist grupta ters etki yaptığını; Stalin'in burada adeta gücünü denediğini, kendisine karşı gelenlerden intikam almayı, onlara acı çektirmeyi bildiğini anlatmıştır. Ama kimse Stalin'in açık bir tavır sergilediğinden ve kızgınlık gösterdiğinden söz etmemiş, hocalarına kızdığında bile yüzlerine bir şey söylememiş, onlarla arkalarından alay etmiştir. O daha çok içten içe kin besleyip intikamını daha sonradan alan bir yol izlemiştir. Yine İremaşvili, Stalin'in aşırı katı bir siyasi görüşünün olmadığını, bu acımasızlığının sadece kişisel iktidarı için olduğunu da belirtiyor. İremaşvili Stalin'in her şeyi kötü tarafından algıladığını, insani değer ve yüksek niteliklere inanmadığını belirtiyor (Troçki, 2006).

Stalin'in erken yaşta içinde bulunduğu aile ve okul ortamın onun sonraki yaşamına önemli etkileri olmuştur. Buralarda çocuk ve gençken yaşadığı duygusal yoksunluğun güvensizliğinden duygusal dengesizliğine, hissizleşmesinden acımasızlığına kadar birçok davranışında rolü olmuştur.

4.4 DEVRİM VE SÜRGÜN YILLARINDA STALİN VE STALİN'İN PSİKOLOJİSİ

4.4.1 İlk Devrimden Önceki Sürgün ve Hapis Yılları

İlk devrimin gerçekleşmesinden ya da nitelendirilmesinden önce devrimci olayların gözlemlenmesi gerekirdi. Hiçbir devrim anlık bir olay olmamıştır ki bu da öncesinde işletilen yasadışı bir süreci işaret eder. Bu süreçte yasadışı faaliyetleri göze alan ve başarısız olduklarında bunun sonuçlarına katlanabilecek olan devrimciler bulmak gerekmektedir. İlk devrimin öncesinde bu cesareti gösteren birçok kişi gibi Stalin de bu cesareti göstermiş, uzun süre saklanabilmesine rağmen hapse atılmıştır ki o dönemin hapis cezalarının sonu ise sürgünle bitmekteydi. .

1 Mayıs 1900'de Harkov'daki bir gösteri kentteki işçilerin büyük bir kısmını

bir araya getirdi ve diğer birçok kentte de bu açıdan Harkov'u takip etti. Ve gösteriler sonrası o dönemde Koba adıyla bilinen Stalin için de tutuklama emri çıkartıldı. Ancak o sürekli kaçtı ve yakalanıncaya kadar yasal mercilerin hedefinde olan biri olarak parti çalışmalarına katkıda bulunmuştu. Bir yandan da Stalin örgütün ve örgüt üyelerinin aleyhine düşmanca ve bozgunca çalışmalar yürütmüş, 1901 sonbaharında Tiflis örgütünde işçilerin komiteye katılmasına da itiraz etmiştir (Troçki, 2006). Daha önce de belirtildiği üzere Gürcistan Menşevik kökenli bir yerdi. Eğer Stalin böyle bir yerde koyu bir Bolşevik politikası uygularsa başarısız olacağını biliyordu. Kısaca Stalin çıkarı için nerede, nasıl hareket edebileceğini analiz edip buna uygun davranan bir kişi olduğunu birçok durumda ortaya koymuştur.

Stalin Batum ve Kutays'taki bakımsız ve ataerkil anlayışın hüküm sürdüğü hapishanelerde on sekiz ay geçirdi. Burada sürekli ayaklanmalar çıkmaktaydı ki Kalandadze'nin anlattıklarına göre Stalin hapishanede Almanca, ekonomi, marksizm gibi alanlarda çalışıyor, spor yapıyor ve adeta düzenli bir hayat yaşıyordu. Ancak bu dönemde şehirdeki hapishanelerde daha dikkatli bir tutum sergilense de ilkel göreneklerin hüküm sürdüğü Kafkasya'nın jandarmaları özellikle mahkumların eğitimsiz kesimine karşı en bayağı ve adi şiddete başvuruyorlardı. Bununla kalmıyor yalancı tanıklıklara, asılsız iddialara inanma, baskı, tehdit, işkence gibi yöntemler kullanıyorlardı (Troçki, 2006).

Bu durumda Stalin psikolojik açıdan yıllar önce yaşadıklarını tekrar tekrar yaşamaktadır. Çocukluğunda babasından gördükleri önce çevresinde, sonra papaz okulunda daha sonra da hapishanede kendi kontrolü dışında tekrarlanmaktadır. Üstelik şu an için kendisini koruyacak anne ortada yoktur. Stalin'in entelektüel ve zinde görünmek için okuması, spor yapması onu bilgisiz bir devrimciden öte görünmesini sağlamıştır. Yoldaşlarını koruyucu tavır takınması da yine kuşkusuz annesinin zamanında kendisini babasına karşı korumasıyla bağdaşabilir. Stalin şu an için bir güce sahip olduğunu fakat bunu sadece direnme amacıyla kullanabildiğini fark etmiştir. Fakat günü gelip de gücü eline geçirdiğinde yöntemini değiştirmeden babası gibi ve tavırlarını babasına benzettiği Hapishane Müdürü Lavrov gibi davranacak, aynı yöntemlere sıkça başvuracaktır.

Stalin sürgüne yollandı ancak Stalin de birçok devrimci gibi sürgünden kaçtı. Artık uzunca bir dönem yasadışı kalacağının farkındaydı ama hapis, sürgün ya da kaybetmek onun için önemli değildi. Tehlikeye atılıyor ve onunla başa çıkıyordu; ama yine de bazı yeteneksizlikleri, fiziki ve ahlaki bozukluğu onu rahatsız ediyordu. Okul döneminden beri gösterdiği aşırı gurur, kıskançlık ve kötü niyet artık onda kalıcı bir hale geldi. Aslında baştan beri uyguladığı tutumun doğruluğunu kanıtladı. Soğukkanlılıkla, sinsilikle izlemek zayıf noktaları bulmak ve kullanmak onun için en idealiydi; şu zamana kadar bu şekilde ayakta kalmıştı. Yukarıda anlatılan cesur dönemlerinde bile bunlar onun en büyük silahlarıydı ve kullanmaktan asla vazgeçmedi. Bu dönemin kötü şartları onda üstlerindeki gücü yok etme güdüsünü uyandırdı. Bu güce karşı duyduğu kin ve nefret, ezilenlere karşı duyduğu sevecenlikten daha fazlaydı (Troçki, 2006).

Küçük yaşlarından itibaren Darwin'in etkisinde kaldığı iddia edilen Stalin gibi biri için bu tutum en doğalıdır. Darwin'e göre bir türün en güçlüleri değil en çabuk uyum sağlayanları hayatta kalacaktır. Stalin de bunu yapmıştır. Nefret konusuna gelecek olursak da psikolojik anlamda en doğalı budur. Freud öz sakınım içgüdüleri ve eşeysel içgüdülerin açıklamasında nefretin nesne(dış dünya) ile ilişki bakımından sevgiden daha eski olduğunu açıkça ispatlamıştır. Kişi doğar doğmaz dış dünyayı bir tehdit olarak algılar ve bu nedenle sürekli olarak kendisini ondan sakınmak ister. Bu tehdit ona hazsızlık verdiği için dış dünyaya karşı nefret besler. Yaşamaya devam ettikçe yaşamın farklı evrelerinde farklı şekillerde dış dünyayı tanımaya çalışır ve bu duygusu yerini başka duygulara bırakır (Freud, Metapsikoloji-1, 2011). Ancak sevginin öğretilmediği ve bu olumsuz durumun yaşamı boyunca peşini bırakmadığı bir kişinin nesnelere karşı doğal yapısı olan nefreti bırakması beklenemez.

4.4.2 İlk Devrim Yılları

İlk devrim döneminde Bolşevikler ile Menşeviklerin ayrılmaya başlamasıyla Stalin'in bir taraf seçme zorunluluğu baş göstermiştir. Fakat tahmin edilebileceği üzere Stalin bu dönemde de olabildiğince tarafsız kalmaya çalışmış, sonunda da Bolşevik yanlısı olduğunu belli ederek Lenin'in ve onun fraksiyonunun yanında yer

almıştır Bu sıralarda birçok kişi Stalin için Tiflis'te Menşeviklere karşı ateşli bir Bolşevik savunucusu olduğu söylense de bu onun karakterine tam anlamıyla uymamaktadır. Stalin bu dönemlerde hareketsiz kalmayı ve çoğunluğun içinde yer almayı seçtiği için farklı bir yol izlemiş olabilir. Tüm bunlara rağmen Stalin bir defa Bolşevik harekete kendini kaptırdıktan sonra tüm hayatı boyunca olmasa da en azından belli bir dönem görüşün koyu bir savunucusu oldu. Devrim yılları hiçbir zaman onun için büyük avantajlar sunmadı. 1905'te ilk devrimle birlikte işçilerin ayaklanması gerçekleştiğinde en ufak bir konuşma bile yapmadı. Onunla aynı pozisyonda olan birçok kişi meydanlarda konuşuyor ve kitleleri etkiliyordu. Fakat Stalin'in böyle bir yeteneği olmadığı için meydanlara çıkamıyordu. Kitlelerin isteğini ve dilini tam olarak anlayabilmiş değildi. Onun en büyük zayıflığı heyecandan yoksun olan tavrıydı. Kin ve öfkesini heyecanla birleştirerek kitleler üzerinde etki yaratamıyordu. Devrim bu aşamada doğaçlama gerektiriyordu ama sakınımlı yapısından dolayı bunu yapamıyordu. Yenukidze, Stalin'in toplantı ve grup çalışmalarından sıkılınca kitap ve gazete dolu bir odaya ya da Bolşevik gazetenin yazıların ve düzeltmelerinin yapıldığı odasına kapandığını söylüyordu. Burada kendini yüceltecek bir imajı bulmaya çalışıyordu. Geride bir çalışma yürütmek istedi ve gazetelerde yazmaya başladı; ancak bunlar da üstün teorik bilgiler taşıyan ya da büyük anlamları olan yazılar değildi. Stalin kendinden üstün kişilerin olduğu bir ortamda geri planda kalmayı tercih etmişti; adeta bu durumdan küsmüş biri gibi alınganca davranıyordu. Kaprisli bir şekilde ve ilkel tepkiler veriyordu. Kendini ihmal edilmiş hissediyor ve bu nedenle de gazetecilikle yetiniyordu. Tabii bu sırada da intikamını alacağı günleri bekliyordu. Ayrıca da alkışların odağındakileri küçümsüyor, Lenin'in ilgisini kazanamama durumuyla karşılaşıyordu (Troçki, 2006). İdeal babası olarak algıladığı Lenin'in desteğini ve ilgisini kazanamamak da onu durgun bir duruma sokuyordu.

Bolşevik ve Menşevik çatışması iyice hararetlenmişti ve Lenin işçilere güveniyordu. Artık Çar'ın gölgesinde kalmamanın gerektiğini söylüyor, tam bir bağımsızlığın gelmesini istiyor, Stalin'in de bir zamanlar düşündüğünün aksine işçilerin temsilcilerini partide söz sahibi yapmanın gerekliliğinden bahsediyordu.

Stalin devrimin bu aşamaları yaşanırken her zaman durumun kendi menfaatini

koruyacak şeklinde pozisyon almayı tercih etmiş, fakat yine o dönemde sokak eylemlerini alttan alta yönetmiş, bilgi taşımış, tıpkı okuldayken yaptığı gibi başkalarını kullanarak, onları örgütleyerek iş görmeye devam etmiştir (Troçki, 2006). Zaten ileride rakibi olacak olan Kruşçev Stalin yönetime geldiğinde de onu kötülemekten vazgeçmediği, halde anılarında Stalin'i bir noktada takdir ettiğini, insanları küçültmekte ve kullanmakta çok iyi olduğunu ve bunların bir liderde olması gerektiğini söylemiştir

Lenin ilk defa Finlandiya'da bir parti konferansında karşılaştığı, yeraltı operasyonlarında yöneticilik yapmış tıpkı kendisi gibi bu acımasız ve faydacı adamdan etkilenmiştir (http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm).

4.4.3 İlk Devrimden Sonra Hapis ve Sürgün Hayatı

Stalin 1902 ile 1913 yılları arasında altı defa tutuklanmış, sürgüne yollanmış ve bunlardan bazılarından kaçmış ve batıya geri gelebilmiştir. O dönemlerde sürgünden kaçmak her sıradan devrimcinin yapabileceği bir şeydi. Ancak Stalin'in tutuklanmasında da ilginç yönler vardır. Şöyle ki Stalin 1909'da tutuklandı, kaçtı; 1910'da yine tutuklandı ve iki seferinde de Vereşçak'la hapiste birlikteydiler.
(Troçki, 2006).Stalin son defa 1913 Şubatında tutuklandı ve Sibirya'nın çeşitli yerlerinde dört yılını geçirmek üzere sürgüne yollandı (Colley, 2012).

Stalin'le sürgün ve hapishane günlerinde beraber olduğu Vereşçak, Sverdlov ve başkaları sonradan Stalin ile geçirdiği sürgün ve hapishane yılları ile ilgili anılarım yazmış, onun davranışlarını ve kişiliğini anlatmışlardır. Örneğin Stalin ve Vereşçak'ın birlikte kaldığı Bakü hapishanesinde yaşadıkları, dört yüz kişilik yerde bin beş yüzden fazla mahkumu kaldığı bir ortamda Stalin'in dayanıklılığı, hiçbir kimsenin ve hiçbir şeyin onu kızdıramadığı, yanlarında ölüme mahkum edilenlerin olduğunu ama Stalin'in bundan etkilenmediğini, idam edilenlerin ve acı çekenlerin çığlıklarına, inlemelerine bile aldırmadan Stalin'in uyuduğunu ya da Esperanto dilini öğrenmek için çalıştığı aktarılmıştır. Stalin burada diğer siyasi suçluların aksine adi suçlularla iyi ilişki kuruyor, onların devrimciliğe kazandırılmasını savunuyordu. Stalin'in bir

gün burada askerlerin dipçik darbeleri altında, elinde Marx'ı okuyarak yürüdüğü de ayrı bir anlatımla ona kahramanlık ithaf ediliyordu. Stalin buradaki gösterilerde başı çekmese de buna destek veriyor, yine perde arkasından yönetim sistemini uyguluyordu. O dönemde kurtulmak için yaygın olarak yapıldığı gibi kimse Stalin'i ele verememiş, jandarma da yeterince kanıt bulamamıştır (Troçki, 2006).

Bu yaşananlar Stalin'in eşinin ölümünden iki ya da üç yıl sonra gerçekleşmiştir ki bu dönemde Stalin'in melankolik bir tavrı daha önce açıklanmıştır. Stalin'deki duyarsızlığı böylece açıklamak biraz basit olacaktır. Stalin'in gelecekteki davranışlarının göstereceği gibi o sadist bir ruh hali içerisine girecektir ve yaptıkları sadistliğin doğası sorununu ortaya koymada uygun bir örnek oluşturacaktır. Fromm sadistliğin incelikli davranışlarla ve hatta belli kişilere yönelik bir iyilikseverlikle gizlenebileceğinden bahsetmiştir (Fromm, 2016). Buradan ince davranışlara ya da bir iyilikseverliğe yönelmesine gerek kalmayan ama aynı zamanda da duyarsızlığıyla sadizme yatkınlığını şimdiden gösteren bir kişilik rahatça gözlemlenebilmektedir. Stalin sadistliğinin gizlenmesi olarak duyarsızlık göstermiştir.

Yine Stalin ile hapishane anılarını yazan Sverdlov' iyi biri ama aşırı bireyci olduğunu yazmış, Buradan yazdığı ilk mektupta Sverdlov, Stalin'i iyi biri ama günlük yaşamda aşırı bireyci olarak tanımlamıştır. (Troçki, 2006).

Bir başka devrimci Spardanyan'ın eşi Schweitzer yazdığı anılardan Stalin'in odasından bahsetmiştir. Burada masasında kitapların ve gazetelerin olduğu, bir köşede de balıkçı ve avcı gereçleri olduğu söylenmiştir. Bunlar sürgünde olması gereği ateşli silahlar değildi ancak Stalin hiçbir zaman ateşli silahlara merak salıp avla ilgilenmedi (Troçki, 2006). Bu durum onun psikolojisinde ilginç bir gösterge olabilir. Daha önce onun doğayı sevdiğini ama canlılara karşı tutumunun hoş olmadığı belirtilmişti. O nedenle bu durum garip olmakla beraber bunun sadece bir geçiş süreci olduğu, öfkesini davranışı kaybolmuş olabilir ki bu da yine daha önce bahsedilen sadistliğin gizlenmesi temeline dayanır. Bu gizleme durumu politik açıdan, halk önünde onun iyi tanınmasını sağlayabilir.

Yine bu dönemdeki bir başka şahit Karganov Stalin'in bir polis memuruyla yakın ilişki kurduğunu, arkadaşları tepki verince de dava gerektirirse gözünün yaşına

bakmadan onu öldürebileceğini söylemiştir (Troçki, 2006). Burada Stalin'in davasının arkasına saklanarak gösterebileceği sadistliğinin ilk söylemleri duyulmaktadır. Ayrıca Erich Fromm'a göre Stalin en başta tinsel sadistlik uyguluyordu. Fromm buna Stalin'in bir kişiyi güvende hissettirdikten sonra bir anda tutuklatmasını, doğal olarak bunun tutuklanana psikolojik bir etki de yarattığını ve Stalin'in bu karşısındakinin kaderini elinde tutma gibi görünen durumdan haz almasını örnek veriyor (Fromm, 2016). İktidar döneminin öncesinde de bunun tatbikini anlatıldığı şekilde yapıyor kendini buna hazırlıyordu. Arkadaşlarının bazılarını rahatça ölüme ya da işkenceye yollamasına bakılırsa hazırlığının uygulamasında başarılı olmuştur.

Stalin' in sürgün yılları anlatan anılarda, sürgündekilerin siyasi çatışmalarında onun huysuz, içine kapanıkve asık suratlı olduğu anlatılmış, özellikle fikir çatışmalarında kendisindeki fikir, iletişim ve daha bir çok konudaki yetersizliği çevresindekilerin ondan üstün oluşu onu içe kapanmaya zorlamıştı. Kurnazca siyasi oyunlar yapabileceği, ağzı sıkı ve dirençli olduğunu gösterebileceği bir ortam yoktu. Bunlar onun üstünlükleriydi. Aslında Stalin isteyerek ya da istemeyerek yine bir hakimiyet altına girmişti. Fikirce kendinden üstün birilerini kabul etmişti ve boyun eğmişti.

Erich Fromm'un bahsedeceği ve bu çalışmada da ileride açıklanacağı üzere bu sadist kişiliğin bir özelliğidir. Çelişki olarak görünse de sadist kişiliklerin bu boyun eğmeleri kişiliklerinin gereğidir. Onlar kendilerini güçsüz, zayıf ve yetersiz hissettikleri için bu eksiklikleri başkaları üzerinde denetim kurarak, kendi zayıf benliklerini güçlüye dönüştürmeye çalışarak gidermeye çalışırlar. Ama yine de boyun eğebilecekleri daha yüksek bir güce gereksinim duyan soyutlanmış, sevgisiz ve korkmuş kişilerdir. Örnek olarak Hitler bu gücü yazgı ve evrim olarak görmüştür. (Fromm, 2016).

4.4.4 1917 Devriminden İktidar Mücadelesine Kadar Geçen Sürede Stalin'in Yapısı

1917 hem Rusya hem Avrupa hem de diğer birçok dünya devleti için büyük önem taşıyordu. Modern tarihin en önemli olaylarından biri olarak nitelendirilebilecek bu olay aslında iki aşamalı bir devrimdi. İlk önce 1917 Şubatında Çar II. Nikolay'a

karşı işçilerin, köylülerin, askerlerin ve hatta burjuvazinin katılımıyla gerçekleşti. Bunun ardından bir geçici hükümet kuruldu. Fakat ekim ayında bir askeri darbe ile yönetim bu geçici hükümetin elinden alınarak Sovyetlere verilmiş oldu. Lenin'in önderliğindeki bu ikinci devrim sosyalist görüşün modern tarihi etkilemesini sağladı (Çimen, 2008).

Anlaşılacağı üzere geçici hükümet bir burjuvazi hükümetiydi ve bu Lenin gibi Bolşevik düşüncelere sahip kişileri rahatsız etmekteydi. Stalin Petrograd'a geldiğinde elinde büyük bir fırsat olduğunu gördü. Lenin yoktu, Stalin'den daha eski, daha güçlü parti üyeleri de orada değildi. Stalin burada en önemli kişi olmasa bile en azından en önemliler arasında yer alacak kişilerdendi. Artık tüm ayrıntılı sorulara cevap vermesi gerekiyordu. Savaş yüzünden çoğu deneyimli devrimci hapiste, sürgünde ölmüş ya da askere alınmıştı ve bu devrim çoğunlukta onların yerine gelen gençlerle yürütülmüştü. Bu insanların aklındaki sorular yanıtlanmalı ve deneyimli, bilgili devrimciler tarafından toplum yönlendirilmeliydi. Beklendiği üzere Stalin siyasi açıdan geçici hükümetin sesine kulak verdi. Pravda'dan aşırı sol kadroyu dışarıya atarak geçmişinin intikamını aldı. Ama yine de temkinliydi; başkalarıyla iş görmeye devam ediyordu. Yazıları kendisi yazmıyor ama başkalarının hükümet yanlısı yazılarına karşı çıkmıyor, onları düzeltmiyordu. Bolşevikler bu durumdan rahatsızdı. Stalin her dönemde olduğu gibi sadece menfaatleriyle, tedbirli bir şekilde yol alacağını belli etmeye başlamıştı. Devrimde ve sonrasında da iktidarı ele geçirip amaçlarına ulaşana kadar hatta iktidarı sırasında da bu yolda pek vazgeçmedi (Troçki, 2006).

1917'de Lenin ve onun gibi proleter diktatörlüğü savunanlar, Ekim devrimini gerçekleştirdi. Böylece Sovyetlerin yönettiği bir dönem başladı. Stalin yeni kurulan hükümette milliyetler komiserliği görevine getirildi. Burada Lenin ile sık sık görüşmeler yaptı. Zaman zaman Lenin'in odasına gidip uzun süre konuştukları ya da Lenin'in aniden onu çağırdığı oluyordu. O dönemde Lenin'in diğerlerine göre daha çok yakın gördüğü daha doğrusu daha yönetilebilir ve kontrol altında tutulabilir gördüğü kişi Stalin olduğu için onu bu göreve getirmiş olabilirdi. Ayrıca daha önce bahsedildiği gibi tecrübeli insanların eksikliği vardı. Zaten bu nedenle Stalin halk komiserliğinde başarılı olabiliyordu. Astları çok üstün kişilerden oluşmuyordu ki buna rağmen sorunlar yaşıyor hemen herkesle Lenin de dahil görüş ayrılığı yaşıyordu

(Troçki, 2006). Bu görevi esnasında anlatılan bir olayda Stalin komiserlik için uygun gördüğü ancak Ulusal ekonomi Yüksek Konseyi tarafından kullanılan bir binayı bir gecede kendi tarafının kullanımına geçirmiş bunu zorbaca bir tavırla ve gayet rahat bir şekilde gerçekleştirmiştir.

Anlatılan olay, kendi hükümetinin bir birimine karşı zorbaca davranmaya çalışan Stalin hakkında bazı çıkarımlar yapılmasına yardımcı olur. Daha önceki anlatılanlardan da anlaşılacağı üzere Stalin sakınımlı birisidir ve sakınımlı bir kişinin bu şartlarda böyle davranması ilginçtir. Stalin birçok yerde özellikle hapishanede ve okulda birçok baskıyla karşılaşmasına rağmen bu tavrı sergilememiştir. Bu seferki tavrının nedenleri mantıksal açıdan Stalin'in yerine getirilecek birinin bulunmasındaki zorluğu fark etmiş ve bunu kullanmaya çalışmış olmasıyla açıklanabilir. Ancak psikolojik açıdan Stalin'in bu davranışı defalarca üzerinden kalkan ama yine defalarca da geri gelen Lenin baskısının etkileridir. Stalin Ekim devrimiyle birlikte hem onun kitleler üzerindeki etkisini görmüş hem de onu yeniden kendisi için bir baskı unsuru olarak algılamaya başlamıştır. Lenin'in birçok açıdan kendisinden fazla kabul görmesi, kendisinden üstün olması ve halk komiserliğini bile onun görüşleri çerçevesinde yürütmesi Stalin'in canını sıkmış, onda baskıya neden olmuştur. Daha önce de kamulaştırmalara, eylemlerin tertiplenmesine aktif ya da perde arkasında katılarak bu baskıların bazı etkilerinden kurtulmuştur. Fakat yine de sadece baskı Stalin'i bu davranışa itmemiştir. Stalin aynı zamanda elinde güç bulundurmanın duygusunu yaşamış ve bu gücün sınırlarını ne derecede aşabileceğini sınamaya başlamıştır. Aslında bu temkinsiz görünen davranışı ileride yapacaklarının temkinli görülen bir denemesi olmuş ve aynı zamanda onu rahatlatmıştır.

4.5 STALİN'IN İKTİDARI VE ONDAKI SADİSTLİK OLGUSUNUN BELİRGİNLEŞMESİ

4.5.1 Stalin'in İktidara Gelişi

Stalin hayatı boyunca yönetilmemek, herhangi birisinin baskısına ya da emrine girmemek için çalışırken bunu başkalarını yöneterek, onları kendi hükmü altına alarak yapabileceğini düşünmüştür. Bu yolda birçok çaba harcamış olsa da onun gerçek bir

lider olmasını sağlayan en büyük fırsat; Ekim devrimini yöneten, devrimci düşüncenin Rusya'da egemen olmasını ve diğer ülkelere de duyurulup yayılmasını sağlayan, büyük bir lider olarak tanınan Lenin'in ölmesi olmuştur.

Lenin devrimden çok da uzun bir süre geçmeden hastalanmış ve geçirdiği krizler nedeniyle belli bir dönem yatağa bağlı kalmış, sonrasında da 24 Ocak 1924'te hayatını kaybetmiştir. Lenin hastalık dönemindeyken Stalin onun öleceğini tahmin etmiş ve bu fırsatın değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Bu düşünceleri doğrultusunda on ikinci kongrede harekete geçerek daha önce de yaptığı gibi bir değersizleştirme politikası izlemiştir. On ikinci kongre sırasında açılış konuşmasını yapacak ve raporu hazırlayacak kişi önemliydi; çünkü partinin ilk gününden beri bu Lenin'e ithaf edilmiş bir ayrıcalıktır. Fakat Lenin henüz hayattayken bunu kim yaparsa yapsın hoş karşılanmayacaktı. Stalin'in en fazla düşmanlık beslediği Troçki'yi bu iş için öne sürdü ancak de muhtemelen Troçki de durumun farkında olarak o da konuşmayı yapması ve raporu sunması için Stalin i öneriyordu.

1923'ün nisan ayındaki bu kongre, ne olursa olsun, Lenin'in yerine kim geçerse geçsin Stalin'i partinin yönetimiyle ilgilenen üç kişi arasında en üst sıraya yükseltti. Konuşmayı yapan Zinovyev'in çoğunluğu azalırken bir şekilde Stalin'in çoğunluğu arttı. Önceki kongrede Kontrol Merkez Komisyonu'nu gizliden yönetmeye başlamıştı, çoğunluk onun adamlarıydı. Bunu kullanarak ona karşı olan komisyonları, sekreterliğe zarar verdikleri gerekçesiyle, Merkez Komisyon'un kararıyla bertaraf ediyordu (Troçki, 2006).

Stalin için bu yeterli değildi ve tüm iktidarı istiyordu. Fakat Lenin'in ölmesini beklemek zorundaydı. Kimilerine göre ise böyle bir zorunluluğu yoktu. Özellikle Troçki'nin de belirttiği üzere Lenin, Stalin tarafından öldürülmüş olabilirdi. Lenin ilk krizinden sonra iyileşmeye başlamış, hatta tekrardan görev başı yapmış, fazla geçmeden yeni bir kriz geçirince durumu daha kötüye gitmiş, fakat doktorlar yine de durumdan tam anlamıyla emin olamamışlardır. Sonunda da Lenin umutsuzluğa kapılarak Stalin'den intihar etmek için zehir istemiş, bunun yanlış olduğu. Zinovyev, Kamanev ve Troçki'nin bulunduğu bir konuşmada Stalin bunu onlara söylemiş ve hep birlikte bunun yanlış olacağına karar verilmişti. Fakat Troçki, Lenin'in hastalığına rağmen ölümünün ani olduğunu düşünmüştür. O dönemde Troçki de hastaydı.

Kendisinin hastalığı nedeniyle Kafkasya'daki Suhum'a gitmek üzere yola çıktığında Lenin' in ölümünü duyunca geri dönmek istemiş Stalin Toçki'nin geri dönmesinin uygun olmadığını bildirmiştir. Troçki orada olsaydı otopsi isteyeceğini, bunu Stalin'in de tahmin ettiğini, bu nedenle de kendisini kasıtlı bir şekilde uzak tuttuğunu söylemiştir (Troçki, 2006).

Kruşçev anılarında Stalin ve onun yönetimi hakkında yorum yaparken Lenin'in kendilerini uyardığını söylemiştir. Lenin 1923'te yazdığı vasiyetinde Stalin'in Genel Sekreter mevkiinde kalmaya devam ederse ileride partiyi götüreceği noktayı görmüş, zalimliğinin temel nedenlerini anlamış, liderlik için gerekli vasıfları olsa da kaba ve zalim biri olarak ileride gücünü kötüye kullanacağını belirtmiştir. Vasiyetinin devamında da Stalin'i bu mevkiden alıp başka bir mevkie atamayı, onun yerine daha ılımlı, mevkiinin gücünü kötüye kullanmayacak olan, yoldaşlarla iyi ilişkileri olan birini atamayı teklif etmiştir (Kruşçev, 1971).

Stalin tam da bu nedenle Lenin'e karşı intikam duygusuna kapılmış olabilir ve bu nedenle hem iktidar hem de intikam amacıyla onun ölümüne ön ayak olmuş olabilir. İktidar döneminde yaptıkları göz önüne alındığında ise bu durumun tamamıyla olasılık dışı olmadığı görülebilir.

Lenin'in ölümünün Stalin'in iktidarına psikolojik açıdan etkilerinden bahsetmek gerekirse, Lenin'in Stalin üzerinde bir baskı yarattığı, en azından Stalin'in otorite konusundaki çarpık düşünceleri nedeniyle böyle bir düşünce taşıdığı bilinmektedir. Stalin Lenin'i yeni bir baba figürü olarak psikolojik yapısına dahil etmiştir. Bu nedenle daha önce de belirtildiği gibi Lenin'in ölümüne kayıtsız kalmış ya da bu sefer etkin role geçerek onun ölümüne katkıda bulunmuştur. Her iki durumda da üzerinden kalkan baskı onda yıllardır bastırılan sınırsız bir özgürlük duygusunun ortaya çıkmaya başlamasına neden olmuştur. Bundan sonra Stalin iktidar döneminin acımasız uygulamalarını yönetecektir.

4.5.2 Stalin'in iktidar Dönemi

Stalin'in iktidara gelmesinin ardından birçok kişi farklı görüşleri vardır.

Bazıları onu acımasız bir diktatör, bazıları ise kurtarıcı olarak nitelendirmiş, özellikle Hitler'e karşı savaşmasıyla Avrupa Stalin'i birçok açıdan övmüştür. Stalin iktidarı birçok açıdan gizli ya da çarpıtılmış bilgilerle dolu bir dönem olmuş ancak ölümünden sonra bazı şeyler daha açık ve net şekilde ifade edilebilmiştir.

Stalin iktidarında en önemli nokta sanayi ve tarımdı. Özellikle Beş Yıllık Plan hazırlandığında duruma farklı bir boyut gelmişti. Stalin kısa sürede tarım ve sanayi alanında çok büyük gelişme kaydetti. Yeni halk kavramı ortaya çıktı. Artık halkın ve çiftçilerin önemi büyüktü. Yeni sanayii ve çiftlikleri kuran halkın en başlıca özelliği sınırsız atılımlarıydı. Burada birey en dinamik haliyle ele alınıyordu. Stalin artık ülkede sosyalizme odaklanmıştı. Sanayii ve bilim alanında gelişilmeliydi. Sanata ve bilime yoğunluk verildi. İlk beş yıllık plan sonunda yayınlanan kitap sayısı Almanya, İngiltere ve Fransa'da yayınlanan kitaplardan fazla olana kadar farklı dillerde kitaplar basılıyor, halkın anlaması gelişmesi sağlanıyordu. Bunlara uygun olarak Stalin döneminde birçok gazetede yeni halk adının geçtiği yazılar yayınlanıyordu.
Rusya dışardan aldıkları ürünler çerçevesinde sanayiyi öğreniyor, yurt dışına bağlılığını azaltıyor, hem de bu özel yurt dışı kaynaklı şirketlerin sabotajlarını önlüyordu. O dönemde birçok ülkeni, hükümetlerden memnun olmayan vatandaşlar ve ülkeler içindeki yabancılardan dolayı gerçekleşen yıkıcı faaliyetler açısından sorunları vardı. İspanya'da Frankocular, Japonya'ya demir cevheri satıp, onu bilerek ya da bilmeyerek güçlendiren Amerikalılar, Hitler'in ajanları ve daha sayılamayacak kadar çok sorun vardı.. İşte böyle bir ortamda Stalin hem ayakta kalmak hem de gelişebilmek için bilime ve sanata yüklendiği kadar bu sabotajcıları yok etmekle de ilgileniyordu. Bilim ve teknik açısından yetersiz olan Rusya bazı fabrikalarda ne ürettiğini bilmeden işçilerle dolu bir ülkeydi. Örnek olarak bir otomobil fabrikasında silah parçası ürettiğini bilmeden üretim yapanlar bunları sonradan fark etmişti. Kısacası hainlere bilmeden kendi elleriyle silah sağlamışlardı. Mühendisler gelişip bilgilendikçe sabotajlar daha iyi görülüp engelleniyor, kendi ürünlerini kendileri üretmeye başlıyor ve bir yandan da bu sabotajcıları en acımasız yöntemlerle cezalandırıyorlardı ve denetimler en üst seviyede uygulanıyordu (Strong, 1988).

Birçok kişi bu nedenlerle gelişebilmekten öte Sovyetlerin hayatını devam ettirebilmesi için Stalin'e ve onun yönetimine ihtiyacın olduğunu düşünmüştür.

Elbette bunlar Stalin'in yargısız infazları, işkenceleri ve ölümlerini haklı kılmamıştır. Ayrıca Stalin şu zamana kadar büyük bir diktatör olmasının yanında hala o ana kadar izlediği sakınımlı, kafa karıştıran, ikili oynamasını gerekli kılan politik tavrından vazgeçmemiştir. Üstelik kendisine özgü bu politik tavrını artık sadece arkadaşlarına değil aynı zamanda halka da uygulamaya başlamış, halka karşı gösterdiği tutumları, fikirleri ve davranışları ile kendi yaşantısı çokça çatışmıştır.

Kruşçev'in anılarında Stalin'i, insanları küçültmek ve parmağında oynatmak konusunda çok yetenekli olarak tanımladığı, bunlar nedeniyle onu büyük bir lider olarak gördüğünü söyleyerek onu takdir ettiği belirtilmişti. Burada Kruşçev Stalin'in kişiliğinin her yönüyle vahşi ve hayran olunacak bir kişilik olduğundan bahsetmiş ve onunla ilgili hiçbir şeyin kendi asıl çerçevesine uymadığını söylemiştir. Her şeyin çok çapraşık kişiliğinin ışığında incelenmesi gerektiğini de belirtmiştir (Kruşçev, 1971).

Stalin'in kadınlara karşı olan bakış açısını anlamak zordur. Stalin ilk karısından davası konusunda bir beklentide bulunmamış, babasının annesinden beklentilerine benzer şekilde ondan sadece ona atfedilen geleneksel görevleri yerine getirmesini istemiştir. Ancak daha sonra Stalin davadan tanıdığı Sergei Alluliyev'in kızıyla ikinci evliliğini yapmıştır. Fakat ikinci karısı Nadezda Sergeyevna Alluliyeva ile ilişkisi ilk eşiyle olan ilişkisinden çok daha farklı olmuştur.

Kruşçev anılarında Akademi örgütünün lideri olmasından ve buraya seçili Moskova'daki ilerleyişinden bahsettiği sırada Nadezda Alluliyeva'dan da bahseder. O dönemde Nadezda'nın Akademide tekstil fakültesinde kimya üzerine öğrenim gördüğü, suni elyaf konusunda uzmanlaştığı ve aynı zamanda parti örgütleyicisi olarak görev yaptığından bahsedilmiştir. Kruşçev bu dönemde Nadezda ile arkadaş olduklarını belirtmiştir. O zamanlar Stalin'in karısı olan Nadezda bunu diğer kişilere sezdirmiyor, okula tramvayla geliyor, maden mühendisi olan başka bir Alliluyev'in karısı ya da kardeşi olarak anıldığında ses çıkarmıyordu (Kruşçev, 1971). Böylece Nadezda hem kendisini olası tehlikelere karşı koruyor hem de Stalin için bilgi toplayıp bunları ona aktarıyordu (Kruşçev, 1971). Burada belirtmek gerekir ki Stalin psikolojik açıdan değişim geçirdiği net bir şekilde göstermiştir. Daha önceden babasıyla özdeşleşmesi sonucu ilk karısına olan tavırları, Lenin'i baba figürü yerine yaklaştırmasıyla farklılaşmış, kadını geleneksel bir gözden çok dava adamı gözüyle

görmeye başlamış, davası için onu kullanmayı denemiştir. Her ne kadar Lenin böyle bir şey yapmamış olsa da Stalin onun bu şekilde davranabileceği ön görüsüyle bu tip bir davranışa meyletmiştir. Ayrıca ilk eşini kaybettikten sonra geçirdiği bunalımlı süreç duygularının körelmesine ve benliğine yönelen sevginin tekrar dış dünyaya aktarılamamasına neden olmuş, bu nedenle de ikinci eşine daha çok davası açısından bakabilmiştir.

Ayrıca Stalin Lenin'in ölümünün ardından, onun kız kardeşi Maria İliniçna Ulyanova ve karısı Krupskaya ile ilgili çok öfkeli davranmış; partiyi de bu şekilde davranmaya, kendisine uymaya ikna etmiş, zorlamıştır. Stalin çevresinin, Krupskya'nın Lenin'in gerçek karısı olmadığı hakkında konuştuğunu söylemiş, gerekirse bunu duyuracağını ve başka birisini Lenin'in asıl dul karısı olarak tanıtacağını belirtmiş ve bu konuda saygı gören bir parti üyesinin de adını vermiştir.
Stalin Krupskaya hakkında çok konuşmamış ancak yakın arkadaşlarına onu kötülemiştir. Buradaki amacı çevresindekileri ruhsal açıdan etkilemek, onların Lenin hakkındaki sevgi ve saygısını baltalayarak kendisinin tek kuvvet, saygı duyulması gereken kusursuz tek kişi olduğu düşüncesini kalıcılaştırmaktır. Stalin sadece Lenin öldükten sonra onu kötülemek için ya da siyasi açıdan ters düştükleri için bu kadınları kötülememiştir. Onların parti hareketine hiçbir katkılarının olmadığını, işe yaramaz olduklarını sık sık belirtmiştir (Kruşçev, 1971).

Genel olarak kadınları bir araç gibi gören, kendi eşini bile Akademi yöneticisi hakkında bilgi almak ve onu yönlendirebilmek adına kullanan, parti içindeki kadınlara nezaketsiz davranan ve onların bir işe yaramadığını rahatlıkla söyleyebilen Stalin ülke içindeki kadınlar için önemli kazanımlar sağlamıştır. Kadınlara yasal ve politik eşitlik ve Sibirya'da çiftliklerde çalışan kadınlara bağımsız ücret hakkı verilmiştir. Bunun üzerine kadını dövme üzerine kurulu adetlere karşı protesto ve grevler ile bir haftada bu eski, köklü adet neredeyse ortadan kaldırılmıştır. Özellikle Orta Asya'da ağır baskı gören kadınlar için hükümet uzunca süre mücadele etmiştir.

Stalin 1936'da yeni bir anayasa çıkarılmasını teklif etmiştir. Bu anayasa dünyanın en demokratik anayasası olarak tanıtılmıştır. Louis Fischer'ler, Duranty'ler bu yeni demokratik çağı övmüşlerdir. Ancak Stalin bu anayasayla demokrasiyi değil

kendisine karşı gelebilecek olanları yok etmeyi amaçlamıştır. Bu anayasa dünya çapındaki demokratik platformlarda saygınlık kazanmak için oluşturulmuş; ancak arka planda kişisel bir intikam amacı da gütmüştür. Stalin bu demokratik platformlar hazırlanırken bir yandan da yeni ve keyifli yaşamı duyurmaya, bunun gerçekliğini göstermeye çalışıyordu. Ziyafetler düzenleniyor, bu ziyafetlerde Stalin kadın ve erkek işçilerin arasında oturduğu, bir çocuğu dizlerine aldığı pozlar veriyordu. Stalin'in bu candan ve kibar tavrının arkasında yanlış bir şeylerin olduğu, bunun bir düzmece olduğu Troçki'nin kendisi de dahil birçok kişinin tahmin edebileceği bir şeydi (Troçki, 2006).

Stalin çok daha aşırı tutumlarında bile kendisi ve halk açısından amaçlarını kesiştirmiş; böylece kendi amaçlarını farklı tanıtarak manipülasyon yapabilmiştir. Stalin'in sakınımlı kişiliğinden, psikolojide paranoyanın yapısından ve yabancı devletlerden gelen ya da ülke içindeki isyancılardan daha önce bahsedilmişti. Bu üç unsur bir araya gelince ise farklı bir durumun oluşacağı öngörülebilirdir. O dönemde Rusya'da hainlerin olduğu gerçekti; hatta birçok haksız tutuklama onların istedikleri kişileri suçlu göstermesi ve hükümetin buna inanması sonucunda gerçekleşti. Stalin ülkesine sızan hainler tarafından öldürüleceğini düşünmekteydi. Halkı devrimi bu hainlerden temizleyeceğine inandırdığında aslında kendisini korumaya çalışıyordu (Strong, 1988). Bu Stalin'in sakınımlı karakteriyle uyuşmaktadır. Stalin böylece sadizmine hem kendi açısından hem de halk açısından bir açıklama daha getirmişti.

Kuşkusuz birçok kişi onu diktatör olarak nitelendirmiştir ve kuşkusuz bu konuda haksız değildirler. Ancak döneminin koşullarına göre birçok ülkenin lideri, devlet adamları, basını kendisi hakkında olumlu konuşmuştur. İtalya'da Giornale D'Gtalia, Pease Sera, Momento Sera gibi birçok gazete ölümü hakkında haber yapmıştır. Hatta "İl Messagero", dünyanın, Stalin'e güvenebileceğini söylemiştir. Roma basını Stalin'in maceracı olmadığını da belirtmiştir. Aynı şekilde Fransa'daki bir gazete Stalin'in yaşlandıkça muhafazakar olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Fransa'da genel bir görüş olarak Stalin'in milletlerarası arenada Rusya'nın menfaatlerini her zaman korumak istediği, Bolşevik ve Sovyetler Birliği'nin ihtilalinin zaferini korumaya çalıştığı ortaya konulmuştur (Öztoprak, 2012).

Basında verilen bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Stalin kendi menfaatleri için hareket eden sadist bir kişi değil aksine savaşmak istemeyen, Rusya'ya karşı korumacı bir kişi olarak tanımlanmıştır. Öz sakınım içgüdülerinin etkisiyle hareket eden Stalin kendisine olan korumacılığını Rusya'ya karşı bir korumacılık gibi göstermede başarılı olabilmiştir. Böylece de sadizmini gizlemiştir.

Haksız tutuklama ve infazlarla yalnızca Stalin döneminde karşılaşıldığını söylemek hata olur. Siyasi polisin keyfi gücü Stalin'in bulduğu, yarattığı bir şey değildi; aslında devrimin başlangıcından beri siyasi polisin keyfi tutumları görülmüştür. Bunun yanında bu gücün Stalin döneminin en büyük kötülüklerinden olduğu inkar edilemez. Hatta bu güç devrimden önce, çarlık zamanında doğmuş, sonrasında da devam etmiştir. Bu gücü savunan sadece Stalin değildi, devrimcilerin çoğu devrimin yararı adına böyle bir gücün olmasını savunmuştur (Strong, 1988).
Lenin bile idamın yasaklanmaya çalışılması üzerine bu konudaki görüşlerini "İdamlar olmaksızın nasıl bir devrim gerçekleştirebilirsiniz!" diyerek göstermiştir (Çimen, 2008). 1922 yılında siyasi polisin yerelleştirilmesi önerilince, Stalin tam tersine onu merkezileştirmeyi savunmuş ve öyle de yapmıştır. Merkezileşen siyasi polis Stalin tarafından kontrol amacıyla kullanılmış, defalarca kurallara tabi hale getirilmeye çalışılsa da bu sadece sözde kalmıştır (Strong, 1988).

Görüldüğü gibi aslında birçok kişinin düşündüğü üzere Stalin hiç yoktan kötü bir sistem inşa etmemiş, zaten var olan kötü bir sistemi kendi şahsi amaçlarına alet etmeyi başarmış, onu güçlendirip kendi emri altına almıştır. Bu durum onu insanların gözünde biraz olsun aklayabilmiştir.

Ancak unutulmamalıdır ki Büyük Terör adı verilen bir süreç de onun döneminde baş göstermiştir. 1937 ve 1938 yılları boyunca, geriye kalan bütün Sovyet tarihi boyunca öldürülenden altı kat fazla insan öldürülmüştür. İlginçtir ki esas hedefi komünistler olmuştur. Bu iki yıllık dönemde hapse atılan iki milyon insanın yarısından fazlası tutuklandıkları sırasında parti üyesiydiler (Rogovin, 1996).

Stalin'in hastalığının duyulmasıyla özellikle Rusya'nın geleceği ve Rusya ile ilişkideki ülkelerin gelecekleri hakkında konuşulmaya başlanmıştır. Hastalığı

konusunda uzun süre söylentiler dolaşmış, Rusya'da da yurt dışında da bazı kesimler onun öldüğünü ya da öleceğini söylemeye belli bir süre cesaret dahi edememişlerdir (Öztoprak, 2012). Gelecek konusunda endişelenen birçok kesim Stalin'den sonraki yönetimin çok daha kötü olabileceğini dile getirmişlerdir. Ünlü İngiliz Bernard Shaw bile ölümünden önce "Günün birinde Stalin'in öldüğünü duyduğunuzda sakın sevinmeyin. Bu ölüm neticesinde işler bir kat daha kötüye gidebilir. Stalin'in hiç olmazsa aklı ve tecrübesi vardı, nüfuzu da hudutsuzdu. Ondan sonra gelenlerin vaziyete hakim olamayarak, korkunç maceralara sürüklenmeleri mümkündür" demiştir. Ancak bunların aksi yönünde politikalar izleyenler de olmuştur (Öztoprak, 2012).

Stalin'in hastalığı haberlerine karşı takınılan tutumlar sadece onun iyileşmesine ya da haberin sahte çıkmasına dair korkulardan kaynaklı değildir. Kuşkusuz hastalığında onu kötüleyecek yazılar yayınlamayan birçok ülke aynı dönemde fevri davrananlardan çok daha fazladır. Özellikle Avrupa'da Stalin'e gösterilen saygının kaynağı korkunun yanında, hatta korkudan daha çok bir minnettir. Stalin İkinci Dünya Savaşı hakkındaki tutumuyla birçok kişinin gözünü boyamayı başarmış, Nazileri durdurması ile nedeniyle Amerika dahil birçok ülke tarafından saygı görmüştür.

Ayrıca Rusya'da halk Stalin ile en son görüşmüş olan Hindistan Büyükelçisi Menen'in Stalin'in sağlıklı olduğunu söylemesi üzerine onun hastalığına inanmamıştır. Ülkenin birçok yerinden, farklı birçok mezhepten insanlar Stalin'in iyileşmesi için dualar etmiş, hatta Rus patriği ve Rus Ortodoks kilise başkanı bile, dine yakınlığını çok genç yaşta yitirmiş ve bunu açıkça ifade etmiş olan bu liderin iyileşmesi için dua edilmesini emretmiştir (Öztoprak, 2012). Bu abartılı tutum kuşkusuz korkudan kaynaklanmıştır. Ancak yine de bunların arasında yaptığı iyi bazı şeyleri göz önüne alarak Stalin'i sevenlerin de olduğu inkar edilemez (Öztoprak, 2012).

Ölümünden sonra Stalin için üzülmeye devam eden veya bunun tersi yönde hareket edenler olmuştur. Özellikle Moskova'da halk Stalin'in ölümüne üzülmüş, kadınlar hoparlörlerin başında şiirler okumuştur. Önemli bir gazetenin muhabiri onun ölümünü duyunca ağlamıştır. Doğudaki kamplardakiler ise kuşkusuz kurtuluş olarak

gördükleri bu ölüme sevindiklerini büyük bir heyecanla göstermişlerdir. Pekin'de gazeteler siyah kenarlıklarla basılmış, Fransa'da bayraklar yarıya indirilmiştir. Amerika'da borsa düşmüş, ancak birkaç gün içerisinde toparlanmıştır, basın ise çok saygılı bir tutum sergilememiş, komünizmle mücadele eden Truman ise sadece bir tanıdığını kaybettiğinde hep üzüldüğünü söyleyerek durumu ifade etmiştir (Strong, 1988). Resmi mecralarda o dönemdeki bilgi eksikliğinden, Stalin'in kendisini olduğundan farklı tanıtmasından, insanların ondan korkmasından ya da ona minnet duymasından dolayı kendisine karşı aşırı ifadeler kullanılamamıştır. Yine de daha sonra yaptıkları yazıldığında, ortaya çıkarıldığında birçok kişi ona olan olumlu düşünce ve duygularını yitirmiştir.

4.5.3 Sadistlik Olgusu ve Sadistlik Olgunun Oluşumu

Psikolojik açıdan incelendiğinde Stalin'in karakterinde net bir şekilde sadistlik olgusu görülebilecektir. Sadistliğin birçok farklı tanımı ve sınıflandırılması yapılmıştır. Freud birçok eserinde sadizmden bahsetmiş, onu daima mazoşizmle birlikte ele almıştır. Cinsel bir yapıda öz sakınım içgüdülerinin eşeysel içgüdülerdeki bir parçası olarak görmüş, cinsel eylemlerde bunun ortaya çıkacağından bahsetmiştir. Freud burada denetim ve acı verme üzerinden hareket etmiştir (Freud, Metapsikoloji-1, 2011; Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

Erich Fromm ise sadistlik konusunda denetimin esas olduğunu söylemiş, hangi türden sadistlik olursa olsun sadist kişinin temelde canlı varlıklar üzerinde mutlak denetim kurmak istediğini belirtmiştir. Sadistlik incelikli durum ve davranışlarda kendisini gösterebilir. Bu bir tür gizlenme olduğu gibi aslında insani duyguların yitirilmemesiyle oluşan bir durum da olabilir. Nadir de olsa sadistliğin şartı olan denetim, birçok yönden denetlenene yarar sağlayabilir. Belirtmek gerekir ki her denetim, her zaman için birebir zararlı sadistçe bir durumu ortaya koymaz. Toplumun yapısına göre hemen herkes kendinden daha alt seviyede gördüklerine denetim uygulamak isteyecek, güçsüzler bile aralarında denetim uygulayacakları en güçsüzü bulacaklardır. Sadist karakter, yapı olarak her canlıyı denetlenebilir nesnelere dönüştürebileceğini, onlara her hareketlerini dayatabileceğini, onların kederlerini ele alabileceğini, yaşamın efendisi olabileceğini düşünür. Yaşamın efendisi olmak istediği için de cansızlarla değil canlılarla uğraşır; onları yok etmeyi değil aksine

hayatta tutup denetlemeyi ister, denetlenen de bundan acı duyar.. Sadist kişiliğin belirgin özelliklerinden birisi de insanüstü bir konuma geçme hissinin, mutlak bir güç ve denetim sağlayan kişi olabilmenin verdiği duygudur. Ancak ilginçtir ki sadistler kendilerinden güçsüzleri denetim altına alırken kendilerinden güçlülere de hayranlık duyar, ondan korkar ve hatta ona gereksinme duyar. Güçsüzlüklerinin ve yetersizliklerinin telafisi olarak sadizme başvurdukları için sadistler umarsızlara karşı güç uygulamayı, kendilerinden çok daha güçlülere güç uygulamaya tercih ederler. Yaşamın belirsizliği, değişiklikler ve yenilikler onları korkutur. Sadistler yaşamı denetlemek isterler (Fromm, 2016).

Sadizm Freud öncesinde insanın sadece kendisine haz vereni yapacağı gerekçesiyle dışa vurulması gereken bir içgüdü olarak görülmüş, bir ihtiyaç olduğu savunulmuştur. Freud insanın her zaman akılcı bir şekilde kendisine haz veren ve doğru olanı yapmadığını, sadece başkasına değil kendine zarar veren davranışlarda da bulunabildiğini göstermiştir. Ayrıca sadizm cinselliğin birçok dışavurumundan biri olarak görülmüştür. Sadist sapkınlığın sağlıklı olduğunu; çünkü her insanın doğasındaki sadist eğilimlere bir çıkış olduğunu savunmuşlardır. Daha sonra cinsel sadistliğin sadece sadistliğin bir türü olduğu anlaşılmıştır. Sadistlik davranışları tinsel, bedensel, cinsel olarak sınıflandırılabilir. Cinsel, cinsel olmayan, dışkıl- biriktirici sadistlik olarak da sadizmi ayırmak mümkündür. Erich Fromm Josef Stalin'i klinik bir cinsel olmayan sadistlik örneği olarak tanımlanmıştır (Fromm, 2016).

Bir kişinin karakteri onun yapısından kaynaklanan yatkınlıklara, aile yaşamına, kişinin yaşamındaki olağandışı olaylara ve çevreye göre oluşur. Çevre ile karakter arasındaki ilişki yalın değil, aksine karmaşıktır ve çevre de kendi içerisinde karmaşık dinamiklere sahiptir. Çözümlemelerde toplumun yapısındaki her bir unsura dikkat edilmelidir. En kaba şekliyle şu bilinmelidir ki bir toplumun diğerini sömürmesi ve baskı altına alması toplumsal açıdan sadizmin nedenidir. Ancak bunlar tamamen ortadan kalksa da sadece toplumsal sadizm bitebilecek; bireysel sadistlik bir hastalık olarak devam edecektir. Baskı ve sömürü bir toplumun bağımsızlık, bütünlük, eleştirel düşünme ve üretkenlik yeteneğini elinden alır,. heyecan ve eğlenme duyguları uyandırılsa da sevinç uyandırılamadığı için kişilik gelişimi kısıtlanır. Bireylerin sadistliği genelde içinde bulunduğu toplumdaki ortalama sadistlik yapısıyla örtüşür. Çocuk ya da yetişkin kendisini boş ya da güçsüz olarak duyumsarsa sadizmi

güçlenebilir. Bu duyumsamaya sebep olanlar arasında keyfi korku üreten, yıldırıcı cezalar önemli bir rol oynar. Bu tip cezalardan doğan korku çocukta başlıca güdü haline geldiğinde çocuk öz saygısını yitirir, bütünlük duygusu ortadan kalkar ve sonunda da kendi kimlik duygusunu kaybedebilir. Kişiye kendisini boş ya da güçsüz hissettiren bir diğer unsur ise ruhsal kıtlıktır. Çocuk yeteneklerini ortaya koyacak bir uyarı alamıyorsa, etkileyip değiştirebileceği bir şey ya da kişi, ona yanıt veren, hatta onu dinleyen biri yoksa güçsüzlük ve yetersizlik duygusuna kapılarak sadizme itilebilir. Yine de sadistliğin ortaya çıkmasında toplum etkilidir.
Şayet kişinin aykırı sadistlik yapısı topluma uymuyorsa kişi bunu ya gizleyecek ya da ortaya çıkaracak ve hasta olarak tanımlanıp dışlanacaktır. Bu nedenle kişi toplumu dikkate alarak hareket eder. (Fromm, 2016).

Sadistliğin yapısı incelendiğinde, bu yapıyla Stalin'in hayatında; özellikle çocukluğunda ve bulunduğu toplumun özelliklerinde yakın bir bağ kurulabileceği açıkça görülmüştür. Stalin denetleme hakkına sahip olmayı her zaman istemiş, kendince bazı yöntemlerle, hileyle, oyunlarla, değişken tavırlarıyla bunu elde etmiştir. Ancak tam ve gerçek bir gücü ele geçirmesi, bu doğrultuda denetimi mutlak olarak eline aldığını düşünmesi onun iktidara gelmesiyle olmuştur. Bunu da yaptıklarıyla yeterince göstermiş, sadistliğini ispatlamıştır.

4.5.4 Stalin'de ve Stalin'in İktidarında Sadistlik Olgusunun Ortaya Çıkması

Stalin iktidarında Rusya, sanayi alanında önemli bir gelişme göstermiş, üretim artmıştır. Sanayi alanındaki gelişim doğal olarak ekonomiye de yansımış ve ekonomik büyüme gözlemlenmiştir. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki ekonomik büyüme hapishane ve kampların artışıyla doğru orantılıdır. Bunlardan en önemlileri ise Gulag olarak adlandırılan, baskıcı yönetimin kurduğu kamplardır. Ayrı bir yapı olarak siyasi tutuklular için Olağanüstü Genel Kurul bünyesinde "Özel Bölüm" adı altında yeni bir kuruluş oluşturuldu, daha sonra bunlara, NKDV ve ZEGY hapishaneleri eklendi (Khaırmukhanmedov, 2007). Stalin tıpkı siyasi polis gerçeğinde olduğu gibi sıfırdan bir kurum ve sistem kurmamış, kurulu olan üzerindeki hakimiyetini farklı bir yönde kullanmıştır.

. Cezaevlerindeki eğitimsiz mahkumların çalıştırılması önceye dayansa da sonuçlar pek iyi değildi. Stalin 1928 yılında çoğu cezaevini çalışma kampları haline getirdive tutukluları insani olmayan koşullarda çalıştırdı (Khaırmukhanmedov, 2007)

Sorgusuz sualsiz ve haksız tutuklamalar başlamış, halk düşmanı olarak adlandırılanlar ya öldürülmüş ya da kayıp olarak kayıtlara geçmiştir. Soljenitsın bu kamplarda birebir kalmış olan ve bunlar adına birçok kitap çıkarmış bir yazar olarak oradaki durumu defalarca farklı örneklerle anlatmış (CAN, 2010), dönemin resmi rakamlarına güvenilmemesini, söylenenden daha çok kişinin bu kamplarda bulunduğunu ve de öldüğünü söylemiştir (Khaırmukhanmedov, 2007).

1937 sonrasında ise kitlesel terör başlamıştır; tutuklanan ve idam edilen kişi sayısı çok büyük rakamlara ulaşmış, bu durum Gulag yöneticilerini bile şaşırtmış ve zorlamış, mahkumları barındırmakta güçlük çekilmiştir. Stalin döneminde siyasi olarak idam edilenler, kamplarda çalıştırılanlar, sürgün edilenler ve diğer türlü cezalandırılanların toplam sayısı 4 milyon 60 bin 306 olarak NKVD arşivlerinde kayıt edilmiştir. Stalin'in izlediği tutum başarısızlığı getirmiş, işçiler en ağır şartlarda çalıştırılmış, acımasız bir şekilde cezalandırılan ve istihdam edilen milyonlarca vatandaş ile verime ulaşılamamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile Stalin kamplarda uzmanlaşmaya gitmiş, her kampı belli alanlarda çalıştırıp uzmanlık kazanmasını sağlamış ve 1953'e kadar kampları işletmeyi sürdürmüştür (Khaırmukhanmedov, 2007). Adeta klasik yönetim anlayışını ağır koşullara bağlayarak kitlesel ve zorunlu bir şekilde uygulamış, uzun süreli olmasa da başarı elde etmiştir.

Stalin savaş sonrasında savaş suçlularını mahkum etmiş, Osoblag adıyla yeni çalıştırma kampları kurmuştur. Burada casusluk, sabotaj, terör, Troçkistlik, sağcılık, menşevizm, sosyalist devrimcilik, anarşistlik, milliyetçilik, Sovyet karşıtı örgüt üyeliği, Sovyetler Birliği'ne karşı propaganda yapmak gibi suçlamalarla cezalandırılanlar ve bunlarla birlikte beyaz göçmenleri yerleştirmiştir. Bu kamplar direkt olarak Stalin'e bağlanmıştır. Osoblag'ların sanayi üretimine katkı gibi bir amacı yoktu. Kamplardaki durumun iç acıtıcı olduğu ve dehşet verici korkunç şeylerin yaşandığı Stalin öldükten sonra ortaya çıkmaya başladı. Stalin hayattayken Osoblag'ların durumu mümkün oldukça gizli tutulmaya çalışıldı, hatta özel birlikler

tarafından kontrol edildi ve şehirlerden çok uzak bölgelere kuruldu. Burada mahkûmların artmasıyla kamplar fazlasıyla kalabalıklaştı ve mahkûmların yaşam şartları çok ağırlaştı (Khaırmukhanmedov, 2007).

Soljenitsın mektuplaştığı arkadaşıyla aralarında Stalin hakkında konuşmuş, . daha önce kusursuz olarak gördüğü ordunun Stalin'in emriyle en adî suçları işlediği, Almanya'nın işgali süresince Stalin'in işgal kuvvetlerine her şeyi serbest kıldığı; cinsel taciz, talan, yağma hiçbir şeyin yasak olmadığı anlatılmıştır. 25 yaşında genç bir subay olan Soljenitsın köyler, kiliseler, çiftlikler ve hayvanların gözleri önünde acımasızca yağmalanmasından, Doğu Prusya'dayken Alman nüfusuna yapılan savaş suçlarına tanıklık etmiş olmaktan çok etkilenmiştir. Ayrıca Stalin'in Hitler ile anlaşma ihtimali olduğu halde anlaşmadığını, bu nedenle oluşan yıkımlardan Stalin'in Hitler'den daha fazla sorumlu olduğunu iddia etmiştir. (CAN, 2010).

Anlatılanlar Stalin'in sadizminin belki de en yüzeysel ve bilinen halidir, Stalin kendisini tatmin etmek adına yararlandığı bu kamp ve hapishaneleri halka fayda sağlamak amacıyla yaptığını, Rusya'nın menfaatleri için çalıştığını öne sürerek ve elinden geldiğince gizleyerek ayakta tuttu. Ona inananlar ya da buna zorunlu kalanlar durumu sadece sonradan anlatıldığı kadar görebildi. Ama onunla birlik olanlar, aynı amaç için hareket edenler ve en yakın arkadaşları Stalin'in çok daha kötü, acımasız, hainçe yönlerine; onun gerçek, gizlenmemiş sadizmine şahit oldular. Hatta bu sadizmin birebir nesnesi haline geldiler.

Medvedev devrimden sonra siyasi tutuklulara işkence yapılmasını öneren ilk kişinin Stalin olduğunu, o önerene kadar herkesin bundan kaçındığını söylemiştir. Bazen Stalin tutukluya yapılacak olan işkenceyi bile söylüyordu (Fromm, 2016). Stalin, Gepeu yargıçlarının işkence ile sorgulama yaptığı büroyu mikrofonla kendi bürosuna bağlatmış, sorguları izleyip yönetmiştir. Stalin Dzerjinski ve Kamenev ile konuştukları bir gün bu hayattaki en büyük zevkinin kendisi için bir düşman belirleyip ondan intikam almak için bir plan kurduktan sonra yatmaya gitmek olduğunu söylemiştir. Stalin bunu birçok defa ispatlamış, Maksim Gorki gibi bir yazarın bile ölümünde parmağı olduğunu göstermiştir. Daha önce Stalin'in zehirleme işlerini yapan Yagoda ile olan ilişkisinden bahsedilmişti. Ancak Yagoda genelde

kendisini birebir tehlikeye atmaz başka doktorları kullanır, onları tehdit ederdi. Maksim Gorki Ekim devriminin ilk günlerinde zayıfların savunucusu olan ve duygularına göre hareket eden bir protestocuydu. Yumuşak huylu, yaşlı yazar birinci ve ikinci beş yıllık planlar uygulamaya konulunca artan huzursuzlukla göze çarpar olmuştur. Gorki halkı eğitmeye başlamıştı, Avrupalı yazarlarla, yurt dışından gelenlerle görüşüyor, ezilen, haksızlığa uğrayan insanları yönlendiriyordu. Stalin tehlikeli olduğunu düşündüğü bu duruma son vermek için açık bir tutum izleyemezdi. Gizli işlerini yöneten Yagoda'dan işi bitirmesini istedi. Yagoda da kendi doktorlarından Dr. Levin'e başvurdu. Levin daha sonra mahkemeye çıktığında reddederse kendisi ve ailesi için durumun kötü olacağını, Yagoda'dan korktuğu için bu işi yaptığını söylese de tanıdığı önemli insanlara gidip kendini garantiye alabilirdi. Levin, Yagoda'nın Stalin'e çalıştığını biliyordu ancak mahkemede bir şey söylemedi. Daha sonra mahkemede Yagoda ve doktorların suçlanmasıyla Gorki'nin Stalin'in dostu olduğu vurgulanarak Stalin durumdan uzak tutuldu, yani aklandı (Troçki, 2006).

Anlatılanlardan yola çıkarak birçok kişi Yagoda'nın Stalin ile sıkı bir birlik kurduğunu ve Stalin'in onu hep koruduğunu düşünebilir. Ama Stalin böyle bir insan değildi; onun tepkileri basit reflekslerle uyulması zorunlu kararlar halini alıverirdi. Yagoda on altı yıl Çeka ve Gepeu'da gerek başkan yardımcılısı gerek başkan olarak görev aldı; Stalin'e muhalefetle mücadelesinde yakın durdu ve destekledi. Karşılığında 1933'de Lenin nişanıyla ve daha sonra devlet savunmasında genel komiserliğe atanarak siyasi mareşallikle ödüllendirildi. Fakat birçok kişi Yagoda'nın bu yükselişine karşıydı. Yagoda, Gepeu başkanıyken emrinde çok fazla zehir bilim uzmanı vardı ve bunlar kendileri için hazırlatılan özel bir laboratuvarda çalışıyor, buradaki araç gereçleri istedikleri gibi, kontrolsüzce kullanabiliyorlardı. Bu sadece Yagoda'nın kendisi için kurduğu bir kurum olamazdı. Elbette altında Stalin'in parmağı vardı. Bunun için Stalin suç ortağının yanındaydı. Fakat suç ortağının çok şey bildiğini, artık onunla işi bittiğini düşünmüş olacak ki Yagoda 1937'de tutuklandı. Belki de bir şekilde Stalin'in düşmanlığını kazanmıştı. Sebebi gizli kaldı. Stalin, Yagoda ile bir anlaşma yaptı. Yagoda halkın Stalin'e atfettiği suçlamaları tek başına üstlenecek karşılığında da affedilecekti. Yagoda buna inandı ya da inanmak zorunda kaldı. Ancak suçu üstüne almasına rağmen Yagoda kurşuna dizilerek öldürüldü. (Troçki, 2006).

Buharin Lenin'in sevdiği ve mum gibi uysal olarak tanımladığı bir siyasetçiydi. Buharin de Lenin'i çok sever, tartışırken bile belirli bir saygı çerçevesini aşmazdı. Naif ve ateşliydi ama kişisel tutkuları da yoktu. Fakat Buharin Stalin'i ima eden kuşkularını ifade etmeye başlayınca Stalin'in düşmanlığını kazandı. İşte bu nedenle devrimin lideri olarak tanınan Lenin'e karşı bu kadar sevgi duyan Buharin 1938'de Stalin tarafından, 1918 yılında Lenin'e suikast düzenlemiş olmakla suçlandı. Tahmin edilebileceği gibi idam edildi (Troçki, 2006).

Stalin kendisine aykırı gelen düşünceler karşısında sinirlenir, ona muhalif olanlara acımasızca duygular beslemiştir (Troçki, 2006). Stalin davranışlarının tahmin edilememesini istemiştir. Birçok kişiyi tutuklatmış, işkence ettirmiş ama sonra bir anda onları salmış hatta bazı yüksek rütbelileri tekrar eski görevlerine getirmiştir. Stalin kendisinin nefret ettiği her şeyi savunmuş olan Ehrenburg'a ya da onunla tam ters politika izleyenlere, batıyla ilişkilerde başarısız olan Litvinov'a bile bir şey yapmamıştır. Buradan da Stalin'in keyfince ve hesabına göre bir denetlemeden hoşlandığı anlaşılabilir. Stalin sadistliğinin gereği bu tip bir tavır sergileyerek aslında insanlara onlar üzerinde mutlak bir yönetim ve denetime sahip olduğunu göstermek istemiştir. İnsanların tek bir lafıyla tutuklanması, işkence görmesi, idama yollanması, salınması ona yaşam, ölüm, iyileştirme ve acı verme gibi Tanrısal ve doğal güçlere hükmettiğini hissettiriyor, bununla doyuma ulaşıyordu (Fromm, 2016).

Stalin okul döneminden başlayarak ardında hep bir güvensizlik ve ağır suçlama izleri bırakmıştır. Stalin zamanında aynı yerde sürgün cezalarını çektiği, çokça sefer desteklediği Kamanev'le ve Lenin rahatsızlandığında partinin başında durmuş olan yine eski arkadaşlarından Zinovyev ile 1925'te ters düştü. Bunun üzerine Stalin'e güvenmeyen Zinovyev ve Kamanev güvendikleri çeşitli yerlere eğer birdenbire ölürlerse bunu Stalin yaptırmış olacağını belirten mektuplar bıraktılar. Stalin'in ikisine, özellikle Kamanev'e nefreti; Yagoda'ya olduğu gibi, onların bildiklerinden kaynaklanmıştır. Hatta Troçki'ye de bunu tavsiye etmişlerdir. Tutuklanan Halk Komiserliği Tatar Konseyi eski başkanını örnek vermişler, bunun Stalin'in ilk icraatı, resmi bir kişiyi ilk tutuklatışı olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca Stalin'in Troçki'nin kanıtlarına cevap aradığını, zarar görmeden Troçki'yi nasıl ortadan kaldırabileceğini söylemişlerdir. Dahası bu eski iki dost Stalin'in gençler tarafından düzenlenebilecek

bir eylemden korkmamış olsa, daha 1924'te Troçki'yi ortadan kaldırmak istediğini de söylemişlerdir (Troçki, 2006).

Troçki 1925 yılında Savaş Komiserliği görevinden alındığında onun yerine Sibirya'da uzun yıllar kürek cezası çekmiş olan Frunze adında biri getirildi. Ancak görevde sadece yedi ay kalabildi. O dönemde orduda Gepeu'nun gözetimi söz konusuydu ve Frunze buna karşıydı. Ayrıca Zinovyev ve Kamanev, Stalin ile anlaşmazlığa düştüğünde de Stalin'e karşıydı. Bu muhalif tavır Stalin'i rahatsız etmişti. Tam da bu sırada Stalin'in eline büyük bir fırsat geçti. Frunze ülserdi ve midesinden ameliyat olmalıydı. Ancak doktorlar Frunze'nin kalbinin kloroformun etkilerine dayanamayacağını söyleyerek onu ameliyat etmemişlerdi. Stalin Merkez Komite'den kendi adamı olan bir doktoru; doktorları toplaması ve Frunze hakkında bir karar verilmesi için görevlendirdi. Beklenen şekilde verilen karar Frunze'nin ameliyat edilmesi yönünde oldu. Frunze istemese de bu ameliyata girmek zorunda kaldı ve öldü. Sonrasında bu konuda suçlamalar yapan bir yazarın eserleri toplatıldı, Stalin de kendi masumiyetini göstermek için dolaylı olarak belgeler yayımlatıp olayı kapattı. Ancak bu gizli ölüm son değildi. Yine Gepeu'nun ordudaki gözetimine karşı çıkan Thuaçevski on iki yıl sonra kurşuna dizildi. Bu dönemde sadece Tuhaçevski değil ordunun deniz ve hava kuvvetleri genelkurmayları da kurşuna dizildi (Troçki, 2006).

Voroşilov uysal biri olarak tanımlanabilirdi ve böyle birisi ordudaki gözetime razı olabilirdi. Bu nedenle orduların başına getirilmiştir. Ancak anlaşılan uysallığı, Voroşilov'un Stalin'e karşı takındığı tutumda başına buyruk kararsızlıklar sergilemesine engel olamamış ki Stalin, iki yıllık bir süre içerisinde, Voroşilov'un yakın çalışma arkadaşlarını, en güvendiği adamlarını, yardımcılarını ve meslektaşlarını öldürtmüştür. Voroşilov'un kendisine yakın olan bu kişiler ya da en azından bunların bazıları tarafından kışkırtılmış olma olasılığı vardır. Stalin böyle bir durumda Yagoda'nın ölümünden sonra Gepeu'nun başına geçmiş olan Yejov aracılığıyla Voroşilov'un yakınındaki bu insanların ölüm planını hazırlamış, Voroşilov'dan seçimini yapmasını istemiştir. Sonuç olarak Stalin'den korkan ve tuzağa düşen Voroşilov kendi yakınındaki bu insanların ölümünü kabullenmiş, bu konuda Stalin ile iş birliği yapmıştır (Troçki, 2006).

Stalin sadece bedensel sadizmi değil, ek olarak özellikle başlarda tinsel sadizmi de kullanmıştır. Tinsel sadizm manevi bir unsurdur ve başka kişilerin duygularını incitmek, onu aşağılamak temeline dayanır. Bu sadistlik bedensel sadistlikten çok daha yaygındır çünkü herhangi bir bedensel güç ya da üstünlük gerektirmez. Stalin ise tinsel sadistliğini bedensel uygulamalarla desteklemiştir. Stalin, özellikle hoşuna giden bir yöntem uygulayarak sadistliğinin tinsel yönünü göstermiştir. Bu yönteme göre Stalin birkaç gün içinde tutuklatacağı kişiyi güvende olduğuna inandırırdı. Böylece birkaç gün sonra güvende olduğunu sanan kişi ruhsal açıdan çok büyük bir darbe alırdı. Ayrıca Stalin birine güvendiğini belirtip onu buna inandırırken bir yandan da o kişinin tam zıttı bir geleceğe sahip olacağını, yani birkaç gün içinde tutuklanacağını bilerek bir tatmin sağlıyor, adeta kadere hükmettiğini sanıyordu. Medvedev bu konuda bazı örnekler vermiştir. Mesela iç savaş kahramanı D.F. Serdich tutuklanmadan kısa bir süre önce, bir kabulde, Stalin onunla kadeh tokuşturmak istemiştir. Stalin bir toplantıda Bliukher ile samimi bir şekilde konuşmuş; ama birkaç gün sonra Bliuker mahvedilmiştir. Ermeni bir heyet Stalin ile görüştüğünde, Stalin onlara şair Charents'e dokunulmayacağını söylemiş ama birkaç ay sonra onu tutuklatmış ve öldürmüştür. Yine Stalin, Ordzhonikidze'nin komiser vekili olan Serebrovski'nin eşinin her yere yaya gittiğini duymuş, kadını arayarak ona Kremlin garajından bir araç tahsis edeceğini söylemiştir. Stalin gerçekten kadına bir araba göndertmiş, ancak bundan iki gün sonra kocası Serebrovski'yi kaldığı hastaneden aldırarak tutuklatmıştır. Bu şekilde tutuklanmalardan huzursuz olan, tarihçi ve yayımcı Steklov, Stalin'le görüşüp ona endişelerini belirtmiştir. Stalin partinin onu sevdiğini, ona inandığını, bu yüzden üzülmemesi gerektiğini söylemiş; ancak daha o akşam NKDV onu götürmek için evine gelmiştir. (Fromm, 2016).

Stalin güven verdikten sonra aniden zıt yönde bir darbe indirme alışkanlığını sadece kişisel ilişkilerinde ya da ülke içi durumlarda göstermedi. Bu tavrını yurtdışı siyasetinde de açıkça ortaya koydu. Stalin, İngiltere ve Fransa'ya hakaret etmek; Chemberlain Hitler'i yatıştırmaktan vazgeçmeden onlardan intikam almak istiyordu. Bu nedenle İngiltere ve Fransa ile dostça açık müzakereler yapıyor görünmüş; ama bir anda gizlice Hitler ile anlaşıp Naziler ile iş birliği kurmuştur (Troçki, 2006).

Stalin'in bir başka sadistliği ise devletin önemli mevkilerindeki kişilerin

eşlerini ve çocuklarını tutuklatıp çalışma kamplarında tutmasıydı. Bu durum karşısında eşleri ve çocukları bu acımasız kamplara yollananlar Stalin'den onları serbest bırakmasını dahi isteyemiyor, boyun eğiyor ve görevlerine devam ediyordu. Ayrıca tutuklamaların haklı olduğu konusunda da Stalin ile aynı görüşü paylaşmak zorunda kalıyorlardı (Fromm, 2016). Bahsedilen olaylara birçok örnek bulunabilir. Örneğin Sovyetler Birliği Başkan'ı Kalinin'in karısı, 1937'de tutuklanmış, Molotov'un eşi ve Otto Kuusinen'in eşi ve çocuğu çalışma kamplarına yollanmıştır. Anlatılana göre Stalin, Komintern'in yetkililerinden Otto'ya oğlunun salıverilmesi için neden çaba göstermediğini sorunca, Otto "Besbelli tutuklanması için önemli nedenler vardı." diyerek fikrini belirtmiştir. Bu olayın hemen sonrasında Stalin, hoşnut bir şekilde gülmüş ve Otto'nun oğlunun serbest bırakılmasını emretmiştir. Bir başka örnek de döneminde ülkenin en güçlü isimlerinden birisi olan Lazar Kaganviç'in kardeşi Mikail Moiseeviç'in tutuklanması ve Lazar'ın bu durumda takındığı tutumdur. Mikail savaştan önce Havacılık ve Sanayi Bakanı olarak görev yapmıştır. Mikail savaştan önce iyi bir Stalinci olmuştur; savaştan sonra ise Stalin'in gözünden düşmüştür. Bir yeraltı faşist merkezi kurmakla suçlanan tutuklular ifadelerinde Mikail'in suç ortakları olduğunu, onun aslında Hitlerci olduğunu, Hitler'in Moskova'yı alsaydı onu başkan yardımcısı yapacağını, Mikail'in kolay ele geçirilebilsin diye bazı uçak fabrikalarını sınıra yakın kurdurduğunu söylemiştir. Stalin, bunun üzerine Lazar ile görüşmüş ve Lazar gerekirse tutuklanmasını söylemiştir. Stalin sonra Lazar'ın bu ilkeli davranışını bir Politbüro toplantısında övmüştür. (Fromm, 2016).

Fiziksel ve kişisel acımasızlık hiç kuşkusuz Stalin'in belirgin bir özelliğiydi. Stalin'in bu özelliğine dair daha kişisel ve karakteristik örnekler de vardır. Anlatılana göre Stalin Bakü Hapishanesi'nde kaldığı sırada, yan hücresindekilerden birisi devrim hakkında konuşurken Stalin beklenmedik bir şekilde adama "Kana mı susadınız?" diye sormuş, ardından da koncundan bir bıçak çıkarıp pantolonunu sıvamış, bacağında bir yara açarak "Alın size kan!" demiştir. Yine anlatılana göre Stalin mevki sahibi olduktan sonra da bu tarz tutumlara devam etmiş, kır evindeyken koyunların kanını akıtarak ya da karınca yuvalarını yakarak eğlenmiştir (Troçki, 2006).

Elbette anlatılan birçok şey Stalin konusunda tamamen gerçeği yansıtamaz;

ancak ortaya konulan belgeler, ona en yakın olanların tanıklıkları ve anıları dışında güvenilebilecek kaynaklar yoktur. Fakat şu bir gerçektir ki yaşadıkları ve yaptıkları sadizmin tanımlanmış özellikleriyle karşılaştırıldığında Stalin'in sadist karakteri açığa çıkmaktadır.

4.6 STALİN'İN ETKİLEME YETENEĞİ

Stalin mükemmel bir hitabet gücüne sahip olamamıştır. 1917'de, Şubatta devrim başladığında sürgünler genel af ile serbest kalmıştır. O dönemde Sibirya'da sürgünde olan Stalin de devrimle birlikte Petrograd'a doğru yola çıkmıştır. Menşevikler ve Bolşeviklerin aralarındaki en ayrılıkçı kavgaları bile unutup birleştikleri böyle bir dönemde özellikle konuşmacılara ihtiyaç duyulmuştur. Petrograd'a giden sürgünler demir yolu boyunca öyle çok konuşma yapmışlardır ki birçoğunun sesi dahi kısılmıştır. Ancak Stalin bu dönemde bile konuşmayıp propagandadan uzak durmuştur. Yıl boyu Lenin de dahil birçok kişi konuşma yaparken Stalin halka açık konuşmalarda hiç söz almamıştır. Stalin'e göre konuşmak yabancı olunan ya da tiksinilen bir inanışın samimiyetsiz ifadesiydi. Burada kendi dilinin ve çevresinin etkilerini de düşünmek gerekir. Gürcü dili yabancı dilleri öğrenmeyi ve özellikle bu dillerde telaffuzu zorlaştıran bir dildir. Stalin'in ailesinde ve çevresinde de konuşulan dil Gürcücedir. Babasının Rusça bilip bilmediği şüpheliyken annesinin son günlerinde bile Rusça bilmediği ortadadır. Stalin Rusçayı yine çoğu öğrencinin Gürcü olduğu okulda öğrenmiştir. Din okulunun içine kapanık ortamında kendi anadilinin zor yapısına rağmen yabancı bir dili öğrenmek kuşkusuz onun için zor olmuştur. Fakat bilinmelidir ki Stalin sürgün ve hapishanelerde geçirdiği uzunca bir dönemde de çalışmasına rağmen yabancı dil öğrenmeyi tam olarak başaramamıştır. Buna Bakü Hapishanesinde çalışmaya başladığı ve geleceğin dili olarak gördüğü Esperanto da dahildir.

Ayrıca Schecter'in kurumlarda büyüyen bebeklerde olduğu gibi yeterli toplumsal uyarılmanın olmadığı durumlarda dilde, soyut düşünme yeteneğinde, içsel denetimde, duygusal ve toplumsal ilişkilerde kusurların meydana geldiğini gösteren çalışmasından bahsedilmelidir (Fromm, 2016). Stalin de erken yaşlarda hiç uygun

olmayan koşulların etkin olduğu bir okulda yatılı olarak eğitim görmüştür ve bu da Schecter'in çalışmasındaki bulgularla, Stalin'in dil konusundaki yetersizliğini açıklamada önemli bir etmendir.

Dil konusundaki yetersizliği öncesinde de sonrasında da onun siyasi hayatında etkili olmuştur. 1905 yılında, 1917'nin provası sayılabilecek olan ilk devrim gerçekleştiğinde Çara ya da bürokrasiye karşı nefret dolu cümleler kuran hemen herkes dinleniyordu. Stalin bu durumda bile kendisine yer bulamamıştır. Doğaçlama konuşma yeteneğinden yoksun olması, onu bu konudaki en çok engelleyen unsurlardan birisidir. Çağrışımları tekdüze, üslubu beceriksiz ve zayıf olmuştur. Bu dönemde Stalin partinin özel bir toplantısında bir konuşma yapmış; ancak burada da çok etkili olamamış, sadece önceden özümsediği fikirleri tekrar etmekle yetinmiştir. Stalin zahmetsiz, isteksiz ve vurgu yapmadan konuşmuştur. Onun en zayıf noktalarından birisi de budur: Soğukkanlılığının ona getirdiği bir dezavantaj olarak konuşmalarında heyecanlanamaz, dinleyicilerle canlı bir iletişim kurarak onları harekete geçirecek uyarıları yapamaz, coşamaz, coşturamaz (Troçki, 2006). Bu durum o başa geçtikten sonra bile devam etmiştir ve Stalin askerlerini savaş konusunda yüreklendirirken bile onlara heyecanlı ve coşturucu bir hitabet ile seslenememiştir. Stalin 7 Kasım 1941 tarihli konuşmasında askerlere ve ona bu yolda yardım edecek yoldaşlarına seslenirken bile yeterli bir hitabet gerçekleştirememiş, düşmanın Leningrad ve Moskova kapılarına dayanmış olduğunu söylediği bir dönemde, bu insanların duygularına seslenen bir konuşma yapamamıştır. Stalin yine bu konuşmada bütün dünyanın gözünün Sovyetler Birliği'nin asker ve yoldaşları üzerinde olduğunu, dünyanın onları, Almanları yenebilecek güç olarak gördüğünü, dahası Avrupa halklarının onları kurtarıcıları olarak izlediğini söylerken bile bunu sade bir dille yapmıştır. Ayrıca ne Lenin'den ne de geçmiş günlerden bahsederken bir heyecan yaşamıştır. 3 Temmuz 1941'de yaptığı radyo konuşmasında, 1943 yılında yaptığı düşmanı ülkeden attıklarını, artık amaçlarının müttefiklerle birlikte Berlin'de tam bir zaferin sağlanması olduğunu, Kızıl Ordu'nun bunu yerine getirebileceğini ummak gerektiğini söylerken de hitabetinin çok iyi olmadığı, duygulardan uzak bir konuşma yaptığı görülebilir. Stalin'in dokuz Mayıs 1945'te yaptığı zafer konuşmasındaki hitabeti de zaferin coşkun yapısında bir konuşma olmamıştır.

Stalin hayatının genel olarak birçok alanında olduğu gibi konuşmasında da

kabaydı. Özellikle çevresindekilerin ve ona inanan diğer insanların destekleyeceğini düşünerek düşmanlarına hitap ederken bu kaba konuşmalarını daha vurgulu hale getirirdi. Birçok konuşmasında bu kabalığının örnekleri görülse de en belirginlerinden birisi Hitlercileri hayvanlar olarak tanımlamaktan çekinmediği resmi bir konuşmasıdır.

Ek olarak belirtmek gerekir ki Stalin her zaman faydacı ve bencil biri olmuş, siyasi görüşlerin arkasından aşırı bir duygusal bağlılıkla gitmemiştir. Belki de onun başarısını sağlayan bu tavrı olmuştur. Stalin, Almanya ile savaşının ilk zamanlarında çok zorlanmıştır. Almanya öyle ileri gitmiştir ki savaş başladıktan sonraki bir ay içinde yedi yüz kilometreyi fethetmiş, Moskova'ya kadar ilerlemiş, Sovyet başkentinde otuz kilometre kadar yaklaşmış, başkentteki resmi binalar boşaltılmış, önemli evraklar yakılmıştır. Halk korku ve paniğe kapılmıştır. Öyle ki Stalin, Amerika ve İngiltere'den yardım istemiştir. Tüm korkularına rağmen çelik gibi yüz ifadesi ve birçok kurumun terkedilmesine rağmen Moskova'yı bırakmaması, Kremlin'den çıkmaması insanların kafasını karıştırmış, halkı cesaretlendirmiştir. Durumun kötüye gittiği bu dönemde 6 Kasım'daki kutlamalar bir metro istasyonunun altında yapılmıştır. Kutlamaların ertesi günü yaptığı konuşmada devrimci hareketin yıllarca geri planda bırakıp unutturmak, gömmek istediği emperyalist Rus kahramanlarını övmüş ve vatandaşlarına bunların hatıralarının yol göstermesini dilemiştir (Çimen A. , 2007).

Stalin hitabet yeteneğinden yoksun olsa dahi kendisini ve çevresindekileri bir gerçeğe inandırmak istediğinde hitabet aracını farklı şekillerde kullanmayı başarmıştır. Stalin'in bu yöntemlerine verilebilecek en temel örneklerden birisi 28 Ocak 1924'te, Lenin öldükten sonra, Kızıl Ordu'nun subay okulu öğrencilerine yaptığı bir konuşmada Lenin ile tanışması üzerine anlattığı bir anıdır. Stalin bu anlatımında, Lenin ile tanışacağı sırada çok heyecanlı olduğunu, dağ kartalı olarak tanımladığı Lenin'i büyük bir heyecan ve beklenti içerisinde gözünde canlandırdığını aktarmıştır. Stalin, Lenin'i yalnızca siyasi anlamda değil fiziksel olarak da çok büyük, gösterişli bir dev olarak göreceğini umduğu sırada Lenin ile karşılaştığını ve Lenin'in sıradan, orta boyun biraz altında, alçakgönüllü biri olduğunu görünce hayal kırıklığı yaşadığını söylemiştir. Hatta Lenin'in söylenenin ve kuralların aksine toplantıya

erken gelip sıradan davranarak diğer delegelerle sohbet ettiğini de söylemiştir. Burada Stalin aslında kendisine atıf yaparak Lenin'in gibi kendisinin de fiziksel açıdan üstün olmadığını, ancak yeri geldiğinde çok şey yapabileceğini, onun gibi alçakgönüllü olduğunu ileri sürmüştür (Troçki, 2006). Kendi gözünde Lenin ile özdeşleşme, onun yerine geçme işini tamamlaması ona yetmemiş buna diğer insanları da ikna etmeye çalışmıştır. Kısacası yaptığını kabullendirerek onaylanmayı istemiştir.

Stalin hitabetteki başarısızlıklarının telafisini sağlamak zorunda kalmış ve bunu ancak yazınsal bir çalışmayla yapabileceğini düşünmüştür. Tıpkı Lenin gibi o da yazmak ve bu şekilde tanınmak, fikirlerini kabul ettirmek istemiştir. Yazınsal çalışmalar Stalin'in karakterine de uymaktadır; sakınımlı bir kişi için yazıyı planlamak, ona hazırlanmak ve belirlenen bir ölçüyle hareket etmek çok daha kolaydır. Ancak Stalin'in yazınsal alanda da pek başarılı olduğu söylenemez. Stalin genelde daha önceden yayınlanmış ve onay görmüş olan düşünceleri sadeleştirerek bu şekilde belirli bir entelektüel düzeyin altındakileri etkileyebilmiş ya da karmaşıklaştırarak lafı uzatmıştır. 1906 ve 1909 arasında sadece altmış yedi çağrı ve gazete makalesi, yani ayda iki yazıdan az yazmıştır ki bu o dönem için çok azdır. Yazıları siyasal olarak çok değerli görülmemiş olacak ki bir ikince defa bile yayına alınmamış, üstelik Gürcüceden çevrilerek başka bir dilde yayınlanmamıştır. 1913'te yayınlanan Rubakin'in bibliyografyasında Lenin tanıtım yazısı yazmış, burada başlıca Bolşevik yazarlar belirtirken Stalin'den bahis bile edilmemiştir. Ayrıca Stalin papaz okulunun etkisi altında kalan bir dil kullanmasıyla da eleştirilmiştir. Bazı yazılarında dinsel bir edayla yapılmış benzetmeler onu beğeniden uzaklaştırmıştır (Troçki, 2006). Bu tip betimlemeler aslında Stalin'in zihnindeki okulun daha silinmediğini, belki de ileride bu okulun öğrencilerine yaptıklarını başkaları üzerinde kendisinin uygulayacağını, papaz okulunun dini eğitimini değil kötü yönlerini kendisine silah yaptığını göstermektedir.

İktidarı döneminde mutluluğun ve huzurun tahsis edildiğine insanları inandırmaya çalışmıştır. Özellikle düzenlettiği posterler ve sloganlar her yerde görülmüştür. İşçi çizmelerinin içinde işçilerin yanındayken resimleri düzenletilmiş, mutlu bir yapı olduğu, amaçlara ulaşılması çalışıldığı gösterilmiştir. Ayrıca bunlara ek olarak fazlasıyla oluşturulan başarılardan söz edilmiştir. Sloganlarda beş yıllık planın

daha erken gerçeğe dökülebileceği vurgulanmış; "dört içinde beş" gibi sloganlar kullanılarak beş yıllık planın dört yılda gerçekleştirilmesi için insanları cesaretlendirmişlerdir. Bunun bir örneği de bir maden işçisi olan Stakhanov'dan adını almış olan, belirlenmiş üretim ölçüsünü aşmayı amaçlayan Stakhonovizm'in yine bir propaganda aracı olarak kullanılmasıdır (Pisch, 2014). Burada Stalin'in asıl amacı insanları farklı yönlere çekmek ve çalışmanın önemiyle onları meşgul etmektir. Stalin insanları kendisi için hazırlamak, kendisi için kesin bir güven elde etmek istiyordu. Bunun için onların inançlarını şekillendirmeliydi. Stalin belirlediği vizyonlarla halkın gözünde gücün sembolü haline gelirken bilgece otoriter bir yönetimin gerekliliği olarak özgürlükleri kısıtlıyordu. Ehrenburg bu konuda, Stalinist döneme baktığında kendisinin değişmediğini ancak sarsıldığını söylemiştir. Ayrıca onun halkı etkileme konusundaki yeteneklerinin herkes gibi, ulaşılabilir, tevazu sahibi ama aynı zamanda güçlü, zayıflık göstermeyen biri olmasına bağlayan bir kesim olmuştur. Bu şaşırtıcı değildir; çünkü Stalin döneminde kendisini bu şekilde göstermiş olabilir. Fakat aynı görüşü savunanlar da onun her koşula ayak uyduran biri olduğunu söyleyebilmişlerdir. Ayrıca bu mütevazı tavrının 1943'de askeri bir rütbeyi kabul etmesiyle ve bir posterde askeri parkayla işçi botu giymiş bir şekilde görünmesiyle sönmeye başladığı söylenilmiştir. Bu görüntünün Lenin'inkiyle tezat oluşturduğu ve Stalin'in ceketini eline aldığı Napolyon'a benzeyen pozunu artık medyada çok sık kullandığı belirtilmiştir. (Pisch, 2014). Yine de bunların hiçbirinin halkın gözünde Stalin'in imajını zedelediği düşünülmemelidir. Stalin, yasadışı yaşadığı dönemde düzenlediği eylemler nedeniyle devrimin ilk yıllarından beri güçlü birisi olarak tanınmış ve onun en çok sevilen özelliklerinden birisi de bu olmuştur. Ayrıca iktidarı öncesinde iç savaşta da rol almıştır. Bu nedenle askeri açıdan bir rütbe alarak takındığı güçlü, ihtişamlı tavır onun halk önündeki imajına zarar vermemiştir.

Bunların yanında Stalin'in çocukluğundan beri alaycı bir tutum takındığını ve bundan, ileriki dönemlerinde de vazgeçmediğini söylemek gerekir. Stalin'in bu tutumu ilk defa Stalin papaz okulunda hocalarına sinsi ve küçümseyen bir gülüş ile karşılık verdiğinde görülmüştür. Ancak Stalin sadece bununla yetinmemiş daha sonraları da bu tavrını sürdürmüştür. Stalin bu alaycı tavrı aşağılama ve küçük düşürme üzerine bir silah olarak kullanıyordu. Alaycı tavrı da onun kişileri küçük düşürerek insanları manipüle etmesini, böylece insanların gözünde onlardan öne

geçmesini sağlıyordu. Ayrıca kişinin küçük düşmesi daha önce de belirtildiği gibi öz saygının yitirilmesini ve bunun bir sonucu olarak bir başka gücün hakimiyetinin kabulünü getiriyordu. Bu yöntemi sadece kişiler üzerinde değil kendisine muhalefet eden devletler üzerinde de uygulamıştır. Bunun en belirgin örneklerinden birisi 1936'da anayasa tartışmaları yapılırken yaptığı konuşmasındaki tavrıdır. Almanların söylediklerini yapabilmelerinin onlara bağlı olmadığını ancak bunu anlayıp anlayamayacaklarını bilmediğini söyleyen Stalin burada da alaycı gülüşüyle onları en azından kendi halkının önünde küçük düşürmüştür.

Tüm anlatılanlara ve diktatörlüğüne rağmen Stalin en azından savaş döneminde, Hitler gibi kendi söylediklerinin uygulanması konusunda ısrar etmemiştir. Tüm komuta ve kontrol kendisinde olmasına rağmen kumandanlarına özerklik tanımış, ancak savaş döneminde onlarla bir araya gelmemiştir. Hitler ya da Churchill askerleriyle görünmüşlerdir. Ancak Stalin her zaman emirleri Moskova'dan, Kremlin'deki üssünden vermiş, askerlerle bir araya gelmemiş, uzak ve soğuk bir tutum sergileyerek onları motive etmeye özen göstermemiştir. Tamamen faydacı bir yapıyla hareket eden bir lider olarak vaktinin çoğunu insan ve mühimmatın doğru zamanda, doğru yerde olması için harcamıştır (Çimen A. , Tarihi Değiştiren Askerler, 2007).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ADOLF HİTLER KİMDİR?

Adolf Hitler 20 Nisan 1889'da Avusturya'daki küçük bir kasaba olan Braunau am Inn'de doğdu. Eğitim hayatının ilk yıllarında çokça okul değiştirdi, lisede sorunlar yaşadı, okulu bıraktı. Viyana'da sanat akademisine gitmek istedi, alınmadı. Parasal durumu kötüye gitti ve sokaklarda kalmaya başladı. ardından resim yaparak ve başka işlerde çalışarak ara kazandı. Münih'e taşındı. Alman ordusuna yazıldı ve Birinci Dünya Savaşı'na katıldı. Yaralandığı için birkaç defa geri plana alındı ve sonuncusunda hastanedeyken savaşı kaybettikleri açıklandı. Ülke Versaille Anlaşması ile zor dönemler yaşadığı sırada komutanlarının yanında çalışmaya devam etti ve bu sayede siyasete atıldı. Kısa sürede partinin başına geçti. Ülke yönetimine el koydu. Halk tarafından desteklendi. Ülkede acil düzenlemeler yaptı. İkinci Dünya Savaşını başlattı. Faşist bir görüşle Yahudileri yok edilmesi gereken ırk olarak gösterdi. Birçok Yahudi'yi katletti. Avrupa'nın büyük bir kısmını birkaç yılda fethetti. Amerika ve Rusya'ya savaş ilan etti. Rusların hızla ilerlemesiyle savaşı kaybedeceğini anladı. 30 Nisan 1945'te, sığınağında intihar etti.

5.1 HİTLER'İN ÇOCUKLUĞU VE BU DÖNEMİN PSİKOLOJİSİNE ETKİSİ

Yahudi olan Dr. Eduard Bloch Linz'de çalışırken Hitler ailesinin de doktorluğunu yapmıştır (Karahancı, 2013). Dr. Bloch bu süreçte Adolf Hitler'in çocukluğu hakkında bazı ipuçları verebilecektir.

Birçok psikolojik otoriteye göre Hitler'in Yahudilere karşı olan düşmanlığında hayatta en çok değer verdiği ve tarafından değer gördüğü, babasının kötü davranışlarına maruz kalan annesinin ölümüne Yahudi doktorların sebep olduğunu düşünmesidir. Fakat anlaşılan bu teori yanlıştır. Çünkü Dr. Bloch Hitler'in annesiyle göğüs kanseri olduğu dönemden ölene kadar ilgilenmiştir ki Bloch ve ailesi bizzat

Hitler'in emriyle vize verilerek serbest bırakılmış, Dr. Bloch'a Avusturya'daki hiçbir Yahudi'ye tanınmayan birçok imtiyazın tanınmıştır. (Karahancı, 2013) .

Öncelikle Hitler'in Kavgam'da ele aldığı bir ailedeki demeci çocuklukta yaşadıklarının unutulmayacağının bir kanıtı olmuştur. Bu konuşmada Hitler iki odalı bir evde yedi kişiden oluşan bir ailenin üç yaşındaki çocuğundan ve bu dönemde çocuğun bilinci oluştuğu için olanları yaşlandığında bile hatırlayacağından bahseder (Hitler, Kavgam, 2014). Hitler eserinde huzurlu ve mutlu bir aile ortamı yaratmaya çalışmıştır. Eserinde baba görevini iyi yapan bir memur, anne ise fedakar olarak tanıtılmıştır. Ancak yetkililer özellikle bu denli düzgün yapıda yetişen bir kişinin, bu psikolojide olamayacağını belirtir ki zaten yüzlerce sayfalık kitapta ailesinden çok az bahsedilmesi de dikkat çekicidir. Şayet huzurlu ve düzenli bir aile yapısı olsa saklanılmasına gerek görülmeyecektir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012)

Hitler Kavgam'daki aile yapısını kendisininkiyle özdeş olarak anlatmıştır ki her ne kadar Hitler çocukluğunu Avusturya'da yaşasa da aslında bu yapıyı dönemin Almanya'sındaki diğer ailelerin yapısına genellemek mümkündür. Hitler'in aslında kendi yaşadıklarıyla benzer şeyler yaşayan bir halkı derinden etkileme başarısı buradan gelmektedir.

Hitler Kavgam'da çocuklar arasındaki kavgaların önemsizliğini ancak anne baba arsındaki kavganın kötü olduğunu, sarhoşluk ve fena davranışların ne kadar ileriye gidebileceğine şahit olduğunu, ev halkının okul ve hocalardan bahsedilirken kullandığı bayağı dilden bahsetmiştir. Ayrıca erkeğin kendi başına göre hareket etmesinden, alkole yönelmesinden, eşinden uzaklaşmasından, eşin çocukları ve yemek parası için erkekle kavga etmesinden, erkeği meyhanelerden alıkoymaya çalışmasından, yine tüm bu olanlara ve vahim sonuçlarına şahit olduğundan bahseder. Bu olanların çocukta çevresindeki hiçbir şeye karşı saygı uyandırmayacağından bahsetmiştir. Bu çocukta insanlık namına bir şeye rastlanamayacağını belirtmiştir((Hitler, Kavgam, 2014). Döneminin alt düzey aile yapısını anlatan tüm bu olgulara bizzat kendisinin şahit olması bunların kendi ailesi içinde yaşandığını göstermektedir ki Hitler asla iyi, yakın arkadaşlıklar kurabilen biri olamamıştır. Zaten bugün de Hitler'in beş çocuklu bir ailede büyüdüğü, babasının çok alkol kullandığı

bilinmektedir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler adeta kendisinin gelecekteki halini bir portre olarak bu eserinde ortaya koymuş ve bu kişiliği içten içe beslemeye devam etmiştir. Belki de bu onun hep ihtiyaç duyduğu baba figürünü ortaya koyması ve onu örnek almasının ortaya çıkardığı bir sonuçtur. Ayrıca Hitler bu eserinde kavganın, savaşın ve ırkların üstünlüğünü açıkça anlatmış ve yapacaklarının işaretini vermiştir.

5.1.1 Adolf Hitler'in Psikolojisinde Baba Faktörü

Baba Alois evlilik dışı bir çocuktur .. Kötü bir maddi durumla hayata başlayan Alois, Avusturya-Macaristan gümrük kuruşunda memur olmayı başarmakla kalmamış, sıkı ve disiplinli bir biçimde çalışarak yüksek gümrük tahsildarı olabilmiş, böylece alt sınıftan orta sınıfa yükselmeyi de başarmıştır. Alois aldığı emekli maaşı, evi ve çiftliği ailesine bırakarak onlara rahat imkanlar sunmuştur (Fromm, 2016).

Hitler'in babası rol model olarak kabul edilebilecek dengeli tutarlı ve toplumla uyumlu davranışlar bütünü sergileyememiş, bu nedenle de Hitler rol model oluşturma aşamasında ciddi problemlerle karşılaşmıştır. Hitler'in babası ayık olduğu zamanlarda işine, hizmet ettiği topluma saygı duyan, sadık, kendinden emin, onurlu, biri gibi davranmıştır. Başı dik yürüyen, giyim kuşamı konusunda titiz biridir ki emekliliğinden sonra dahi üniformasını giyerek insan içine çıkan, çevresindekilere tepeden bakan ve unvanına kendisi gibi çevresinin de saygı duymasını isteyen bir kişi olmuştur. Evde bile çocuklarının kendisine Herr Vater(Bay Baba) diye seslenmesini istemiştir. Öyle ki bu katı tavırları çevresinde alay konusu olmasına neden olmuştur (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Bu baba figürü yeterince katıdır ve Hitler'in içinde büyüttüğü nefret dolu kişiliğe model oluşturmuştur. Ancak babasının sarhoşken gösterdiği tavırların Hitler'in öfke dolu kişiliğine temel hazırlamakta daha etkili olduğu düşünülmektedir.

Hitler'in babası sarhoşken acımasız, adaletsiz, hiçbir şeye saygısı olmayan, dünyayı yaşamak için uygun bir yer olarak görmeyen, gücünü kanıtlama çabasıyla eşi,

çocukları ve hatta zaman zaman evin köpeğine bile şiddet uygulayan bir adam halini almıştır. İşte bu ikilem ve sevgi görmesi gereken babadan tehdit sinyalleri alması Hitler'in kafasını karıştırmış, kendisine bir rol model oluşturmasını zorlaştırmış, dış çevresini yanlış anlamasına, çarpık bir algı oluşturmasına neden olmuştur. Bunların etkisi altındaki Adolf çevresini adaletsiz ve tehlikeli görmüş, olanlardan kaçınmak istemiştir. Hitler uygun baba modelini bulamadığı için kendine başka bir rol model bulma çabasına girişmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Kişi çocukluk döneminde kendi tavır ve davranışlarını seçme konusunda idealler belirleyerek bunları kendisi için güç kaynağı olarak görmeye başlamaktadır. Bunun en temel örneği çocukların bir tehditle karşılaştıklarında babalarına ya da abilerine sığınma ihtiyacı duymalarıdır. Çocuklar doğal olarak bu dönemde bu figürleri bir güç olarak görüp onları çevresindeki diğer kişilerden daha yüce bir konuma yerleştirir. Böylece onları idealleştirir; belirli bir süre sonunda da içselleştirerek onun davranışlarını örnek alır. Bu şekilde de davranış kalıplarını oluşturmaya başlar (Vries, 2007).

Baba figürünün çocuk üzerindeki bir diğer etkisi de ayna tutmadır. Ayna tutma özellikle çocukluk dönemindeki bireyin davranışlarına cevap olarak aldığı geri bildirimleri değerlendirmesidir. Burada çocuk desteklenen davranışlarını devam ettirip kalıplaştırırken diğerlerinden vazgeçebilir (Vries, 2007).

Bahsedilen faktörlerin yanında Freud'un görüşleri dikkate alındığında çocuğun yatırım yaptığı ilk nesnelerin(dış dünya unsurlarının) baba ve anne olduğu açıkça görülecektir. Bir çocuk anne ve babasına karşı yaptığı yatırımlarla dış dünyayı sevmeye başlar ve bu nesnelerden birisine karşı ilgi geliştirirken onun eşi olan diğerine karşı da rekabet anlayışı geliştirir. Oedipus kompleksi nedeniyle erkek çocuk babasını bir tehdit olarak algılar. Bunun sebebi de aslında onun yerine geçmek istemesidir. Normal gelişim gösteren bir kişide belirli bir yaşta bu durumun gerçeğe uygunluğu sınanır, kompleks atlatılır, erkek çocuk baba, kız çocuk ise anne ile özdeşleşerek onlara benzer. Çocuk erkek-kadın ilişkisini anne-baba ilişkisini modelleyerek öğrenmiş olur . Aksi bir durum cinsel yönelimdeki bir sapkınlığa neden olacaktır (Freud, Metapsikoloji-3, 2011; Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

Adolf Hitler babasını modellemesi gereken süreçte olumsuz bir modelle karşılaşmış, doğru ve dengeli bir idealleştirme, içselleştirme yapamamış ve gerekli tatmini sağlayamamıştır. Bu tatmini öncelikli olarak okuldaki öğretmenlerinde arasa da istediğini bulamamış, ardından tarih sahnesindeki Napolyon, Sezar, Büyük Frederick gibi karakterleri kendisi için rol model olarak kullanmak istemiştir. Ancak bu karakterler tam anlamıyla somutluk kazanamadıkları için Hitler'i tatmin edememiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler yanında birebir bulunmayan, ölmüş karakterleri modellemiş ve bu konuda sorunlar yaşamıştır. Modellediği kişiler tarihin önemli liderleri olsa da olumsuz özellikleriyle de tanınmaktadırlar. Hitler'in bu modellemesi ve karakterinin şekillenmesinde bu kişilerin davranışlarını örnek alarak içselleştirmesi ileride onun büyük sorunlar yaşamasına sebep olacaktır. Hitler bu karakterleri içselleştirmekle bir büyüklenme anlayışı geliştirmiştir. Benliğine aşırı değer vermiş ve bunun gerçeklerle örtüşmediğini yadsımıştır.

Viyana'da kaldığı süreçte politik karakterlerden etkilense de aradığını bulamayan Hitler, sonunda askerlik döneminde kendisini yönlendirecek ama aynı zamanda koruyacak baba figürlerini bulmuştur. Burada kurallara aşırı bağlılık göstererek sadakatini ve göreve olan bağlılığını ortaya koymuş, istirahat döneminde dahi komutanına mektup yazarak görevine dönmek istemiştir. Bu aşırı sevginin tek sebebi aradığı rol modelleri bulması değil aynı zamanda askeriyeyi yıllarca eksikliğini çektiği ve aradığı sıcak yuvası olarak görmesidir. Hatta bu durum Hitler'de öyle bir psikolojik sorun haline gelmiştir ki Birinci Dünya Savaşı bitmesine rağmen komutanlarının yanından ayrılmamış, komutanlarına arkadaşlarını ele vererek öldürülmelerine neden olmuştur (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler tüm bu sürecin ilerleyen safhalarında seçtiği rol modellerden çok daha fazla şey beklemiş, beklentileri karşılanmadıkça bu rol modellerin de kendisi için yetersiz olduğu görüşüne varmıştır. Uzun süre boyunca devam eden ve tekrar tekrar hayal kırıklığına neden olan rol model arayışı sonucunda Hitler seçtiği modellerin aslında kendisi gibi hatta kendisinden yetersiz olduklarını fark etmiştir. Bu da onun kişiliğinin değişimindeki önemli faktörlerdendir. Artık rol model arayan değil rol

model olan, emir alan değil veren, itaat etmeyen, kabul etmeyen kendi görüşlerinin doğruluğuna inanarak aksini kabullenmeyen bir yapıya dönüşmüştür. Bu dönüşümden sonra örnek aldığı bu komutan ve önderlere karşı çıkmış, onları kendisinden aşağıda görerek aşağılamış ve kötü davranışlar sergileyerek hepsiyle arasını bozmuştur. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Bu bağlamda, Hitler'in askeriyeyi ve komutanlarını kendi psikolojik sürecinde aradığı ideal baba yerine koyduğu düşünülebilir. Bu nedenle birer baba figürünü oynayan komutanlarına sonsuz bir güven ve bağlılık duymuştur. Bunların yanında Hitler'in Almanya'yı kendisine saf sevgi ve şefkat gösteren tek kişi olan annesiyle bağdaştırdığı bilinmektedir. Annesine gösterdiği bağlılıkla Almanya'ya da bağlanan Hitler bir zamanlar annesini koruyamadığı gibi onun yerine koyduğu Almanya'yı da koruyamamış, bu onu derinden yaralamıştır. Almanya'nın savaştaki yenilgisiyle çocukluk döneminin o zayıf günlerini hatırlamıştır. İdeal baba figürüyle bağdaştırdığı asker ocağı da bu yenilgiyi kabullenmiştir. Hitler bu noktada askeriyeyi kendisinin geçmişteki zayıf haliyle bağdaştırmış ve öfkesini askeriyeden -simgesel olarak da ideal babasından ve kendisinden- çıkarmıştır ki kişilik dönüşümünü tetikleyen temel nedenlerden birisi olarak bu gösterilebilir.

Fromm Hitler'in babası Alois'in yaşamsever bir doğaya sahip olduğundan bahsetmiş, eşinin duygularını umursamayan, bencil bir adam olsa da bunu dönemin orta sınıf erkeğinin genel özelliği olduğunu söylemiştir. Fromm Alois'in özellikle kadınları ve şarabı çok seven, zaman zaman içkiyi fazla kaçıran, yine de ayyaş olarak tanımlanamayacak bir kişi olduğunu düşünmüştür. Alois'in iyi arkadaşlarından Josef Mayerhofer'in anlattıklarına göre baba Hitler ailesine karşı katı davranan birisi olsa da kaba tavırları görünüşte kalmış, baba Hitler çocuklarına şiddet uygulamamış, Adolf'u dövmemiş, sadece azarlamış, Adolf da ona korkuyla karışık bir saygı duymuştur. Fromm Alois Hitler'in bir saygısız, kibirli, hoşgörüsüz, bağnaz, zorba olmadığını, sadece sorumluluğun önemini bilen ve bunun için de oğlunu bu yönde eğitmeye çalışan biri olduğunu belirtmiştir (Fromm, 2016).

Fromm haklı olsa dahi daha sonra kendisinin de belirttiği üzere ölüsever bir kişinin bu yönünü baskılayarak çevrede iyi tanınması söz konusudur. Hitler'in babası da ölü severliğini baskılamış olabilir.

Alois'in iş nedeniyle evde pek kalmaması bir erkek yetkenin dengeleyici kuvvetinin evde bulunmaması anlamına geliyordu. Beş yaşındayken erkek kardeşi doğunca Hitler'in kıskançlık krizlerine girmeden mutlu bir hayat yaşamasının. sebebi de babanın evdeki yokluğudur. Altı yaşına geldiğinde babasının emekli olmasıyla birlikte, ailenin bir araya gelerek başka bir yere taşınması ve Hitler'in okula gitmek zorunda olması onun mutluluğuna zarar vermiş, onu sorumluluk ve disiplin gerektiren bir döneme girmeye zorlamıştır. Adolf ilk kez sürekli ve düzenli bir şekilde topluma uymak zorunda kalmıştır. Bu nedenle aslında Hitler babasından Oedipus karmaşası nedeniyle değil, babası kendisini disipline zorladığı için.nefret etmiştir. Babasının kendisiyle ilgilenmeye başlamasıyla Hitler babasının isteklerine uymaya başlamış ya da bu uyuyormuş gibi davranmıştır. Hitler babasıyla çatışmamasına rağmen katı kurallar ve özgürlükten yoksun olduğunu düşündüğü bir ortamda doyuruculuktan yoksun kalmıştır (Fromm, 2016).

Hitler Kavgam'da sorumluluktan çokça bahsetmesine ve sorumluluktan kaçanları suçlamasına rağmen çocukluğunda, hatta sonrasında da sorumluluk almaktan kaçmıştır. 1921'de birçok kişi için Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi Hitler ile aynı şey demek olsa da Hitler hiçbir zaman partinin başkanı olmayı, sorumluluk almayı sevmediğinden dolayı istememiştir (Kılıç, 2009). O yaşlardaki çoğu çocuk disiplinsiz ve özgürce yaşadığı hayatından bir anda sorumluluk alması gereken, zorunluluklarla, ödevlerle karşılaştığı bir hayata geçişte zorlanmaktadır. Sıradan kişilerde dahi bunun örnekleri görülebilmektedir. İleri dönemlerine gelindiğinde ise Hitler'in asker olduğu sırada sorumluluk aldığı ve Kavgam'da sorumluluk üzerine belirttiği düşünceleri göz önüne alınarak sorumluluktan kaçınmayan bir kişi olduğunu söylemek mümkündür. Partinin başına geçmek istememesinin ise kendisini hazır ve yeterli hissetmemesinin yanında, stratejik bir açıdan uygun olduğunu düşünmemesi de gösterilebilir. Ancak yine de Hitler'in hayatına genel olarak bakıldığında ve babasıyla olan ilişkileri incelendiğinde durumun bazı noktalarda farklılık gösterdiği görülebilir. Özellikle Hitler babasıyla bir özdeşleşme sağlayarak onun gibi sorumlu ve disiplinle çalışan birisi konumuna gelmiş olabilir.

Alois'in büyük oğlunun evi terk etmesiyle büyük evlat rolü Adolfa düşmüş ve o

da genellikle kızgın ve huysuz olan babasına karşı çıkmamıştır. Fromm'a göre Alois, Adolfa karşı korku uyandıran yetkeci, yaklaşılması biraz zor bir baba görüntüsü sergilemiş, bu korku da Hitler'deki boyun eğiciliğin kaynaklarından birisi olmuştur. Fakat buna rağmen Hitler'in babasına karşı her zaman boyun eğmediği bilinmektedir. Hitler'in ilkokul dönemi babasıyla çatışmamasının da etkisiyle iyi geçse de ortaokul döneminde bu durum değişmiştir. Adolf daki kıyıcı nitelikteki yıkıcılığın oluşması açısından gerekli koşulların, Adolfun ortaokula başlamasından babasının ölümüne kadar geçen sürede görüldüğünü belirten Fromm bu sürede meydana gelen olayları Hitler'in lisedeki başarısızlığı, memur olması için direten babasıyla çatışmaya girmesi ve oyunların düşsel dünyasına kendini daha çok kaptırması olarak saymıştır (Fromm, 2016). Hitler bu konuda Kavgam'da babasının onun lise için yeterli olmadığını düşündüğünü, resim yapmadaki yeteneğini de göz önünde bulundurarak kendisini Realschule'ye gönderdiğini belirtmiştir. Babası Avusturya liselerinde resme önem verilmediğini düşünerek Hitler'i realschuleye yollasa da Hitler'i memur yapmak istemiştir. Hitler Kavgam'da babasının kazandığı mevkii küçük olarak tanımlamış ve "Hatta benim daha da yüksek bir memuriyete girmemi istiyordu. Amacı benim hayatımı kolaylaştırmaktı." Diyerek babasına hak verdiğini de göstermiştir. Ancak Hitler Kavgam'da memur olmayı kabul etmediğini belirterek "Hayat kavgasının kazandırdığı çelik gibi bir karaktere sahip olan babam, benim, daha doğrusu tecrübesiz bir delikanlının geleceği hakkında karar vermesine izin vermiyordu... Derhal babama karşı çıktım. Memur olmak istemiyordum. Öğüt ve sert hareketler beni yenemedi.. Aslında anlattığı öyküler bende hep olumsuz etki yaptı. düşüncelerimi ve idealimi tam öğrenince, şiddetle karşı koydu. Benim yeteneğimle ilgili düşüncelerime hiç önem vermedi. Ben kendisini çok seviyordum. Oysa babam ressam olmak isteğini benden tamamen çekip koparmaya çalışıyordu.." diye yazmıştır (Hitler A. , 2014).. Fromm'a göre Hitler'in babasıyla çatışması gerçeklikle ilgili tüm unsurları reddetmesinden ileri gelmiştir. Ona göre Hitler sağlam çalışma alışkanlığı olmayan, ilkokulu biraz zekası, biraz ailesinin bulunduğu ortamdaki yeri ile başarılı geçirmiş olan ama gerçeklerle karşılaşıp, çalışması gerektiği durumda başarısızlığa uğramış biriydi. Bu durum özsever bir insan için zorlayıcı olmuş; ancak özseverliği üstün gelen Hitler durumu analiz edip düzeltmek yerine değiştiremediği gerçekliği öğretmenlerini ve babasını suçlayarak, başarısızlığının sanatçı olmasına engel olunmasına verdiği bir tepki olduğunu söyleyerek çarpıtmıştır. Fromm baba Alois'in

oğlu için memuriyet istemesine rağmen onu bu konuda zorlamadığını da düşünmüştür. Fromm Hitler'in git gide kendi kabuğuna çekildiğini belirtmiş, Smith'in de söylediği gibi baba Alois'i oğlunun sorumluluk almayı ve çalışmayı sevmeyen biri olduğunu anlamış, oğlunu bir memurdan çok adam etmeye çalışmış biri olarak görmüştür. Fromm yine Smith'in belirttiği üzere Hitler mimar olmak isteğini babasına söylemiş olsa veya babasından Realschule'de iyi notlar almak şartıyla resme devam etmesine izin verilmesini istese buna babasının tepkisinin farklı olacağını düşünmüştür. Bunlara ek olarak Fromm'a göre babasının ölmesi Hitler'in üzerinde sözü edilmeye değer bir etki yaratmamıştır (Fromm, 2016).

Anlatılanların tamamen doğru olduğunu varsaymak yanlış olacaktır. On dört yaşında babasını kaybeden bir çocuk nasıl bir ruh hali içerisinde olursa olsun bu durumdan etkilenecektir. Üstelik bu anlatılanların tam zıttı olarak Hitler'in duygusal bir yapı gösterdiği de görüşler arasındadır. Özellikle daha sonra belirtileceği üzere Hitler'in kardeşinin ölümü üzerine kendisinin ilahi bir güce sahip olduğuna inanmaya başlaması ve bu görüşünün başka olaylarla pekişmesi sonucu inancının artması onun psikolojisinde, en önemlisi de yaptıklarında etkili olacaktır. Hitler dengeli bir yapı sergileyememiştir. Kavgam'da her fırsatta organik olmak gerektiğinden, doğadan ve onun kanunlarının kabul edilmesinden söz eden Hitler bir anda milyonlarca insanın katili olmuştur.

Hitler yaşamı boyunca gerek annesine gerek babasına gerek kardeşlerine gerekse de çevresindeki diğer kişi ve unsurlara karşı olan duygu ve düşüncelerini baskılamıştır. Fakat baskıladığı bu duygu ve düşünceleri aynı zamanda sembolleştirerek ağır psikolojik sorunlar haline getirmiştir.

Adolf Hitler daha önce bahsedildiği üzere annesini genç Almanya ve babasını da yaşlı Avusturya olarak sembolize etmiştir. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Ayrıca Hitler'in libidinal gelişimi sırasında Oedipus kompleksiyle karşı karşıya kaldığı düşünülmektedir. Bu kompleksin en yoğun olduğu sırada annesinin hamile kalması bu kompleksin ilerlemesine ve Adolfun hem kardeşine hem de babasına karşı onların ölümünü isteme dürtüsünü harekete geçirmiş olmasına neden olduğu varsayılmaktadır. Hitler'in kardeşi altı yaşındayken vefat etmiştir ve bu Hitler'in

ilerleyen dönemde üstün bir ilahi güce sahip olduğunu düşünmeye başlamasını tetiklemiş olabilir. İçten içe ölümünü istediği kardeşinin ölmesi onun isteklerinin ilahi bir güç tarafından gerçekleştirildiğini ona hissettirmiş olabilir. En azından bu bilinçaltına yeri geldiğinde çıkmak üzere saklanmış olabilir. Fakat ne olursa olsun Hitler bu süreçte çok büyük bir suçluluk psikolojisine kapılmıştır. O yaştaki birinin ölümü bu kadar net algılaması, ölüm kavramına maruz kalması bir kişinin ölümünden sorumlu olduğunu varsayması çok ağır bir durumdur. Bu süreçte Hitler annesinden uzaklaşmaya ve hamilelik sürecini merak etmeye başlamıştır. Hamileliği yanlış yorumladığı için ilerleyen yaşlarda sahip olduğu iddia edilen bazı sapkın davranışları olduğu düşünülür (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Tüm bunların ötesinde Hitler bu dönemde babasının hakkında kurduğu saldırgan hayalleri anlayarak onu cezalandıracağı, belki de onu hadım edeceği düşüncesiyle tedirgin bir dönem geçirmiştir. Bu korku ileride hiçbir belirti göstermemesine ve defalarca doktor kontrolünden geçmesine rağmen frengi korkusuna kapılmasıyla kendini göstermeye devam edecektir. Tam bu yoğun çatışma döneminde babasının sokakta yürürken düşüp ölmesi Hitler için ikinci bir suçluluk kaynağı oluşturmuştur. Hitler'in daha önce kardeşinde yaşadığı sorumluğun bir benzeri tekrarlanmış, ayrıca kendisinin kutsal bir güce sahip olabileceği düşüncesi perçinlenmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Bahsedilen birçok farklı görüşe rağmen Hitler Kavgam'da babasına karşı anlayışlı konuşmuş, ondan "sevgili babam" diyerek bahsetmiştir. Hitler burada babasıyla yaşadığı özdeşleşmeye dair zaman zaman üstü kapalı örnekler vermiş, bazen de açıkça bunu belirtmiştir. Anlatılan geçmişe bakılırsa babası evden yoksulluk içinde ayrılıp esnaflık yapmış, sonra üstün bir çabayla memur olarak durumunu düzeltmiş, köyüne iyi bir durumda dönmüş; fakat sonra buradan ayrılarak çiftlik almış ve toprakla ilgilenmiştir. Hitler de durumu iyi olmasına rağmen o dönemde bir çaba göstermiş ve tıpkı babasının gençliğinde yaşadığı gibi durumunun kötüleşmesini beklemiştir. Durumu kötüleştikten sonra resim yapıp satmaya başlayarak belirli bir dönem esnaf olmasa da buna benzer bir tavır takınmış, ardından ise çok çalışarak Almanya'nın başkanı olmayı başarmıştır. Hitler Kavgam'da babasının Alman-Fransız savaşına dair kitaplarını okuyarak savaş, askerlik gibi alanlara ilgi duyduğunu

söylemiş, “Köyünün papazının yaşayışı babamı nasıl büyülemiş ise, muhterem peder Abbe de benim gözümde büyüyor ve bana hedef olarak gözüküyordu.” Diyerek babası gibi davranmaya çalıştığını göstermiştir (Hitler A. , 2014). Hitler hayatının ilk dönemlerinde olmasa da eninde sonunda babayla özdeşleşme evresini tamamlamış ve bu gecikmiş tamamlanma bazı sorunlara, aşırılıklara yok açmış, babasından aldığı yetkeci yapıyı her yerde göstermiş, kendisinden bağımsız yapılan bir çok şeye karşı çıkmıştır. Aşırı düzenli, disiplinli, nizami bir sistem kuran Hitler iş bölümüne önem vermiş, astlarının sadece aldığı emirleri, bütünü görmeden yapmaları gerektiğini, herkesin beklenen seviyede zeki olamayacağını belirtmiştir.

Her fırsatta ferdiyete önem verdiğini, çoğunluğun eğitim ve zekasının yapılan işe akıl erdiremeyeceğini, oysa tarihteki büyük olayların hep bir kişi tarafından yönetildiğini insanların kendilerini feda etmek pahasına emirlere uyarak kendi görevlerini tamamladıklarında tüm sorunun çözüleceğini söylemiştir. Bu düşüncelerinin bir sonucu olarak yenilgiden korkak Alman komutanları sorumlu tutan Hitler kendi otoritesi nedeniyle birçok cephede kayıplar yaşamıştır. Ayrıca kısıtlı bilgi vererek hareket eden Hitler tek yönlü kurduğu iletişimin zararlarını anlayamamış, insanları sadece kendi görevlerinin amacına, önemine yönlendirmenin değil, aynı zamanda diğerlerinin görevlerindeki amaç ve önem hakkında da bilgilendirerek ortak bir yapı oluşturmanın gerekliliğini anlayamamıştır. Aslında tüm bu özelliklerin kaynağı aynı şeyi ailesine ve Adolf’a uygulayan babanın Hitler’in üst beni haline gelmesi, böylece ona nasıl davranması gerektiğini söylemesidir. Hitler’in görüşlerinin temelini, babasından ve Freud’un da belirttiği gibi zamanla baba figürüne yakınsayan öğretmenlerden aldığını görmek zor olmayacaktır.

5.1.2 Adolf Hitler’in Psikolojisinde Anne Faktörü

Klara Hitler öğrenim görmemiş, sıradan taşralı bir kız olarak tanımlanmış, amcası ve daha sonra da eşi olan Alois’in evinde hizmetçilik yapmıştır. Klara, amcası Alois evliyken onunla ilişki yaşamış, amcası Alois’in karısı öldüğünde hamile olan Klara onunla evlenmiştir (Fromm, 2016). Hitler annesinden çok bahsetmese de sonradan toplanan bilgilere göre Hitler’in annesi nazik, kibar, sevecen biri olarak tanımlanmıştır. Azimli, çalışkan, hayatını çocuklarına adamış, temiz ve titiz mükemmel bir ev kadını olduğu söylenmiştir. Tüm bu özelliklerinin yanı sıra anne

Hitler'in koyu bir Katolik olduğu bilinmektedir. Hristiyanlığa aşırı derecede bağlı olması, aşırı sabır gösteren bir tavır ve boyun eğme davranışı sergilemesine neden olmuş, göğüs kanseri olduğunda dahi bu boyun eğme tavrını sürdürmüştür. Bununla beraber eşine karşı çocuklarını savunmak zorunda kalmıştır. Öz ve üvey çocuklarına sevecen davranan Klara Hitler Adolfu ayrıca korumuştur.. Anne Hitler Adolfun tüm kaprislerine göz yummuş, onu şımartacak derecede koruyucu tavırlar sergilemiştir.. Bu durumun nedeni Klara Hitler'in Adolfdan önceki çocuklarını kaybetmiş olmasıdır. Kimilerine göre iki kimilerine göre üç çocuğunu kaybettiği için anne Hitler Adolfa karşı bu denli korumacı ve sevgi doludur. Adolfun da kardeşleri gibi zayıf bir bebek olduğu göz önüne alındığında bu tavırların yerinde olduğu kanaatine varılabilir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Aslında nitelik ve nicelik bakımından sevgi gelişip yayıldıkça kişilik olgunlaşır, yücelir. Ancak tam doyurulamamış sevgi gibi aşırı sevgi de kişide güvensizlik yaratır ve ne kişi başkasına güvenebilir ne de kendisi başkasına güven verebilir (Zel, 2001).

Freud temelli bir yaklaşımla anne Klara Hitler'in bu tavırları ve Adolf ile arasındaki bu bağlılığın aralarında libidinal bir bağın oluşmasına neden olduğu söylenebilir. Adolf'un bu dönemlerinde tartum adı verilen öfke nöbetleri geçirdiği ortadadır. Ancak bunlar o dönemde ciddi olmayan, sadece annesinden istediklerini almak için ortaya konulan kaprisli tavırlar olarak değerlendirilebilecek davranışlardan ibarettir. Adolf davranışlarının sonucunu da alırsa da Adolf burada annesine istediklerini alamadığı takdirde babası gibi birine dönüşeceğinin mesajını vermektedir. Aslında gelecekteki Adolfun belirtilerini az da olsa gösteren bu nöbetlere engel olmak isteyen anne Hitler bu dönemde oğlunun tüm isteklerini yerine getirmeye, yaramazlıklarına göz yummaya hatta ortak olmaya başlasa da bu kısa sürmüştür. Babası eve geldiğinde tüm dengeler bozulur. Bu doğal karşılanabilir ancak Adolf için bu durum annesiyle olan mutlu ilişkisinin bozulmasına işarettir. İşte Adolfun bu duruma tepki göstermesi sonucu babasının onda yarattığı korku ve güvensizliğin pekiştirilmesi olasıdır. Bu görüş Oidipus kompleksiyle ilişkilendirildiğinde Adolfun büyüdükçe annesine karşı libidinal bağlılığının arttığı ve buna bağlı olarak da gücenme, korku gibi duygularında artış yaşandığı öne sürülmekte, babasından gördüğü uygunsuz tavırların bu sorunu daha da artırdığı düşünülmektedir. Annesine duyduğu bağlılık ve sevgiye karşın babasına duyduğu

nefret ve öç alma duygusunun aynı yönde ilerlemiş olması mümkündür.. Bunun kişiyi endişeye sürüklemesi ve ortaya çıkmasına dair korkulara neden olması kaçınılmazdır. Bu durumdaki erkek çocuklar genelde dışarıdan gelen müdahalelerden kurtulmanın yollarını arar ve bunu sıkça hayallerinde canlandırırlar (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Bazı çıkarımlar doğrultusunda Hitler'in anne ve babasını cinsel birleşme sırasında gördüğü bu nedenle de sapkın davranışlar geliştirdiğinden bahsedilir ki Hitler'in bu süreçte babasına nefretini artırması ve olan annesini koruyamadığını düşünmesi olasıdır. Almaya- Avusturya birliği de bu iki ülkeyi anne ve babasıyla simgeleştirdiği için onu rahatsız etmiştir. Hitler'in sembolik annesi olarak gördüğü Almanya'yı kurtarmak için Alman ordusuna yazılması da buna dayanır. Oysa Avusturya ordusunda görev almak istememiştir. Çünkü Avusturya bilinç dışında geliştirdiği nefretinin odağı olan babayla özdeşleşmiştir. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Ancak bu görüşün doğru olduğu söylenemez. Hitler tamamen Alman halkı üzerine yoğunlaşmıştır ki Avusturya'daki Almanlara karşı bakış açısı da buna dahildir. Özellikle Kavgam'da Avusturya'nın Almanları sevmemesini oysa en iyi dönemi Almanların onlara yaşattığını söylemiştir (Hitler, Kavgam, 2014) Burada daha olası olan diğer ihtimaldir. Bu ihtimale göre Hitler bahsedilenin tersine annesiyle yeterli seviyede bir bağ kuramamış, çocukluğun ilk dönemindeki ben merkezcilikten ayrılamamış, kişiliğine yönelttiği sevgiyi dışarıya yansıtamamıştır. Bunun genel bir sonucu olarak annesine yeterli sevgiyi gösteremeyen, hatta belki ondan korkan Hitler, annesini bir kişi olarak algılamayı başaramamıştır. Bunun sonucunda ise anne sevgisini ırk gibi bir unsura yansıtmış, annesini bir ırk ile özdeşleştirmiştir..

Hitler denildiği gibi Avusturya ile babasını özdeşleştirmişse bu durumda babasına karşı da kişisel bir nefret geliştirmemiştir. Böylece yukarıda anlatılanların doğruluğunun şüpheli olduğu daha rahat bir şekilde belirtilebilir. Hitler Avusturya'nın Alman hakimiyetine girmesini isteyerek sembolik olarak babasını kendi benliğinin kabul ettiği bir unsura dönüştürmüş olabilir. Bu görüşleri ile babasıyla özdeşleşmek için bir yol yaratmış olma ihtimali ve sırf bu doğrultuda kana bağlı bir görüş olan ırkçılığı geliştirmiş olması mümkündür. Hitler babasının ölümüne dair olan çarpık sorumluluk hissini, onun kanından gelmiş olmasını yüceltecek olan bir görüşü

savunarak onunla özdeşleşme isteğine dönüştürmüş olabilir.

Dr. Bloch Office of Strategic Services adındaki gizli Amerikan istihbarat kuruluşunda Hitler'in psikanalizinin yapılmasına yardım etmesi (www.ihr.org) ve çocukluğuna birebir şahit olmuştur. Dr. Bloch Adolfun kaba bir sesi olan, agresif tavırlar sergileyen, küstah ve itici bir çocuk olduğunu düşündüren genel yanılgıları yıkmış, onu sessiz, görgülü, temiz giyimli, uzun boylu, soluk benizli, yaşına göre büyük ve narin olarak tanımlamıştır . Dr. Bloch'a göre annesinden kalıtsal olarak gelen geniş, melankolik ve düşünceli bakışlı biri olarak tarif edilmiş; ayrıca içe kapanık bir kişiliği olduğunu da belirtmiştir (KARAHANCI, 2013). Tarif edilen yapıda fiziksel özellikler dışındaki yapılar da her ne kadar genetikle ilişkilendirilebilir olsa da bu yapının Hitler'in annesini örnek alması ve ona duyduğu hayranlıkla bu tavırları geliştirmesinin mümkün olduğunu düşünülebilir. Ayrıca rol model olarak baba yerine annesini örnek almış olması da olasıdır. Bu bahsedilen unsurların desteklenmesi adına Hitler'in kadınsı özellikler gösterdiğini düşündüren bazı ibareler de bulunmaktadır.

İdealizasyon kişinin gerçek yaşamda ya da hayalinde sevgi nesnesine gereğinden çok daha fazla yaptığı libidinal yatırımdır. Bu yatırım büyüme süresince bir çocuğa özdeşleşme sürecine çok yararlı olabilmektedir. İdealleştirme mekanizması kimliğini bulmuş kişilerde bile kullanılmaktadır ve yaratıcılık düzeyini arttırabilir. Kişinin kendi egosu ile olan doyumsuzluğu libidonun yeni bir ideal bulması ve bulunan ideale bu doyumsuzluğun transferi ile tatmin edilebilir. Bu durumda içgüdülerin doyumsuz kaynağının yerine yeni bir nesne söz konusu olmuş olur. İdealizasyon özdeşleşmenin hazırlayıcı aşaması olarak görülmektedir. Bu iki savunma mekanizması süperegonun oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Bu mekanizma nevrotik bir şekilde kendini suçlama durumuna gelebilir. Yani idealize edilen nesne kaybolursa, kişi kayıp ve suçluluk duygusunu yaşar (Ersevim, 2013).

Hitler'in mazoşizme yatkınlığı ve ilk dönemlerinde edilgen rolde olabilmesi kendisine babasını değil annesini örnek almasının bir sonucu olarak düşünülebilir. Annesiyle kurduğu özdeşleşme onu hayatının ilk dönemlerinde duygusal, edilgen ve itaatkar biri haline getirmiştir. Pek çok kişinin Adolfun tavır, el hareketleri ve

yürüyüşünde kadınsılık gösteren özellikler bulunduğunu söylemesi ilginçtir. Hatta el yazısının bir analizini yapan Dr. Jung bu yazının bir kadına ait olduğunu söylemesi, Hitler'in askerdeyken elbiseleri yıkamak gibi görevleri istemesi bunların resmi olanları arasındadır.. Hitler devleti yönettiği sırada da sık sık duygusallaşmış ve ağlamıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Dr. Bloch'un da hazırlanmasına yardım ettiği raporda Adolfun annesine olan bağlılığındaki libidinal etki ve bunun sonucunda oluşan sorunlardan sıkça bahsedilmiştir. Dr. Bloch annesinin gerçekten ailenin en küçüğü olan Adolfa taparcasına bir sevgi duyduğunu belirtmişse, Adolfun en çarpıcı özelliğinin annesiyle olan bu derin ilişkisi olduğunu söylemişse de bu durumun patolojik bir sınırda olmadığını düşünmektedir (Karahancı, 2013).

Hitler'e olan yakınlığını ve bunları söylediği sırada güvende olduğu için Dr. Bloch'un doğru söylediği düşünülebilir. Ayrıca Hitler ile ilgili birçok kaynak ve açıklamada babasıyla arasının iyi olmadığı belirtilse de bunun nefret düzeyinde olduğunu destekler bir unsur bulunmamaktadır. Ayrıca Hitler'in her ne kadar babasını örnek almadığı söylenirse söylensin belki ilk dönemlerinde değil ama sonraki dönemlerinde babasını örnek aldığı düşünülebilir. Sert tavırları, acımasız duruşu hatta yeğeni Geli Raubal ile bir ilişki yaşadığının düşünülmesi babasını rol model aldığına örnek verilebilir. Tüm bunlar düşünüldüğünde yukarıda bahsedeilen
Amerikan İstihbarat Teşkilatı'nın görüşleri sınırlı bir yapıda kalmış ve psikanalitik açıdan incelenmesinin bir sonucu olarak ortaya konulmuştur ki bu analiz o döneme yakın bir süreçte yapıldığı için tarafsızlığının tartışılması gerekir.

21 Aralık 1907'de Klara Hitler ölmüştür. Tahmin edileceği üzere Adolf bu durumdan aşırı derecede etkilenir ve Viyana'yı terk eder. Ancak bu dönemi çok kötü şartlar altında geçirmek zorunda kalır. Parasızlık nedeniyle sokaklara kadar düşecek bir konuma gelir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Fromm Klara'yı uyumlu, cana yakın, çalışkan, sorumlu, mutlu bir evlilik yaşantısı olsa da yakınmayan, insancıl biri olarak tanımlamış, oğluna gösterdiği aşırı ilginin oğlunda bir özseverlik doğurduğunu kabul etmiştir. Ancak Hitler'in bebeklik

dönemini tamamlayıp okula gitmeye başlamasıyla annesinin bu ti davranışlardan vazgeçmiş olabileceğini, Hitler beş yaşındayken doğan kardeşin bunda çok büyük etkisi olmadığını da ifade etmiştir. Fromm, Klara'nın Adolfu şımartmaktan vazgeçmesine rağmen birden bire onu kenara itmediğini, Adolfun büyümek ve gerçek yaşama uyum sağlamak zorunda olduğunu fark ederek bu süreci hızlandırmak için elinden geleni yaptığını belirtmiştir. Hitler'in soğuk, çekingen ve içeyönelik tutumunun annesinin sevecenliğine rağmen değişmediği, annesinin aşırı ilgisini bir dış baskı olarak algılayan Hitler'in içe yönelmesi ve çekilme davranışı göstermesi ya da yaşadığı hayatın koşulları gereği normal karşılanabilecek bir şekilde Klara'nın görev tutkusuyla hareket eden, oğluna sıcaklık göstermeyen, mutsuz, kızgın, çökmüş biri olduğu bu olasılıklardandır (Fromm, 2016).Belirtmek gerekir ki büyük bir çoğunluk tarafından son olasılık gerçekleşmesi en az uygun olan olasılık olarak görülmüştür. Ancak unutulmamalı ki bu tip bir kişi kendisini çok iyi şekilde gizleyebilir. Nasıl ki ileride belirtileceği üzere Adolf Hitler Almanya'ya kendisini doğruyu, iyiyi ve hatta gerçek, kalıcı bir barış isteyen biri olarak tanıttıysa, ufak bir çevrede annesinin de gerçek yönünü gizleyen bir tavır takınmış olması mümkündür.

Hitler çaba göstermemesine rağmen annesinin ona olan sevgisi sayesinde el üstünde tutulmuş, her istediğini elde etmiş, edemediğinde kıyametler koparmıştır. Bu durum Hitlerdeki edilginliği ve özseverliği artırmıştır. Ayrıca hastalıklı olmasının da ondaki edilginliği artırdığını belirtmek gerekir. Beş yaşındayken küçük kardeşinin dünyaya gelmesiyle annesinin ilgi odağı olmaktan çıkan Hitler sanıldığı derecede bu durumdan etkilenmemiş, bağımlılığının ve edilginliğinin azalması, babasının görev nedeniyle evde olmaması onu altı yaşına kadar özgür kılmıştır. Sokakta ve evde tam bir bağımsızlık elde eden oyunlar oynayan, istediği gibi davranan Hitler'in bu durumu babasının eve dönmesiyle sonlanmıştır. Babasının emekli olduğu ve doğal olarak evle, aileyle daha çok ilgilendiği dönemde Hitler aynı zamanda okula başlamış, tüm bunların etkisiyle özgür olmadığını, baskı altında olduğunu duyumsamıştır. Hitler babasının ölümünden ve okulu bırakmasından sonra annesinin yeni taşındığı dairede keyif sürmeye başlamış, hayata atılmadan yaşamıştır. Klara daha ciddi olması için ona öğüt verse de baba Alois gibi yetkeci bir şekilde memur olmasında diretmemiştir. Onu Münih'teki bir resim okuluna ve daha sonra dört haftalığına Viyana'ya göndermiş; oğlunun toplumsal ufkunun genişlemesini sağlayacağını düşünerek Hitler'in şık

giyinmesinin masraflarını karşılamış, müzik dersleri almasına da izin vermiştir. Ancak faydalı olmamıştır (Fromm, 2016). Yalnız burada belirtmek gerekir ki Hitler Kavgam'da çalışmanın kendisi için kolay olduğunu vurgulamıştır. "Çalışmak bana kolay geliyordu." Demiştir (Hitler A. , 2014).

Hitler'in çalışmaktan kaçınması, vaktini boşa harcaması gibi davranışları anneye bağımlı olan çocuklarda sıkça görülmektedir. Bu tip kişiler bebekliklerinde olduğu gibi annelerinin her ihtiyaçlarını karşılayacağını, kendilerinin bir şey yapmasının gerekli olmadığını, bir şey yapmadan gereksinimlerinin karşılanacağını ve dağınıklıklarının toplanacağını çoğunlukla bilinçsizce düşünürler. Annesinin yetkeci olmadığı, aksine, iyileştirici bir tavır takındığı düşünülürse Hitler'in babasıyla olan çatışmalarının kaynağını da bu sorumluluktan ve gerçeklikten kaçış olarak düşünmek mümkündür (Fromm, 2016).

Fromm'u Hitler konusunda diğer yorumculardan ayıran en temel özellik ise Hitler'in annesine düşkün olmadığını, ona soğuk, sevecenlikten ve sıcaklıktan uzak bir bağlılık gösterdiğini, hatta kendisini annesine duygusal olarak yakın hissetmediğini, onu umursamadığını söylemesidir. Ona göre Hitler'in bu tutumu annesine olan bağımlılığını ve edilgenliğini etkilememiştir. Çünkü kişisel olarak anne sevilmese ve umursanmasa bile anne yukarıda bahsedilen özellikleri yerine getirecektir. İnsanların kendilerinin farkında olabilen tek canlı oldukları, bu nedenle varoluşsal sorunlar yaşadıkları, anne karnında kendilerini güvende hissettikleri, buraya geri dönmeyi istedikleri, bunun mümkün olmadığını anladıklarında toprak, ırk, yazgı, kan, hatta ölüm gibi unsurlarla bunu özdeşleştirdikleri bu çalışmada daha önce açıklanmıştır. Bir insanın ilk aşamada sadece kendisini tanıdığı ve dış nesnelerle ilişkisinin yavaş yavaş geliştiği de daha önce açıklanmıştır. Fakat sürecin doğru işlemesinde gerekli olan bir unsur olarak dünyaya gelen çocuğun annenin ilgisiyle, sevgisiyle özseverliğinden kurtularak, annesine ilgi geliştirerek onu kişiselleştirmesi ve bu sayede ırk, toprak, yazgı ve hatta ölüm gibi konulara çarpık bakılmamasının sağlanabilmesi önemlidir. Hitler annesini gerçek bir kişi olarak görememiş, ona sıcak ve sevecen bir ilgi geliştiremeyerek özseverliğini atlatamamıştır. Hitler annesine toprak, kan, yazgı ve ölümün simgesi olma işlevini yüklemiş, son amaç olarak da anne ile ölümde birleşmeyi belirlemiştir. Bu durum onun ölüseverliğine temel

olmuştur. Fromm annesine gerçekten düşkün olan erkeklerin, annelerine olan bağlarının daha sıcak, daha güçlü ve daha gerçek olduğunu, bu kişilerin annelerine yakın olmayı ve onlara her şeyi anlatmayı istediğini belirtmiştir. Bu tip kişiler ileri dönemlerde annelerine benzeyen kişilere aşık olma ve hatta evlenme eğiliminde olurlar. Oysa Hitler'de buna benzer bir durum yoktur. En azından beş yaşından sonra, belki öncesinde de Hitler annesine bir yakınlık duymamıştır (Fromm, 2016).

Fromm, Kubizek'in anlattıklarına dayanarak Klara Hitler'in oğlunun sorumsuz olduğunu bildiğini, kendisine az bir miras kaldığını bilmesine rağmen Hitler'in savurganlık yaptığını ve kardeşini umursamadan, dünyada sadece kendisi varmış gibi hareket ettiğini söyleyerek dert yandığını, dolayısıyla da annesini umursamadığını söylemiştir. Ayrıca Fromm Hitler'in annesinin kanser olduğunu bildiği halde ve annesinin ameliyat olmasına rağmen aynı yılın Eylül ayında Viyana'ya gittiğini belirtmiştir. Klara Hitler'in durumunu gizlemesine karşın Hitler'in ise onu ziyaret edip gerçek durumunu öğrenmeye çalışmaması, kendi durumu hakkında annesine yazmaması ve bunun annesini üzmesi annesine olan sevgi ve ilgisinin soğukluğuna örnek gösterilmiştir. Ama bu konudaki en önemli ifade Hitler'in kendisinin Viyana'ya gidişinden birkaç ay sonra ölen annesi için ne zaman geri döndüğüdür. Bir görüş onun annesi öldükten sonra geri döndüğü, diğeri ise Kubizek'in belirttiği üzere
Hitler'in kasımda geri dönerek annesine baktığı iddiasıdır. Kubizek annesinin durumu kötüleştiğinde Hitler'den eve dönmesini istediğini, Hitler'in de kasım sonunda eve gelerek, annesine hizmet ettiğini ve buna şaşırdığını söylemişse de Kubizek Hitler'in annesini sevdiğini düşünmüştür. Fromm Hitler'in annesinin dileklerini, sadece iyi görünmek amacıyla geri çeviremediğini, bir süre rol yaptığını düşünmüştür. Fromm'a göre annesi Hitler'in gözünde hiçbir zaman sevgiyle ve sevecenlikle bağlı olduğu bir kişi olmamış, koruyucu, hayranlık duyulan, aynı zamanda ölüm ve kargaşanın tanrıçasını simgeleyen biri olmuştur. Annesi Hitler'in sadistçe denetiminin nesnesi olmuş, isteklerini yerine getirmediği zamanlarda Hitler'de öfke uyandırmıştır (Fromm, 2016).

Burada Fromm'un yanıldığını belirtmek gerekir. Hitler annesini ölüseverliğin nedenlerine dayanan bir şekilde kişiselleştirememiş olsa ve onu simgesel olarak ırkla, ölümle bağdaştırsaydı ne Almanya'ya bu denli bir sevgi besleyebilecek ne de onu

denetimi altına alabilecekti. Onu ölümle bağdaştıran Hitler ondan korkmuş ve çekinmiş olmalıydı. Çünkü bizzat Fromm yıkıcı anne korkusunun, cezalandırıcı baba korkusundan çok daha yeğin olduğunu klinik incelemelerinde saptadığını belirtmiştir (Fromm, 2016). Böyle bir korku durumunu algılayan Hitler'in babasına boyun eğmesine rağmen, ondan daha çok korkması gereken annesini etkisi altına alarak yönettiğini düşünmek mantıklı olmayacaktır. Adolf ve kız kardeşi babalarında bulamadıkları sevgi ve şefkati annelerinde bulmuşlardır, hatta Adolf Hitler, yer altı sığınağında geçirdiği son günlerinde bile annesinin resmini yanında taşımıştır (Kılıç, 2009).

Belirtmek gerekir ki Hitler annesini gerçekten önemsemiş, ancak psikolojik sürecin işleyişi gereği sonunda babasıyla özdeşleşmiş, bu sürecin gecikmesi onu her açıdan etkilemiştir. Annesinin ona olan ilgisi ise Hitler'in özseverliğini tetikleyerek ona narsisitik bir yapı kazandırmıştır. Annesine karşı aşırı ve belki de takıntılı sevgisi, annesinin ölümüyle onu koruyamadığına dair bir suçluluk duygusunun Hitler'de oluşmasına neden olmuş, bu da annesiyle bağdaştırdığı Almanya'yı korumak için gerçekliğin dışına çıkmasını sağlamıştır. Hitler'in ölüsever bir yapı sergilediği inkar edilemese de bunu onun annesine karşı bir sevgi besleyememesiyle ilişkilendirmek yanlış olacaktır. Aksine Hitler yoğun bir sevgi duyduğu annesini kaybettiğinde bu sevgi yatırımı boşta kalmıştır. Bu kaybın sonucunda Hitler belirli bir süre sevgi yatırımını yönlendirememiş, nefretini kendi benliğine yöneltmiş, melankolik bir yapı sergilemiş ve ardından nefretini kendi benliğinden uzaklaştırarak dış dünyaya yansıtmış, böylece ölüsever düşüncelerini kendince mantıklı bir şekilde geliştirmiş olabilir. Boşta kalan sevgi yatırımı ise sonunda Almanya'ya bağlanmış, bu süreç de Hitler'in melankoliden kurtularak kişiliğinin değişmesinde etken olmuş olabilir. Viyana döneminde kötü şartlar altında yaşaması, yoksulluğu ve bu durumdan kurtulmak için bir çaba göstermemesi de Hitler'in melankolik tavrının örneği olarak gösterilebilir.

5.2 OKUL DÖNEMİ VE VİYANA YAŞANTISI

Hitler'in dolayı dünyayı karmaşa, tehdit ve engelleyicilerle dolu bir yer olarak

görmesi; bu nedenle dünya ve içindeki insanlara karşı kin beslediği düşünülmektedir. Mutlu olmasını engelleyen yoğun yetersizlik, kaygı ve suçluluk duygularıyla karşı karşıya kalan Hitler bu duygularını altı yaşına kadar bastırmış ve çevresine karşı uyum göstermiştir. Okulun başında başarı gösterse de kardeşinin ölümüyle başarısız bir döneme girmiştir. Hem kendisinin ölme ihtimali hem de kardeşinin ölümünden sorumlu olduğunu düşünmesi nedeniyle bu sürece ket vurmak istediği tahmin edilmektedir. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Fromm Hitler için durumu farklı bir şekilde ele almıştır. Babasının emekli olması, eve dönmesi, kendisiyle daha çok ilgilenmesiyle mutlu dönemi sona eren Hitler bir anda gerçekliğin, çalışmanın ve sorumluluğun içine atılmıştır. Elbette bu dönemde tüm bu yaşamdan kaçabileceği oyunlara sığınmıştır. Adolfun ilkokul dönemi iyi geçmiştir. Bunun nedeni olarak okuldaki gerçekçi ortam, babasının otoritesi, Adolfun bu otoriteyle çatışmamayı seçmesi, bir kaçış yolu olarak oyunlarla ilgilenebilmesi, Adolfun sınıf arkadaşlarından daha yüksek bir zekaya sahip olması, aile geçmişinin iyi olması nedeniyle öğretmenlerinin ona iyi davranması ve Adolfun çok çalışmadan en yüksek notları alabilmesi sayılabilir. İlkokul yıllarının sonu geldiğinde belirgin bir bozulma olmasa da bazı uyarıcılar görülmüştür; Hitler özseverliğinden vazgeçmemiş, etkin ilgiler geliştirmemiş, gerçekliğe yaklaşamamış, kendisine bir özgürlük ve güçlülük dünyası kurmuştur. Yine de çok az açık çatışma olmuş ve dıştan bakıldığında Hitler çok iyi uyum sağlamış gibi görünmüştür (Fromm, 2016).

Hitler Realschule'ye başladığında ise durum değişmiş, belirgin bir şekilde başarısızlığa sürüklenmiştir. Genel görüşe ve kendisinin ifadelerine göre Hitler, babasının ressam olmasına izin vermediği gerekçesiyle okulda bilerek başarısız olmuş ve bu şekilde ressam olabilmek için babasını yıldıracağını düşünmüştür. Kavgam'da "Realschule'den istifade edemediğimi görünce babamın ister istemez arzuladığım hedefe doğru beni rahat bırakacağını hayal ediyordum." Diye yazmıştır. (Hitler A. , 2014).

Fromm'un belirttiğine göre Hitler bu konuda doğru söylememiştir; çünkü Hitler

lisede kendisinde coşku ve heyecan uyandıran Alman tarihi derslerine bile yeterince çalışmamıştır. Sadece resim derslerinde iyi notlar alabilmiş ancak yetenekli olduğu için buna çalışması da gerekmemiştir. Hitler'in başarısızlığı oldukça belirgindir, daha Realschule'deki ilk yılında sınıf tekrarı yapmak zorunda kalmış, daha sonra da bütünlemelere girmiş, hatta üçüncü sınıfta okulu bırakması şartıyla sınıf geçebilmiş ve Steyr'deki liseye gitmiş ancak dördüncü yılının bitiminde Realschule'yi bitirinceye dek okul yaşantısına bir yıl ara vermiştir (Fromm, 2016).

Hitler'in lise yıllarındaki başarısızlıkları onun hayatına ve psikolojisine de etki etmiştir. Hitler ilkokuldayken büyük bir çaba göstermeden başarılı, annesinin hayran olduğu, çocuk gruplarında önderliği üstlenen bir çocuk olmuştur. Bir anda karşılaştığı başarısızlıkla özseverliği zarar görmüş, gururu kırılmıştır. Hitler kabul etmese de ilk yenilgisini almış ve ilk defa küçük düşmüş, yenilgisine neden olanlara ve şahitlik yapanlara büyük bir küçümseme isteği ve kızgınlık duymuştur. Hayatının devamında gelen başarısızlıkları da bunu pekiştirmiştir (Fromm, 2016). Hitler Viyana'da en kötü yıllarını geçirdiği, parasızlık içerisinde kaldığı sırada buna şahit olanlar Yahudiler olmuştur. Bir özseverin bu tip bir durumda gururu incindiği ve kendi yüceliğine olan inancının sarsıldığı için en büyük yenilgisine şahit olanlara böyle büyük bir öfke beslemesi özsever biri için normaldir

Hitler özseverliğinin izin vermemesine bağlı olarak çok çalışması gerektiğini kavrayamadığı için gerçekleri çarpıtmayı ya da reddetmeyi tercih etmiştir. Sanatçı olmak isteyişi de bunun sonuçlarından sadece birisi olmuştur. İlkokul başarısının ardından lisede başarısızlık göstermek çocuklarda sıkça görülebilen bir olgu olsa da genelde bunu yaşayan çocuklar çocukça tutumlarını bırakıp çaba göstermeye başlarlar. Hitler bunun yerine gerçekliğe değil, hayal dünyasına yönelmiş ve gerçeklikten uzaklaşmış, annesine, babasına ya da kardeşine hiç kimseye bir ilgi göstermemiş, yalnız kalma isteği artmış, duygusal bakımdan uzaklaşmış, o yaşlarda tuhaf karşılanacağını bildiği halde oyunlara yönelmiştir (Fromm, 2016).

Hitler çalışma becerisinden yoksun olsa da yetenekli bir ressam olmuş yeri geldiğinde bununla para kazanmıştır. Fakat buradaki en önemli nokta sanatçı olmak isteyen bir insanı çocukça hayaller kurmakla ve gerçeklerden kaçmakla suçlamaktır. Bir sanatçının hayal dünyasının geniş olması onun için en büyük gerekliliklerden

birisidir. Şayet bahsedildiği gibi Hitler hayal dünyasına yöneldiyse onu suçlamak ve sanat isteğini gerçeği çarpıtması olarak görmek yanlış olacaktır.

Hitler babasının ölümünün ardından, annesinin maddi ve manevi destekleriyle Viyana'ya Sanat Akademisinde resim eğitim almaya gitmiştir. Hitler artık babasının baskısından kurtulmuş, bağımsız biri olarak istediği davranabileceği imkanlara sahip olmuştur. Parasal açıdan miras ve devletin memur yetimlerine verdiği aylıkla en azından belirli bir süre rahat yaşayabilmiştir. Viyana'ya ulaşan Hitler hemen Sanat Akademisi'nin yıllık sınavları için kayıt yaptırmış, sınavın ilk bölümünü başardıktan sonra, ikinci bölümde reddedilmiştir (Fromm, 2016). Hitler bu durumu Kavgam'da "Reddedilmeme bir türlü inanamıyordum. Sınavda verdiğim desenler, resim sahasında kabiliyetsizliğimi ortaya koyuyordu. Fakat akademinin mimarlık bölümüne girmem mümkündü. Bitik bir halde idim. İlk defa kendimden şüphe ediyordum." Diyerek ifade etmiştir. Hitler bu durumu çözemediğini ama bir iki gün içinde de mimar olmaya karar verdiğini, bunun için de Realschule'den diploma almasının zorunlu olduğunu belirterek "hayallerimin gerçekleşmesi imkansızdı. Annemin ölümünden sonra üçüncü defa Viyana'ya gelmiştim." diyerek içinde bulunduğu durumu anlatmıştır(Hitler A. , 2014).

Hitler'in Viyana'ya gelmesi ve hayal kırıklığına uğraması onun özseverliğini sarsan bir başka olay olarak görülebilir. Ayrıca bu dönemde belki de kendisine değer veren tek kişi olduğunu düşündüğü, aslında kendisine olan davranışlarıyla özseverliğini oluşturan ve besleyen annesini de kaybetmiştir. Hitler gibi özsever ve hayal dünyasında yaşayan birinin bu özelliklerine dair her şeyi kaybetmesi onun kişiliğinde çok ciddi sorunlar yaratmış olabilir.

Hitler annesinin ölümünün ardından Viyana'ya tekrar geldiği sırada sükunete kavuştuğunu, kırılan gururunun geri geldiğini, azimli ve kararlı olduğunu, mimar olacağını, bir zamanlar babasının da bu şekilde Viyana'ya gelip başarılı olduğunu belirtmiştir (Hitler A. , 2014). Hitler'in adeta babasıyla özdeşleştiği, onunla benzer yollardan geçmeye çalıştığı açıktır. Hitler babasını örnek olarak almış, farkında olarak ya da olmayarak her konuda onun gibi olmaya çalışmışsa. bu süreçte babasına sadece istekleri açısından benzemiş, gerçek bir çaba göstermemiştir. Onun bu dönemdeki tavırları özseverliğini beslemeye çalışmak olmuştur.

Hitler Viyana'ya geldiği zamanlarda ilk olarak arkadaşı Kubizek'i de yanına gelmesi için ikna etmiştir. Kubizek Hitler'den daha sorumlu ve çalışkan biri olmasına rağmen Hitler kadar ağırlıklı kişiliğe sahip olamadığı için Hitler onu kısa sürede etkisi altına almış, etkileme yeteneğini onun üzerinde uygulayıp geliştirmiş, onda bir hayranlık uyandırarak özseverliğini beslemeye devam etmiştir. Hitler özseverliği nedeniyle yine başarısızlığını görmezden gelmiştir. Böylece Hitler'in kaçınmacılığı pekişmiştir. Bu dönemde Hitler Kubizek de dahil herkese akademiye kabul edildiğini söylemiş, Kubizek'in durumu anlaması üzerine gerçeği anlatmış, büyük bir öfkeyle profesörlere kızgınlığını dile getirmiş, kendi kendisini mimarlık için eğiteceğini ve onlara kim olduğunu göstereceğini söylemiştir. Sadece kendince taslaklar çizerek mimarlığa hazırlandığına inanması Hitler'in gerçeklikten yoksun olduğunun bir belirtisi olmuştur (Fromm, 2016). Ayrıca profesörlere olan kızgınlığına dikkat çekmek de gereklidir. Hitler bir kez daha yenilgisine sebep olduğunu düşündüğü ya da sadece bu yenilgiye şahit olduklarını bildiği için onlara karşı öfkelenmiştir.

Hitler ikinci kez sınava başvurmuş olsa da bu sefer ilk aşamada elenmiş, buna rağmen büyük bir sanatçı olacağına dair inanışı devam etmiştir. Hitler yıllarca inandığı, hayal ettiği, belki de lisedeki başarısızlıklarına bahane olarak kullandığı sanatçı olabilme şansını kaybetmiş, bu durumda profesörleri, toplumu ve dünyayı suçlamış, yaşama küskünlüğü artmıştır. Hitler bundan sonra zor günlerle yaşamış, elindeki parayla geçimini sağlamakta zorlanmıştır. Bu sırada Avusturya'da Alman milliyetçiliğine, ırkçılığa, sosyalizme ve Yahudi karşıtlığına dair oluşumları çıkardıkları kitapçıkları daha çok okumaya başlamış, sanatçılık için hazırlanmamış ama ileride gerçek mesleği olan siyasal önderliğin temellerini kurmuştur (Fromm, 2016).

Hitler'in parası 1909'da tamamıyla bitmiş, kaldığı pansiyondan kira borcunu ödemeden kaçmış, banklarda, dökümtülerde sonrasında da yoksullar için işletilen bir hayır derneğinde kalmaya başlamıştır. İki buçuk yıl önce büyük bir sanatçı olacağı inancıyla Viyana'ya gelmiş olan Hitler, geleceğe ilişkin hiçbir umudu olmayan ve kendisini geçindirmek için çaba göstermeyen bir serseri konumuna düşmüştür (Fromm, 2016). Hitler Kavgam'da bu yıllarını belki de özseverliği yüzünden bu kadar dramatik anlatmamış, hatta bu duruma şükretmiştir. Hitler bu dönem için Kavgam'da "Bu günler irademi sertleştirdi ve bana sert olma kabiliyetini kazandırdı. Bu

bakımdan bu devreye minnettar kaldım. Gençliğimin bugünlerine, daha çok beni kolay yaşamanın hiçliğinden çekip aldığı, güzel bir rüyaya çok fazla yüz verilmiş bir sırada uyandırdığı, endişe ve üzüntüyü bana yeni ana diye verdiği, yokluk dünyasının içine attığı ve böylece ilerde kendileri ile mücadele edeceğim kimseleri tanıttığı için saygı duyuyorum" demiştir (Hitler A. , 2014).

Hitler bu döneminde açlığı bir dost olarak gördüğünü, beden işçisi olarak çalışıp çok az para kazansa da okumaya ve sanatsal faaliyetlere hep ara ayırdığını belirten Hitler Kavgam'da bu ana kadar geçen hayatının diğer gençlerin hayatına benzediğini, gelecek kaygısı olmadan, bir burjuva olarak yaşadığını, zaten gençliğinin küçük burjuvalar arasında geçtiğini kabul etmiştir. Çoğunlukla yüksek seviyedeki kişilerin değil de kendi imkanlarını kullanarak durumunu düzeltenlerin işçi sınıfını küçümsediklerini belirtmiştir. Bu kişiler için Kavgam'da "Bu topluluğa dahil bu kimse hayatın her türlü acılarına muhatap olduğu için, geride bıraktığı basit sınıf mensuplarına karşı her türlü acıma hissini unutmuştur." Demiştir (Hitler A. , 2014).

Bu tip bir düşüş sadece özsever biri için değil sıradan biri için bile büyük bir aşağılanma demektir. Ancak Hitler bu durumdan özseverliği zarar görmeden, artık düşmanlarından öç almasının ve özseverliğinden gelen büyüklük hissinin bir düş değil bir gerçek olduğunu kanıtlamasının gerekliliğine inanmış biri olarak çıkmıştır (Fromm, 2016). Aslında her ne kadar Hitler bu durumu inkar edip tersini söylese de Kavgam'da adeta kendisini tanımlamıştır. Hitler'in babası kendi çabalarıyla bir sosyal statü kazanmıştır. Kendisi de Viyana döneminde bu yaşantıyı kaybetmiş ve tam da anlattığı korkuları yaşamıştır. Ayrıca buradaki ifadeleriyle babasına karşı ve aslında özdeşleşmeye başladığı için kendisine karşı öfkesini de dile getirmiş olur.

Fromm yenilgiye uğrayan özseverlerin içsel ve dışsal gerçekliklerini kaybettiklerini, bunun için de çoğunlukla yenilgiyi atlatıp iyileşemediklerini, akıl hastalıkları yaşadıklarını belirtmiştir. Şanslı olanların kendilerine bir iş bulup, dünyayı suçlayarak, düşlemlerini sürdürerek, büyük bir yıkım uğramadan yaşamalarını devam ettirebileceğini, özel yetilere sahip olanların, düşlemlerinin gerçek olduğunu kanıtlayacak şekilde gerçekliği değiştirmeye çalışabileceklerini de eklemiştir. Bu tip bir davranışın özellikle toplumsal krizlerde kitleleri etkileyebilen, onları organize etmeyi bilen siyasal önderler için uygun olduğunu, bu kişilerin gerçekliği düşlerine uydurabileceğini söylemiştir. Sıkça psikoz yaşayabilen bu kişilerin çılgınca görünen

düşüncelerinin akıllıca görünmesini sağlayarak akıl sağlıklarını kurtardıklarını, bunlara sadece güç tutkusunun değil akıl sağlılarını koruma gereksinmelerinin de yön verdiğini belirtmiştir (Fromm, 2016).

Burada mazoşizme değinilmelidir. Mazoşizm bir kişinin psikolojik yapısındaki bozulma sonucu kendisine acı çektirmeyi ya da biri tarafından acı çektirilmesini istemesi olarak tanımlanabilir. Mazoşizm kaynakları açısından birincil ve ikincil olarak ikiye ayrılır. Ölüm ve yaşam içgüdüleri Freud tarafından ele alınmış iki zıt içgüdüdür. Ölüm içgüdüsü canlının ilk haline yani cansızlığa dönüşü amaçlayan içgüdü olarak tanımlanırken, yaşam içgüdüsü ise ona karşıt bir hareket sergileyerek kişinin ve hatta türün hayatta kalmasını amaç edinen bir içgüdüdür. Ölüm içgüdülerinin bir canlıyı kendi ilk haline yani cansızlığa geri döndürmek istemesi insanda doğal olarak bir mazoşizmin varlığını kanıtlayabilir ki bu kökensel(birincil) mazoşizmdir. Bu ölüm içgüdüsünün esas kısmı dışarıdaki nesnelere aktarılır, içeride kalan kısım bir yandan eşeysel yatırıma birleşen olur, diğer yandan da bireyin kendisini nesne olarak algılamayı sürdürür. Burada ölüm içgüdüsünün dışa yansıtılmış hali sadizm olarak adlandırılır. Şayet bu sadizm yani dışa yöneltilmiş ölüm içgüdüsü tekrar içe döndürüldüğünde kendini kökensel(birincil) mazoşizme ekleyen ikincil bir mazoşizm üretilir (Freud, Metapsikoloji-4, 2011).

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki Freud'un ele aldığı sadizm ölüseverlikle, yok etmekle ve acı çektirmekle eş anlamda kullanılmış, Fromm'un belirttiği gibi bir kontrol ve denetim isteği olarak düşünülmemiştir. Kısaca belirtmek gerekirse nesnelere narsisizm temelinde yönlendirilen sevgi yatırımlarının kolayca geri çekilmesi, ancak tekrar yönlendirilememesi sonucu kişinin benine(egosuna) geri dönen yatırım beni(egoyu) böldüğünde melankoli ortaya çıkmaktadır. İnsanda doğal olarak bulunan ölüm içgüdüsünün dışa yansıtılan ve sadizme döndürülen kısmının geri döndürülmesi ise mazoşizmin hastalıklı bir haline neden olmaktadır. Bu durumda melankolideki sanrısal cezalandırılma isteğinin kökeni narsisizm kaynaklı bir sevgi yatırımı iken, mazoşizmde ise cezalandırılmaya duyulan isteğin kaynağı direkt olarak ölüm içgüdüsünün kendisidir. Melankoli narsist bir yapıya, mazoşizm ise sadist ya da ölüsever bir yapıya neden olur.

Viyana'da yaşadığı tüm zorluklara rağmen bazılarına göre Hitler bu kötü durumdan mazoşistçe bir zevk almıştır. Hanish'e göre Hitler sadece resim yapıp satarak bile rahat bir hayat sürebilecekken bunu elinin tersiyle itmiş, pis görünmek, dağınık yaşamak, tembelliği tercih etmiştir. Kavgam'da Viyana'daki dönemlerini aşağılamasına rağmen burada beş yılı aşkın bir süre geçirmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Burada Hitler'in mazoşist bir yapıya sahip olduğunu belirtmek farklı bir görüş olarak algılanabilir. Öncelikli olarak Hitler'in mazoşist yapısı sadizm ile dışa yöneltilen ölüm ve yok etme içgüdüsünü yeniden içine alması varsayımına dayandırılarak öne sürülebilir. Hitler'in ilk mazoşizmini Viyana'da gösterdiği, ardından sadist bir tepki verdiği ve en sonunda intihar ederek ölüm içgüdülerine hizmet eden bir şekilde hareket ettiği düşünülebilir. Hitler en yoğun haliyle olmasa da mazoşist bir yapı ortaya koymuştur. Hitler'in Viyana'da melankolik bir tavır gösterdiği de düşünülebilir. Belirtildiği gibi melankoli sevgi yatırımlarından kaynaklanan bir durumdur. Hitler bu dönemde sevdiği tüm unsurları annesini ve ressam olma hayallerini ve maddi gücünü kaybetmiştir. Hitler daha sonra yüksek bir narsisizm örneği göstermiştir. Melankoliyi yenen bir kişi genelde sevgi yatırımlarını yönlendirebileceği yeni bir kişi ya da varlık bulur. Hitler bu konuda sevgi yatırımını öncelikli olarak Alman ırkına ve kendisine yönlendirmiştir.

Hitler zor döneminden Hanish ile çalışmaya başlayarak kurtulmuştur. Hanish, Hitler'in resimlerini satmış, kazandıkları para ile Mannerheim adında bir pansiyona taşınmışlardır. Hitler çalışmaya olan isteksizliğini burada da göstererek zamanını siyasetten konuşmaya harcamışsa da. resim yaparak para kazanmaya devam etmiş, gelirinin tamamen kesilmesine izin vermemiştir. Belirli bir süre sonra Hitler, Hanish'i şikayet ederek tutuklatmış, işi tek başına yürütmüştür. Özellikle iki Yahudi tüccarına satış yapmış, düzenli çalışmış, küçük bir iş adamı haline gelmiştir. Mannerheim'da geçici statüsünde bulunan Hitler, burada kalmaya devam etmiş, geçicilere göre daha çok saygı duyulan kalıcıların arasına katılmıştır (Fromm, 2016).

Hitler buradaki davranışıyla simgesel olarak da olsa daha önce kaybettiği statüsünü, çalışarak geri kazanmıştır. Ayrıca küçük bir iş adamı haline gelmesi de

babasının parasızlıktan esnaflık ve sonrasında memurluğa giden yoluna benzemektedir. Özellikle Hitler'in daha sonrasında devleti Almanya için asker olması da göz önünde bulundurulduğunda bu durum daha da belirginleşebilir.

Hitler Mannerheim'da özseverliğini besleyebileceği ve kendini belirli açılardan geliştirebileceği bir ortam bulmuştur. Burası normal bir hayat kurmayı başaramamış, yalnız kişilerin çoğunlukta olduğu bir yer olarak Hitler'in etkileyebileceği insanlara duyduğu ihtiyacı karşılamıştır. Hitler'in hayatının o döneminde Mannerheim'daki insanlar, daha önce çocuk çetelerinin ve Kubizek'in gördüğü işlevi görmüş, Hitler'in insanları etkileme yeteneğini uygulayabildiği bir alan olarak onun güçlülük duygusunu doğrulamasını sağlamıştır. Hitler burada resim yapmaya ara vererek birden bilinen, tanınmış konuşmalarının üslubuna benzer bir şekilde siyasal konuşmalar yapmıştır. Birçok bağlantısız kişi gibi Hitler de yalnız olmaktan korktuğu için başka insanlarla yüzeysel bir bağlantı kurmak istemiştir. Elbette Hitler bu kadar dirimsel güce sahip olmayan ve kendisini bu kadar büyük görmeyen biri olsaydı buradaki gücü onun için yeterli olur, küçük kentsoylu yaşantısını güvenceye almakla yetinirdi (Fromm, 2016).

Hitler kendisini çok önemseyen ve Alman ırkına olan inancını temel alarak her görüşünün doğru olduğunu, olmasa dahi böyle göstermek gerektiğini belirten, olabildiğince taviz vermekten kaçınan, halkın davranış ve psikolojisini çözmüş, onları etkilemeyi bilen biri olarak aşırı özsever, narsisist bir yapı sergilemiş, insanları da peşinden sürüklemeyi başarmıştır. Ancak bunlar anlatılırken onun büyük öfkesi de hesaba katılmalıdır. Hitler'in siyasal kimliğini Viyana'da şekillendirdiği düşünülürse Yahudiler'e olan öfkesini de bu dönem açısından göstermek gereklidir.

Hitler'in Yahudiler'e karşı olan görüşleri Viyana'da şekillenmeye başlamıştır. Özellikle Kavgam'da çok önceden beri Yahudi kelimesini duyduğunu fakat buradaki tartışmaların genelde din farkından kaynaklandığını düşündüğünü ve onlara karşı kin beslemediğini belirtiyor. Fakat Viyana'ya geldikten sonra burada yaşayan Yahudileri fark ettiğini, onları ve onların Siyonizm düşüncesini anlamaya çalışırken onlardan nefret ettiğini, siyonizm adı altında Almanya'ya düşmanca görüşleri yaymaya çalışan, her türlü pisliği sokaklara döken, terbiye ve ahlakın sınırlarını zorlayan, basında

haince propaganda yapan Yahudileri Viyana'da tanıdığını söylüyor. Hatta savaş sırasında Alman askerlerin buraya gelmesiyle ancak durumun ciddiyetini anladığını belirtiyor. Kitapta ayrıca hemen önyargılara kapılmamak için Yahudi yanlısı yayınları okuduğundan da bahsediyor. Pislik içerisinde yaşayan, kötü görüşlü adamlarla dolu Viyana'yı fark ettikten sonra buraya bakışının değiştiğini söylüyor (Hitler, Kavgam, 2014).

Aslında itiraf edemese de Viyana'da onların hayatına benzer bir hayat sürmüştür. Belki de savaş döneminde orduya katıldıkça ve daha ileriki döneminde keskin bir kişilik dönüşümü yaşadıkça hem kendi zayıf geçmişine hem de Yahudilere düşman hale gelmiş olabilir.

5.3 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI, ALMANYA'NIN YENİLGİSİ VE ETKİLERİ

Hitler sınavlardaki başarısızlığının ardından orduya yazılma kararı vermiş, başlarda olmasa da sonrasında Alman ordusuna kabul edilmiştir. Hitler Alman ordusunda daha önceki dönemine zıt bir kimlik ortaya koyarak itaatkar, düzene uyan ve çalışkan tavırlar sergilemiştir (Wikipedia). Bunun sebeplerinden birisi de bilinçaltında kendisine biçtiği erkeklik rolünü üstlenerek simgesel annesi Almanya'yı kurtarmak isteyişidir. Orduda haksızlığa uğrayan, ezilen değil tamamen güçlü bir yapısı olan bir bütünün parçası olarak hissetmiş, eski hayatına tamamen zıt olarak o kadar çok tertip ve düzene önem vermiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Yine daha önce bahsedilen sebeplerden dolayı komutanlarıyla olan ilişkisini ortaya koyduğumuz için burada savaş sırasında yaşadığı başka unsurlardan bahsedilecektir.

Hitler savaş sırasında bir kimyasal gaz saldırısı sonucunda geçici körlük yaşamıştır (Karahancı, 2013). Fakat bazıları Hitler'in körlüğünün sebebinin gaz değil bir sinir krizi olduğunu belirtmişlerdir (Wikipedia). İlk müdahalenin ardından Pasewalk'daki nöropsikiyatri kliniğine götürülmüş ve bir öneri üzerine buradan da Berlin'deki Charite Hastanesi'ne götürülerek burada Edmund Forster tarafından tedavi edilmiştir. Bu tedavi psikoterapi, uğraş tedavisi, elektrik şok tedavisi, hipnoz, izolasyon, müzik ve soğuk duş terapilerini içeren bir tedavidir. Tedavinin olumlu sonuçlanmasıyla Hitler taburcu edilse de dosyalarda göründüğü gibi burada Hitler'in

patolojik kişiliğinde bir değişim olmamıştır (Karahancı, 2013). Hitler'in savaştan sonra histerik bir dilsizlik krizi yaşaması ise sorunun psikolojik kökenli olduğunu desteklemektedir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler hastanedeyken özellikle denizcilerin ayaklanmalarından ve Yahudilerin bu adamların liderleri olduğundan bahsetmiş, Yahudileri çeşitli hastalıklarla cepheye gitmekten kaçan, savaştan uzak yerlere giden insanlar olarak tanımlamış ve hiç çekinmeden onları adilikle suçlamıştır. Hitler bu isyanların küçük bir kesimde gerçekleştiğini ummuş ve çevresindekileri de buna inandırmaya çalışmıştır.. On kasım günü bir papazın gelerek yenilgiyi kabul ettiklerini, artık yönetimin cumhuriyet olacağını duyurmuştur. Hastanede herkesin ağladığını belirten Hitler "birdenbire gözlerimi bir karanlık kapladı. Etrafı elimle yoklayıp yatakhaneye geldim. .. Ateşler içerisinde yanan, kor parçası gibi olan başımı çarşaf ve yastığa gömdüm. Annemin cenazesinde bulunduğum günden bu yana hiç ağlamamıştım." Diyerek durumu anlatmıştır (Hitler, 2014).

Burada en dikkat çekici unsur Hitler'in açık bir şekilde annesinin ölümü ve Almanya'nın yenilgisini aynı kefeye koyabilmesi olmuştur. İkinci sefer yaşadığı bu durum onu derinden etkilemiş ve kişiliğinin artık edilgen olmaktan çıkıp etkin olması gerektiği inancı doğmaya başlamıştır. Hitler'in, isyana liderlik suçladığı Yahudilere karşı düşmanlığının temelleri atılmaya başlanmıştı. Hitler'in bu dönemine ait iki iddiadan birini kabul etme gerekliliği de ortadan kalkmıştır. Görünüşe bakılırsa Hitler hastaneye ilk yatışında gerçekten hardal gazının etkisindeydi; fakat yenilgiyi öğrenmesiyle durum psikolojik bir hal almıştı. Hitler'in Rusya'ya karşı olan savaşı, temelinde bu dönemden kalma izler yatıyor olabilir. Burada hardal gazıyla zehirlenip zayıf düştüğü ve yenilgiden Rusya'yı sorumlu tuttuğu için içten içe bilinçaltı süreçlerinde onlara düşman kesilmiş olabilir.

Kaynaklarının çoğunluğunu harcayan Almanlar Birinci Dünya Savaşı sonrasında büyük bir fakirlik süreci yaşamış; açlık ve hastalıktan ölümler başlamıştır. Versaille Anlaşması ile Almanlar savaşı başlatan taraf olduklarını ve savaşın yol açtığı tahribat için tazminat ödemeyi kabul etmişler, topraklarını onda birini

kaybetmişler, yüz bin kişilik bir ordu ile kısıtlanmışlar ve saldırı amaçlı silah üretimi yapmaları yasaklanmıştır. Ekonomileri çöken, ordularına güvenemeyen ve zayıf siyasetçilerinin baskılar altında ezilmesine şahit olan Almanlar, gençlerin ailelerine olan saygılarını yitirmesiyle aile birliğinin parçalanması gibi sosyal sorunlarla da karşı karşıyaydı. Bunlar Alman halkını zorluyor ve kurtarıcı arayışına girmelerine neden oluyordu. Almanlar sadece bir kurtarıcı arayışında değil aynı zamanda da yenilgi ve hezimetlerinin suçunu yıkacak birilerini arıyorlardı. (Çimen, 2008).

Yenilgi kendisine geçmişindeki zayıf günlerini hatırlatmış, bu süreçte görme ve konuşma bozukluğu ile baş gösteren bir histerik krize girmiştir. Yeniden zayıf olduğunu hissetmesi kendisini suçlamasına neden olmuştur. İşte bu durum daha sonradan onda temel bir davranış halini alacak olan intikam motivasyonunu oluşturmada etkili olmuştur (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Bu süreç aslında Hitler'i olduğundan taban tabana zıt bir karaktere dönüştürmüştür

5.4 HİTLER'İN KARAKTER DEĞİŞİMİ

Kişilerin yaşadıkları bunalım ve tatminsizlikler onların objektif olmayan davranışlar sergilemelerine neden olmaktadır. Olayların ve seçimlerin hoşa gitmeyen yönleri kişiyi farklı davranmaya iter, olaylardaki gizil gerçekler ve olayların oluş biçimleri kişileri olduklarından farklı davranmaya sürükler. Baskı altında olan, içinden çıkılmaz durumlarda bulunan, isteklerinin gerçekleşmesine engel olunan, tatminsizlik yaşayan insanlar karakterleri öyle olmasa da objektif olmayan, saldırgan ya da içe kapanık davranışlar sergileyebilirler ve ortaya eskisinden farklı kişiler çıkmış olur. Bu gibi durumlar kişiliğin silinmesi ya da farklılaşması olarak adlandırılabilir (Zel, 2001). Freud bu durumun mekanik açıklamasını sadizm-mazoşizm, narsisizm-melankoli gibi iki yönlü durumlarla yapmış, aslında bu zıt süreçlerin aynı yatırımın farklı şekillerde farklı yerlere yönlendirilmesi sonucu olduğunu belirtmiştir.

Ölüm korkusu ve Hitler ayrılmaz bir hale gelmiştir. Hitler sürekli yüz yüze geldiği ölüme karşı kendisini savunmanın en etkin yolunun vicdanını ve aklının ona

dayattıklarını bir kenara bırakmak olduğunu düşünür. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Başarıya ulaşacak olan şeyin yalnızca kendini koruma güdüsü olduğunu, insanlığın aptallık, korkaklık ve hayali bir akli üstünlüğün ifadesi olduğunu, bunun için de yok olacağını söylemiştir (Hitler, Kavgam, 2014). Hitler akla ve vicdana güvenilemeyeceğini kederin içgüdülere bağlanması gerektiğini belirtmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Burada değinmek gerekir ki Hitler bazı dönemlerde bunu inkar etse de onun fallara inandığı ve bu konuda Erik Jan Hanussen adlı bir Yahudi ile görüştüğü bilinir (Karahancı, 2013).

Hitler tutku ve içgüdülerinin ışığında hareket ederek Alman ulusunun yüce kurtarıcısı olacağını düşünmektedir ki çocukluğundan kalan babası ve kardeşinin ölümüne sebep olduğu, kutsal güçler tarafından korunduğu görüşlerine kapılmıştır.
Bu onun zayıf karakterini yıkarak yerine eskisiyle zıt, yeni ve güçlü bir karakter oluşturmasına neden olur. Hitler geçmişinde yaşadığı talihsizlikleri kendisi için kaderin hazırladığı ve onu yeni karakterine ulaştıracak olan planın parçaları olarak görmeye başlar. Hayatta kalmanın tek yolunun vicdan, akıl ve bu sahte insanlığın özelliklerinden kurtulmak olduğunu anlamıştır. Özellikle psikolojik açıdan sorunları nedeniyle Pasewalk hastanesinde yattığı dönemde çaresizliğine de üstün gelmek amacıyla kendisini düşmanlarına karşı galip gelmiş biri olarak hayal ettiği tahmin edilmektedir ki ancak bu şekilde kendisine yapılmasından korktuğu şeylerden korunabilir, kendisine yapılmasından korktuklarını düşmanlarına yapabilir. Bilinç altında kendisini üstün insan figürü ile özdeşleştiren bu durum hayali olsa daona keyif verir. Hitler saldırganla özdeşleşme mekanizması ile korkulan taraf olmayı hayallerinde olsa da başarmıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Pasewalkta Dr. Kroner'in analizlerinden anlaşılacağı üzere Hitler'de iki kişilik tespit edilmiştir. Bunlardan biri parkinsonyan kişilik olarak adlandırılan katı, ukala ve tedavi edilemez bir yapıda diğeri de antisosyal kişilik bozukluğu denilen etik ve sosyal değer yokluğu, derin kök salmış ihanete eğilim, kendini kandırma ve kontrol edilemez duygusal reaksiyonlar olarak tanımlanmıştır. Bunun sonucu ise misyonuna tartışılmaz saygı ve muazzam inanç isteği olarak gösterilmiştir (Karahancı, 2013). Daha başlangıç aşamasında dahi bu yapı görüldükten sonra bu katı karakter değişimi kaçınılmaz hale gelmiştir.

Hitler ve ona inanan Naziler Alman ırkının en üstün ırk yani ari ırk olduğuna inanıyorlardı. Başta Hitler olmak üzere Naziler doğada ırklar arası bir yaşam mücadelesi olduğuna ve güçlü olan ırkın ayakta kalacağı görüşüne inanırlardı. Bu görüşe kapılmalarında Darwinist tezlerin etkisinde kalmaları, pagan kültüründen etkilenmeleri sonucu dinlerden nefret etmeleri etkili olmuştur. Özellikle de Yahudileri dünyaya kurulan bir komplo olarak görmüşlerdir (Çimen, 2008).

İlerleyen dönemlerde İkinci Dünya Savaşı sırasında da birçok bedensel ve psikolojik sorunla karşılaşan Hitler bu sorunlardan kurtulma çerçevesinde kişilik açısından bazı farklılıklar göstermeye başlamıştır. Bazı kayıtlar Hitler'in bipolar kişilik bozukluğu(manik depresif kişilik bozukluğu) belirtileri gösterdiğini söylemektedir (National Geographic, 2012).

Manik depresif hastalık bir diğer adıyla bipolar bozukluk taşkınlık(mani), çökkünlük(depresyon) dönemi olarak iki ayrı dönemle kendisini gösterir. Genellikle hastalık dönemi geçtikten sonra hastalar normale dönse bazen hastalarda günlük yaşamı kısmen etkileyen kalıntı belirtiler görülebilir. Mani döneminde hastanın duygu durumu çok yüksektir, hasta aşırı coşkuludur, abartılı önemli düşünceler veya ayağı yere basmayan projeler, kendini olduğundan çok daha yüksekte hissetme, büyüklük düşünceleri, düşüncelerin hastanın zihninde adeta yarışması, kendini aşırı enerjik hissetme, uyku gereksiniminde azalma, hatta uyku gereksinimini inkar etme, sonuçlarını düşünmeden heyecanlı veya eğlenceli faaliyetlere kalkışmak gibi davranışlar görülür. Mevsimsel özellik açısından ilkbahardan yaz aylarına geçiş hastalığın alevlenmesi için önemli bir dönem gibi görünmektedir. Hastaların dürtüsel, tepkisel davranışlar, saldırganlık eğiliminde artma, öfke patlamaları, aşırı para harcama, taşkınlaşma gibi davranışlar göstermesi azımsanmayacak orandadır. Bunların yanı sıra zaman zaman intihar eğilimi, kendine zarar verme davranışı da görülebilir. Kendilerine ve çevrelerine zarar verebilecek davranışlarda bulanabilecek olan bu tip kişilerin bahsedilen dönemde dikkatleri daha dağınık olur. Depresyonda ise hastada mutsuzluk, karamsarlık, umutsuzluk, özgüvende azalma, değersizlik hissetme, abartılı suçluluk veya pişmanlık duyguları, eskiden zevk aldığı faaliyetlerden zevk alamama, iştahsızlık veya uykusuzluk gibi değişiklikler, ölüm ve intihar düşünceleri, bedeninde nedeni açıklanamayan ağrılar ortaya çıkabilir (Türkiye

Psikiyatri Derneği, 2012).

Hitler'in özel doktoru Morrel Hitler'e birçok ilaç yazmıştır. İşte bu süreçte özellikle Hitler'e verdiği amfetamin ve met-amfetaminlerin onu etkilediği ve karakteristik bir değişime sürüklediği söylenmiştir. Özellikle Hitler'in gaz problemini çözmek için ona verdiği ilacın içinde striknin(fare zehri) bulunması ve bu maddenin belirli bir dozda verildiğinde uyarıcı etkisinin olması Hitler'in kişiliğindeki değişimlere Morrel'in ilaçlarının neden olduğu görüşünü desteklemiştir. Ancak o dönemdeki tüm bu suçlamalara rağmen bugün bilinmektedir ki Morrel' in ilaçlarında kullandığı striknin miktarı tıbbi kullanım ölçeğinin ancak yarısına denk geliyordu.
Yani Morrel'in bu ilacı onu etkilememişti. Fakat teori bununla sınırlı kalmamıştır. Çünkü Morrel bir dönem Hitler'e günde yirmi sekiz farklı ilaç kullandırmıştır. Bunların arasında amfetamin ve met-amfetaminler de yer almaktadır. Yine burada Morrel'in kayıtlarında amfetamin kelimesi sadece bir yerde kullanılmıştır (National Geographic, 2012). Ayrıca Heston Hitler'in karakter değişimini son yıllarda aldığı amfetaminlere bağlamıştır (Coolidge, Davis, & Segal, 2007).

Hitler bir saldırı sırasında kulağında bir problem oluşmuş ve başka bir doktora gitmek zorunda kalmış, çekilen röntgenlerde Hitler'in kronik sinüziti olduğu fark edilmiştir. Bunu fark eden Dr. Erwin Giesing Moreli Hitlere uyuşturucu vermekle suçlamışsa da bu doğrulanamamıştır. Hitler'in son kayıtlarında sol elinin titremesi ve parkinson hastalığının baş göstermesi onun zihinsel yeteneklerini engellemiş olabilir ki bu da son döneme tekabül ettiği için aslında alınan kararlara büyük bir etkide bulunamamıştır (National Geographic, 2012).

Psikolojik olarak bipolar bozukluk gösteren ve kişisel yaşamından getirdiği etkileri net şekilde yaşayan bir kişinin bu keskin karakter geçişleri için ilaçlara, uyarıcılara ve uyuşturucu maddelere ihtiyacı olmadığı bir gerçektir.

5.5 HİTLER'İN YAHUDİ DÜŞMANLIĞI VE YANSITMA MEKANİZMASI

Konunun anlaşılması için öncelik olarak yansıtma mekanizmasının açıklanması gerekmektedir. Bu nedenle öncelik olarak bir savunma mekanizması olan

yansıtmadan ve Hitler'in bu savunma sistemini nasıl kullandığından, ardından da buna bağlı olan ve olmayan Yahudi düşmanlığından bahsedilecektir.

Modern psikolojide danışanın yaşadığı öfke, şüphe, korku, güvensizlik gibi duygularını danışmanına ya da diğer bireylere yüklemesi olarak tanımlanabilir. Burada danışmanlar ya da bireyler danışanın düşündüğü gibi özellikler göstermezler (J.Novick & K.Kelly, 1970). Bu savunma stratejisi kesin kanıt olmaksızın başkalarına olumsuz niyet ve özellikler atfetmeyi içerir. Bu atıf daha sonra, diğerlerine karşı düşmanca düşünce, davranış ve duyguların ifadesini haklı kılmak için kullanılır. İstenmeyen özellik veya davranış atıflarına düşmanlık ya da reddedicilik eşlik etmediğinde, bu atıflar Ihilevich ve Gleser'in yansıtma tanımının dışında bırakılmaktadır (Anlı, 2012)

Bir diğer deyişle yansıtma mekanizması kişinin kendisinde olan ve istenmeyen güdü, durum, eğilim, karakter özellikleri gibi faktörlerin kendisinde olduğunu inkar ederek bunları bir başkasına yansıtması ve bu sayede hem egosunu tatmin etmesi hem de kendisini savunmasıdır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler'in en çok kullandığı savunma mekanizmalarından biri olan yansıtmayla beraber Hitler kendisinde nefret ettiği özellikleri başkalarına yüklemiş, onlara karşı tavır almıştır. Hitler yansıtmayı Polonya, İngiltere gibi halklar ve devletler üzerine uygulasa da bariz olarak görüleni ve en belirgin olanı bunu Yahudiler üzerine uygulamasıdır. Hitler Yahudileri kendisinde nefret ettiği her şeyin simgesi haline getirmiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir. Elbette bunu yaparken bu özelliklerin kendisinde olmadığını savunmuştur. Özellikle Viyana döneminde sefalet ve pislik içerisinde yaşadığını unutmuş ve bu özellikleri Yahudilere ithaf etmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Bunun en bariz görüldüğü yerlerden birisi Mein Kamf'da şöyledir: "Bu heriflerin suya karşı ne kadar az yakınlıkları olduğu yüzlerine bakılınca, hatta çoğu defa yanlarına gözünüz kapalı olarak bile yaklaşınca derhal anlaşılıyordu. Sonra bu pelerin giyen heriflerin o adi kokularını duydukça, midemin kabardığını hissetmeğe başladım. Hepsinin üstü başı pisti ve hiç de kibar kimseler değildiler. Anlattığım bu ayrıntıda belki ilgi çekici bir husus yoktur. Ama bu heriflerin pislikleri altında o seçkin ırkın ahlak yönünden eksikliğini tespit edince büyük bir tiksinti

duyuyordum." (Hitler, Kavgam, 2014).

Hitler adeta eski günlerini unutmuş ve eskiden kendisinin yaşadıklarını artık Yahudilere yansıtmaya başlamıştır. Kendi fikirlerini destekleyen başkalarını da duyarak bir diğer savunma mekanizması olan rasyonelleştirmeyi uygulamış ve böylece kanaatlerinin doğruluğuna inanmıştır. Hitler Yahudileri artık sadece kendi düşmanı olarak değil aynı zamanda tüm milletlerin düşmanı olarak görmeye başlamıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler aynı zamanda Yahudileri korktuğu frengi hastalığıyla bağdaştırır ve frenginin insanı öldürmesi gibi Yahudilerin de milletini öldüreceğini düşünür. Hitler aynı zamanda kendisinde olduğu düşünülen diğer sapkınlıkları da Yahudilere yansıtır ve böylece onlara karşı nefreti git gide artar. Bu sırada bu konuda okumalar yapsa da bunu öğrenmek için değil sadece aklında oluşturduğu tabloyu rasyonalleştirmek için yapar. Bunun için de sadece kendisini haklı çıkarabileceğine inandığı bilgilere odaklanır. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler'in kullandığı yansıtma savunma mekanizmasıyla da ilişkili olan "saldırganla özdeşleşme mekanizması" da önemlidir. Bu mekanizma kişinin kendisine karşı uygulanmış olan saldırgan unsurları kendini korumak adına kendisinin de uygulaması kısaca saldırganını model alması üzerine dayanır. Buna örnek olarak şiddet gören bir çocuğun büyüdüğünde kendi çocuğuna şiddet uygulaması verilebilir. Ancak bu savunma mekanizmasını kullanan kişi saldırganıyla duygusal bir bağ kurmak zorunda değildir. Aksine ondan nefret edebilir. Burada eski kimlik otomatik olarak baskılanır ve kötü özelliklerin yansıtıldığı nesne, olgu, fikir ya da kişilerle savaşılır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Burada bahsedilen husus aslında Freud'un bahsettiği edilginlik ve etkinlik konusudur. Kişi edilginlikten kurtularak etkin bir tavır izlemek ister.

Hitler de kendi yaşantısında saldırganıyla özdeşleşmiş ve tüm kötülüklerin kaynağının Yahudiler olduğuna kendisini ikna etmiştir. Tüm sevmediği eski özelliklerini ve sakın yanlarını Yahudilere yansıtmış ve bununla savaşabilmek için de aklındaki saldırgan kişilikle özdeşleşerek kendisini saldırgan konumuna getirmiştir. Almanya ise tıpkı Hitler'in çocukluğu gibi zayıf, savunmasız ve kötü bir durumdadır.

Hitler Birinci Dünya Savaş'ı sonrası Almanya'da kendisini görerek her şeyin sorumlusu olduğunu düşündüğü Yahudilerle savaşmak istemiş ve bunu başarmıştır. Hitler nasıl güçlü kimliğine ulaşmak için eski kimliğini yıktıysa Almanya'nın da Yahudileri o şekilde yıkması gerektiği düşüncesine kapılmıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Ayrıca belirtmek gerekir ki Hitler babası nedeniyle baskı altında, annesi nedeniyle de yoğun ilgi, alaka ve sevginin nesnesi olarak yaşamıştır. Hitler bu durumda edilgin bir konumda kalmıştır. Freud'un da anlattığı ve bu çalışmada da sıkça bahsedilen bir unsur olarak edilginken öğrenilen davranışın etkinken uygulamaya konulduğu bir gerçektir. Bu hareket acı verici bir hareket olduğunda etkin konumda öğrenilen hareketin defalarca tekrar edilmesi de kişinin duyduğu acının azaltılmasıdır. Her ne kadar annenin gösterdiği ilgi, alaka ve sevgi acı verici olmasa da Fromm'un da belirttiği üzere zaman zaman bu durum acı verici şekilde algılanabilir. Hitler de babasından gördüğü baskı, annesinden gördüğü ilgi, alaka ve sevgi unsurlarına maruz kalan kişi olmaktan, yani edilgin olmaktan çıkıp etkin bir konuma gelmek istemiştir. Başta çocuk çeteleri, sonra Kubizek, sonra Mannerheim sakinleri ve en son olarak da tüm Almanya'ya karşı etkin olarak baskı uygulamış; onlara ilgi, alaka ve sevginin hiç normal olmayan bir şeklini göstermiştir.

Hitler'in Yahudi düşmanlığının nedenlerine ait düşünceler bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Bunlardan biri de Hitler'in Yahudi düşmanlığını politik bir silah olarak kullandığı görüşüdür. Hitler 1919 yılında İşçi Partisi'ne üye olmuş ve kısa sürede önemli bir yere gelmiştir. Ancak o dönemde Hitler hem çevresi hem de kendisi tarafından sadece bir sözcü olarak görülüyordu. Belli bir süre sonra Hitler konuşmalarından etkilenenleri görmüş; fakat tatmin olmamıştır. Konuşmalarının tartışılmasını sevmiyor ve değişim için güç kullanılmasını istiyordu. Ama kendisinde hala emin değildi. O zamanki konuşmalarında dahi Yahudileri bir araç olarak kullanıyordu. Kendisi bizzat elle yazdığı davetiyelerle mitingler düzenledi. Başlangıçta konuşmalarında sadece parti üyeleri vardı. Fakat Hitler kişiliğinin azimli ve vazgeçmeyen yanını göstermeye başlamıştı. Mimograflı bir davetiye hazırlayıp yeni bir miting düzenlese de fayda etmedi. Almanlar Birinci Dünya Savaşı sonrası bile suçu yıkacakları bir odak arıyordu. Bunu fark eden Hitler son kaynaklarını da kullanarak Yahudi karşıtı bir konuşma yapacağını belli eden bir ilanı yine Yahudi karşıtı bir gazetede yayınlattı. Hitler o gün en büyük politik silahını yani Yahudi

karşıtlığını keşfetmişti (Çimen, 2008). Bu olanlardan yola çıkılarak Hitler'in Yahudi düşmanlığına olan sebeplerinden biri daha ortaya çıkarılmıştır. Hitler'in Yahudi düşmanlığının bir diğer sebebi de bir zamanlar koruyucu ailesinin Yahudi olmasına bağlansa da bu konuda kesin kanıtlar yoktur.

Hitler aynı zamanda konuşmalarında Yahudileri bir zehre benzetmiştir. Özellikle kendisinin ölüm korkusu düşünüldüğünde Hitler bu korkularla başa çıkabilmenin ve belki de kendi zihninde ölümsüzlüğün Yahudileri yok etmekle mümkün olduğunu düşünmüştür. Ayrıca kendisini Yahudileri def ederek hayalindeki güçlü kahramanı gerçekleştireceğini düşünen Hitler bu durumun kendisine Tanrı tarafından verilen bir görev olduğu düşüncesine de kapılmıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012) . Her ne kadar dini görüşleri tam olarak kestirilemese de Hitler'in hayatının bir döneminde rahip olma gibi bir isteğinin de olduğu bilinmektedir. Sanatçı olma isteği kadar üst düzeyde olmasa da böyle bir isteğe kapılması ve çoğu zaman kendisinin seçilmiş olduğuna inanması gerçektir (National Geographic, 2012). Daha önce belirtilen sebepler kendisinin üstün ve seçilmiş olduğunu düşünmesine hatta Mesih kompleksine kapılmasına neden olmuştur. Hayatının belli dönemlerinde sakal bırakmış olması kendisini İsa peygamber ile bağdaştırmasının bir kanıtı olarak görülse de bu zayıf bir unsurdur. Fakat bu unsur diğer görüşleri ve tavırları ile birleşince mantıklı bir hal almaktadır. İçgüdülerin temel alınması gerektiğini söylemesi, acı çekmeye eğimi, ölümsüzlük istek ve düşüncesi, birçok badireyi atlatması hesaba katılırsa bu durum daha anlamlı hale gelmektedir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Ayrıca bunların arasına Hitler'in aşırı özseverliği de eklendiğinde durum çok daha farklı bir boyut kazanır. Hitler'in kendi sözünü ilahi bir kanun gibi görmesi buna örnektir. Ancak Kavgam'da bunu her büyük yöneticiye verilmesi gereken bir yetki olarak gördüğü öne sürülebilir. Yine de Hitler kendi emirlerine kesin itaati istemekle, çevresindekilerin, hatta uzmanların görüşlerine neredeyse hiç önem vermemekle, gençliğinde her zaman çalışmadığı, çabalamadığı ya da eğitim almadığı halde büyük birisi olacağına inanmakla ve daha birçok sınırda davranışıyla özseverliğini ispat etmiştir. Hitler'in özseverliğine kendi konuşmalarını dinlemekten zevk alması, büyük yapılar yapmayı planlaması örnek gösterilebilir

5.6 HİTLER'İN KİŞİLİĞİNİN ÖLÜSEVERLİK OLGUSU AÇISINDAN AÇIKLANMASI

5.6.1 Ölüseverliğin ve Özelliklerinin Tanımlanması

Genel bir görüş olarak ölüseverliğin cinsel içerikli ve cinsel içerikli olmayan iki türünü tanımlamanın mümkün olduğu; anlaşılacağı üzere cinsel içerikli olanların ölülerle cinsel ilişkiye ve ölümle bağlantılı olan şeylerle bir cinsel uyarılmanın gerçekleşmesine bağlı olduğu, cinsel içerikli olmayanın ise onları cesetleri ya da onu andıranları kesip biçme, parçalama, onlarla uğraşma, seyretme gibi olgularla ilgili olduğu daha önce belirtilmiştir. Fromm'un da bu konudaki görüşleri çerçevesinde ölüseverliği bir karakter özelliği olarak gördüğü ve cinsel olmayan ölüseverliğe daha yakın bir tanımlamaya yöneldiği ortadadır. Ölüseverlik olgusunun birçok özelliğinden hatta olası görülen birçok kaynağından söz etmek mümkündür. Ancak bunun öncesinde insanın tarih boyunca ölüsever bir karakteristik yapıya sahip olmuş olabileceği, yeri geldiğinde bunun bir sanat unsuru olarak kullanıldığı kavranmalı ve kabul edilmelidir.

Hitler'in incelenmesi açısından cinsel olmayan bir ölüseverlik olgusu söz konusu olduğu için burada daha çok bu olguya dayanan durumlardan yararlanılmıştır. İnsanlık açısından da cinsel olmayan ölüm olgusu belki daha kabullenilebilir olduğu için, belki de farklı nedenlerden dolayı daha çok ön plana çıkmıştır.

Freud'un görüşleri dikkate alındığında insanların ölüme ve doğal olarak cansızlığa varoluşundan kaynaklı bir eğilimi olduğu düşünülebilir. Ancak bu sürecin içgüdülerin bilinçsiz çalışmasıyla baskı altında olduğu ve bilinçli bir zihnin bu durumun çelişkisini anlamasının beklenemeyeceği de kolaylıkla görülebilir. Anlatılanlar insanın ve doğal olarak da birer insan olarak liderlerin psikolojisini anlamakta faydalı olabilir; ancak burada ölüseverliği bir karakter özelliği çerçevesinde açıklayan Fromm'un görüşleri Hitler'in değerlendirilmesini sağlayacaktır. Bu nedenle öncelikle Fromm'un açıklamalarından da yola çıkarak Hitler'de görülen, cinsel olmayan, bir karakter olarak görülebilecek ölüseverlerin özelliklerinden kısaca bahsedilmelidir.

Ölüsever bir karakter öncelikle ölü, çürümüş, kokuşmuş, hastalıklı her şeye karşı ilgi duyar, sadece yıkım amaçlı davranır, cansızlığı ve mekanikliği sever. Neşesiz ortamlarda yaşarlar, can sıkıntıları yüksek seviyededir ve çevrelerindekileri de aynı ruh haline çekerler, konuşmalarında dışkı ile ilgili kelimeleri olağandan sık şekilde kullanır, sıkılıkla yakışıksız şekilde konuşurlar, mekanik, insan yapısı şeylere daha çok ilgi duyarlar, cenaze törenlerine, morglara, ölümle ilgili her şeye ilgi duyarlar. İlgileri doğrultusunda iş alanlarını da bunlara uygun olarak seçebilirler.
Kötü kokulara ilgi duyma ya da var olmayan kötü bir kokudan kaçınma eylemleri gösterebilirler. Zeki ve bilgili olabilirler. Ancak konuşurlarken katı, soğuk, uzaktırlar, konuşmaları bilgiççe ve cansızdır. Onları yöneten yasalar, mülkiyet ve geleneklerdir; değişimi doğal düzene karşı işlenmiş bir suç olarak görürler. Yoğun bir şekilde koyu, ışığı yansıtmayan, parlak olmayan renkleri tercih edebilirler (Fromm, 2016). Elbette bunlar ölüseverlerin kesin ve vazgeçilmez özellikleri olarak kalıplaşmış değildir. Buradaki esas dikkat ölüme, katılığa ve cansızlığa gösterilen ilgide yoğunlaşmalı; diğer unsurlar bu ilgilerin getirdiği değişimler, onların birer dışavurumu olarak görülmelidir.

Fromm çocuğun gelişiminde cinsel ilginin yöneldiği nesnenin değişken olmasının kesinlik kazanmış bir gerçek olduğunu; burada bağlılığı sağlayanın duygusal bir işlev olduğunu belirtmiştir. Dahası Fromm'a göre babaya karşı bir ölçüde rekabet söz konusu olmakla birlikte, derin karşıtlığın ana kaynağı çocuğun baskıcı, ataerkil yetkeye başkaldırısında yatar (Fromm, 2016). Freud'un narsisizm hakkındaki görüşlerine değinilecek olursa kişinin ilk ilgiyi kendileri üzerine oluşturduğu, ilk haz nesnesinin kişinin kendisi olduğu, bu nedenle kişilerin birincil bir narsisizm geliştirdiği, dış dünyayı bir tehdit olarak gördüklerini ve dış dünya nesnelerini daha sonra birer haz nesnesi haline getirdikleri görülebilir ki bu noktada ilk algılanan dış dünya nesneleri de ebeveynler olacaktır (Freud, Metapsikoloji-1, 2011). Çocuğun özseverliğini yani narsisizmini kırması annesine karşı geliştireceği duygusal ilgi ile sağlanacaktır. İlerleyen süreçte bu bağlılık sıkılaşır, çocuk anneyi sorunların olmadığı bir anne karnı olarak değil, bir kişi olarak görmeye başlar. Bu duygusal yakınlık çocuğun anneye cinsel ilgi geliştirmesine de yol açar. Ancak anneye düşkünlüğün yaşam boyunca güçlü kaldığı durumların nedeni de bu duygusal bağın güçlü olmasıdır (Fromm, 2016).

Çocuğun anneye karşı geliştirdiği cinsel ilgi olumlu bir belirtidir. Anne bir kadın, bir kişi özelliği kazanır, çocuk da küçük bir adam haline gelmiş olur. Bazı durumlarda yoğun cinsel ilgi edilgin bir bağımlılığa karşı savunma sayılabilir. Bu ilgi daha sonra ortadan kalkacaktır, kalkmadığı durumlarda nevrotik bir yapı oluşur, erkek annesine ya da onun yerini alan kadına bağımlı kalır, kadınlardan korkar, yetişkinden çok çocuk olur. Bu tip kişiler genelde yaşıtlarına aşık olamaz, baba figüründen korkmayı sürdürür, çoğunlukla şefkatli ve sevecendirler. Ancak özseverlikleri de devam eder. Kıskançlık eğilimi taşırlar. Anneleri kendilerini koşulsuz sevdiği için büyümek ya da büyüdüklerini kanıtlamak için bir şey yama gereği hissetmezler, zaten büyüktürler. Ancak gerçek bir görevi yerine getirmek durumunda kalırlarsa güvensizlik ve kaygı duyarlar; herkesten aşağı oldukları yolunda rahatsız edici ve bilinçdışı bir duygu taşırlar (Fromm, 2016).

Fromm bunun zaten Freud'un tanımladığı Oedipus karmaşası olduğunu ve Oedipus karmaşasının gerekli olduğunu, sonunda yenileceğini, normal işleyen bir süreç olduğunu belirtmiştir. Şayet yukarıda bahsedildiği gibi bir bozukluk yaşansa dahi bunun kişi açısından bir sorun olacağını ancak Hitler gibi yıkıcı bir süreç ve sonuca yol açmayacağını da eklemiştir. Fromm asıl sorunun özseverlik kabuğunu kıramayan, hiçbir zaman annelerini dahi sevgi nesnesi olarak algılayamayan, başkalarıyla duygusal bağ kuramayan içe yönelik çocuklar olgusu olduğunu dile getirmiştir. Bu tip kişiler annelerine karşı cinsel bir duygu geliştirmez, onlara yakın olma isteği duymaz, annelerini kişi olarak değil bir simge olarak algılarlar. Anne onlar için toprağı, kanı, ırkı, ulusu, yaşamı ve ölümü temsil eder. Daha önce kişinin varoluşsal sorunundan, bu nedenle kendisini dünyada ayrı bir varlık olarak hissetmesinden, bu ayrılmışlığının sonucu olarak da henüz varoluşsal sorunlarla karşılaşmadığı, kendisini ayrılmış ve tehlike altında olarak hissetmediği anne karnına dönme isteği açıklanmıştı. Kişiler burada anneyi yaşamın değil ölümün simgesi olarak gördüklerinde anne boğulmak istediği okyanusun, gömülmek istediği toprağın bir temsili olacaktır. Bu tip bir kişi özsever yalnızlığının dayanılmazlığı nedeniyle anneleri de dahil kimseye karşı sıcak ve hoş bir bağlılık geliştiremez, anneyle ve tüm dünyayla olan bağlantıları ölümde son ve kesin bir birleşme anlamını taşır (Fromm, 2016).

Fromm bu kişilerin kıyıcı kandaşıyla cinsel ilişki isteği bulunduğunu, özsever, soğuk, kayıtsız olan bu kişilerin anneleri yani ölüm onları kendilerine çeker. psikoloji açısından annenin verdiği tehdit babadan üstündür; çünkü annenin sevgisi gibi yıkıcılığı da koşulsuzdur, oysa babaya boyun eğildiğinde sorun çözülmüş olur (Fromm, 2016).

Burada dikkat çekilmesi gereken unsur kandaşıyla cinsel ilişkiye dayalı olan, ölüme karşı duyulan bu ilginin çoğunlukla bilinçdışı çalışmasıdır. Bu ölüm ilgisinin bilinçdışı olmasındaki neden yaşamın korunması için uğraşan tepilerle çatışmasıdır (Fromm, 2016). Bu durum Freud'un ölüm ve yaşam içgüdüleri anlayışıyla benzerlik gösterir. Ayrıca burada Freud'un, bilinçdışında bastırılmış olan içgüdülerin farklı tasarımlar sayesinde bilince çıktığını söylediği de belirtilmelidir (Freud, Metapsikoloji-2, 2011). Baskılanmış bir ölüseverlik de başkaları üzerinde sadistçe denetim kurmak, sınırsız hayranlık kazanarak özseverliğini doyurmak gibi zararsız şekillerle kendini gösterebilir. Başarı ve saygınlık kazanan bir kişi yıkıcılığını açıkça ortaya koymayabilir. Ancak başarısızlık söz konusu olduğunda kendisini ve başkalarını yok etme gibi kıyıcı eğilimler ortaya çıkacaktır. Kıyıcı kandaşıyla cinsel ilişkiye neden olan üç etmen sayılabilir ancak bunlar yorum niteliğindedir. İlki kalıtsal anlamda çocuğun annesiyle sıcak bir ilişki geliştirememesine neden olan soğukluk eğilimidir. İkincisi çocuktaki sıcaklık ya da soğukluk eğilimlerinin annenin tavırlarıyla şekillenmesidir; anne ölüsever, itici ve soğuksa bu çocuktaki sıcaklık eğilimini köreltebilir ya da çocuk annesi yerine koyabileceği kişilere bu eğilimi yöneltir. Tatlı, sevecen bir anne ise belli bir düzeyde olsa da soğuk bir çocuğun eğilimlerini değiştirebilir. Üçüncüsü ise çocukluk döneminin ilk yıllarında geçirilen ve çocuğun donmasına, dolayısıyla da kıyıcı kandaşıyla cinsel ilişki isteklerinin gelişmesine yol açacak ölçüde etkin bir nefret ve güceniklik doğuran travmatik deneyimlerdir; ama bu deneyimlere epeyce seyrek rastlanıldığı akıldan çıkarılmamalıdır (Fromm, 2016).

5.6.2 Hitler'in Ölüseverlik Açısından İncelenmesi

Hitler ve onun yönetim şeklinin bahsedilen ölüseverlik çerçevesinde değerlendirilebilmesi için çocukluğundan itibaren gösterdiği belirli davranışlar,

belirttiği düşünceler takip edilmeli ve bunların yapısı incelenmelidir. Ancak Hitler'in anne ve babası ile olan ilişkilerine ve bunların etkilerine bu çalışmada, daha önce ayrı başlıklar altında değinildiği için burada tekrar konuya detaylı olarak girilmeyecek, gerekli açıklamalarla yetinilecektir.

Hitler'in beş yaşından altı yaşına kadar yaşadığı bu dönem onun hayatında daha sonra da etki edecek olan bir unsurun doğmasına neden olmuştur. O dönemde tüm Avrupa'da çocuklar ayrım göstermeden toplumları kırıp geçiren oyunlar oynuyordu. Bu oyunlar Hitler'e beş yaşından altı yaşına kadar neredeyse eksiksiz bir özgürlüğe kaçış yolu sağladı. Hitler evde kendini belli etmeye ve istekleri yapılmayınca öfke göstermeye başladı. Eylemin ve imgelemin sınırsız olduğu bir oyun dünyası en ağır basan etkinlikti. Mini savaşlar ve kovboylarla Kızılderililer arasındaki dövüşler, Adolf'un en sevdiği oyunlardı ve bu oyunlar, onun en büyük eğlenceleri olarak yıllarca sürecekti (Smith, 1967).. Hitler babasıyla aynı fikirleri paylaşmasa da eğitiminin ilk yıllarında ona boyun eğiyordu. Hitler bu dönemde babasıyla arasında hiç şiddetli çatışma geçmemesine karşın bu tür bir yaşamı doyuruculuktan yoksun duyumsamıştır (Fromm, 2016). Adolfun açığa vurmadığı bazı durumlar vardı; annesini hala belli bir dereceye kadar kullansa da öfkesi herhangi bir anda herhangi bir kişiye patlayabiliyordu (Smith, 1967).. Çocuklarla oyunlar oynamak ona gerçeklik karşısında bir özgürlük ve daha önemlisi bir çete yönetmek imkanı sağlıyordu. Normal erkek çocukların oyunları geride bıraktığı bir çağda Hitler bunlara tutkunluğunu sürdürdü Bu oyunlar Hitler'in ileriki dönemlerinde içinde giderek gelişecek olan denetleme ihtiyacı ve sakat bir gerçeklik gibi özelliklerinin ilk anlatımıdır.. Hitler oynadığı oyunlarda önder ve örgütleyici bir rol üstlenmiştir. Bu durum ona önder olma doyumu sağlıyor, etkileyici gücüyle başkalarını peşinden sürükleyebileceği kanısını doğuruyor; özseverliğini artırıyor; en önemlisi de onun yaşamını düşlem dünyasına kaydırıyor, onun gerçek kişi, başarı ve bilgiden uzaklaşma sürecini hızlandırıyordu (Fromm, 2016).

Burada Freud'un görüşleri açısından bir açıklama yapılabilir. Korku, üzüntü, acı gibi hazsızlık verici eylemlere maruz kalan biri bu durumu öğrenecek ve bu deneyimin etkilerinden bir şekilde kurtulmak isteyecektir. Freud bir bebeğin gözlemlenmesiyle onun annesinden ayrılışının onda yarattığı hazsızlığı bir oyun sistemine oturtarak nasıl yinelediğini ve bu şekilde kendisine bir çıkış yolu bulduğunu

belirtmiştir. Freud'a göre insanlar özellikle çocukluk dönemlerinde oyunlar yoluyla edilgin durumdan etkin bir duruma geçerler ve böylece hem o duruma alışır hem de o durumun hissettirdiği hazsızlığı azaltırlar (Freud, Metapsikoloji-3, 2011).

Freud'un bu konuyla ilgili bir diğer açıklaması da hastaların tedavilerinde, içgüdülerin bilince çıkartılması amacıyla, hastalara tasarımlar kurdurulmasıdır. İçgüdüler baskı altında tutulurlar ve dolayısıyla bilinçsiz bir yapıdadırlar. Ancak benin(egonun) süzgecinden geçtikleri ölçüde bilinçli olabilirler. Ben(ego) tarafından bilince alınmayan, baskılanmış bir içgüdü bilinçli hale gelebilmek için farklı tasarımlar kurarak bilince çıkmayı dener. Tedavilerde de bir yöntem olarak hastadan bilinçli bir şekilde içgüdünün farklı tasarımlarını yaratıp bunları olabildiğince bilinç süzgecinden geçirilmesi istenir (Freud, Metapsikoloji-1, 2011; Freud, Metapsikoloji-2, 2011).

Hitler çocukluğundaki bu oyunlarla babasının baskıcı hareketlerine, ailenin önderi olma olgusuna, özgürlükten yoksun hayatına karşı edilgin bir konumdan çıkıyor ve etkin bir konuma giriyordu. Bu oyunlarla Hitler gelecekteki yönetim tarzını ortaya koyuyordu. Savaşa önderlik eden, muhtemelen diğer çocuklardan yaşça büyük olmanın verdiği güçle onlara hükmeden ve oyun gereği de olsa onları savaşa sürükleyebilen biri olarak kendisiyle gurur duyuyordu. Yaşadığı edilgin hayattan kurtuluyor, manevi anlamda güçlü ve belki de yenilmez olduğunu hissediyordu. Ayrıca bunu yaparken içindeki ölüm içgüdülerinin bir yansıması olan sadizmini ve yıkıcılığını tasarımlarla ortaya koymuş oluyordu. Her oyun onun içgüdülerini tasarlanmış bir versiyonunu barındırıyor, böylece gerçeğin hayali bir durumuyla kendisini tatmin ediyordu.

Hitler'in tasarımların bilince çıkarılması sonucu baskılanmış içgüdülerini tatmin etmesine bir diğer örnek ise Kızılderililerle ilgili romanlar yazan Karl May'in romanlarına duyduğu aşırı ilgi duymasıydı. Hitler'in May'ın yazılarına duyduğu coşkulu ilgi ilkokulun son yıllarındaki biri için oldukça normaldi (Fromm, 2016). Ancak bu düşkünlük sonraki yıllarda da devam etti. Ergenliğinde, gençliğinde, hatta başbakan olduğunda bile bu sevgisi sürmüştür. Üstelik bu kitaplardan haz aldığını ve kitaplara hayran olduğunu gizlememiş, May'i övmüş ve onun yapıtlarını sevdiğinden bahsetmiştir. Hitler hemen hemen herkesle May hakkında konuşmuştur (Smith,

1967).

Hitler savaşa katıldığında da aslında kendisindeki sadizmi, yıkıcılığı ve ölüseverliği dışa vurmaya çalışıyordu. Hitler Birinci Dünya Savaşı'na katıldığında otorite altına girmişti, önder değildi; ancak yıkıcı içgüdülerini yöneltebileceği yer hala mevcuttu. Artık bir oyunda değildi, savaşıyordu, yine de iki defa yaralanmasına ve birçok badire atlatmasına rağmen yenilmezliğine inancı devam ediyor, gerçeği görmekten kaçıyordu. Savaş onun için adeta bir tür rahatlama aracıydı. Savaş bittiğinde üzülmesinin sebeplerinden birisi de buydu.

Daha önce de Lorenz ve Fromm'un görüşlerine dayanılarak değinildiği üzere sadist karaktere sahip bir kişi sadizmini gösterebilmek için uygun uyaranlar arayacak, bulamasa da bir şey değişmeyecek ve sonunda bunu ortaya çıkaracaktır (Fromm, 2016). Hitler de kendisi için bir uyaran aramış ve bunu iç dünyasında kendisine uygun bir fikir yaratarak ortaya koymuştur. Bu da daha önce bahsedilen Hitler'in karakter değişiminin sebeplerinden birisi olmuştur. Hitler evrim düşüncesiyle karışık bir şekilde bir yaşam felsefesi ortaya koymuş, bunun özellikle siyasi hayatta da yansıması olması gerektiğini düşünmüştür. Düşüncelerine dayanarak Kavgam adlı kitabını yazmıştır. Hitler Kavgam'ı yazdığı, daha doğrusu yazdırdığı sırada hükümete karşı darbe suçundan dolayı hapisteydi (Çimen, 2008). Bu durum onun özgürlüklerinin kısıtlandığı çocukluk döneminin başka bir şekliydi; ancak bu sefer onu rahatlatacak olan tasarımlar oyunlar değil gerçeklikten uzak fikirleri idi. Kavgam'da belirttiği fikirler, kullandığı dil, hitap şekli ve diğer birçok unsur ile ölüseverliğini, yıkıcılığını ve sadizmini ortaya koymuştur. Hitler "Kitlelerin istediği, güçlülerin utkuya ulaşması, güçsüzlerin ise yok edilmesi ya da koşulsuz teslim alınmasıdır." Dediğinde teslim almak ile sadizmini, yok etmek ile ölüseverliğini vurguluyordu; Hitler'in yok etme isteğinin teslim alma isteğinden güçlü olduğu tarihsel kayıtlardan bilinmektedir (Fromm, 2016).

Hitler Kavgam adlı eserinde hayatın kanunlarında barışa yer olmadığını, insanlık tarihi boyunca medeniyetin belirli ırklar tarafından geliştirildiğini diğerlerinin ise bu uğurda kullanılmaları gerektiğini söylemiş, değersiz gördüğü ırkları adeta hayvanlarla bir tutmuş ve bunların mutlak surette üstün ırkın emrinde olması gerektiğini savunmuştur. Ona göre üstün ırkın zarar görmesi medeniyetin ve

dolayısıyla gelecekte insanlığın sonu olacaktır. İşte bu nedenle Hitler gerçek bir barışın sadece üstün bir ırkın hakimiyeti altındaki bir dünyada sağlanacağını iddia etmiş ve bu nedenle herkesin Almanya için çalışması gerektiğini, çünkü ancak en üstün Alman ırkının gerçek bir barışı sağlayabileceğini belirtmiştir. Alman ırkının üstünlüğü uğrunda canların feda edilmesi gerektiğini, korkak ırkları kaderin affetmeyeceğini ısrarla belirmiştir. Bir fikrin sadece kalemle savunulmasının saçmalık olduğunu söylemiştir. Siyasi hareket için "Bir hareket kendisine sağlayacağı ani ve geçici üstünlükler yerine, uzun bir gelişme devresine lüzum görecek ve diğer fikir akımlarına karşı kesin bir müsamahasızlığın sonucu olan uzun süreli kavgaların yükleyeceği zorunlulukları göğüsleyerek, başarıya ulaşacaktır." Demiştir (Hitler, 2014).

Belirtildiği gibi Hitler barış fikrinin saçma olduğunu, doğa kanununun savaşmak üzerine kurulu olduğunu, hayatın ve kaderin zayıfı affetmeyeceğini, Tanrı'nın ancak ve ancak bu kanuna uyan bir ırkın yanında olacağını Kavgam'da ısrarla belirtmekten çekinmemiştir. Hitler bunu kitabında " Beşeriyet daimi bir mücadele içinde büyümüş ve gelişmiştir. Daimi barış, beşeriyetin mezarını hazırlar." Şeklinde ifade etmiştir. (Hitler, 2014).

Hitler savaşın içinde olmaktan, kavgadan büyük bir zevk duyuyor, rakibinin ona tepki vermemesini daha üzücü buluyor, aksine kendisine karşı saldırganlaşmasını istiyordu. Bir olay hakkında Kavgam'da "S.A. devriyeleri yalnız başına dolaşan Nasyonal Sosyalistleri hücuma uğramış buldular. Bunların durumları müthişti." Diyerek kavgaya olan ilgisini gösteriyordu. Irkçı olmalarına karşın Hitler'e rakip olan Deutsch Volkfeohe, Hitler'in partisini kavgadan zevk almakla suçluyordu. "Esasen her zaman en ciddi biçimde etkili olmuş bir şey varsa, o da tehdit ve şiddettir..." gibi ifadelerle bunu doğruluyordu (Hitler, 2014).

Kavgam'da "...Döşemenin üstüne kuru ekmekler bırakarak farelerin onları yemesini seyrediyor, bu hayvanların birbirleri ile kavga etmelerini seyretmekten hoşlanıyordum. Hayatımda o kadar yokluk çekmiştim ki, açlığın ne olduğunu gayet iyi biliyordum. Bundan dolayı bu hayvancıkların memnuniyetini de gayet iyi anlıyordum." Diyerek (Hitler, 2014) anlattığı küçük hikaye bile onun kavgayı ve

vahşeti sevdiğini ortaya koyuyordu.

Hitler kitabında "Anadan doğma bir katil daima katil kalır. Fakat, canice fiillere bir dereceye kadar eğilimli olan kimse, başarılı bir eğitim ile toplumun faydalı bir ferdi haline getirilebilir" diyerek (Hitler, 2014) kişiliği hakkında önemli bir bilgi vermiştir. "Herhangi bir durumun öldürücü bir tehlike arz ettiği bilindiği sırada, başarıyı sağlayacak teşebbüs ancak bir kahramanlık hareketidir." demiş svaş ve kavgaları kitabında büyük bir zevkle anlatmıştır (Hitler, 2014).

Bilindiği üzere Hitler iktidara geldikten sonra saf bir Alman ırkı oluşturma politikasını izlemiş ve bunun için de 14 Temmuz 1933'te Kısırlaştırma Yasası'nı çıkararak öjenik faaliyetlerde bulunmuştur (Kılıç, 2009). Öjeni Yunanca "eugones" kelimesinden gelen, "soy arıtımı" , "kalıtsal olarak asil, eksiksiz doğan" anlamında bir kelimedir (Çağlı, 2011). Fakat kavramı literatüre kazandıran Francis Galton'un tanımına göre "Irkın doğuştan gelen niteliklerini geliştirmek ve bundan en fazla faydayı elde etmeyi sağlayan tüm etmenlerle uğraşan bilim dalı." dır (Galton, 1904). Hitler'in öjeni politikasına hizmet eden Kısırlaştırma Yasası ile alkoliklerin, ırsi hastalıkları bulunanların, akıl hastalarının, sağır ve körlerin zorunlu olarak kısırlaştırılmasına başlanmıştır. Bu kanunun kabulünden sonra ırsi hastalığı bulunan üç yüz bini akli dengesi bozuk, diğerleri de saralı, doğuştan sağır veya kör olan dört yüz on bin Alman'ın kısırlaştırıldığı belirtilmiştir. Bu süreçte X ışınları, enjeksiyon, genital bölgeye elektrik verilmesi gibi yöntemler kullanılmıştır. Kısırlaştırılanların bir kısmı bu işlem neticesinde hayatlarını kaybetmiştir. Hitler 1939'dan itibaren tedavisi mümkün olmayan hastalara ötenazi yapılmasının emrini gizlice vermiştir. Hitler ötenazi programını gizli tutmak adına bir birim kurmuş ve bu birim hastanelerden şizofreni, epilepsi, cinsel ve her türlü ruhsal rahatsızlığı olan hastaların isimlerini silmiş, bunları ötenazi merkezlerinde öldürmüş, yakınlarına hastaların aniden öldükleri, sonra da yakıldıkları söylenmiştir. Çocuklar ilaçlarla, yetişkinler gaz odalarında zehirlenmiş, bu programdaki kimyacılar daha sonra da Yahudilerin öldürülmesinde görev yapmıştır. Program duyulmaya başlanınca sonlandırıldığı söylense de savaş bitene kadar bu süreç devam etmiştir. 100 bin yetişkin ve 20 bin çocuk bu program çerçevesinde öldürülmüştür (Kılıç, 2009).

Ek olarak belirtilmelidir ki bütün ebe ve doktorlar engelli doğan çocukları kayıt altına almaları konusunda bakanlık tarafından bilgilendirilmiş, Alman bebek ve

çocuklar ise ilk kurbanlar olmuşlardır. Yetkililer çocukların ailelerini gerçek olmayan ölüm nedenleriyle kandırmış,1939-1945 yılları arasında 5.000'den fazla erkek ve kız çocuk, devlet hastaneleri ve kliniklerde kurulan yaklaşık 30 özel çocuk hapishanesinde öldürülmüştür (United States Holocaust Memorial Museum, 2008). Hitler daha iktidara bile gelmeden önce yazdığı Kavgam'da durumu açıkça belirtmiş, hatta insanların bu konuda istekli olmalarını çünkü bunun Alman ırkının, dolayısıyla aslında tüm medeniyetin yararına olduğunu açıkça ifade etmiştir (Hitler, 2014).

Ölüseverliğin keskin özelliklerinden birisi olan yıkım ve parçalama isteği Hitlerde açıkça görülmüştür. Hitler bu noktada insanları hedef aldığı kadar kentleri de hedef almıştır. Yeni bir Viyana, Berlin, Linz inşa etmek isteyen Hitler aynı zamanda Paris ve Leningrad'ı da yıkmak istiyordu. Hitler Eylül 1944'te "yakılıp kavrulmuş toprak" kararnamesini çıkarmıştır ve buna göre; düşman Alman topraklarını ele geçirmeden önce yaşamın sürdürülmesi için gerekli her şey yok edilecek, sanat eserleri, anıtlar, kiliseler, tiyatrolar her yer yerle bir edilecekti. Su, elektrik ve hiçbir sağlık ve temizlik imkanı olmayacak, salgın ve hastalıklar baş gösterecek milyonlarca insan ölecekti (Fromm, 2016).

Hitler Polonyalılar için de benzer bir görüşe sahipti. Onlara sağlık bakımı yapılmayacak, yaşam düzeyleri düşük tutulacaktı (Fromm, 2016). Hitler tarafından görevlendirilen SS lideri Heinrich Himmler Polonyalıları Almanlara hizmet edecek işçiler haline getirmeye çalışmış, Polonya'daki biyolojik tehditleri de yok etmeye başlamıştır. Polonyalıları ve doğudan gelen diğer Yahudileri "insan olmayan" olarak tanımlayan Almanlar 1939 sonbaharından 1941 yazına kadar yaklaşık iki milyon Yahudiyi toplamıştır. Bu insanları etrafı çevrili alanlara ya da gettolara sürmüştür. Tifüs ve diğer hastalıkların yayılmasını önlemek amacıyla mühürlü gettolar kurma fikri ortaya atılmıştır. Naziler sadece ırk olarak değerli görülen Polonyalıları Almanlaştırmak, geriye kalan Polonyalı, Yahudi, Roman gibi yönetimleri dışındaki yerlere sürülmesini sağlamak, siyasi ve entelektüel liderleri katliam ya da hapisle yok etmek istemişlerdir. Etnik temizlik konusunda eğitilmiş yüzlerce uzman, on binlerce insanı genetik ve etnik "uyumluluk" açısından inceledi (United States Holocaust Memorial Museum, 2008).

27 Ocak 1942'de Hitler "Alman halkı kendi varlığını korumak için savaşmaya hazır değilse o zaman yok olmak zorundadır." Demiştir (Fromm, 2016). Bu konuda Hitler'in kendi halkını bile önemsemediği düşünülmüştür. Ancak Kavgam'ın doğru bir analiziyle onun bu durumu bir doğanın ya da Tanrı'nın bir kanunu olarak gördüğü anlaşılabilir. Zayıf karakterli korkak ve bencil kimselerin bu âdi hareketleri ancak, kendilerini korkutan şeyden çok daha şiddetli bir ceza ile korkutmakla önlenebilir, insanlara, cepheye davet edildikleri vakit, bu davete icabet etmedikleri zaman onları korkutmak için verilecek hapis cezası işi halletmez. Burada yalnızca, merhametsizce verilen ölüm cezası olumlu rol oynar." Satırları onun fikirlerinin en açık ifadelerindendir (Hitler, 2014).

Hitler bir ölüsever olarak ölülere karşı duyduğu ilgiyi gündelik hayatında çoğunlukla baskılamış ve gizlemiştir. Ancak yine de bunu ortaya koyduğu örnekler de vardır. Speer, Varşova'nın bombalanmasıyla ilgili bir haberi izleyen Hitler'in davranışını anlatmış, uçakların bombardımanını anlattıktan sonra Hitler'in bunu izlerken büyülendiğini söylemiştir. Filmin sonunda İngiliz adalarının yok edilişini gösteren montajlı bir sahneyi, adanın bir paçavra yığınına döndüğü bu sahneden sonra ise Hitler'in çok heyecanlanarak "İşte başlarına gelecek olan bu, onları işte böyle ortadan kaldıracağız" dediğini anlatmıştır. Yine buna benzer bir başka örnek de Hanfstaengel'in anlattığı bir olaydır. Hafstaengel, Hitler'e VIII. Henry'den ve İngiltere'deki görülmeye değer yerlerden bahsederek onu İngiltere'ye gitmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Hitler ise VIII. Henry'nin altı eşi olması ve bunlardan ikisini de darağacına göndermesiyle ilgilenmiş, "Gerçekten İngiltere'yi ziyaret etmemiz ve Tower'a gidip o kadınların idam edildiği yere bakmamız gerek. Bunu yapmaya değer" demiştir (Fromm, 2016).

Kir, zehirlenme ve bulaşan hastalıklara dair korkular da ölüseverliğin genel özelliklerindendir. Bu korkular ölüsever bir tutumun hem anlatımı hem de ona karşı bir savunmadır. Hitler Yahudileri yabancı ve zehirli olarak görmüş, onları hem ruhun hem kanın zehirleyicisi olarak görmüştür (Fromm, 2016). Hitler'in frenginin suçlusu olarak da Yahudileri gördüğünden ve defalarca kontrolden geçmesine rağmen yersiz bir şekilde frengi olma korkusuna kapıldığından bahsedilmiştir ki benzer bir şekilde zehirlenme korkusu da vardır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Ölüseverliğin bir diğer özelliği olan koku almanın Hitler'in yüzüne yansıdığı, sanki sürekli kötü bir şey kokluyormuş gibi bir göründüğü, bunun Hitler'in pek çok fotoğrafında görülebileceği belirtmiştir. Ayrıca Hitler'in bazı şakaları da ölüm ile ilgilidir. Hitler vejetaryen olmasına rağmen konukları için olağan yemekler veriliyordu. Speer'in anlattığına göre yemekler arasında et sulu çorba olduğunda, Hitler, ceset çayı diyerek sürekli bu şakaları tekrarlamıştır. Kerevit ile ilgili cesedi akrabaları tarafından kabuklu deniz canlısı yakalamak için suya atılmış büyükanne ile ilgili bir hikaye anlatır, yılan balıklarını semirtmek için ölmüş kedi kullanmanın en iyisi olduğunu söylemiştir (Fromm, 2016).

Ayrıca Kavgam kitabında da ölüm kelimesi çok fazla kullanılmıştır. Ek olarak ölümle ilgili kelimeleri, kokmuş ve çürümüş kelimelerini oldukça fazla kullanmıştır. Bu durum Hitler konuşma yaparken de kendisini göstermiştir.

Fromm'a göre ölüseverliğin bir başka özelliği olan can sıkıntısı da Hitler'de bulunmaktadır. Sofralarda yaptığı konuşmaları büyük bir cansızlık örneği olarak görmüştür. Fromm Obersalzberg'de Hitler'in çayevinde yaptığı konuşmaların konularını çoğu kişinin bildiğini, herkesin sıkıldığını, hatta Hitler'in bile zaman zaman konuşurken uykuya daldığını, o zaman herkesin akşam yemeğine kadar uyanmamasını istediğini söylemiş olanlara göre yorum yapmıştır. (Fromm, 2016). Hitler kitlelerin zeka ve bilgi seviyesine güvenmemesinden dolayı propagandada dilin çok sade olması gerektiğini, bunun yanında sürekli aynı fikirlerin tekrar tekrar anlatılmasının zorunlu olduğunu savunduğunu Kavgam'da açıkça belirtmiştir (Hitler, 2014). Ancak karşısındakilerin önemli olarak gördüğü, en azından devletin önemli mertebelerinde olan kişiler olduğu düşünülünce bu tavrı mantıklı değildir. Hitler'in bu sırada ne propaganda yapmaya ne de onların zeka ve bilgisine güvenmeyerek tekrar yapmaya ihtiyacı vardır. Yine daha önce belirtildiği üzere ölüsever bir kişinin konuşmalarındaki sıkıcılık bahsettiği konulardan değil fikirleri sunuş biçimiyle ilgilidir; çok zeki ve bilgili bir ölüsever çok ilginç şeylerden bahsedebilir ama konuşurken katı, soğuk ve uzak kalır, bilgiççe ve cansızdır (Fromm, 2016). Oysa bunu Hitler için iddia etmek neredeyse imkansızdır. Hitler zeka ve bilgi açısından küçümsediği halka karşı genel bir bilgi, yüzeysel bir dille hitap ederken bile aşırı derecede coşkun ve heyecanlıdır. Öyle ki onun en büyük etkileme gücünün

kaynaklarından birisi hitabettir. Bu konuda neredeyse çoğu kişi hemfikirken onun konuşmaları hakkında cansızlık ve sıkıcılık iddialarında bulunmak kesinlikle yanlış olacaktır. Bunun en büyük örnekleri Hitler'in halka yaptığı konuşmalarıdır.

Ölüsever kişilerin bir başka özelliği ise canlı olmayan, duygusallığı azaltan, hatta belki tamamen yok eden mekanik ve tekniğe karşı gösterilen aşırı ilgidir. Elbette tekniğe ve mekaniğe gösterilen her ilgi bir ölüseverlik niteliği taşımaz. Tekniğe ve mekaniğe olan ilgi, yaşama duyulan ilginin ve insanın sahip olduğu zengin işlevlerin yerini aldığı zaman, ölüsever niteliğe bürünür (Fromm, 2016). Hitler bu açıdan kesinlikle ölüsever bir nitelik göstermiştir. Gerek partisini düzenleyiş şekli, gerek devlet yönetim tarzı, gerek katliamlarında kullandığı sistemler, gerekse de askeri düzeni kurarken ortaya koyduğu yapı bunu açıkça göstermektedir. Daha öncesinde Hitler'in işsizlere, evsizlere dair projeleriyle, onları sinema, tiyatro, opera gibi etkinlikler yönlendirmesiyle (Kılıç, 2009) yönetim tarzının davranışsal bir yapıdan da faydalandığı belirtilmişti. Ancak bunlara rağmen Hitler'in klasik yönetim anlayışına sahip bir yol izlediğini, emir komutanın kesinliği üzerine kurulu olan ve fiziki koşulları önemseyen bir yönetim tarzına sahip olduğunu belirtmek gerekmektedir. Klasik yönetim anlayışı ölüseverliğin bir unsuru olan teknik ve mekaniği fazlaca önemsemiştir. Ancak burada tekrar hatırlatılmalıdır ki klasik yönetim anlayışı bunu kişilere fiziksel açıdan daha iyi bir çalışma ortamı sağlanması, işleri düzenleyerek, zamanın ve hammaddenin sistemli bir şekilde verimli kullanılarak karlılığın artırılması amacıyla önermiştir. Dolayısıyla tüm klasik anlayışı benimsemiş kişileri ölüsever olarak nitelendirmek büyük bir hatadır.

Hitler genel yönetim anlayışı açısından parlamenter yapıya karşı çıkmış, çoğunluğun zeki ve bilgili kişilerden oluşmadığını ısrarla tekrar ederek, ferdiyetin önemli olduğunu, fikrin kişide yeşereceğini, fikirlerini uygulayacak olan kişinin sorumluluk alması gerektiğini birçok defa belirtmiştir. Hitler partisini düzenlerken de aynı ilkelere bağlı kalmıştır. Kavgam'da "Hitler parti içerisinde ve devlet yönetiminde olması gereken sistemi Kavgam'da birimin yöneticisinin sınırsız yetkiye sahip olması, herkesin oy kullanmaması her yöneticinin grubundan sorumlu olsa da esas sorumlunun parti yöneticisi olması gerektiğini söyleyerek açıklamıştır. Çoğunluğu kargaşa olarak görmüş ve buna partinin yöneticisi olmasa da izin veremediğini

belirtmiştir (Hitler, 2014).

Düşünülenin aksine Hitler kendisi dışındaki insanlara da yetki verilmesi gerektiğinin farkındaydı ve böyle davranırdı. Fakat elbet bu mevkilere liyakat sahibi ve kendisi gibi otoriter bir kişiyi getirirdi. Bu konuda Kavgam'da "Namuslu idarecilere hareket ve faaliyetlerinde tam bir hürriyet ve serbesti, maiyetleri üzerinde de kayıtsız şartsız bir otorite vermelidir. Bu kimseler yalnız üstlerine karşı mesul olmalıdırlar. Tam bir ehliyet ve liyakate sahip olmayan bir kimse, astına karşı otorite sağlayamaz." Demiştir (Hitler, 2014).

Hitler böylece adeta tamamen aldığı emirleri uygulayan makine benzeri bir teşkilat kurmuş, belirli yerlerde yetkiyi bu makineye devretse de kontrolü her zaman elinde bulundurmuştu. Ayrıca Hitler sadece kendi alanına odaklanmış bir yapıyla ilgileniyordu. Kavgam'da bir kişinin amacını bir anda bütünüyle gerçekleştirmeye kalkamayacağını, bu nedenle izleyeceği yolu parçalara ayırması, birini gerçekleştirdikten sonra diğer hedefe ilerlemesi gerektiğini söylemiş, burada önemli olanın, önce önündeki hedefe odaklanabilmek olduğunu belirtmiştir. Aynı durumun askeri konuda da izlenmesi gerektiğini tek bir düşmana odaklanılmasının uygun olduğunu belirtmiş, insanların birden çok düşmanla mücadele ettiklerini bilirlerse umutsuzluğa düşeceklerini de eklemiştir. Kısacası Hitler tam bir klasik anlayışla işlerin gruplandırılması gerektiğini anlamış ve bunu Kavgam'da belirtmiştir. Aynı durumu siyasi açıdan da ele almış ve bu konuda "Hareketin mantık ve akla dayanan gelişmesi, iktisadi faaliyetlerle, genel ve siyasi sevk ve idareyi de birbirlerinden açık bir şekilde ayırma meselesini ortaya koydu." demiştir (Hitler, 2014).

Hitler bir makinanın parçalarını oluşturduğu gibi düzenli bir yol izlemiştir. Öyle ki öldürme konusunda dahi bu tip bir sistem kullanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sadece Hitler için değil tüm dünya için mekanikleşme açısından önemliydi. Uçaklarda bir takım oluşturulur, biri uçağı kullanır, biri rota belirler diğeri ise bombaları bırakırdı. Hitler gaz odalarını büyük bir teknik gerektirmemesine rağmen bir üretim süreci gibi örgütlemiştir. Önce kurbanlar yararlı olabilmelerine göre bir seçmeden geçiyor, yararlı olmayacağı belirlenenler sağlık ve temizlik amaçlı olduğu söylenerek gaz odalarına götürülüyor, odalara gaz veriliyor, giysiler, saçlar, altın dişler gibi değerli

şeyler alınıp yeniden değerlendirildikten sonra cesetler yakılıyordu (Fromm, 2016).

Mekanikleşmenin buradaki katkısı insanların yaptıklarını beyin algısı olarak bilmelerine rağmen duygusal olarak kavrayamamalarıdır. Uçaktakiler öldürme eyleminden çok detaylı hesaplanmış planların belirlediği kurallar çerçevesinde karmaşık makineleri doğru kullanmakla ilgileniyordu (Fromm, 2016). Engelli doğan çocukların öldürülmesi için her vakayı üç uzman doktor, olası kurbanları çoğunlukla görmeden değerlendirerek öldürülecek kişileri seçmiştir; buna ek olarak kadın, erkek ve çocukları gözlerinin içine bakarak vurmanın getirdiği psikolojik stres, SS komutanı Heinrich Himmler'in daha "temiz" ve "etkili" bir öldürme yöntemi aramaya başlamasına neden olmuş; bu nedenle daha geniş bir ölçekte ötenaziyle ve gaz odalarında öldürme programları başlatılmıştır (United States Holocaust Memorial Museum, 2008). Gaz odalarındaki idamı gerçekleştiren kişiler Hitler'in ekonomik ve siyasal programına yardım ediyorlardı. Bu durumlarda yok etme eylemi teknik hale gelmiş ve eylemi gerçekleştirenler yaptıkları işi duygusal olarak kavrayamamıştır (Fromm, 2016).

Bir işi yaparken araçsallığın artmasının o işteki duygusal boyutu azalttığı bilinmektedir. Aslında bu psikolojik bakımdan bir tür bastırma mekanizması olarak kabul edilirken, aynı zamanda bir kaçınma davranışının da sebebi olacaktır. Benzer bir sürecin incelenmesi Hitler adına da yapılacaktır. Ancak bundan önce Hitler'in mekanik ve teknik üzerine görüşlerini açıklamak gerekecektir.

Hitler gerçekten cansız yapılara, teknikle ve mekanik düzenle ilgili bazı şeylere hayrandı. Büyük yapılar yaratmak istemesi, şehirleri yıkıp yeniden kurmak istemesi ve mimariye olan gerçek, yoğun ilgisi bunun kanıtları arasında gösterilebilir. Hitler Viyana'dayken, sanat akademisi tarafından reddedilmesine rağmen caddelerde gezip anıtsal yapılara bakıyor ve evde bu yapıların ön yüzleriyle ilgili sonu gelmez taslaklar yapıyordu. Hitler bu durumdayken bile Viyana'yı yeniden kurmaktan bahsedebilecek derecede gerçekliğini de yitirmişti. Hitler, gördüğü bir müzeye girip içindeki resimlere bakmak yerine, müzenin dışına, mimari yapısına bakmayı yeğliyordu; resimlerinde işlediği konularsa çoğunlukla yapıların ön yüzleriydi (Fromm, 2016). İtalya'nın kuzeyinde Brescia kentindeki Sal Müzesi'nde, Vittorio Sgarbi'nin

düzenlediği bir sergide, 2017'de, on bir mart ile on altı kasım tarihleri arasında "Museo della Follia(Çılgınlık Müzesi)" adlı bir sergi açıldı ve bu sergide Hitler'in yaptığı bir yağlı boya tablosu da vardı ve etkinliğin tanıtımında Hitler'in resmi "Yaratıcı olmayan, yıkıcı bir çılgınlığın ürünü" diye nitelendi. Bu tabloda karanlık bir odadaki iki depresif kişi resmedilmiştir ve serginin düzenleyicisi de "Bir diktatörün değil, bir zavallının eseri bu, derin bir melankolik ruhu ortaya koyuyor" demiştir (Hürriyet Gazetesi, 2017).

Ancak gösterilen kanıtlara ve anlatılan anılara rağmen Hitler'in mekanik ve teknik üzerine farklı düşünceleri de olmuştur. Öncelikli olarak Hitler çoğunlukla yapıların ön yüzeylerini konu alan mimari çizimler yapmışsa da kır manzaraları, portreler ve reklam resimleri de yapıyordu (Fromm, 2016). Ama esas olarak en acımasız düşüncelerini bile hiç çekinmeden belirttiği Kavgam'da da mekanik bir yapıyı savunmamış, aksine canlı kalmanın gerektiğini ileri sürmüş, eğitimin kalıplardan arındırılması gerektiğini, ayrıca parti merkezinin sürekli olarak genç, canlı ve dinamik tutulması gerektiğini söylemiştir (Hitler, Kavgam, 2014)

Kavgam kitabı göz önüne alındığında da Hitler'in canlı, diri ve savaşçı olmak gerektiğini, insanların sürekli mücadele ve dolayısıyla yeni unsurlar içerisinde geliştiğini belirttiği görülebilir. Ancak Hitler'in sadece insanların bu canlı yapısının kaynağı konusunda yıkıcı bir tutum sergilediğini düşünmek doğru olabilir. Çünkü Hitler canlılığın ve diriliğin kaynağını bedensel anlamda spor, eğitim gibi unsurlara dayandırarak haklı olduğunu gösterse de; ruhsal ve örgütsel canlılıkta ırkçılığın, kinin, nefretin, ölüm korkusundan arınmış bir cesaretin kaynak olduğunu belirterek hata yapmış, yıkıcılığını ortaya koymuştur.

Ek olarak belirtmek gerekir ki Hitler'in tüm sürecin sonunda, yenilgi kesinleştiğinde sadece yakılıp kavrulmuş toprak kararnamesiyle Almanya'yı yok etmek istemesi değil, kendisini öldürmesi de onun ölüseverliğinin açık kanıtlarındandır. Hitler'in köpeği de onunla ölmek zorundaydı. Ayrıca Hitler intihar ederken Hitler'i dinlemeyip sığınağa gelen Eva Braun da ölecekti. Hitler Eva Braun'un bu bağlılığından etkilenmiş ve onunla son anda evlenmiştir. Bir kadının Hitler'i sevdiğini kanıtlayabilmek için yapacağı tek hareket, onun için ölmeye hazır

olmasıydı (Fromm, 2016). Örneklerin çoğaltılabilecek olmasına rağmen, anlatılanlar birleştirildiğinde Hitler'in ölüsever bir karakter olduğu kesin bir şekilde görmeye yeterli olacaktır.

5.6.3 Hitler'in Ölüseverliğini Bastırması

Anlatılanların açıklığına ve Hitler'in yapısını daha başkan olmadan yazdığı Kavgam'da gizlemeden ortaya koymasına, davranışlarında yıkıcılığına dair büyük belirtiler göstermesine rağmen, bazı durumlarda ve konularda, çeşitli şekillerde hem kendisi yıkıcılığını görmekten hem de bunu başkalarına belli etmekten kaçınmıştır. Hitler bu tavrıyla yıkıcılığını gizlemeyi bir nebze başarmış ve böylece üstün bir amaca hizmet eden siyasi bir kişi olduğuna başta kendisini, ardından da Almanya'yı ikna etmiştir.

Bu çalışmada Hitler'in yalan söylemekte ve rol yapmakta yetenekli olduğu daha önce de belirtilmiştir. Hitler bu davranışını birçok şekilde göstermiştir. Özellikle birçok defa barış istediğini söylemiş, her yeni başarısının ardından artık başka başarı isteminin bulunmadığını vurgulamıştır (Fromm, 2016). Bunun en büyük örneklerinden birisi olarak Hitler'in İngiltere'nin Almanya büyükelçisin Neville Henderson'a "Ben bir politikacı değilim, sanatçıyım. Polonya meselesi çözüldükten sonra hayatımı bir sanatçı olarak sonlandırmak istiyorum" dediğinin anlatılması verilebilir (Hürriyet Gazetesi, 2017). Ayrıca benzer bir şekilde generalleriyle yaptığı konuşmalarında birinde de insanda güzelliği ortaya çıkarma duyumu olduğundan, bu duyumdan yararlanan birisi için dünyanın çok zengin olacağından, güzelliğin insanlara egemen olması gerektiğinden bahsetmiş ve "(savaş bittikten sonra) beş-on yıl kendimi düşüncelerime ve düşüncelerimi kağıda dökmeye vermek istiyorum. Savaşlar gelip geçidir. Kalıcı olan yalnızca kültür değerleridir." demiştir (Fromm, 2016). 1938 yılında Berlin'deki konuşmasında ise " Sahip olduğumuz gücü istismar etmeye niyetim yok... Bay Chamberlaina gösterdiği gayretlerden dolayı minnettarım. Alman halkının barıştan başka bir şey istemediği konusunda onu ikna ettim" demiş, ancak yine de isteklerinin yerine getirilmemesi durumunda geri adım atmayacaklarını da ifade etmiştir (Çimen A. , 2005).

Hitler de birçok insan gibi içgüdülerinin ya da Fromm'un belirttiği haliyle içgüdülerin yerini alan ve içgüdü gibi davranan karakterinin emrettiği istekleri gerçeklere uygun hale getirmeliydi. Akla yatkın hale gelen bir düşünceyi hem kendisi kabul edebilir hem de başkalarına kabul ettirebilirdi. Bu nedenle de ussallaştırma ile yaptıklarını mantıklı bir zemine oturttu. Verdiği buyruklarla gerçekleştirilen her yıkımı, yalnızca Alman ulusunun kalımı, gelişmesi, yücelmesi amacıyla yapılmış eylemler olarak ussallaştırıyordu (Fromm, 2016). Bunun örneklerini Kavgam'da görmek de mümkündür. Hitler Kavgam'da ırkın her şeyden üstün tutulması gerektiğini, devletten, bürokratlardan, estetikten ve insani değerlerden daha üstte olduğunu, üstün saf bir ırkın medeniyet kurma yetisi olduğu için bu ırk korunduğunda doğal olarak diğerlerinin de korunmuş olacağını belirtmiştir. Hitler için önemli olan ilk şey üstün Alman ırkının korunması ve dünyada mutlak egemenliğinin sağlanmasıdır. (Hitler, 2014).

Hitler'in yıkıcılığını bastırmak için kullandığı psikolojik yollardan biri de tepki geliştirmedir. Burada kişi bastırılmış olanın zıt yönünde bir davranış biçimi geliştirir ve böylece baskıladığı davranışı reddeder. Hitler de vejetaryen olarak bu türde bir davranış göstermiştir. Özellikle aralarında ilişki bulunduğu iddia edilen yeğeni Geli Raubal'ın ölümünden sonra Hitler'in vejetaryen olması dikkat çekicidir. Hitler, Geli'nin ölümünden daha doğrusu intiharından kendisini sorumlu tutmuştur, hatta Münih'te yaşadığı süreçte Geli'nin Münih'teki odasının olduğu gibi kalmasını sağlamış ve her Noel'de bu odayı adeta bir tür yas tapınması geliştirerek ziyaret etmiştir. Hitler'in etten sakınması ise işlediği suçun bedeli ve öldürme yeteneğine sahip olmadığının kanıtıydı; belki avcılığa karşı duyduğu iğrenme de aynı işleve sahipti (Fromm, 2016). Ancak belirtmek gerekir ki Hitler öldürme yeteneğinden yoksun biri değildi. Hitler Birinci Dünya Savaşında cephede aktif olarak savaşa katılmış, hatta iki defa yaralanmıştır.

Hitler hakkında belirtilen bir başka durum ise Hitler'in başkan olmadan önce siyasal karşıtlarla yapılan hiçbir kavgaya bizzat karışmamasıdır (Fromm, 2016). Buradaki iddialara karşıt olarak Hitler'in Kavgam'da kavgadan kaçınanları büyük bir şiddetle suçladığını belirtmek gerekir. Ayrıca Hitler Cobourg'da ırkçı toplulukların düzenleyecekleri bir kongreye katıldığında etraftaki komünizm yanlılarının tavırlarına karşılık şehri terk etmemiş aksine, sözlü saldırıdan sonra taşlara sarılan bu insanlara

karşı S.A. ile birlikte yürümüştür. Ayrıca bunun öncesinde de Kavgam'da Hitler iktidara gelmeden önce yapılan bir toplantıda adamlarının içerideki karşıt görüşlülere nazaran az olduğu bir sırada, olay çıkaracaklarını bildiği halde konuşma yaptığını, ortalık karıştığında da yerinde kaldığını, olaylar dinince konuşmasına devam ettiğini belirtmiştir (Hitler, 2014).

Goebbels ve Speer, Hitler'i bombalanmış kentleri ziyaret etmesi için ikna etmeye çalışıyorlar, bunun propagandaya faydalı olacağını söylüyorlardı. Ancak Hitler bu tip önerileri kabul etmiyordu. Bir cinayet ya da idam olduğunda da bunlara katılmazdı. Hitler sanayicilere ve generallere güven vererek siyasal çıkar sağlamak maksadıyla hareketin anamal fikrine karşı olan kısmının, S.A.'lerin önderlerini öldürttüğünde, bunların arasında birkaç gün önce gayet dostane bir şekilde konuştuğu Ernst Röhm de vardı. Ernst Röhm Hitler'in yapamayacağını bildiği için bunu bizzat Hitler'in yapmasını istemiştir. Hitler Münih'teki darbe girişiminde dostlarından bazıları ölünce intiharı bile düşünmüştür. Yine bu sırada kolunda bir seğirme belirmiş, daha sonra bu seğirme geçse de Stalingrad yenilgisinde yine ortaya çıkmıştır. Generallerin ikna çabalarına rağmen cepheleri ziyaret etmiyor, bu nedenle de ölü ve yaralı askerleri görmeye dayanamayan biri olduğu düşünülüyordu. Kimileri onun bu konuda cesaretsiz olduğunu söylüyor, kimileri de onun Alman askerlerine karşı beslediği ince duygular nedeniyle buna dayanamadığını düşünüyordu. Fromm bu tepkinin onun yıkıcılığını bastırmasıyla, bilincine çıkarmamasıyla ilgili olduğunu söylemiştir. Hitler emir verip imza attığı sürece sadece konuşmuş ve yazmış oluyordu. Böylece de cesetleri gerçek olarak görmekten kaçındığı ve duyduğu yıkım tutkusunun etkileyici bilincinden kendisini koruduğu sürece o kan dökmüyordu (Fromm, 2016).

Daha önce de Fromm'un bahsettiği İkinci Dünya Savaşı'nda uçaklardaki ve gaz odalarındaki görevlilerin araçsallığını, bilinç olarak öldürdüklerini bilseler bile bundan uzak kaldıkları için yaptıklarının duygusal sonuçlarını hissedememelerini Hitler'in de farklı bir şekilde uygulamış olabilir. Hitler emir vererek sadece emir vermiş olmasa da duygusal açıdan daha az zarar görüyordu. Fromm'un da kabul ettiği gibi Hitler'in bu açıdan cesaretsiz olduğunu söylemek yanlış olacaktır. Hitler bir ölüsever olarak Birinci Dünya Savaşında cepheye gittiği dönemi Kavgam'da anlatmış ve bu anlatım tarzına bakılırsa Hitler burada çekingen bir tavır sergilememiştir.

Onun ölüseverliğini en çarpıcı şekilde ortaya koyan İkinci Dünya Savaşı

Hitler'in ölüsever olduğunu herkese kuşku bırakmadan kanıtlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nı başlatan Hitler, başlattığı savaşla 27 milyon asker ve 25 milyon sivilin ölümüne, tam dört trilyon doların savaşlarda harcanmasına sebep olmuştur (Çimen A. , 2005).

Hitler bir siyasi lider olarak yıkıcı kimliğini bastırmıştır. Eğer bastırmamış olsaydı bugün yaşananlardan daha azı değil çok daha fazlası yaşanmış olur, çok daha büyük yıkımlara şahit olunurdu. Bunun en büyük kanıtlarından birisi Hitler'in 1944'te, yenilgisinin kesinleştiğini anladığı sıralarda, kendisine karşı isyan düzenleyen generallere karşı davranışıdır. Hitler bu kişilere yapılan işkenceyi, bunların idamını ve tutukevi kıyafetleriyle et çengellerine asılı hallerini gösteren filmin gösterilmesini emretmiştir. Ayrıca bu görüntünün bir fotoğrafını çalışma masasının üstüne koymuştu(Fromm, 2016). Görüldüğü üzere Hitler acımasız bir ölüseverdi, sadece bunu bastırmış ve bir amaç altına sığınarak kendisi de dahil herkesten saklamıştır.

Ek olarak Hitler'in ölüseverliğini baskıladığına dair bir başka kanıt ise zorlanımlı niteliğe sahip aşırı temizlik isteğidir. Kir, sembolik olarak kişinin eline veya tüm bedenine bulaşan kan temizlenmelidir ve bu süreçte bilince çıkan şey kan, kir gibi unsurlar değil temizlik olur. Kan ve kir bilinci baskılanmış olarak kalır, bilince çıkan tek şey temiz olma gereksinmesidir (Fromm, 2016).

5.7 HİTLER'İN ÖFKESİ VE OTORİTE KORKUSU

Birçok görüşe göre Hitler öfkeli bir yapıya sahipti ve genelde bunların sebebi başarısızlıkları ve kendi kişilik yapısına bağlanırdı. Fakat buradaki temel hata Hitler'in başarısızlıkları nedeniyle öfkelendiğinin düşünülmesidir. Bunun aksine Hitler ne şansölyeliği reddedilince ne başkanlığı kaybettiğinde öfkelenmemiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Hatta Hitler İkinci Dünya Savaşı'nın son zamanlarında aldığı yenilgilerde bile gayet rahat bir tutum sergilemiştir. Bu durumu çoğu kişi aldığı ilaçların uyarıcı ve sakinleştirici etkilerine bağlamıştır (National Geographic, 2012). Görülmektedir ki Hitler siyasi hayatının ilk dönemlerinde bu ilaçları kullanmadığı halde zor durumlar karşısında öfkelenmemiştir. Bu da onun sakin tavrının ilaçlardan kaynaklanmadığını açıkça ortaya koyar.

Hitler zorluklar karşısında sinirlenmektense bu zorlukları aşmak için yeni yollar aramış ve mücadeleci bir tavır sergilemiştir. Hitler'in öfke nöbetleri yaşadığı, çoğu zaman en ufak bir şeye aniden sinirlenerek büyük tepkiler verdiği bilinmektedir. Ancak bu durumlar incelendiğinde Hitler'in öfkesinin asıl kaynağının otoritesine karşı çıkılması olduğu görülmektedir. Hitler otoritesinin sorgulanmasına, söylediklerinin eleştirilmesine ve doğruluğunun tartışılmasına aşırı tepkiler vermiştir. Hitler'in bu aşırı tepkileri çoğu zaman bir güç gösterisi halini alacak dereceye ulaşır. Fakat karşısındaki üzerinde hakimiyet kurduğuna inandığı anda öfkesi aniden diner (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Kimileri ise Hitler'in zorluklar, başarısızlıklar, stres yaratan durumlar, otoritesinin sarsılması gibi durumların hemen hepsinde sinirlendiğini söylese de genel görüş yukarıda bahsedilenlere uygundur.

Hitler'in öfkesinin sebebi otorite korkusuna dayanmaktadır. Daha önce yaşadığı deneyimler nedeniyle birinin üzerinde otorite kurmasına katlanamaz. Çünkü böyle bir durum onu geçmişine ve yaşadığı kötü anılara götürebilir. İşte bu nedenle Hitler girdiği her ortamda otorite olmaya çalışmıştır. Özellikle karşısındakilerin gözlerinin içine bakarak onları etkilemeyi ve otoritesi altına almayı istemiştir. Fakat karşısındaki de aynı şekilde hakimiyet kurmak istediğinde güvensizliği ve aşağılanmış olma hissi ortaya çıkarak Hitler'in gözlerini kaçırmasına ve yukarı bakmasına neden olur. Hitler'in birçok problemle yüzleşmekten kaçtığı söylenir. Çünkü bilgisiyle tam olarak karşısındakini etkileyememekten korkar. Ne zaman ki problem kritik bir sorun haline gelir Hitler aniden harika bir çözüm bulmayı başarır. İşte bunun sebebi de Hitler'in bilinç düzeyinde çözemediği bir sorunu bir tehditle karşılaştığı anda bilinçaltında çözmesi olarak gösterilebilir. Çoğu zaman Hitler bu durumu iç sesi ve içgüdülerinin yönlendirmesi olarak tanımlamış ve bunu ilahi bir güce atfetmiştir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Olumsuz karizmatik liderliğin bir özelliği olarak söylenebilir ki bu tip liderler izleyicilerinin kendilerine bağımlı olmalarını isterler. Hitler'in bu durumun farkında olarak ya da olmayarak uygulaması olasıdır. Hitler çoğu problemi ilk aşamasında çözebilecek seviyeye sahipti ancak bunu yapmak istemiyordu. Problemlerin son

raddeye kadar gelmesini bekliyor, izleyenlerinin karmaşık durumlarla başa çıkamayıp kendisine geleceğini biliyordu. Onların çözemediği sorunları gözleri önünde çözerek güç gösterisi yapıp, otoritesini ispatlıyordu. Böylece kendisine karşı çıkabilecek olanlara neler yapabileceğini göstererek otorite korkusunu bastırmaya ve yenmeye çabalıyordu.

Ayrıca Hitler'in büyük yapı ve araçlara ilgisi biliniyordu. Gençlik döneminde mimarlık fakültesi sınavlarına da giren Hitler bu ilgisini gerçeğe dökmeyi başarmıştır. Dev tanklar, sığınaklar, savunma hatları için oluşturulan duvarlar ve hatta anıtlar yaptıran Hitler bunlardan çok daha büyüklerinin yapacağını söyleyerek hayallerini kısmen gerçeğe dönüştürmüştür (National Geographic, 2013). Buradan da anlaşılacağı üzere Hitler'in üstünlük sağlama çabası farklı şekillerde kendisini göstermiştir.

5.8 HİTLER'İN HİTABET YETENEĞİ VE ETKİLEME GÜCÜ

Hitler'in etkileme gücü kuşkusuz propagandasındaki ustalığından ileri gelmektedir. Hitler birçok defa propagandanın öneminden Kavgam kitabında da bahsetmiş, propagandanın nasıl yapılması gerektiği konusundaki fikirlerini öne sürmüştür.

Öncelikli olarak Hitler Kavgam'da propagandayı ve propagandanın değerini düşmanlarından öğrendiğini açıkça kabul etmiştir. " Bunun bir sanat olduğunu anladım. ...Düşman savaş propagandasından gayet iyi faydalandım... bizde bir propaganda yoktu. Bu sahada gösterilen faaliyetin tamamı yanlış ve eksikti. Alman propagandasının şekil yönünden yetersiz ve psikoloji bakımından da hatalı olduğu görülüyordu" diyerek o zamanlardaki durumu açıkça ortaya koymuştur. (Hitler A. , 2014). Hitler burada günümüz işletmelerinin benchmark ile, tersine mühendislik ile rakiplerinden öğrenebilme yeteneğini daha o günden uygulamaya başlamıştır.

Hitler uygun bir propaganda için belirli başlı kurallar da ortaya koymuştur. Öncelikli olarak belirli bir amaca hizmet eden propagandanın asla objektif olmaması gerektiğini, bunun insanların kafasını karıştıracağını, bu nedenle kesin, kati ve sürekli

karşı tarafın suçlandığı bir yöntemin izlenmesinin uygun olduğunu açıklamıştır. Kitabında ". meşgul olunan ve hedef alınan bir konu hakkında sistemli şekilde tek taraflı bir vaziyet almak gerekir. Bu propagandanın en önemli ilk şartıdır." demekle bunu en iyi şekilde ifade ediyordu. (Hitler A. , 2014)

Ayrıca propagandanın etkisi altına alması gereken toplulukların da çok zeki ve eğitimli kişilerden oluşmadığını, bu nedenle propagandanın mümkün olabildiğince sade olması, toplumdaki en alt düzeyin bile anlayabileceği bir nitelik kazanması gerektiğini ifade etmiştir. Hitler bunun yanında bir propagandanın bilim ve fikir açısından zengin olmamasının daha uygun olduğunu söylemiştir. Propagandayı duvar ilanına benzetmiştir. Nasıl ki bir sanat galerisinin ilanı kişiyi galeriyi gezmişçesine bilgilendiremezse propagandanın da kişiye tüm düşünceyi açıklayamayacağını söylemiştir. Propaganda tıpkı ilanın kişiyi galeriye çekmesi gibi kişiyi düşüncesine, amaçlarına hizmet edeceği harekete çekmelidir. Ona göre propaganda taraftar toplamak için araçtır. Hitler Kavgam'da bir propagandanın sabırla ve inatla sürekli tekrarlandığı takdirde başarıya ulaşacağını, halkın hafızasının zayıflığı nedeniyle tekrar olmadığı sürece halkın farklı yönlere kayabileceğini, buna izin verilmemesi gerektiğini belirtmiştir. Tabii burada konunun farklı açılardan aydınlatmasının normal olduğunu ama temel fikrin ve anlayışın, esas amaca hizmet eden birleşenlerin asla değiştirilmemesi gerektiğini, sürekli bir tekrar olmasının zorunlu olduğunu da eklemiştir (Hitler A. , 2014).

Hitler "...fikri, geniş topluluklara yaymak kabiliyetini ortaya koyan bir hareket, elebaşı bir demogogtan ibaret olsa bile, onun mutlaka bir psikolog olması gereklidir." diyerek propagandada psikolojinin öneminden de bahsetmiştir. (Hitler A. , 2014).

Döneminde ve muhtemelen günümüzde de propagandanın en büyük aracı hitabettir. Hitler etkileyiciliğinin büyük çoğunluğunu hitabet yeteneğinden almaktadır. Bu doğrultuda hitabet yeteneğini geliştiren ve bunun sayesinde çok güçlü bir ikna kabiliyeti elde eden Hitler'in konuşmaları kimileri için abartılı ve gülünç olsa da Hitler toplumu bu şekilde etkisi altına almayı başarmıştır.

Çocukluğundan beri konuşmaya yetenekli olduğunu "Konuşma yeteneğim, çocukluk arkadaşlarıma verdiğim, ikna edici ve daha doğrusu kandırıcı söylevlerle

oluşmaya başladı..” Diyerek ifade etmiş ve konuşmalarında daha o yaştan kandırmaya eğilimli olduğunu göstermiştir. Fakat Hitler babası tarafından takdir edilmeyen bu özelliğinin git gide köreldiğini belirtmiştir. Hitler kitlelerin çoğunluğu kadınsı bir özellik gösterdiği ve duygusallıkla hareket ettikleri için halka kesin, kati konuşarak, kendini haklı görüp devamlı karşı tarafı suçlayarak konuşmak gerektiğini savunmuştur. Çünkü ona göre hisler kesin, kati ve tek taraflıdır. Hitler “Topluluklar duyguları ile harekete geçerler ve daima aşırıya kaçarlar. Bundan dolayı da o koca yalanlara inanırlar” diye yazarak yalanın da insanları ikna edebileceğini ifade etmiştir (Hitler, Kavgam, 2014). Hitler yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere her yerde olduğu gibi propagandasında da yetenekli olmasına rağmen narsisist ve yalancı biri olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Hitler güvensiz tavrını konuşmalarında da sürdürmüş ve konuşmalarının başlangıcında çekingen tavrını ortaya koymuştur. Ayrıca önünün kesilmesinden hoşlanmaz, salona girerken SA birlikleri bir koridor oluşturur ve Hitler salona bu şekilde girerdi. Hatta yürürken sağa sola bakmaz, ondan önce bir başkası konuşma yaparak dinleyicisini onun için hazırlardı. Konuşmalarına yavaş başlamayı tercih eder, halkın tepkisine göre git gide sesini artırır ve bir süre sonra kapıldığı tutkuyla kendisinden geçerdi. İçindeki öfkenin verdiği güçle hem tavırları hem de sesi garip bir hal alır. Halk ise bu coşkulu hitabetten adeta hipnotize edilmişçesine etkilenerek ona katılır, konuşma sonunda ya sessizliğe bürünür ya da deliye dönmüş bir şekilde bağırırdı. Hitler’in konuşmalarında bazen iki yana sallanarak konuştuğu ve bunun dinleyicileri etki altına alarak onların da sallanmalarını sağladığı söylenmektedir. Ayrıca konuşmalarında teatral bir yöntem de kullanır. Hitler konuşmasını bitirdiğinde genelde yorgun olur, nefesi tıkanır ve aşırı derecede terler (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler’in biyografisini yazan John Toland bir seferinde durumu şöyle anlatmıştır: “ Konuşmacıya(Adolf Hitler’e) karşı herhangi bir sempati olduğuna bir belirti yoktu fakat Adolf Hitler, ön masanın biraz üstüne koyulmuş kürsünün biraz arkasına geçtiğinde, dinleyicilerin kendisinden bir elektrik aldığı görülüyordu. Yirmi dakika konuşması bekleniyordu ama parlak sözlerin, kötülemelerin ve tehditlerin havada uçuştuğu konuşma, yarım saat kadar sürdü. Tezahüratlarla yerine oturduğunda

yüzü gözü ter içindeydi. Yorgundu ama mutluydu." (Çimen, 2008).

Hitler'in etkileme gücündeki en etkin kaynaklardan biri ise onun öfke nöbetleriydi. Genellikle konuşmasının sonuna doğru öfkelenerek etki yaratırdı. Hitler'in nefretini etkileyici ve bulaşıcı kılan şey öfkesinin kaynağının gerçek nefret ve yıkıcılık tutkusu olmasıydı. Hitler sözleriyle ifade ettiği gerçek nefretini denetlemeyi çok iyi biliyor; böylece halkın ne zaman coşkulanacağını tespit ederek nefretini buna göre ortaya çıkarıyordu (Fromm, 2016). Hitler bu konuşmalarda gösterişli düşmanlar icat eder, onlara savaş açar ve bunu içindeki gerçek öfkeyle harmanlayarak sanki karşısında şahsi bir düşmanı varmış gibi hareket etmiştir. Hitler'in konuşmalarındaki gerçekçilik ve etkileyiciliğin en büyük kaynağı budur. Öfkesi o anlık yansıtma sonucu Yahudiler ve onların yüzünden ortaya çıkan faktörlere yönelmiş görünse de aslında Hitler'in öfkesi gerçek kaynaklardan geliyordu. Gerçekten birilerine olan öfkesini bu şekilde kanalize ederek bir etki yaratıyordu.

Hitler öfke patlamalarını insanların gözünü korkutmak amaçlı kullansa da denetlemenin yararlı olduğunu düşündüğünde bunları denetliyordu. Öfke nöbetlerini denetlemesine dayanarak onun bu tavırlarının, çocukluğunda engellendiğini hissettiği dönemlerde ortaya koyduğu huysuzlukla benzerlik gösterdiği söylenebilir. Arkadaşı Speer öz denetimin Hitler'in en önemli özelliklerinden olduğunu, belki de bu histeri krizlerini dikkatle hazırlayıp sergilediğini düşünüyordu. (Fromm, 2016). Kimi yazarlar onun öfkesinin baskılanmış duygulardan olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre konuşma tam bir cinsel uyarım anını yaşayan bedeni andırmakta, nitekim Hitler'in bedeninde de konuşurken bu tip kasılmalar gözlemlenmektedir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Burada bahsedilen görüş çok gerçekçi değildir. Sinir anında vücudun kasılması genel tepkilerdir ki hele de çocukluğundan beri nevrotik krizler geçiren biri için bu çok normaldir.

Hitler'in konuşmasındaki birçok etkileyici yön daha vardır. Özellikle içerik bakımından Hitler'in konuşmaları incelenmelidir. Hitler'in aşırı yalınlaştırma gibi bir özelliği vardı; onun konuşmalarında entelektüel ya da ahlaki sınırların etkisi görülemezdi. Hitler savunduğu şeye uygun olan olguları seçip birbirine bağlayarak

akla yatkın görünebilecek fikirler öne sürüyordu. Hitler'in bunu yaparken de yararlandığı ve onun etkileyiciliğinde çok önemli bir yeri olan olağanüstü hafızasıydı. İddiaya göre Hitler'in öyle kusursuz bir hafızası vardı ki siyasal yaşamındaki tarihleri, kaldığı hanları, geçtiği caddeleri, hatta bir zamanlar okuduğu Karl May adlı yazarın romanlarındaki karakterlerin adlarını, 1915'de bindiği bisikletin markasını bile hatırlayabiliyordu. Hitler silahların çapını, erimini, denizde ve ülke limanlarındaki denizaltı sayıları vb. birçok detayı hatırlar; generalleri de bundan çok etkilenirdi. Hitler'in rakamları ve teknik ayrıntıları hatırlama yeteneği birçok raporda ortaya konmaktadır (Fromm, 2016).

Hitler hakkında çok bilgili olduğu söylense de bir başka görüş bunun doğru olmadığı belirtilmiştir. Fromm bu konuda Hitler'in okuldayken ilgisini çeken tarih gibi bir konuda bile ciddi okuma çabası göstermediğini, Viyana'da caddelerde yürüyüp yapılara bakarak, taslak çizerek vakit geçirdiğini, ancak savaştan sonra kararlı inceleme ve ciddi bir okuma yeteneği kazanmış olabileceğini söylemiştir. Kavgam ve Sofra Söyleşileri üzerine bir inceleme yapıldığında Hitler'in olguları belleğinde derleyip topladığını, sonra bunları kendi görüşlerini desteklemek için kullandığını belirtmiştir. Fromm'a göre Hitler'in okuma isteği bilgi edinme arzusundan değil, inandırıcılığı için malzeme toplamasının gerekliliğinden kaynaklanıyordu ve Hitler'in okuması alıcı ve açgözlü bir nitelik taşıyordu. Hitler kendi görüşleriyle uyuşmayan yazıları, kitapları okumuyor, güncel yazını okuyarak buradaki alıntıları bulup, hafızasına alıyor; yeri gelince de özgün kaynağı okumuş gibi davranıyordu (Fromm, 2016). Ancak Hitler Sofra Söyleşilerinde iyi eğitimli, zeki kişileri ağırlamış ve etki altına almıştır. Bu kişilerin kolayca kandırılabileceğini söylemek, onlara karşı haksızlık yapmak anlamına gelmektedir. Ayrıca bilgisi temelsiz bir kişinin bu denli başarı elde etmesi, bu kadar kişiyi etkisi altına alabilmesi de çok olası değildir. Burada Hitler'in temelli bir bilgi birikimine sahip olduğunu; bu bilgiyi sadeleştirip yıkıcılığının etkisindeki düşünceleri açısından kullandığını kabul etmek en doğrusu olacaktır.

Hitler'in etkileme gücüne katkıda bulunan bir diğer unsur ise onun çoğu özsever gibi görüşlerinden aşırı bir biçimde emin olmasıydı. Bu durum her zaman olumlu karşılanmasa da toplumsal ve ekonomik belirsizliğin yaşanmadığı dönemde

her konuda kesin konuşan, bağnaz, en sürükleyici kişiyi kurtarıcı haline getirmiştir (Fromm, 2016). Ayrıca Hitler ancak cesaret örneği gösteren, güçlü birisinin halkın gözünde lider olarak görülebileceğini anlamıştır. Toplumu kadınlara benzeten Hitler "Cesur bir adamın, bir korkağa kıyasla kadınların kalplerini kolaylıkla fethettiği gibi, kahramanca bir hareket de, bir milletin hassas kalbini, korkakça ve polis kuvvetinin himayesi sayesinde yapılabilen bir toplantıdan çok daha kolay elde eder." Demiştir (Hitler A. , 2014). Hatırlatmak gerekir ki bu durum baba ihtiyacı teorisini de desteklemektedir. Demokrasi ve özgürlüklerden vazgeçen, onun yerine adeta yetkeci, kontrolcü bir baba rolünü oynayacak olan diktatörü kabullenen kişiler kendinden emin, kesin tavırlar sergileyen bir kişiye ihtiyaç duyacaklardır. Aslında burada toplumun bireyleri kendi ihtiyaçlarını karşılamaktadırlar.

Hitler'in Alman halkını etkileme nedenlerinden birisi de daha önce bahsettiğimiz benzer özellikler göstermeleri konusundaki olgulardır. Kültür gereği benzer bir yapıya sahiptirler. Alman halkının da Hitler gibi kadınsı özellikler gösterdiği, baskılanmaktan hoşlandıkları, disiplinli bir yapıda edilgen rolü oynamayı sevdikleri düşünülmektedir. Hitler bu durumu geçmişi gereği çok iyi bilmekte, görmekte ve kendisi için uyguladığı kişilik değişimini ve tüm savunma mekanizmalarını Alman halkı için de uygulamak istemektedir. Alman halkı ise bu durumdan bir hayli mutludur. Çünkü Hitler ve Alman halkı temelde benzer şeyler yaşamıştır. Tabii ki Hitler bunu daha yoğun yaşamış ve kendince çözümlemiştir. Alman halkı ile aralarında ayrılmaz bir bağ oluşturan şeyin bu olduğu düşünülmektedir. Hem Hitler hem Alman halkı kendilerini olduklarının tam tersi şekilde göstererek güçlerini ispatlamaya çalışmışlardır. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler halkı etkileyemediği sürece sadece kendi dar çevresinde kalacağını biliyordu. Halka açık olarak yapılacak olan ilk büyük toplantının yapılmasına karar verildiğinde propaganda teşkilatının başında olan Hitler hazırlıkları bizzat yönetmiştir. Hitler o dönemin en iyi propaganda araçları olarak duvar ilanlarını ve broşürleri görmüş, belirli noktalar üzerine yoğunlaşan, kısa, öz olarak yazılmış, aynı konuları tekrarlayan bir biçimde propagandasını hazırlamıştır. Hitler çok daha farklı bir unsurun insanlara olan etkisini anladığını da ispatlamış, insanların hangi davranışa

nasıl tepki vereceklerini hesaplayabildiğini, ayrıca renklerin insanlara neler hissettirebileceğini bildiğini göstermiştir. Kavgam'da "Renk olarak kırmızıyı seçtik. Bu renk, rakiplerimizi tahrik edecek ve onları kızdırıp galeyana zorlayacak, böylece bizi onlara tanıtacaktı, ister istemez, bizi akıllarından çıkaramayacaklardı... Duvar ilânlarımızda kırmızı rengi tercih edişimizin sebebi şuydu: Solcuları hiddetlerinden köpürtmek, onların nefret ve galeyanlarını tahrik etmek, böylece hiç olmazsa sabotaj yapmaları için toplantılarımıza gelmeye onları mecbur bırakmak. Çünkü fikriyatımızı bu kimselere duyurmanın yegâne şekli bu i d i . . Bu işçiler, toplantılarımıza bize düşman olarak geldiler, belki taraftar olarak değil ama hiç olmazsa kendi öğretilerinin kıymetsiz bir şey olduğuna kanaat getirerek döndüler.." demiştir (Hitler A. , 2014).

Etkin bir iletişim çalışmasının esası iletişimin dinleyende meydana getirdiği tutum değişimini incelemektir. Bir konu hakkında görüşü olan birinin fikirlerini değiştirmek daha zordur. Mevcut bir tutumun kuvvetini artırmak da zordur ancak yine de tutumu değiştirmek kadar zor değildir. Çünkü yerleşmiş tutumunu değiştirmemek için kişi direnç gösterir. Propagandanın iddiasıyla kendi görüşü arasında fark algılayan kişi tutarsızlık yaşar veya bilişsel çelişkiye düşer; bunu aşmak için de ya tutumunu değiştirip propagandaya inanır ya da propagandaya karşı öne sürülen fikri çürütme, reddetme, propagandada verilen bilgiyi amacından saptırma, yozlaştırma, propagandacıyı reddetme, kötüleme gibi birçok yolla direnç gösterir. Kişinin propagandayı kabul etmesi için propagandanın gerçekten çok etkili olması gerekir (Kağıtçıbaşı, 2010). Hitler propagandanın en önemli, aynı zamanda en zor noktasını keşfettiğini ve bu konuda başarılı olduğunu da göstermiştir. Karşıt görüşü etkileyerek kendi tarafına çekmiş ve onların tamamen zıt bir görüşe taraftar hale gelmelerini sağlamıştır. Bu da onun propagandadaki üstünlüğünü bir defa daha ispatlayacak bir unsurdur.

Marksistlerin sembolüne karşıt bir sembolün eksikliğini partinin birlik olduğuna dair bir işaretin de eksikliği olarak kabul etmiş, hareketlerinin bir sembolü ve bayrağı olmasına karar vermiştir. Kendisinin bu tip sembollerin psikolojik etkisini gençliğinden beri gözlemlediğini, savaştan sonra Marksistlerin düzenledikleri toplantılarda bayraklarda, sembollerde, hatta çiçeklerde kırmızıyı kullanmalarının etkili olduğunu, kendisinin dahi o zamanlar bu etkiye kapıldığını söylemiştir. Partisi

için bir bayrak arayışına giren Hitler renkler konusunda bir karara varmaya çalışmıştır. Uzun uğraşlar sonrası Starnberg'li bir işçinin ona verdiği taslağı uygun bulmuş, bunun kendi kafasındakine yaklaştığını söylemiş, tek kusurunu beyaz zemin üstüne kırık kollu gamalı haç olmasında görmüş ve bayrağın kırmızı bir zemin üstüne beyaz bir yuvarlak ve bu beyaz yuvarlak parçanın içinde siyah bir gamalı haç şeklinde yapılması kararını vermiştir. Güvenlik teşkilatının üyeleri için aynı şekilde pazubantlar sipariş edildiğini, bunun bayrağın yayılmasını sağladığını, parti rozetini de aynı şekilde hazırladıklarını belirtmiştir. Hitler Kavgam'da "Bayrağımız da fikirlerimiz gibi genç ve yeni idi... Biz Nasyonal Sosyalistler bayrağımızda partimizin programını görüyorduk. Kırmızı, hareketimizin sosyal fikrini ifade ediyordu. Beyaz renkte Nasyonalist fikri görüyorduk. Gamalı haçta, üstün ırkların zaferi uğrunda savaşmak gibi kutsal görevi ve yine yararlı çalışma fikrinin başarısı için mücadele etmenin gerekli olduğunu teşhis ediyorduk." demiştir (Hitler A. , 2014). Ancak bu sembol ve bayrak Hitler'in bahsettiği gibi yenilikçi değildir. Gamalı haç çok eski bir simgedir, renkler ise eski Alman İmparatorluğu'nda kullanılmıştır.

Hitler'in etkileyiciliği elbette bunlarla sınırlı değildir. Hitlerin bakışları konusunda da birçok detay vardır. Gözleri hakkında pek çok şey söylense de doğrusu parlak mavi bir renkte olduğudur. Birçok yerde Hitler'in bakışları derin, delici ve hipnotize edici olarak tanımlanmıştır. (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012). Aşırı özsever, özellikle de bağnaz kişilerin gözlerinde özel bir pırıltı olduğu, bu pırıltının onları güçlü, inançlı gösterdiğine hatta onlara başka bir dünyadan gelmiş gibi görüntü verdiğine dair sıkça belirtilen bir gözlem vardır. Fromm burada özsever ve bağnaz kişinin bakışları ile gerçekten inançlı kişinin bakışları arasındaki tek farkın sıcak bir tutum olduğunu belirtmiştir. Elbette özseverler bu sıcak tutumdan yoksundur ki Hitler'in de bakışlarında sıcaklığa ve sevecenliğe rastlanmadığı bilinmektedir. Bu soğukluğun olumsuz bir etki yarattığı görüşü doğrudur ancak aynı zamanda bu soğukluk bir manyetizma da yaratır. Bunun nedeni ise gözlerdeki soğukluğun, acımasızlık ve insanlıktan yoksunluğu ifade ettiği; bunun da insanda korku yarattığı ancak insanın korkmaktansa hayranlık duymayı tercih ettiği yönündeki görüşle açıklanmıştır. Korkunç bir durumu anlatan bazı kelimelerin hayranlığı anlatırken de kullanılması bunun en yakın örneği olarak gösterilmiştir. Fromm "huşu" kelimesinin bu durumu en iyi biçimde anlattığını eklemiştir (Fromm, 2016).

Kimileri yine Hitler'in cinsel içgüdülerinin yayılımı sonucunda böyle bakışlara sahip olduğunu söyler. Gerçekten de cinsellikteki baskılanmalar sonucu gerilemeler cinselliği başka bazı organlara atfetmesine sebep olmuş olabilir (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Hitler kendini halka tanıtmayı ve reklamını yapmayı iyi bilmiştir. Örnek vermek gerekirse Hitler'in sigara ve alkolden uzak durması, kadınlarla çok yakın ilişkiler kurmaması ya da öyle lanse edilmesi birer zayıflık değil aksine güç olarak gösterilmiştir:" Alkol ve sigara Hitler'e yakışmaz çünkü o erdem sahibidir ve ancak bu şekilde Alman İmparatorluğunu kuracak güç ve dayanıklılığa sahi olabilir. Kadınlara düşkün olacak kadar zayıf değildir ve ayrıca Almanya dışında bir aşkı da yoktur. Hiç kimse ve hiçbir şey Almanya'dan üstün olamaz. " bunlara ek olarak Hitler merhametli ve sevgi dolu biri olarak tanıtılmış, bu yönde hikayeler sık sık anlatılmıştır. Hikayelere göre Hitler birçok kişiye yardım etmiştir. Ayrıca çocukları ve hayvanları sevdiği sadece Naziler değil birçok önemli kişi tarafından anlatılır. O dönemin resimlerinden, kayıtlarından da anlaşılacağı üzere Hitler şaşalı ve gösterişli bir yaşamdan kaçınmıştır. Kendisi de tıpkı askerleri gibi sade bir üniforma tercih eder, hatta iktidar döneminde bile eski kıyafetlerini onları giymeye devam etmiştir. Ayrıca zevklerden arınmış ve sadece çalışmaya odaklanmış birisi olarak bilinir. Günde on altı ile on sekiz saat arası bir süre çalışır ve bunun karşılığında lüks içinde yaşamayı reddeder. Bu da onu üstün bir insan olarak gösterir. Hitler çok çalışan, sorumluluk sahibi, kendi faydası için uzlaşmaya yanaşmayacak olan, azimli ve en umutsuz durumlarda bile çözüm bulan bir lider olarak görülmüştür (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Sonuca ulaşmak için yaptığı küçük haksızlıklar gizlenmez aksine öne sürülmüştür. Ancak bu bir zayıflık değil sonuca ulaşmak için yapılması gereken bir şeydir ve büyüklüğün göstergesidir. Ailesiyle uzunca bir süre görüşmemesi de aynı şekilde amaçlarına tek başına ulaşan güçlü ve erdemli biri olarak tanımlanmasını sağlamıştır. Hitler asla öngörüsüz biri olarak gösterilmemiş büyük geleceği görme ve buna hazırlanabilme yeteneği olduğu gösterilmiştir. Hitler hiçbir zaman acımasız olarak tanıtılmamış, sabırlı biri olarak lanse edilmiş ancak hiçbir zaman cesaretini kaybetmediği gösterilmiştir. Bunun kanıtı daha onbaşı iken hiçbir onbaşının aldığı

birinci sınıf demir haç madalyası ve daha birçoğudur. Bu konuda da birçok hikaye anlatılmıştır. Hitler bu anlatılanlar çerçevesinde Almanlar için onur ve saflığın öncüsü ve simgesidir. Daha önce de bahsettiğimiz dağılan Alman aile yapısını yeniden bir araya getiren, topluma büyük bir bilgi sunan ve ışık tutan büyük bir kahraman olarak bilinmiştir. Bazı toplantılar dinsel bir havada gerçekleştirilerek ona tanrısal bir güç ithaf edilmiş mesih rolünün kendisine yüklenmesini sağlamıştır (Amerikan İstihbarat Örgütü, 2012).

Son olarak Hitler'in etkileyiciliği hakkında onun liderliğinde uyguladığı, bugün davranışsallık olarak adlandırılan yöntemlerden bahsetmek gereklidir. Liderler genel olarak belirli bir profil çerçevesinde hareket etseler de bu profiller her zaman kesin ve net sınırlara sahip değillerdir. Bunun en büyük örneklerinden birisi Hitler; hatta bir diğeri de bu çalışmadaki örneklerden diğeri olan Stalin'dir.

Naziler çocuk, gençlik, işçi ve yardım organizasyonları aracılığıyla Alman halkını etkilemek istemiş; bu nedenle kimsesiz ve küçük çocuklar için kreşler açmış, işçilerin tatillerini değerlendirmeleri açısından kısaca KDF olarak adlandırılan bir organizasyon kurmuş, WHM adlı kuruluş sayesinde yoksulların kış aylarını rahat geçirmeleri, işsizlere yardım edilmesi gibi görevleri üstlenmiştir. Hitler çalışma çağına gelmesine rağmen iş bulamayan gençleri toplamış, devletin iş ocaklarına yerleştirmiş, spor yaptırmış, becerilerine göre onları yönlendirmiş ve onlara ders verilmesini sağlamıştır. Hitler bu kadarla da kalmamış, bu gençlerin akşamları sinema, tiyatro veya konser gibi etkinliklere katılımlarını sağlamıştır. Gençlere her türden ihtiyaçlarının karşılanmasına ek olarak harçlık da verilmiştir. WHM'nin topladığı paralarla fakirlerin kışlık giyim, yakıt, gıda ihtiyaçları karşılanmıştır.. Yazar, bu tür faaliyetlerin Sovyetlerde de olduğunu belirtmiştir (Kılıç, 2009). Bu da Stalin'in de benzer bir şekilde davranışsal yöntemleri takip ettiğini gözler önüne sermiştir. Anlatılanlar bu liderlerin karakterleri ve yönetim şekilleriyle uyuşmuyor gibi görünse de gerçektir.

Aslında anlatılanlar Hitler'in karakteriyle tamamen zıt bir yapı içerisinde değildir. Hitler'in bilinen yanından farklı olarak sevimli, ince ölçülü, utangaç bir görünüme büründüğü bilinmektedir. Fromm Hitler'in birbirlerinden tamamen farklı kişilerin konuşmalarını, anlamlı el ve yüz hareketlerini kolaylıkla taklit edebilen

mükemmel bir oyuncu olduğunu belirtmiş, onun eksiksiz ses denetiminden bahsetmiştir. Hitler kadınlara nazik ve ince davranıyor, özel günlerinde onlara çiçek gönderiyor, onlara kurabiye, çay ikram ediyor hatta sekreterleri oturmadan kendisi de oturmuyordu. Fakat bir beyefendi olarak etkilemeyi amaçlamadığı Eva Braun'a anlatılanların tam tersi yönünde davranıyordu. Hitler çevresindekilerin sevinç ve üzüntülerine katılıyor, doğum günlerinde nasıl bir hediye verirse onlarda özel bir sevinç yaratabileceğini düşünüyor, böylece onların mutluluğuna değer verdiğini onlara hissettiriyordu. Hitler arkadaş canlısı, sevimli, ince, anlayışlı adam rolünü iyi oynuyordu ve bunun nedeni sadece iyi bir oyuncu olması değil aynı zamanda rolünü sevmesiydi. Fromm bu durumun içtenlikli bir incelik ve iyi niyet olabileceğini, incelik ve sevecenlik izlerinden yoksun çok az kişi olduğunu söylemiş; yine de bu sevecen kişiliğin gerçek olmadığını eklemiştir. Freud'un savunma mekanizmaları dikkate alındığında bunun görülebileceğini, ancak bunlar dikkate alınmasa dahi bu tip rol yapan kişilerin olduğunu ifade eden Fromm kendi merkezini bulamamış, içtenlikli değer, ilke ve kanılardan yoksun olarak tanımladığı Hitler'in rol yaptığını, ancak Hitler'in kendisinin de rol yaptığının o anda farkına varamadığını düşünmüştür (Fromm, 2016).

SONUÇ

Hitler ve Stalin tarih sahnesinde yer etmiş iki acımasız lider olarak toksik liderliğin yıkıcı özelliklerini en iyi şekilde temsil etmişlerdir. Bu çalışma göstermiştir ki onların yıkıcılığını anlamak, aynı zamanda bu yıkıcılığı sergilemeden önce davranışlarından ve psikolojik yapısından yararlanarak olacakları kısmen de olsa tahmin edebilmek mümkündür. Bu çalışma bizlere liderlik edenleri ya da bizlere ürün ve hizmet üretmek amacıyla kurulmuş şirketleri yönetenleri derin psikolojik bir değerlendirme olmaksızın seçmenin zararlarını göstermiştir.

Hitler hem yönetim anlayışında hem de gündelik yaşantısında gerçeklikten uzak, öz sever, bencil, acımasız, yıkıcı ve ölüsever bir yapıya yönelmiştir. Birçok psikolojik sorun yaşadığından şüphelenilen Hitler yönetim sisteminde kalıplaşmış, mekanik, sistemli, disiplinli bir yapı izlemiş ancak insan unsurunun değerini kavrayarak da hareket etmiştir. Yıkıcı bir lider genellikle kısa dönemde iyi bir durum tahsis eder ve bunu kısa süre sonra gelecek olan büyük bir yıkım izler. Hitler bu süreci birebir yaşamış, yaşadığı bu süreç hem onun hem de milyonlarca insanın hayatına mal olmuştur. Yönetim yapısında sadece kendi emirlerinin kabul edilmesini isteyen, aşırı özsever bir yapı sergileyen Hitler komutanlarıyla fikir ve bilgi alışverişinde bulunmasına rağmen bunları dikkate almamıştır. Kapalı bir sistem kurmuş ve sürecin sonunda entropiye maruz kalmaktan kaçınamamıştır. Hitler ölüseverliğini mekanikleştirme ilgisiyle daha da belli etmiştir. Her ne kadar insanları etkilemeye önem verse de, bu sadece kendi yetenek ve becerilerini doğrulamak için kullandığı bir araç olarak kalmıştır. İnsanları öldürmeyi dahi sistemli ve mekanik bir hale getiren Hitler otoriter yönetimine kesin itaat sağlanması uğrunda, sadece kendi görüşlerine dayanarak çok sevdiği Alman askerlerini ölüme göndermiştir. Hitler Kavgam'da ve hayatının geri kalan döneminde sorumluluk almanın gerekliliğinden ve bu gerekliliğin bir sonucu olarak çoğunluğun görüşlerine değer veren sistemleri reddetmekten sıkça bahsetmiştir. Fakat kendisi birçok başarısızlığının sorumluluğunu da başkalarına yüklemekten çekinmemiştir. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunu bizzat yönetmesine rağmen yenilgilerinden korkaklıkla ve emirlere uymamakla suçladığı ordu mensuplarını sorumlu tutmuştur. İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş alanında bizzat bulunmamasına rağmen orduyu yönetmek istemesi cephede gelişen

koşullara gerekli zamanda, gerekli şekilde karşılık verememesine neden olmuştur. Yönetiminde kapalı bir sistem anlayışını, mekanik bir yapıyı, görüş çeşitliliğinin değersiz olduğunu düşünen Hitler büyümenin getirdiği katılığa karşı otoriter kalmayı tercih ederek, komutanlarına inisiyatif vermeyerek, özerklik tanımayarak, onları güçlendirmeyerek kendisini yenilmeye mahkum etmiştir. Ancak buna rağmen yeniliğin ve teknolojinin önemini kavrayan Hitler savaş alanındaki yapılar, silahlar, denizaltılar, uçaklar, özellikle de tanklar konusunda büyük bir gelişme göstermiş, bu konularda bilimsel olarak, sistemli bir şekilde ilerlemeye çalışmıştır. Hitler nizami bir sistem kurma isteğini sadece savaş alanında değil aynı zamanda etkilediği insanlar üzerinde de göstermiştir. Eğitilmesini sağladığı kişileri aşırı düzene ve kurallara itaate alıştırmıştır. Hitler'in bu düzen sorunu öyle ileri seviyededir ki bu kendisinin ve ordusunun katılaşmasına neden olan etmenlerden bir diğeri olarak görülebilir. Bunlara rağmen halkın üzerindeki etkileme ve ikna etme kabiliyeti aşırı derecede yüksektir ki bunu dahi sistemli bir şekilde öğrenmiştir. İnsanları her açıdan incelemiş, kendisini de en az diğer insanlar kadar anlamaya çalışmış; konuşmalarında, propagandasında kullanabileceği unsurları Kavgam adlı kitabında açıklamış, fotoğraflarını çektirerek kendi dış görünüşünü izlemiş ve beden dilinin önemini ayırt etmeye çalışmış, partisinin bayraklarını hazırlarken renklerin ve sembollerin anlamlarına varıncaya kadar derin irdelemelerde bulunmuştur.

Adolf Hitler'in başarıları ve başarısızlıkları, yıkıcılığı ya da en azından Almanya için belirli bir süre yapıcılığı psikolojik bir analizin sonucunda öngörülebilir bir hale getirilebilirdi. Bu ancak savaşın bitimine yakın hazırlanan bazı raporlarla gözler önüne serilebilmiştir. Hitler'in psikolojik yapısının daha önceden analiz edilmesi, kendisinin hangi şartlar altında nasıl davranabileceğinin önceden tahmin edilmesini ve belki de böylece bugün yaşanmış olanların önüne geçilmesini sağlayabilirdi.

Benzer bir durum Stalin için de geçerlidir. Stalin, Hitler gibi bir ölüsever olmasa da birçok insanın ölümüne yol açmıştır. Stalin bir ölüsever olmaktan çok kontrol ve denetim kurma isteği üzerine kurulu bir psikolojik yapı sergilemiştir. Onun amacı baskılara, sınırlamalara hiçbir şekilde mahkum olmamak ve aksine diğer

insanları kendi kontrolü altına almak olmuştur. Stalin kendisi için tehdit olasılığı olarak düşündüğü herkesi kontrol etmek, kendi düşüncelerinden başkasını kabul etmemek için her yola başvurmuştur. Aşırı özsever bir karakter olan Stalin, insanların kaderinin elinde olduğunu onlara göstermiş, onlara işkence etmiş, acı çektirmiş onları korkutarak itaat etmelerini sağlamıştır. Stalin, Hitler'den farklı bir psikolojik yapı sergilediği gibi yönetimde de farklı bir yol izlemiştir. Stalin faydacı bir şekilde hareket etmeyi bilen, kurnaz, başarıya ulaşmak için her yolu deneyen, buna rağmen kontrolü bırakmayan bir yapıdadır. Ancak Stalin her şeyden önce özseverliği gerçekten en ön planda olan liderlerden birisidir. Bu nedenle savaş durumunda kendi hayatının tehlikeye girmesiyle birçok farklı yol denemiş, zaman zaman komutanlarına yetki vermeyi, özerklik tanımayı bilmiştir. Dahası kontrolü kaybetme pahasına başka ülkelerin, kendi ülkesine asker çıkarması riskine dahi girmiştir. Stalin yönetimde daha çok doğru zamanda, doğru yerde, doğru şekilde kaynakları kullanmaya odaklanmıştır. Ek olarak başkaları aracılığıyla iş görme yeteneğini geliştirmiş, stratejik davranmayı başarmış, duygusal bir yapı sergilememiştir. Böylece her zaman geride kalmayı, isteklerini başkasına yaptırıp olanları seyretmeyi bilmiştir. Bu özelliği ona her zaman üstünlük sağlamış, olaylara duygularını karıştırmadan, mantık çerçevesinde bakabilmiştir. Fakat bu duygusal yapıdan uzak kişiliği onun yıkıcı yönünü de desteklemiştir. Ayrıca Hitler'in aksine Stalin, tam bir düzeni önemsememiştir. Özellikle mahkumları çalıştırdığı Gulag adı verilen kamplar bir düzen örneği göstermemiştir. Stalin parti içerisinde de düzene önem vermemiş, kendisine tehdit oluşturmasa bile sadece gücünü ispat edebilmek için partinin önemli mevkilerindeki kişileri ya da ailelerini tehdit etmiş, hapse attırmış, öldürtmüştür. Stalin, Hitler gibi katı ve kapalı bir yönetim yapısı yerine, çevreyi daha çok dikkate alan, daha esnek bir yapıyı tercih etmiştir. Hitler emirlerinin sorgulanmamasını istemiş, kendisinin hata yapmayacağını düşünmüş, bir strateji gereği olarak bile geri çekilmeyi düşünmemiş, şartların aleyhine olduğu durumlarda bile saldırmaya çalışmıştır. Ancak Stalin durumu değerlendirmiş, yeri geldiğinde narsisist yapısından fedakarlık ederek geri çekilmek gerektiğini kabul etmiştir. Stalin bu fedakarlığı hayatta kalabilmek adına yapmıştır. Daha taktik düşünmüş fakat her şeye rağmen son ana kadar Kremlin'den ayrılmamış, ordusunu tanıdığı yetkilere rağmen buradan yönetmiştir. Böylece hem kendi hayatını hem halkın gözündeki korkusuz lider görünümünü kaybetmemiştir.

Bunlara ek olarak Stalin yeri geldiğinde ideolojik görüşlerine ve bu görüşleri savunan arkadaşlarına da ihanet etmiştir. Onun psikolojik yapısındaki temel değer kendisidir, bunun dışındakiler çok büyük önem taşımamaktadır. Stalin duygusal anlamda zayıftır. Hitler için önemli olan ise ideolojisi ve kime karşı yöneltildiği önemli olmayan ölüm içgüdüsüdür. Stalin'in aksine duygusaldır ve duygularıyla hareket etmekten çekinmemiştir.

Bu çalışmanın sonuçları açısından anlatılan belirli hatlara rağmen bu kişilerin psikolojileri derinlemesine incelendiğinde daha çok detay görülmüştür. Bunlardan birinden ve belki de en önemlisinden bahsetmek gerekmektedir. Liderlerin temel amaçları yönettikleri toplumunkilerle örtüştüğünde ya da en azından örtüşüyormuş gibi göründüğünde liderler halkı rahatlıkla yönlendirebilirler. Kişilerin amaçları olarak belirttikleri ve gösterdikleri unsurlar her zaman onların gerçek amaçları olmayabilir. Bu noktada da psikolojinin temellerinden birisi olan baskılama mekanizmaları dikkat çekecektir. Örnek vermek gerekirse Hitler ölüme karşı olan ilgisini çok farklı şekillerle dışa vurmuştur; ancak en bilineni onun ortaya attığı siyasi görüşlerin temelidir. Hitler öfke dolu nefretini Almanlar haricindeki tüm ırklara, özellikle Yahudilere karşı yönlendirmiş, bunu mantıklı sebeplerle açıklamaya çalışmış, bu sebepler doğrultusunda da halkını ikna edebilmiştir. Bu şekilde normalleştirilen görüşler sayesinde temelde yatan ölüseverlik, narsisizm, sadizm gibi sorunlara dayanan amaçları gizleyebilmiştir. İşte bu gibi yanıltıcı durumların ortay çıkarılması da yine psikolojik bir analizin liderlerin toksik (zehirleyici) yanının ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

Günümüzde hala devletlerin ya da şirketlerin yönetimine getirilecek olan yöneticiler detaylı analizlerden geçirilmemektedir. Elbette psikoloji ile ilgili kişilik analizlerinin değeri anlaşılmış, çalışanların seçiminde bu tip analizlerden faydalanılmıştır. Ancak yine de yöneticilerimiz tam anlamıyla psikolojik değerlendirmelerle seçilmekten hala çok uzaktır. Özellikle psikolojik değerlendirmelerde bilinç altının ve bunun farklı şekillerde dışavurumlarının incelenmesi en önemli değerlendirme yöntemlerinden birisi olarak kullanılmalıdır.

Davranış ve düşünüşlerin kişiliği oluşturduğu varsayılarak kişilerin alışkanlıklarının ve hayatlarının anlatılması üzerine yapılan uygulamalar genel olarak otobiyografi üzerine yoğunlaşmıştır, sonrasında da yöntem karşılaştırma olanağı sunmadığı ve uzun olduğu gerekçesiyle anket ve envanterlere yerini bırakmıştır. Öncelikle otobiyografi güvenilir ve objektif bir değerlendirme sağlamamaktadır. Ayrıca genellemelere dayanan envanter ve anketler de detaylı bir psikolojik analiz değildir. Mesleki kişilik envanterleri, Cattell'in on altı kişilik envanteri ve MBTI gibi araçlar genel sorulara dayanmakta ve daha çok kişilerin yetenekleriyle, hangi kişisel özelliklerinin daha güçlü olduğuyla ilgilenmektedir. Bu konudaki en etkili araçlar projektif ölçme araçları ve Minesota çok yönlü kişilik envanteri gibi görünmektedir.

Projektif ölçme araçları kişinin eksik belirsiz, karışık uyarıcılara karşı ne tepki vereceğini inceleyerek bilinç dışı unsurları da ortaya koyabilmektedir. Minesota çok yönlü kişilik envanteri ise anormal kişilerle normal kişilerin cevaplarını on ölçek kullanarak kıyaslamaktadır. Böylece kişilerin psikolojik yapıları hakkında detaylı bilgi verebilmekte, kişilerde bulunan ya da kişilerin eğilimli oldukları sorunları ortaya çıkarabilmektedir. Ancak yine de bu yöntemler çevre, aile ve kişinin iç dinamiklerinin oluşturduğu ruhsal yapıyı tam olarak tespit edilememektedir. Dahası bu ti bir tespit yapılsa dahi önemsenmemektedir.

Yurt dışında özellikle belirli bazı firmalarda bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle grafoloji ile birlikte yazı tipinden kişilik analizinin yapılmakta, mülakat sırasında bilişsel düzeyin ötesine geçerek kişinin bilinçaltı dünyasına ve imgelem yeteneğine dair bilgi verecek sorular sorulmaya çalışılmakta, kişilerin zihinsel yapısını ve özelliklerini ölçen belirli testler kullanılmaktadır. Ancak bunlar da bir kişinin psikolojik açıdan anlaşılmasını sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Çünkü psikolojinin doğru anlaşılması uzun, masraflı bir sürecin yürütülmesini, kişi ve tüm yaşamı hakkında bilgi toplanmasını, bunların uzmanlarca bilinçdışını da dikkate alarak değerlendirilmesini, kişilerle birebir görüşmeler yapılarak sürecin etkin olarak devam ettirilmesini, bu süreçlerde psikanalizden nörolojiye birçok dişilinin kullanılmasını gerektirmektedir. Nasıl bir yatırımcı parasını yatıracağı şirketin detaylarını inceleyerek ona güvenmek istemekte, yatırım yapacağı şirketin gelecekte

kendisine fayda sağlayacak şekilde ilerleyip ilerleyemeyeceğini görmeye çalışmakta ve bu nedenle de şirketlerin belirli zamanlarda incelenmesi kural olarak uygulanmakta ise aynı durum yöneticilerin yapıları hakkında da geçerli olmalıdır. Büyük yatırımlarla kurulan, birçok kişiye kazanç sağlayan, bazen büyüklükleriyle ekonominin ayrılmaz parçası haline gelmiş olan, dünyaya ürün ve hizmet sunan işletmeleri, dahası içinde yaşadığımız, güvendiğimiz, ülkeleri, hatta geleceğimizi yönetmeleri için seçilen liderlerin de denetimden geçmeleri gerekmektedir. Bu denetimin en önemli birleşenlerinden biri de psikolojidir. Seçilecek olan kişilerin gerçek amaçlarını, gelecekte ne yönde hareket etme olasılıklarının olduğunu, zihinsel açıdan düşünce yapılarının, isteklerinin, hatta sorunlarının neler olduğunu bilmek onları seçip seçmemekte vereceğimiz kararı etkileyecek en önemli unsurlardan birisi olmalıdır. Psikolojik analiz seçmenlere olası toksik liderleri göstermekte en faydalı araçlardan bir olarak kabul edilmekle kalmamalı, aynı zamanda detaylı bir şekilde uygulanmalıdır. Bu şekilde özel şirketlerde işverenler, kamusal alanlardaki seçimlerde halk, seçeceği kişileri ve bu kişilerin özelliklerini daha ayrıntılı görerek daha doğru kararlar vereceklerdir. Bu tip bir değerlendirme psikolojik anlamda sorun yaşayan kişilerin liderlik konumuna gelmelerinde bir süzgeç görevi görecektir.

Toksik liderlerin günümüzde hala konumlarını koruyabilmelerinin nedenlerinden bir diğeri ise kısa dönemde sağladıkları avantajlardır. Hitler ve Stalin gibi kişilerin yanı sıra iş dünyasında da bu tip liderlerle karşılaşılmaktadır. Özellikle günümüz dünyasının sanal unsurlarla yükseldiği bu dönemde, bu sanal unsurlara karşı kanunların zayıf kalması tüm dünya ülkelerinde bir sorun haline gelmiştir. Bu noktada yeni kanunlar çıkarılmaya, düzenlemeler yapılmaya çalışılsa sanal unsurların yeniliğe açık ve henüz gelişimini tam manasıyla tamamlamamış olması kesin çözümler sağlanmasını engellemektedir. Özellikle bu süreçte toksik liderliğin yıkıcı etkilerini ortadan kaldırabilme konusunda psikolojiden faydalanılmalıdır. Günümüze çok da uzak olmayan bir zamanda Amerika Birleşik Devletleri'nin özel bir telefon firmasıyla yaşadığı anlaşmazlık sonucu bu telefonların sistemlerine girerek kendisi için gerekli bilgileri alması buna en büyük örnektir. Bugün dünya üzerinde birçok üretim ve hizmet sisteminin çalışmasında, değerli bilgilerin saklanmasında ve hatta devlet işlerinde etkin bir biçimde kullanılan bilgisayarlar tek bir özel firmanın

yazılımına dayanarak çalışmaktadır. Bu firma bir toksik lider tarafından yönetilmiş olsaydı, bunun sonuçları gerçek anlamda ağır olabilirdi. Daha somut bir örnek internet üzerinden alışveriş yapılmasını sağlayan sitesini satarak iş dünyasında önemli bir yer edinen, bugün uzay araştırmaları konusunda ABD'nin en çok iş yaptığı, Mars'a araç gönderen, Uluslararası Uzay İsatasyonu'na kargo taşıyan SpaceX'in kurucusu ve yöneticisi olan, aynı zamanda doğanın korunmasını sağlamak için elektrikli araçlar üreten Tesla firmasının CEO'su ve daha birçok önemli işe imza atan Elon Musk'tır. Bugün bu önemli işlere imza atmış olan Musk lav silahları üretip satarak yüksek gelir elde etmeye çalışmaktadır. Her ne kadar bunu yararlı işlerde kullanılmak üzere gelir sağlamak amacıyla yaptığı düşünülse ve kendisi de ürettiği bu silahın alınmamasını önerse de sonuç değişmemektedir. Bir ticari firmanın üretim amacı satıştır. Nitekim Musk'ın lav silahları alıcılar tarafından ilgi görmüş ve alınmıştır. Bu tip örnekler enerji firmalarından, gıda firmalarına kadar pek çok şekilde çeşitlendirilebilir. Önemli olan bu konuda kurulabilecek bir denetim mekanizmasının en etkin şekilde işletilmesidir. Ancak bahsedilen denetim mekanizması, bu denetimin konusu olan kişiyi gerçek yönleriyle tanıtabilecek ve onun davranış yapısını ortaya koyarak hangi olaylar karşısında, nasıl tepkiler verebileceğini tahmin edebilecek olan psikolojik bir analizden yoksun olursa geçersiz kalacaktır.

Sonuçlar açıkça göstermektedir ki toksik liderlik yönetim anlayışının en büyük sorunlarından birisidir ve çözümlenmesinde psikolojiden mutlaka yararlanılmalıdır. Toksik liderlerin toplum üzerine yaptıkları etkiler, bu etkileri en net şekilde gösterecek olan iki lider üzerinden incelendiğinde durumun ciddiyeti daha iyi bir şekilde anlaşılmıştır. Herhangi bir alanda toksik liderliğin olumsuz etkilerinden kaçınmak için bu konuya önem verilmeli, üzerinde olabildiğince çalışılarak uygulama alanında bundan faydalanılmalıdır.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Tezler

Amerikan İstihbarat Örgütü. (2012). Seçilmiş Diktatör-Adolf Hitler'in Psikanalizi. İstanbul: Bs Yayın Basım Dağ. Rek. Org. San. Tic. Ltd. Şti.

Can, B. (2010, Temmuz). Aleksandr Soljenitsın'ın Eserlerinde Şahıs Kadrosu. Aleksandr Soijenitsm'm Eserlerinde Şahıs Kadrosu. Kayseri: T.C. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Capps, D. (1993). The Depleted Self: Sin İn A Narcissistic Age. Minnepolis: Fortress Press.

Cooper, R. K., & Sawaf, A. (2000). Liderlikte Duygusal Zeka. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Çağlı, E. (2011, Haziran 24). Kemalist Dönemin Öjeni Politikalarında Kadınlığın Kurgulanışı:1930-1945. İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi.

Çimen, A. (2005). Tarih Değiştiren Konuşmalar. İstanbul: Timaş Yayınları.

Çimen, A. (2007). Tarihi Değiştiren Askerler. İstanbul: Timaş Yayınları.

Çimen, A. (2008). Tarihi Değiştiren Olaylar. İstanbul: Timaş Yayınları.

Eren, E. (2010). Örgütsel Davranış Ve Yönetimsikolojisi. İstanbul: Beta Yayınları.

Ersevim, İ. (2013). Freud Ve Psikanalizin Temel İlkeleri. İstanbul: Assos Yayınları.

Freud, S. (2011). Metapsikoloji-1. İstanbul: İdea Yayınevi.

Freud, S. (2011). Metapsikoloji-2. İstanbul: İdea Yayınevi.

Freud, S. (2011). Metapsikoloji-3. İstanbul: İdea Yayınevi.

Freud, S. (2011). Metapsikoloji-4. İstanbul: İdea Yayınevi.

Fromm, E. (2016). İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri. İstanbul: Say Yayınları.

Günsel, M. (2017, Temmuz 18). Toksik Ve Yıkıcı Liderliğin Çalışan Performansı Üzerindeki Etkileri. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Hitler, A. (2014). Kavgam. İstanbul: Emre Yayıncılık.

Illies, J. J., & Reiter-Palmon, R. (2008, Eylül 1). Responding Destructively İn Leadership Situations: The Role Of Personal Values And Problem Construction. Omaha, Nebraska, Abd: University Of Nebraska.

Izgar, H., & Vd. (2012). Endüstri Ve Örgüt Psikolojisii. Konya: Eğitim Kitabevi.

Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Günümüzde İnsan Ve İnsanlar. İstanbul: Evrim Yayınevi.

Kellerman, B. (2004). Bad Leadership: What It Is, How It Happens, Why It. Boston/ Massachusetts : Harvard Business Press.

Khaırmukhanmedov, N. (2007). Stalin Dönemindeki Siyasi Muhalifleri Tasfiye Uygulamaları Ve Çalıştırma Kampları. Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi.

Kılıç, S. (2009). Türk Basını'nda Hitler Almanyası (1933-1945). Türk Basını'nda Hitler Almanyası (1933-1945). Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Koçel, T. (2011). İşletme Yöneticiliği. İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Kruşçev, N. (1971). Kruşçev'in Anıları. İstanbul: Milliyet Yayınları.

Lorenz, K. (2008). İşte İnsan: Saldırganlığın Doğası Üzerine. İstanbul: Cumhuriye Kitapları Yayınevi .

Öztoprak, G. (2012). Stalin' İn Ölümünün Türk Basınındaki Yankıları. Stalin' in Ölümünün Türk Basınındaki Yankıları. Ankara: T.C. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü.

Pisch, A. E. (2014, Temmuz 14). The Personality Cult Of Stalin İn Soviet Posters, 1929 - 1953: Archetypes, İnventions And Fabrications. Canberra, Avusturalya: Australian National University.

Popan, A. T. (2015, Ağustos 20). The Abc Of Sycophancy; Structural Conditions For The Emergence Of Dictators' Cults Of Personality . Austin, Abd: The University Of Texas.

Sagan, E. (1985). At The Dawn Of Tyranny:The Origins Of Individualism, Political Oppression, And The State . New York: Alfred A.Knopf .

Smith, B. F. (1967). Adolf Hitler: His Family, Childhood, And Youth. Kaliforniya: Stanford:Hoover İnstitute/Stanford University.

Strong, A. L. (1988). Stalin Dönemi. Ankara: Onur Yayınları.

Troçki, L. (2006). Stalin. İstanbul: Yazın Yayıncılık.

Vries, M. K. (2007). Liderliğin Gizemi. İstanbul: Mess Yayın.

Zel, U. (2001). Kişilik Ve Liderlik. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Dergi Makaleleri

Aksaraylı, M. F. (2015). Dönüşümcü Lider Ve Dönüşümcü Lider Paradigmasının Değişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 108-124.

Anlı, İ. (2012). Savunma Mekanizmaları ve Eeg Arasındaki İlişki. İstanbul

Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü Dergisi, 75-86.

Ashforth, B. (1994). Petty Tyranny İn Organizations. Human Relations: Sage Journals, 755-778.

Coolidge, F. L., Davis, F. L., & Segal, D. L. (2007). Understanding Madmen: A Dsm-Iv Assessment Of Adolf Hitler. Individual Differences Research, 30-43.

Ersever, H., & Clark, A. J. (1992). Psikolojik Danışmada Savunma Mekanizmalarının Tanınması Ve Şekillendirilmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 579-596.

Ertureten, A., Cemalciler, Z., & Aycan, Z. (2013). The Relationship Of Downward Mobbing With Leadership Style And Organizational Attitudes. Journal Of Business Ethics, 205-216.

Galton, F. (1904, Temmuz 1). Eugenics:" It's Defination, Scope And Aims". American Journal Of Sociology, 1-25.

Gül, E. O. (2003). Çalışanların Duygusal Bağlılıklarının Sağlanmasında Conger Ve Konungo'nun Karizmatik Lider Etkileri Üzerine Karaman Ve Aksaray Emniyet Müdürlüklerinde Bir Çalışma. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 404-428.

Gündüz, Y., & Dedekorkut, S. E. (2014). Yıkıcı Liderlik/Destructive Leadership. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 96-104.

J.Novick, & K.Kelly. (1970). Projection And Externalization. Psychoanalytic Study Of The Child Journal, 69-95.

Karahancı, O. N. (2013). Jewish Physicians In The Early Life Of Adolph Hitler. Official Journal Of The International Society For The History Of Medicine, 68-71.

Reyhanoğlu, M., & Akın, Ö. (2016). Toksik Liderlik Örgütsel Sağlığı Olumsuz Yönde Tetikler. İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 442-459.

Elektronik Kaynaklar

Barutcugil, İ. (2015, Haziran 03). https://ismetbarutcugil.com/2015/03/06/karizmatik-liderlik/. Mayıs 19, 2017 Tarihinde https://ismetbarutcugil.com/2015/03/06/karizmatik-liderlik/ adresinden alındı

Colley, R. (2012, Aralık 18). http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm. Ekim 25, 2017 tarihinde http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm adresinden alındı

Einarsen, S., Aasland, M. S., & Skogstad, A. (2007, Haziran 3). http://www.sciencedirect.com/science/article/ http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/s1048984307000422 adresinden alındı

http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm.. Ekim 30, 2017 Tarihinde http://www.bbc.co.uk/timelines/z8nbcdm adresinden alındı

http://www.tdk.gov.tr. (2006, Eylül 26). Kasım 3, 2017 Tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=tdk.gts.59fc85f0b83362.50205741. adresinden alındı

Hürriyet Gazetesi. (2017, Mart 13). http://www.hurriyet.com.Tr/ Ocak 6, 2018 tarihinde http://www.hurriyet.com.tr/hitlerin-yaptigi-bir-tablo-ilk-kez-sergilendi-40393997: adresinden alındı

National Geographic. (2012). National Geographic: Nazilerin Karanlık Dünyası Hasta Hitler. National Geographic: Nazilerin Karanlık Dünyası Hasta Hitler. National Geographic.

National Geographic. (2013). National Geographic:Nazilerin Mega Yapıları.

Padilla, A., Hogan, R., & Kaiser, R. B. (2007, Haziran 3). Http://Www.Sciencedirect.Com/ Kasım 11, 2017 Tarihinde http://www.sciencedirect.com/search?qs=robert%20hogan%2c%20art%20padilla&show=25&sortby=relevance adresinden alındı

Rogovin, V. (1996). Stalin'in Büyük Terörü: Kökenleri Ve Sonuçları. Melbourne Üniversitesi- Stalin'in Büyük Terörü: Kökenleri Ve Sonuçları. Avustralya: Dünya Sosyalist Web Sitesi .

Türkiye Psikiyatri Derneği. (2012, Ocak 9). http://www.turkpsikiyatri.org/ Ocak 15, 2018 tarihinde http://www.turkpsikiyatri.org/arsiv/userupload/5faaf57382/bipolar%20bozukluk.pdf: adresinden alındı

United States Holocaust Memorial Museum. (2008, Mart 11). https://www.ushmm.org/ Ocak 09, 2018 tarihinde https://www.ushmm.org/wlc/tr/article.php?moduleıd=10007064 adresinden alındı

Wikipedia. tr.m.wikipedia.org. Nisan 21, 2017 Tarihinde tr.m.wikipedia.org: https://tnm.wikipedia.org/wiki/adolf_hitler adresinden alındı

www.ihr.org.. Nisan 25, 2017 tarihinde www.ihr.org: http://www.ihr.org/jhr/v14/v14n3p27_bloch.html adresinden alındı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Ad Soyad: Aykan UNCU

Doğum Yeri ve Tarihi: Gölcük-21/10/1993

Eğitim Bilgileri

Orta Öğrenimi: Finike Anadolu Lisesi

Lisans Öğrenimi: Karadeniz Teknik Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim ve Organizasyon Programı

Bildiği Yabancı Dil: İngilizce **İş Deneyimleri**

Çalıştığı iş yeri: Tanju Yılmaz Hukuk Bürosu

Başarılar

TÜBİTAK uygulamalı tez yarışmasında altıncılık (Lisans tezi)